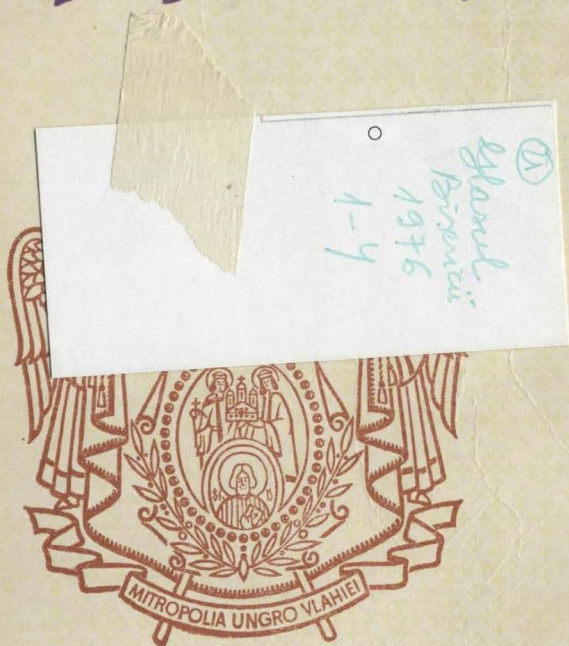

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXV, Nr. 1 — 2 - IANUARIE — FEBRUARIE 1976

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXV Nr. 1 — 2
IANUARIE - FEBRUARIE
1 9 7 6

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM

Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. Dr. ANTIM

Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU
Consilier cultural mitropolitan

REDACȚIA, <i>Inceput de An nou la Palatul Patriarhal</i>	5
--	---

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, <i>Cea de a 75-a aniversare a zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	12
Prof. Dr. IORGU D. IVAN, <i>Apostolatul Social în Biserica Ortodoxă Română — La a 75-a aniversare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	22

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Lector DUMITRU GH. RADU, <i>La Duminica a XXVIII-a după Rusalii</i>	39
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Sfinții Trei Ierarhi</i>	43
Pr. ANATOLIE ZAREA, <i>La Duminica a XXXII-a după Rusalii</i>	47
Arhid. PETRE ZANFIRA, <i>La Duminica Vameșului și a Fariseului</i>	50
Pr. Prof. GH. CALCIU, <i>La Duminica a XXXIV-a după Rusalii</i>	53
Pr. CONSTANTIN GALERIU, <i>La Duminica lăsăturii sec de carne</i>	57
Diac. P. I. DAVID, <i>La sfințul Ioan Casian</i>	64
Prof. TEODOR POPESCU, <i>Despre Rugăciune: II</i>	68
Arhim. CHESARIE GHEORGHESCU, <i>Noțiunea de sfințenie în Biserică</i>	72
Prof. NICOLAE GROSU, <i>An Nou, Viață nouă în Hristos</i>	74
Pr. TEODOR NEDELCU, <i>«Să nu ucizi» — Cateheză</i>	78

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (ianuarie—februarie)</i>	81
Pr. Vicar ALEXANDRU IONESCU, <i>Lucrările Plenarei Comitetului Național pentru apărarea păcii din R. S. România</i>	85
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, <i>Știri ecumenice</i>	91
Arhim. IERONIM MOTOC, <i>Participarea unei Delegații bisericești române la dialogul Islamo-Creștin de la Tripoli (Libia)</i>	94

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. MIHAIL BULACU, <i>Sfințul Ioan Hrisostom despre erezie, eretici și combaterea lor</i>	98
Protos. Prof. VENIAMIN MICLE, <i>Sfințul Grigorie Teologul propovăduitor al Cuvîntului lui Dumnezeu</i>	116
Pr. doctorand VASILE PALADE, <i>Importanța culturii generale pentru predicator</i>	123

DOCUMENTARE

Pr. Lector DUMITRU RADU, <i>Manifestări și forme ale vieții creștine pe pământul românesc, premise ale organizării Bisericii Ortodoxe în Țările Românești. Contribuția lor la promovarea unității spirituale a poporului român</i>	139
Pr. GABRIEL COCORA, <i>Atitudinea preoșimii ortodoxe față de unele Reforme ale lui Cuza Vodă</i>	149
PAVEL CHIHAIA, <i>Modele răsăritene și modele voievodale în Țara Românească</i>	156
IOAN DIMITRESCU, <i>Un important lăcaș de cult restaurat: Biserica Sfințul Nicolae a Sîntei Măslușii</i>	175

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU, <i>Cercetări privind Biserica Flămînda din București</i>	179
Prof. T. G. BULAT, <i>Schiturile metoace ale Mitropoliei din Țara Românească</i>	184
Doctorand ALEXANDRU GĂINĂ, <i>Activitatea culturală a Mitropolitului Andrei Șaguna</i>	195

COMEMORĂRI

Pr. GHEORGHE CUNESCU, <i>Constantin Brâncuși: la centenarul nașterii sale</i>	211
---	-----

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ASISTENT, <i>Moment festiv</i>	221
Pr. DAVID POPESCU, <i>Ședința anuală a Adunării Generale a Casei de Ajutor Reciproc din Arhiepiscopia Bucureștilor</i>	222
ASISTENT, <i>Biserica din parohia Predeal-Sărari</i>	223
Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU, <i>Seminarul teologic din București la 140 de ani</i>	225
Diac. GH. BOGDAPROSTE, <i>Sărbătorirea «Zilei hramului» la Seminarul și Institutul teologic din București</i>	227
ASISTENT, † <i>Preotul iconom stavrofor Ilie Gh. Popescu</i>	231
ASISTENT, † <i>Preotul Costel Zamfirescu</i>	232
ASISTENT, † <i>Preotul Temistocle Leuștean</i>	232
ASISTENT, † <i>Preotul Pompiliu Dragomirescu</i>	234
ASISTENT, † <i>Preotul Gheorghe Popescu — Parepa</i>	234
ASISTENT, † <i>Preotul Leca Ioan — Colinele</i>	235
ASISTENT, † <i>Preotul Emil Juga</i>	236

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

Arhim. IERONIM MOTOC, <i>Din activitatea Centrului arhiepiscopal — Galați</i>	238
Diac. DRĂGOI EUGEN, <i>Un manuscris psaltic inedit din Biblioteca Centrului arhiepiscopal — Galați</i>	245

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. NICOLAE I. BIVOLARU, <i>Știri din cuprinsul Eparhiei</i>	248
--	-----

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Alexandru Elian și Nicolae Șerban Tanașoca, <i>Izvoarele istoriei României. III. Scriitorii bizantini (sec. XI—XIV)</i> , București, 1975, p. 568, de Pr. I. IONESCU	254
Academician Constantin C. Giurescu, <i>Românii în mileniul migrațiilor. Considerații asupra unor aspecte. Discurs rostit la 15 februarie 1975 în ședință solemnă. Cu răspunsul Academicianului D. Prodan</i> . Editura Academiei R. S. România, București, 1975, 27 p., de Pr. GHEORGHE CUNESCU	255
Dan Simonescu, <i>Codex Burgundus</i> , Editura Meridiane, București, 1975	257
Dumitru Velciu, <i>De neamul Moldovenilor în copia lui Sava Ieromonahul, în «Manuscriptum», nr. 4 (21), 1975, p. 163—167</i> , de Pr. HORIA CONSTANTINESCU	259

ANEXĂ

Pr. Radu Antofie, <i>Compoziții religioase: Maria Magdalena — Concert; Vrednică ești — Axion (Gl. 8); Troparul Bunei Vestiri</i>	I—IX
--	------

ÎNCEPUT DE AN NOU LA PALATUL PATRIARHAL

Printre bucuriile tradiționale anuale a căror festivități se desfășoară în sala sinodală a Palatului Patriarhal se numără și întâlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu preoții din Capitală și cu salariații superiori ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și Administrației Patriarhale.

În seara primei zile de Anul Nou preoții Capitalei, salariați superiori ai Bisericii și ostenitori ai sectoarelor bisericești au urcat dealul Patriarhiei cu dorința de a prezenta Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, omagiul de cinstire, dragoste și adîncă recunoștință pentru realizările ce s-au adăugat, în cursul anului 1975, la tezaurul atît de valoros al activității Bisericii noastre strămoșești, atît pe plan intern cît și extern, prin înțeleapta și părinteasca călăuzire a Prea Fericirii Sale, timp de 28 de ani de activitate arhipăstorească.

Astfel, la orele 18, în acordurile «Imnului Patriarhal» executat de Corala preoților din Capitală, intră în sala sinodală a Palatului patriarhal Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Mai erau de față : P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, și PP. CC. preoți consilieri patriarhali și mitropolitani, veniți să aducă și ei sentimente de caldă și fiască susținere și ascultare Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ca celui ce îi conduce mereu, cu timp și fără timp, în mărețele înfăptuiri ale Bisericii Ortodoxe Române.

După terminarea «Imnului Patriarhal», P. C. Pr. Teodor Rădulescu a anunțat programul festiv de colinde religioase pe care l-a susținut apoi Corala preoților din Capitală, în cinstea Nașterii Domnului și Anului Nou, fiind dirijată de P. C. Pr. Alexandru Delcea.

Programul coral a fost deschis cu frumoasa colindă de Crăciun «O ce veste minunată !», după care au urmat : «La Vitleem...» «Lerui

Mărului» de Gh. Danga, «Cetiniță cetioară»..., «Mare minune» de Gh. Cucu, «Astăzi s-a născut Hristos»... «Praznic luminos»... și «Ziurel de zi»... de Timotei Popovici. Programul coral s-a încheiat cu colindul «Bună dimineața» de Podoleanu.

A urmat apoi «Cuvîntul» de omagiu adresat de Anul Nou 1976 Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de către P. C. Pr. Dr. Gh. Dem. Ciocan, parohul bisericii Sfîntul Nicolae — Buzești — în numele preoților din Capitală.

Exprimîndu-și bucuria nespusă pe care o simte preoțimea din Capitală, de fiecare dată, cu această ocazie, P. C. Dr. Gh. Dim. Ciocan a remarcat frumoasele realizări bisericești ale anului 1975 care fac cinste Bisericii noastre și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, spunînd printre altele :

«După 28 de ani de rodnică arhipăstorie a Prea Fericirii Voastre în scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, venim acum cu mare dragoste și aleasă bucurie spre a ne înfățișa la început de an nou, ca să primim nemijlocit părinteștile îndemnuri și chemări la grandioasa lucrare în via Domnului care să aducă rodirea realizării trupului tainic al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, precum și la obșteștile îndatoriri în slujba Patriei noastre.

Între realizările anului 1975 ați înscris sorocul unor mărețe împliniri într-un cadru deosebit de strălucit și sărbătoreț : 1) împlinirea unei jumătăți de veac de la înființarea Patriarhiei Române; 2) împlinirea a 90 de ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și 3) împlinirea a 1650 ani de la ținerea primului Sinod Ecumenic, la cari sărbători ați poftit și au participat reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai altor Biserici, precum și reprezentanți ai tuturor cultelor din țara noastră.

În cadrul de cinstire a acestor mărețe fapte sărbătorești ați statornicit ridicarea în rang a Episcopiei Dunării de Jos cu titulatura de Arhiepiscopia Tomisului și a Dunării de Jos. Aceasta spre a se cinsti vechimea creștinismului românesc pe aceste plaiuri, precum că îl avem chiar de origine apostolică, întrucît sînt suficiente probe de edificare, că Sfîntul Apostol Andrei — cel întii chemat — a predicat în ținuturile Tomisului Evanghelia Mîntuitorului, iar la Sinodul I Ecumenic 325 a luat parte și un episcop din Dacia ; fapte istorice care constituie o covîrșitoare importanță și strălucire pentru Biserica Ortodoxă Română.

La acest fapt de strălucită măreție ați adăugat și pe acela al refacerii Episcopiei de Alba Iulia — ctitoria lui Mihai Viteazul — care la 1595 — în învoirea Craiului Sigismund Bathory (catolicul) — a făcut, din nou, biserica din preajma cetății Albei Iulii «pe deal lîngă cetate», într-un loc frumos lîngă zidul cetății, dîndu-i numele celor trei Arhan-

gheli ca hram, dintre care unul era patronul voievodului. Tot Voievodul Mihai a așezat acolo pe cel dintii episcop de Bălgrad, Ioan, «bărbat smerit, binefăcător și sfânt, care trăind în acel loc cu sfințenie, s-a învrednicit a primi darul facerii de minuni, neputrezindu-i trupul și rămânind cu bun miros». Mai târziu a luat ființă, prin cheltuiala, sîrguința și ideea rodnică a lui Mihai Viteazul «Arhiepiscopia și Mitropolia Bălgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului, Maramurășului și Țării Ungurești», cu reședința în chiar scaunul țării. Faptul a fost de o importanță covârșitoare atît pe plan religios-bisericesc, pentru a apăra credința ortodoxă în Ardeal, cît și pe plan românesc-național pentru stringerea și consolidarea unității neamului românesc, fapt afirmat atît de strălucit prin unirea pe care a realizat-o, pentru un scurt timp, a Țărilor Române: Ardealul, Valahia și Moldova, pentru care idee națională a și murit ca un glorios martir al neamului. Jertfa lui însă a rodit unirea cea mare a tuturor românilor de la 1859 și 1918.

Și în anul 1975, ca în toți anii din ultimul sfert de veac, ați întreținut raporturile interortodoxe și interconfesionale de pe toate continentele, prin vizite personale și ale membrilor Sfîntului Sinod, prin delegații de eminenți și erudiți profesori și colaboratori ai Prea Fericirii Voastre, prin mesaje ori scrisori irenice astfel încît proeminența și strălucirea Bisericii Ortodoxe Române crește continuu, evidențiindu-se permanent, an de an ca un orizont de orientare pentru celelalte Biserici surori, iar pentru toate cultele ca un centru de strălucită afirmare a unui apostolat creștin-social în slujba umanității și pentru pacificarea lumii.

În continuarea activității vechilor centre parohiale ale Bisericii Ortodoxe Române în America, Canada, Paris, Viena, Baden-Baden și Sofia ați înființat noi centre parohiale pentru românii din Australia, Anglia și Suedia, precum și o Arhiepiscopie pentru Bisericile ortodoxe din Europa Centrală și Arhiepiscopia Americii pentru toate parohiile din cele două Americi și Canada.

Se constată astfel și se confirmă pe deplin o adevărată rodnică lucrare social-creștină precum și o reală expansiune misionară prin care se cinstește atît de strălucit întreaga Biserică Ortodoxă Română, precum și personalitatea Prea Fericirii Voastre care ați inițiat și condus spre realizare aceste acțiuni ortodoxe românești, dar totodată se cinstește și renumele Patriei noastre și a iluștrilor săi conducători și ostenitori, care V-au înțeles și V-au înlesnit aceste realizări.

Tot în acest an binecuvîntat de Bunul Dumnezeu ați realizat o veche și fierbinte dorință a Prea Fericirii Voastre, de a merge la Locurile Sfinte de pe pămîntul unde s-a născut, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și unde a propovăduit învățătura Sfintei Sale Evanghelii pentru mîntuirea neamului omenesc din robia morții, acolo unde ați înfăptuit atît de minunate realizări prin amenajările și înzestrarea sfintelor loca-

suri de sub patronajul românesc, al Bisericii Ortodoxe Române, care vor mărturisi continuu în anii de viitorime «Strădaniile românești în Țara Sfântă, sfințită de Mîntuitorul Iisus Hristos prin jertfa Sa pe cruce». Acolo ați dus și ați înfățișat, întru mărturie Domnului, sufletul obștei noastre întărit pe piatra unghiulară a credinții strămoșești și ca un Întîistătător al întregii Biserici Ortodoxe Române V-ați plecat genunchii la Mormîntul Mîntuitorului în numele tuturor credincioșilor din Patriarhia Română, ca să prezentați evlavia de cinstire a neamului nostru, prin care să dobîndiți ocrotirea Sfintei noastre Biserici și a Patriei noastre scumpe de la Bunul Dumnezeu.

Pentru pastorația noastră și pentru realizarea unei legături tot mai strînse a credincioșilor cu Biserica ne-ați chemat să învățăm la școala cea nouă a Prea Fericirii Voastre — pe care ați adus-o în aceste vremuri noi de la Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe — Apostolatul Social și cîntarea credincioșilor în comun lîngă strana bisericii, tot ca în veacurile primare. Oarecînd Mîntuitorul a spus lui Petru «mîna corabia ta la adînc», căci Petru era deprins și așa știa că se pescuiește numai la țărm. Ne-ați cerut să ieșim în adîncul poporului ce-l păstorum, nu numai în biserică, ca să pescuim rodnic. Ne-ați spus : «mergeți în pas cu poporul, cu credincioșii, alături de ei, ca să nu rătăciți și să nu vă pierdeți de ei». V-am ascultat. Ne-am convins că este bine așa. Și în anul ce s-a încheiat, lucrarea aceasta ne-a adus bogate rezultate, chiar și cîntarea în comun cu credincioșii, care ni se părea greu de realizat.

Și în anul acesta încheiat, viața Institutului Biblic a fost plină de viață, de viața cea nouă : cărți de ritual din belșug cum n-am avut niciodată, obiecte de colportaj, simboale religioase, veșminte, clopote, tămîie, artiști pictori și sculptori plini de sîrguință și devotament, fapte de mărețe realizări care confirmă din belșug activitatea Bisericii Ortodoxe Române și peste hotarele Patriei noastre, unde se trimit din aceste realizări.

Cele două Case Sanatoriale de la Mînăstirea Viforita și Mînăstirea Dealu își continuă activitatea lor samariteană an de an și acestea vor mărturisi înaintea Judecătorului suprem că ați inițiat și realizat în forme autentice evanghelice alinarea suferințelor atîtor bătrîni, care nu au putut avea îngrijirea necesară în viața lor pentru anii de bătrînețe, iar aici au condiții de cea mai bună întreținere pentru ultimii ani ai vieții lor. Ceea ce n-au aflat între oameni au aflat la inima Prea Fericirii Voastre.

Și în anul 1975 revistele teologice au prezentat o bogăție de material pentru cultura și pastorația preoților, cum n-au fost niciodată.

Ați creat o ctitorie plină de cele mai mari și mai strălucite valori, atît în ordinea materială dar mai ales în cea spirituală și pe care urmașii vor fi îndatorați să o păstreze cu cîntea și devotamentul cuvenit perpe-

tuării în aceleași minunate condiții, binecuvîntîndu-Vă mereu amintirea în rugăciunile lor către Domnul.

În această lumină de har divin fiind înveșmîntat și dăruit de Bunul Dumnezeu cu forțe fizice dar mai ales intelectul-spirituale, V-ați bucurat și de prețuirea conducătorilor Patriei noastre, care V-au înlesnit înfăptuirea acestor minunate realizări și prin care au înțeles că ați servit și Patria și neamul, împreună cu Biserica strămoșească, mulțumindu-Vă de atîtea ori».

În încheiere, în numele preoțimii din Capitală, vorbitorul a adus smerite felicitări, urînd mulți și fericiți ani Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, asigurîndu-l de ascultarea, respectul și ajutorul tuturor celor ce lucrează în ogrorul Domnului, pentru realizarea faptică a învățăturilor Bisericii strămoșești în mijlocul credincioșilor, precum și pentru propășirea și înflorirea Patriei.

S-a întonat, apoi «Imnul patriarhal» și «Mulți ani trăiască».

În continuare a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Salutînd, mai întii, prezența unor oaspeți de peste hotare, prezenți la acest popas sărbătorec de început de an, printre care remarca pe P. C. Arhim. Daniel Gelsi de la Mînăstirea Chevetogne (Belgia) și P. C. Arhim. Wilma (Austria), Prea Fericirea Sa a rostit următoarea cuvîntare :

*«Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Prea Cuvioșile Voastre, iubiți oaspeți de peste hotare,
Prea Cucernici Părinți și dragi colaboratori,*

După obiceiul ce s-a îndătinat la noi, iată-ne iarăși împreună, să întîmpinăm Anul Nou care a început astăzi. Am încheiat anul 1975 cu împliniri demne de prestigiul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română, ierarhii, clerul și credincioșii ei, în rîndul Bisericilor Ortodoxe și al Bisericilor creștine de pretutindeni, împliniri care înscriu în istoria Bisericii noastre anul 1975 ca an jubiliar.

De aceea, pășim acum cu încredințarea că Bunul Dumnezeu va binecuvînta crugul anului care începe și ne va ajuta ca speranțele și gîndurile noastre de viitor să devină rod al unor noi împliniri pentru Biserica și Țara noastră.

Biserica Ortodoxă Română, ca mamă iubitoare, cuprinde la sînul ei nu numai pe credincioșii români din țară, ci și pe toți aceia care, din diferite împrejurări s-au stabilit în afara hotarelor ei.

Inima Bisericii noastre bate neîncetat pentru toți fiii ei de pretutindeni, iar la Sfîntul Altar ne rugăm totdeauna pentru sănătatea și prosperitatea lor spirituală și materială.

Știm și ne bucurăm că fiii Bisericii noastre din țară păstrează continuitatea frățească cu toți cei de o credință și de un neam, oricît de departe s-ar afla de pămîntul natal, fiindcă toți sînt vlăstăriți de aceeași

glie strămoșească și oblăduiți de aceeași dragoste maternă a Bisericii Ortodoxe Române dreptmăritoare.

Insuflețiți de aceste simțăminte ce ne unesc permanent în jurul aceluiasi altar străbun, la acest început de an, gândul nostru se îndreaptă către toți fiii noștri sufletești din țară și din depărtare, cu rugăciuni fierbinți către Atotputernicul Dumnezeu, ca să reverse asupra lor harul Său cel ceresc și să le binecuvinteze cu belșug strădaniile.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Ne găsim în pragul unui an nou. Se obișnuiește într-o zi ca aceasta să se facă bilanțul celor îndeplinite în anul ce s-a scurs și proiecte pentru cel în care intrăm. Pentru a vă bucura împreună cu noi, vă vestim că și în anul trecut Biserica noastră a trăit clipe de mari satisfacții, îndeosebi prin serbările ce au avut loc în luna noiembrie, când s-au împlinit 50 de ani de la înființarea Patriarhiei Române și 90 de ani de la declararea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

Cu acest prilej, au venit în țară, ca oaspeți ai Bisericii noastre reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe, ai Bisericii Romano-Catolice, ai altor Biserici creștine și organizații religioase internaționale, care au avut posibilitatea să cunoască la fața locului evlavia credincioșilor noștri, realizările poporului român și îndepliniturile din Biserica noastră.

De asemenea dorim să știți că Noi înșine, în luna mai a anului pe care l-am trecut, în fruntea unei numeroase delegații de ierarhi și preoți, împreună și cu un grup de credincioși români, am făcut un pelerinaj la Locurile Sfinte, unde am luat contact cu ierarhii Bisericii Apostolice a Ierusalimului și cu reprezentanții tuturor cultelor din Israel, cu care prilej am sfințit și Așezământul ortodox român din Ierusalim.

În anul ce s-a scurs, s-au continuat lucrările de restaurare a minărilor, s-au pictat numeroase biserici parohiale din țară și au fost înzestrate multe din parohiile de peste hotare, cu cele necesare oficerii slujbelor religioase. Învățământul teologic, prin cele șapte Seminarii teologice și două Institute universitare de teologie, își desfășoară activitatea pregătind cadre noi de viitori preoți.

Tot în anul 1975, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât în ședința sa din 26 august — refacerea istoricii Episcopiei de Alba Iulia, centru care simbolizează năzuințele de veacuri ale poporului nostru pentru independență și unitate și s-a ridicat eparhia Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie a Tomisului și Dunării de Jos, cu un episcop-vicar rezident la Constanța — străvechiul Tomis. Se cunoaște vechimea creștinismului în Dobrogea și importanța scaunului episcopal de la Tomis, al cărui episcop a participat la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325). Sfântul Sinod și Adunarea Națională Bisericească au ales pentru scaunul

episcopal de la Alba Iulia pe P. S. Episcop Emilian Birdaş, iar pentru scaunul de la Constanța, pe P. S. Episcop Epifanie Tomitanul.

Constatăm cu deosebită bucurie și mulțumire sufletească stăruințele românilor ortodocși aflați în alte țări de a se grupa tot mai statornic în jurul unui sfânt altar, cerându-ne preoți pentru nevoile lor spirituale. Noi ne vom strădui să trimitem în continuare, peste tot, unde va fi trebuință, preoți destoinici, iar prin așezămintele noastre de la Patriarhie să confecționăm obiecte de cult și odăjdii necesare slujbelor religioase, după datina străbună.

Iubiții mei fii sufletești,

Timpul valorează atât cât izbutim să realizăm în fiecare ceas și minut care se scurge. Valoarea lucrării noastre sporește și mai mult dacă o închinăm desăvârșirii noastre spirituale și slujirii aproapelui. Din toate idealurile care frământă omenirea, cel mai mare și mai demn de urmat este idealul formării și creșterii omului moral și generos, slujitor al dreptății și păcii. Credința noastră creștină ne oferă mijloacele cu ajutorul cărora putem deveni noi înșine și putem ajuta și pe alții să devină oameni noi după chipul lui Hristos. Sfântul Apostol Pavel spune efesenilor : «Să vă lepădați de omul cel vechi, stricat de poftele înșelăciunii și să vă îmbrăcați în cel nou după chipul lui Dumnezeu în dreptate și sfințenie» (Efes. IV, 22).

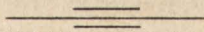
În duhul acestei învățăături dumnezeiești vă sfătuim pe toți, preoți și credincioși, să rămâneți strâns uniți în jurul altarelor străbune, împlinind îndemnul Sfintei Scripturi, în care este tălmăcită voia lui Dumnezeu.

Fie ca harul Domnului Iisus Hristos, care a lucrat cu putere în Biserica Lui, să se reverse peste voi și familiile voastre cu aceeași plinătate de daruri, iar Noul An să vă aducă rod de fapte bune, cu spor în viața duhovnicească, cu sănătate deplină și bucurii alese pentru toți.

La anul și la Mulți ani !».

La sfârșitul cuvântării oaspeții prezenți în sală au intonat «Imnul patriarhal». Apoi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu cei de față într-o ambianță festivă.

REDACTIA

ANIVERSĂRI

CEA DE A 75 ANIVERSARE A ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

Anul acesta ziua de 22 februarie — ziua nașterii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a constituit pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru ierarhii, clerul și credincioșii ei, zi de praznic luminos, de rugă fierbinte către Dumnezeu, de mulțumire și de omagiu, adus Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

Această măreață bucurie a întregii ortodoxii românești a fost marcată de săvârșirea unui șir de ceremonii religioase și festive. În toate bisericile din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor au fost oficiate Te-deumuri de mulțumiri și rugăciuni pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Prea Fericitului Sale, pentru a putea conduce mai departe Biserica noastră, cu un prestigiu din ce în ce mai mare, pe calea păcii, a progresului și a mântuirii credincioșilor.

Astfel, în dimineața zilei de duminică 22 februarie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întâmpinat în Palatul Patriarhal de membrii Sfântului Sinod: II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Suceveii, Nicolae al Ardealului, Nicolae al Banatului, Teoctist al Olteniei, de I. P. S. Antim, Arhiepiscopul Tomisului și al Dunării de Jos, I. P. S. Teofil, Arhiepiscopul Clujului, de PP. SS. Episcopi, Iosif al Rîmnicului, Antim al Buzăului, Visarion al Aradului, Vasile al Oradiei, Emilian al Alba Iuliei și de PP. SS. Episcopi și Arhierii vicari Antonie Ploieșteanul, Roman Ialomîțeanul, Nestor Severineanul, Justinian Maramureșanul, Timotei Lugojanul, Emilian Bîrlădeanul, Gherasim Piteșteanul, Adrian Botoșăneanul, Lucian Făgărășanul și Veniamin Rîmniceanul. În melodia armonioasă a Imnului Patriarhal: «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru Justinian, Doamne Îl, păzește» și «Întru mulți ani», toți membrii Sfântului Sinod au urat Înaltului Ierarh «ani mulți și fericiți».

Domnul Ion Lungeanu, Director în Departamentul Cultelor, trimisul D-lui Gheorghe Nenciu, Conducătorul Departamentului, a prezentat omagiul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și felicitări din partea Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii, Întâistătă-

torului Bisericii noastre, căruia i-a trimis un frumos buchet de trandafiri.

S-a trecut în Catedrala patriarhală, unde erau prezenți P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare, Consilieri patriarhali și mitropolitani, membrii ai corpului profesoral de la Școlile de învățămînt teologic, salariați ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, protoierei ai Capitalei, preoți și credincioși.

La ora oficială a sosit Conducătorul Departamentului Cultelor, Domnul Gheorghe Nenciu.

A fost oficiată sfînta liturghie arhierescă de către un mare sobor de arhieriei, preoți și diaconi, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

În continuare a urmat un Te-deum de mulțumire, oficiat de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și un sobor de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală.

După Te-deum, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a adus omagiul membrilor Sfîntului Sinod, Prea Fericirii Sale, Președinte al Sfîntului Sinod, urarea de sănătate deplină, fericire și încă mulți ani.

I. P. S. Sa a spus, printre altele: «Ne-am adunat azi în catedrala patriarhală, membri ai Sfîntului Sinod, ostenitori și colaboratori ai Prea Fericirii Voastre, de la Arhiepiscopia Bucureștilor și de la Administrația Patriarhală, profesori de teologie, preoți și credincioși, pentru a sărbători împreună împlinirea a 75 de ani din viața Prea Fericirii Voastre.

Sărbătoarea de astăzi este și sărbătoarea noastră, fiindcă zilele Prea Fericirii Voastre sînt și ale noastre. Un slujitor al Bisericii nu aparține lui ci aparține lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru. Dăruindu-Vă, cu jertfelnicie Bisericii, și, prin ea, poporului nostru, Prea Fericirea Voastră aparțineți Domnului nostru Iisus Hristos și, prin El, nouă tuturor.

Sub oblăduirea Prea Fericirii Voastre, Biserica Ortodoxă Română trăiește acum una din cele mai rodnice epoci din îndelunga sa istorie. Rareori s-a întîlnit în trecut vremi mai prielnice pentru o activitate religioasă înaltă, în folosul tuturor, ca în zilele noastre. Datorită orientării ei binechibzuită și, îndeosebi, climatului de viață nouă care s-a așezat în țară, în mod treptat, după războiul de eliberare a Patriei, Biserica s-a prîmenit și ea, întregindu-se și înnoindu-se, pentru a putea să-și desfășoare lucrarea ei de slujire în sinul poporului nostru.

În continuare, I. P. S. Sa amintește despre înfăptuirea unificării Bisericii prin revenirea credincioșilor foste biserici greco-catolice la Biserica-Mamă, fapt care a consolidat atît unitatea bisericească cît și unitatea națională. Aceasta s-a desăvîrșit treptat prin reorganizarea legislației bisericești, tipărirea de cărți de cult, uniformizarea slujbelor religioase și introducerea cîntării omofone în toate bisericile ortodoxe. Înaltul vorbitor subliniază rîvna Prea Fericirii Sale pentru colaborarea frățească

dintre toate cultele din țara noastră, transformând Biserica noastră într-o instituție vie, activă, legată de viață și căutînd să-și dea contribuția ei la strădaniile poporului nostru pentru a-și clădi o viață mai bună. Prin reorganizarea învățămîntului religios, care a fost luat sub aripa Bisericii, prin schimbul de studenți și profesori cu Institutele teologice din țară și de peste hotare, prin organizarea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, care au dat preoților noi orientări, rîvna și gîndirea teologică au fost puse în slujba Bisericii, a vieții și a credincioșilor. Datorită acestei reorganizări înfăptuite de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cercetarea teologică românească actuală explorează acum Sfînta Scriptură, tradiția patristică și propria ei tradiție progresistă a Bisericii noastre și s-a format o gîndire teologică ortodoxă românească nouă, autentică și robustă, în spiritul «apostolatului social», a cărui paternitate aparține Prea Fericii Sale.

Înaltul ierarh, amintește, mai departe, despre canonizarea sfinților români și de înfăptuirile mai noi ale Bisericii, realizate sub purtarea de grijă a Prea Fericii Sale ca, refacerea episcopiei de Alba Iulia și reorganizarea Arhiepiscopiei Tomisului și a Dunării de Jos, și dă un accent deosebit asupra activității externe a Bisericii noastre, prin contactele personale, schimbul de vizite la toate nivelele, participări la conferințe și consfătuiri, congrese locale sau mondiale, la conferințele Bisericii europene, Consiliului ecumenic al Bisericilor, Conferința pentru pace și Consiliul Mondial al Păcii etc., — unde pretutindeni, cuvîntul Bisericii Ortodoxe este valoros și apreciat.

De asemenea, I. P. S. Mitropolit Iustin arată grija Prea Fericii Sale pentru comunitățile românești ortodoxe de peste hotare și aduce mulțumiri Conducerii de Stat, care, prin Departamentul Cultelor, a sprijinit toate inițiativele Sfîntului Sinod și ale Prea Fericii Sale.

În încheiere I. P. S. Sa spune : «Înfățișîndu-vă toate acestea, ca într-o frîntură de timp și dintr-o clipită de privire asupra cîtorva decenii de jertfelnică dăruire a Prea Fericii Sale în slujba Bisericii și a poporului nostru, am atins numai cîteva din laturile activității sale. Cercetate, peste vremi, în perspectiva istoriei, ele vor pune la loc de mare cinste înfăptuirea lucrării de unificare și de înnoire a bisericii noastre de către Sfîntul Sinod al Bisericii, sub oblăduirea Prea Fericii Sale și dăltuită cu multă luare aminte, de către întreaga noastră obște dreptmăritoare. Chipul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de nimbul roadelor strălucite ale operii sale bisericesti și naționale, va fi așezat în patrimoniul marilor ierarhi ai Bisericii și numele său va fi pomenit și cinstit din neam în neam».

Încheindu-și cuvîntarea, I. P. S. Mitropolit Iustin urează Înaltului sărbătorit : «Fie ca Bunul Dumnezeu să Vă aibă și de acum înainte în sfînta Lui pază, dăruindu-Vă viață lungă, zile senine, sănătate și puteri mereu sporite, pentru rodnică păstorire în fruntea Bisericii Ortodoxe Române. La mulți și fericiți ani».

Îmbrățișîndu-se frățește cu I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îi mulțumește pentru cuvintele frumoase aduse pentru activitatea Sa ca Președinte al Sfin-

tului Sinod și Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, și răspunde tuturor în cuvîntarea festivă, din care spicuim :

«Mi-a fost hărăzit să trăiesc acest moment emoționant pentru mine : împlinirea a 75 ani de viață, dintre care, peste 50 de ani în slujire la altarul Bisericii și al Patriei.

Cel dintii gînd acum se cuvine să-l înalț Prea Bunului Dumnezeu. Care, parcă a binevoit să rostească prin psalmistul și despre smerenia mea : «cu lungime de zile Îl voi umple pe el și-l voi mări». (Ps. XC, 16), iar eu mă închin cu adîncă recunoștință și cu mulțumire nesfirșită pentru «tot harul desăvîrșit și toată darea cea bună, pe care El le-a revărsat asupra mea de-a lungul celor trei sferturi de veac și mai ales asupra Bisericii Ortodoxe Române, căreia m-a rînduit să-i fiu Întâistătător 28 de ani. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că m-a chemat și mi-a încredințat harul acesta al sfintei slujiri, care este preoția și mi-a dat puterea sacră să răspund acestei chemări, căci după spusa apostolului : «El lucrează în noi și să voim și să săvîrșim, după a Lui bunăvoință» (Fil. II, 13).

Am spus-o și cu alte ocazii și socotesc necesar să precizez și astăzi, în fața membrilor Sfîntului Sinod și a colaboratorilor mei, că două idei majore m-au călăuzit în tot ce s-a realizat în cei 28 de ani de patriarhat. Prima idee a fost și este — unitatea Bisericii, așa cum a dorit-o și a cerut-o Mîntuitorul Însuși «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21). Aceasta s-a concretizat în cunoscutele înfăptuiri — refacerea unității ortodoxiei românești în 1948, prin revenirea la Biserica-Mamă a fraților români despărțiți cu forța la 1698—1700; noua organizare a Bisericii și legislația ei, în acord cu sfintele canoane ale ei și în contextul vremii noastre ; uniformizarea cultului prin tipărirea cărților de slujbă și distribuirea lor în toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, precum și osîrdia de a se introduce cîntarea omofonă în toate bisericile de către credincioși.

Promovînd acestea, am fost totdeauna conștient că, slujind unitatea Bisericii, slujim unitatea națională. Biserica unificată formează un trup cu Patria și o comuniune cu Statul. Credincioșii Bisericii sînt în același timp cetățeni ai Statului. Ei urmează și susțin doctrina, atitudinea și acțiunea Bisericii, slujind deopotrivă, unitatea și binele Statului.

În spiritul aceleiași idei de unitate am reluat și amplificat legăturile cu toate bisericile ortodoxe surori și am promovat relații noi cu bisericile vechi orientale, cu Biserica anglicană, cu Bisericile vechi-catolice. Participăm la lucrările și Conferințele Consiliului Ecumenic al Bisericilor europene și ale Conferinței creștine pentru pace.

A doua idee a fost preocuparea mea ca Biserica Ortodoxă Română să fie o biserică vie, activă, mereu deschisă realităților vieții, în pas cu ele și în slujba nobilelor aspirații ale credincioșilor ei și ale întregului popor».

În continuare, Prea Fericirea Sa, amintește celelalte realizări și acțiuni de organizare internă a Bisericii ca : înființarea cursurilor de îndrumare misionară și socială, conferințele de orientare, reorganizarea monahismului, dezvoltarea, — pe secții, — a atelierelor Institutului Biblic, restaurarea bisericilor și mînăstirilor monumente istorice, orga-

nizarea învățămîntului teologic, a sanatoriilor și caselor de odihnă și tratament, casele pentru asistarea preoților și preoteselor văduve la Mînăstirile Dealu și Viforita etc.

Prea Fericirea Sa subliniază, în mod deosebit, și aduce mulțumiri tuturor membrilor Sfîntului Sinod cu care a colaborat în desăvîrșită armonie și au dus lucrul la bun sfîrșit, precum și sprijinul permanent și înțelegerea Conducătorilor poporului nostru și a Departamentului Cultelor. Roagă pe Domnul Gheorghe Nenciu, Conducătorul Departamentului Cultelor, să transmită aceste simțăminte Conducătorilor Patriei noastre, în frunte cu Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu.

De asemenea, aduce mulțumiri forurilor bisericești din cadrul Administrației Patriarhale, de la Centrele eparhiale și parohiale, tuturor preoților și credincioșilor, pentru dragostea și interesul ce poartă Bisericii strămoșești, colaboratorilor de la centrul patriarhal și mitropolitan, profesorilor de la școlile teologice și tuturor salariaților de la centrele bisericești.

În încheiere, Prea Fericirea Sa înalță sfîntă și caldă rugăciune zicînd: «Mulțumirea noastră adîncă și smerită se înalță, îndeosebi, către Preabunul și atotputernicul Dumnezeu, căci El a zis: «fără Mine nu puteți face nimic», iar sfîntul apostol Pavel de asemenea scrie: «am muncit mai mult decît toți; totuși nu eu, ci harul lui Dumnezeu, care este în mine» (I Cor. XV, 10). Îndreptăm rugăciunile noastre fierbinți de mulțumire pentru tot ce s-a săvîrșit și pentru toată strălucirea Bisericii noastre din acești ani, ca și din existența ei de două ori milenară. Iar acum rog pe Mîntuitorul Hristos să mă ajute și mai departe în tot ce năzuiesc și voi mai putea face, iar pe prea cinstiții membrii ai Sfîntului Sinod, pe colaboratorii mei și pe toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, îi rog să fie mereu împreună cu mine, spre a aduce contribuția noastră în slujba Bisericii și a obștii noastre românești».

*

* * *

Trecîndu-se în Palatul patriarhal, corala catedralei a intonat «Imnul Patriarhal» și «La mulți ani». În numele membrilor coralei a vorbit Dl. Mihai Popescu, prezentînd urări Prea Fericirii Sale și arătînd, de asemenea că și Corala catedralei este o creație a Prea Fericirii Sale.

La «agapa oficială» ce s-a desfășurat în cinstea Prea Fericirii Sale în cea mai caldă atmosferă s-a toastat de către distinșii participanți pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Înaltului sărbătorit. Astfel, luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, al Banatului, a spus, printre altele: «În activitatea ca întregitor al Bisericii și înnoitor al ei, ați străbătut multe etape, care au însemnat tot atîtea perioade ale istoriei Bisericii Ortodoxe Române, perioade în care Biserica noastră și-a adus aportul ei deplin la mersul înainte al societății, în care ea s-a consolidat și a prosperat sub raport gospodăresc, organizatoric, perioade ce au însemnat culmi în ceea ce privește activitatea învățămîntului teologic, activitatea publicistică și în alte domenii, pe care Biserica, în trecut, abia visa să le poată atinge. Vă cunoaștem, Vă simțim și Vă avem

mai ales ca Părinte decât ca Patriarh, ca pe părintele care se interesează de tot și de toate, care urmărește să înfăptuiască, dar care mai ales este sensibil la simțămintele tuturor. În această zi a împlinirii vârstei pe care o știm, a vârstei patriarhale, noi vedem în Prea Fericirea Voastră pe «omul lui Dumnezeu», pe cel care a interpretat mai bine decât noi ceilalți voia Domnului».

P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, prezintă Înaltului Ierarh felicitări în numele Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor și al preoțimii Bisericii Ortodoxe Române.

După ce deapănă momente și amintiri din viața Prea Fericirii Sale, perioade din activitatea desfășurată, începând din anul 1924, de la hirotonia Prea Fericirii Sale ca preot de sat și apoi ca preot de oraș și director de seminar, P. C. Sa menționează că Înaltul sărbătorit s-a identificat dintru început cu acțiunea de promovare a intereselor bisericii și pentru ridicarea stării sociale a preoțimii, prin «Societatea preoților», «Re-nașterea» al cărei președinte a fost.

În continuare, P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu spune: «Ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române — din 1948 — Prea Fericirea Voastră ați rămas legat de aceste realități. Ați intuit realitățile sociale și, de aceea, «Apostolatul Social» trebuie recomandat preoților și adâncit, ca oamenii să ia exemplu de la un preot, un slujitor al Bisericii care trăiește în mijlocul realităților, care a crezut în Dumnezeu și a crezut în interesele și prosperitatea poporului românesc. Aveți meritul că și în situația de conducător ați judecat și ați activat și bazat pe aceste realități, iar eu, ca preot și slujitor al Bisericii, le-am apreciat la Prea Fericirea Voastră, și, pentru acest lucru, Vă doresc din toată inima, să aveți parte încă de multă arhipăstorire în slujirea Bisericii Ortodoxe Române».

P. C. Arhimandrit Vartolomeu Anania a adus salutul și felicitările românilor creștini ortodocși din continentul american și al I. P. S. Arhiepiscop Victorin, al Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române din America.

P. C. Sa, — ucenic apropiat și devotat al Prea Fericirii Sale — în buchete de cuvinte frumos împodobite, mai întâi dă citire mesajului trimis de I. P. S. Arhiepiscop Victorin, din care spicuim: «Am bucuria să Vă trimit prin Părintele Anania personal, cele mai călduroase felicitări cu ocazia sărbătoririi zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, 75 de ani dedicați, în cea mai mare parte, în slujba sfintei noastre Biserici ortodoxe române. Aceste sentimente de adâncă prețuire și admirație le simțim, cu atât mai mult noi, cei ce ne aflăm în răspunderi mai mici și încercăm să urmăm pe aceiași cale a Bisericii Mântuitorului nostru Iisus Hristos».

Trecînd la unele mărturisiri personale, P. C. Arhim. Anania, tînăr colaborator al Prea Fericirii Sale, de acum 28 de ani — subliniază respectul, prețuirea și iubirea adîncă ce-i poartă dintru început. Reamintește că în toate împrejurările din activitatea sa, în toate problemele mai dificile, Prea Fericirea Sa nu era numai Conducătorul Instituției, dar era, în același timp, învățătorul tuturor atît cu vorba, cît, mai ales, cu fapta. A învățat pe toți ce înseamnă disciplina în muncă, și munca

în sine, ce înseamnă credincioșia față de Biserică și față de Patrie, clarviziunea și răbdarea.

Vorbînd despre viața credincioșilor noștri din America, Arhimandritul Vartolomeu Anania spune : «Vă vorbește un colaborator, care de peste 10 ani viețuiește și lucrează în străinătate și, anume într-o străinătate foarte îndepărtată. Ce preț ar avea pentru noi Biserica, — ca instituție — dacă nu am avea legătură cu Conducătorul ei, cu capul ei nevăzut — Iisus Hristos? Cînd zicem «Moldova» zicem «Ștefan cel Mare» și cînd zicem «neamul românesc întru rădăcina și eternitatea sa», zicem «Eminescu» și cînd zicem «Biserica Ortodoxă Română» — cel puțin pentru ultimii 28 de ani — zicem : «Patriarhul Justinian». Pămîntul patriei nu ar fi patrie, dacă nu ar avea în el osemintele strămoșilor și cerul patriei nu ar fi patrie dacă sub el nu ar viețui frații noștri. Dacă țara ne este departe, a trebuit ca noi cei de acolo, puțini cîți sîntem, să ne luăm țara în desagă și s-o purtăm cu noi. Am știut totdeauna că în afara legăturilor mele de rudenie de sînge, de aici, pe pămîntul acestei patrii, sub acest cer al patriei, viețuiește și lucrează Părintele meu sufletesc : Patriarhul Justinian».

Cuvintele emoționante ale talentatului vorbitor a mișcat în mod deosebit întreaga asistență.

Protoiereul Iuliu Man de la Protoieria Circa II Capitală, odată cu felicitările prezentate Înalțului ierarh, subliniază munca deosebită de deasă de Prea Fericirea Sa pentru mîntuirea sufletească a credincioșilor și pentru unitatea de nezdruccinat a credinței străbune, ca stegarul unității bisericești ortodoxe;

Dl. profesor universitar, Dr. Dumitru Timuș — membru în Consiliul eparhial în cuvintele sale ilustrează «omul și opera» Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

P. C. Pr. Profesor Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic de grad universitar din București, aduce prinos de mulțumire și felicitări, în numele Învățămintului teologic ortodox românesc.

P. C. Sa subliniază că cu mult înainte de apariția diferitelor curente actuale în teologie, — «ca teologia speranței, a revoluției sau a eliberării», — Prea Fericirea Sa și-a îndreptat privirea spre tezaurul literaturii patristice și a realizat un creștinism integral, ce îmbină armonios preocupările spirituale cu cele sociale. Minunata lucrare «Apostolat Social», opera de căpetenie a Prea Fericirii Sale, a anocrat teologia și viața creștină românească în realitățile vieții celei noi din patria noastră. Această teologie românească este o teologie a vieții, a gîndirii și a slujirii care a răspuns exigențelor interne și externe ale Bisericii noastre».

O deosebită bucurie a adus Prea Fericirii Sale scrisoarea episcopului Kunst din Germania, prezentată prin delegatul său, în care se spune, printre altele : «Creștinătatea ecumenică Vă rămîne recunoscătoare pentru dragostea cordială și frățească ce ați binevoit să i-o arătați. V-am admirat lucrarea închinată istoriei spirituale atît de importantă în patria Prea Fericirii Voastre».

De asemenea, la această bucurie s-a adăugat cuvîntul Mons. Albert Reuh, care a adus felicitările Cardinalului Dömpfner din partea Conferinței episcopale Romano-catolice din Bavaria.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, aduce cuvîntul Bisericii ardeleni cu urări de sănătate și fericire Prea Fericirii Sale. Printre altele, I. P. S. Sa spune: «Îi aducem astăzi, cu prilejul acestei aniversări, omagiul cinstirii noastre, al dragostei noastre nețărmurite, al devotamentului nostru deplin. Putem mărturisii astăzi că Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a deschis o epocă nouă cu realizări fără precedent, în viața ei bimilenară, fapta și dinamismul ei, reprezentînd dominantă personalității Prea Fericirii Sale, imprimînd tuturor slujitorilor Bisericii un suflu puternic de acțiune pentru lucrarea bisericească și patriotică. Prea Fericirea Sa, este în același timp și Patriarhul unității noastre bisericești și al ecumenismului local și internațional, ca și un neîntrecut gospodar, creator de instituții de cultură și sociale în Biserica noastră».

P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar patriarhal, arată că Prea Fericirea Sa a găsit calea de mijloc care a făcut ca Biserica noastră să-și poată făuri, în lumea nouă de după război, locul exact, care i-a dat ocazia să aibă un rol important în viața națiunii, în viața patriei noastre. «Noi care lucrăm cu Prea Fericirea Sa, spune P. S. Episcop Antonie — ne-am dat seama și afirmăm că avem în Prea Fericirea Sa pe omul înțelegerii, pe omul dreptății, pe omul iubirii. Dumnezeu să ni-l țină așa și în continuare».

Au adus, în continuare cuvinte de mulțumire și felicitări P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul, din partea mitropoliei Olteniei și al clerului oltean și P. S. Arhiepiscop-vicar Gherasim Piteșeanul, în numele clerului eparhiei Rimnicului și Argeșului, a preoțimii vilcene, și în numele stareților și ai foștilor stareți de minăstiri care au lucrat cu Prea Fericirea Sa.

În numele Departamentului Cultelor a luat cuvîntul Domnul Gheorghe Nenciu, Conducătorul Departamentului, care a spus:

«În acest moment aniversal sînt fericit că la buchetele de flori, la omagiile și prețuirea ce v-au fost mărturisite, să adaog expresia sentimentelor de respect și de înaltă apreciere a unei slujiri rodnice care caracterizează viața Prea Fericirii Voastre.

Buchetul de trandafiri, pe care Președintele Republicii noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu Vi l-a trimis în această dimineață, constituie o delicată atenție și o înaltă prețuire.

Sînt bucuros să rețin cele două idei majore ce au călăuzit activitatea Prea Fericirii Voastre: unitatea Bisericii și preocuparea ca această să fie împreună lucrătoare cu poporul căruia aparținem. În persoana Prea Fericirii Voastre Biserica a avut totdeauna exemplul ierarhului animat de cele mai nobile sentimente patriotice, care s-a dăruit, cu devotament, sprijinirii cauzei poporului român de înfăptuire a vieții celei noi din patria noastră. Ați înțeles să legați viața Bisericii de viața Țării și s-o feriți de calea unei singularizări, lipsite de perspective. În fruntea Sinodului Bisericii Ortodoxe Române ați asi-

cînd se afla arhiereu vicar al Mitropoliei Moldovei și despre organiza-rea preoțimii în slujba ușurării greutăților venite asupra poporului în acea regiune.

În continuare, Prea Fericirea Sa subliniază activitatea depusă după chemarea la cel mai înalt post de arhipăstorire a Bisericii, po-trivind activitatea acestei cu aspirațiile poporului, sprijinindu-l în voința sa de a construi o orînduire nouă de dreptate, la un nivel nou de viață și de bunăstare, pe care a dorit-o mult în trecut.

Înțelegînd că timpul cel nou, cere, mai mult ca oricînd, din par-tea Bisericii un apostolat social al epocii actuale, Prea Fericirea Sa a dat o nouă și multilaterală orientare preoțimii, în toate domeniile, alît pe teren intern cît și extern, reușind să creeze un prestigiu cît mai înalt în ansamblul Ortodoxiei și al ecumenismului, în general.

Prin armonia care a dăinuit în tot trecutul istoric între conducerea de stat și Biserica noastră ortodoxă s-a manifestat și în acest timp și a fost posibilă înaintarea mai ușoară a poporului nostru în dezvolta-rea și continuarea vieții celei noi.

Înceind, Prea Fericirea Sa spune : «Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat ajutorul Său de a continua această bună și rodnică tradiție și-L rog să mă ajute, ca și mai departe, în viitor, cîte zile îmi va hărăzi, să continui să slujesc, cu aceeași nețărmurită dragoste, drept măritoarei Biserici în același duh al tradiției noastre străbune, cu re-zultate cît mai bogate în slujirea lui Dumnezeu, în slujirea și propă-șirea poporului nostru, în slujirea păcii și frăției între oameni și popoare».

Astfel, strălucitul popas al aniversării a 75 de ani de viață al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, sărbătorit cum se cuvine de întreaga Biserică ortodoxă, a constituit și pentru preoțimea și cre-dincioșii Arhiepiscopiei Bucureștilor, prilej de omagiu, de mulțumiri și de înaltă rugăciune, pentru sănătatea și îndelunga înzilire a Prea Fericirii Sale.

Dorim, cu toată smerenia noastră și din tot sufletul, Înaltului nostru arhipăstor «mulți și fericiți ani». — REDACȚIA.

APOSTOLATUL SOCIAL ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — LA A 75-A ANIVERSARE A PEA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN —

În literatura teologică a Bisericii Ortodoxe Române s-a adoptat, în urmă cu trei decenii, denumirea de «Apostolat Social». Adoptarea acestei denumiri aparține Prea Fericitului Patriarh Justinian, urmărind să scoată în evidență faptul că Biserica Ortodoxă Română îndeplinește — în cadrul misiunii ei specifice, spirituale — și o activitate care se integrează vieții sociale a poporului respectiv. Sub acest titlu general de «Apostolat Social» au apărut pînă în prezent — între anii 1946—1976 — douăsprezece volume, în care Prea Fericirea Sa, a grupat: Cuvîntările, Pastoralele, Ordinele și Îndrumările adresate preoției și credincioșilor ortodocși români, ca și Cuvîntările ținute cu diferite prilejuri, cînd, în probleme de mare importanță pentru viața socială, în general, a ținut să exprime atitudinea Bisericii Ortodoxe Române.

Întrucît Biserica Ortodoxă Română, ca parte nedespărțită a Bisericii Mîntuitorului Hristos, n-a inovat niciodată — și că, deci, nici Apostolatul Social nu este o inovație — socotim necesar să vedem, mai întii, ce se înțelege prin Apostolat, în general, în Biserica creștină ortodoxă, și apoi prin Apostolat Social, în special, pentru a vedea în ce măsură și-a încadrat Biserica Ortodoxă Română activitatea ei acestui Apostolat al Bisericii Ecumenice.

1. — Întreaga lucrare pe care Biserica creștină este chemată s-o îndeplinească, cu caracter permanent, pentru continuarea operei mîntuitoare a lumii, înfăptuită de Mîntuitorul Hristos, este designată în mod obișnuit, prin cuvîntul «Apostolat». Acest termen n-a fost adoptat de Biserică, în decursul timpului, prin analogie cu lucrări omenesti care se îndeplinesc dintr-o încredințare sau împuternicire, cîi el aparține Bisericii, dintru început, fiind folosit în primul rînd cu privire la Mîntuitorul Hristos, ca Apostol — adică Trimis — al lui Dumnezeu-Tatăl, și în al doilea rînd cu privire la cei doisprezece apostoli — la care s-a adăogat, ca al 13-lea, prin chemare extraordinară, Sfîntul Apostol Pavel — căroră Însuși Mîntuitorul Hristos le-a dat această numire de Apostoli ¹.

1. Numirea Mîntuitorului Hristos ca Apostol al lui Dumnezeu-Tatăl o menționează Sfîntul Apostol Pavel, în epistola sa către Evrei, după ce le arătase scopul pentru care Dumnezeu

Apostolatul creștin se deosebește esențial de împuternicirile care se obișnuiesc în raporturile dintre membrii societății: fiindcă la baza unor asemenea raporturi stă urmărirea unui interes care privește exclusiv persoana care a dat împuternicirea, pe câtă vreme la baza Apostolatului creștin stă iubirea, în cel mai înalt și nobil înțeles al ei, capabilă de orice sacrificiu — chiar și al vieții — după exemplul iubirii lui Dumnezeu-Tatăl față de oameni, pentru a căror răscumpărare, din robia păcatelor, a trimis pe Însuși Fiul Său. În acest sens si-a pregătit și Mântuitorul Hristos Apostolii, spunându-le că nu poate fi dragoste mai mare decât aceea ca cineva să-și pună sufletul — adică să-și dea viața — pentru oameni, pentru semenii².

Din numirea Mântuitorului Hristos ca Apostol și Arhiereu rezultă conținutul Apostolatului în general, cuprinzând cele trei slujiri pe care El le-a îndeplinit, potrivit misiunii ce i s-a încredințat de Dumnezeu-Tatăl: de a descoperi lumii învățătura cea nouă a Evangheliei, făcând cunoscut, spre proslăvire, pe Dumnezeu ca Tată iubitor și milostiv³; de a rîndui Sfintele Taine, cu ajutorul cărora cei care vor primi noua învățătură să devină fii ai lui Dumnezeu prin har, putînd să se învrednicească astfel de moștenirea cerească; și de a păstori sau îndruma pe cei care I-au ascultat învățătura ca aceștia să facă permanent voia lui Dumnezeu, în mijlocul societății în care trăiesc.

Din această ultimă latură a slujirii Mântuitorului Hristos, de păstorie, se desprinde *Apostolatul Social*. Căci, în timpul propovăduirii Sale, oriunde se găsea, Mântuitorul Hristos nu se mărginea numai să învețe, ci se apleca, din iubire, cu mila și puterea Lui dumnezeiască, spre toți cei în suferințe de tot felul și pe toți îi mîngîia și îi ajuta. N-a existat boală și neputință pe care Mântuitorul Hristos, din această milă și iubire față de oameni, să nu le vindece, și să nu le înlăture, fie la rugămîntea celor suferinzi, fie la cererea celor care purtau grija celor suferinzi, fie chiar fără nici o cerere, la simpla atingere a celor în suferință de Mântuitorul Hristos, avînd însă încredere în puterea Lui dumnezeiască.

După ce Mântuitorul Hristos și-a împlinit misiunea Sa de Apostol și Arhiereu, El a transmis Apostolilor pe care i-a ales cele trei slujiri ale Sale, pentru ca aceștia să continue lucrarea de mîntuire a oamenilor. Adresîndu-se Apostolilor, cînd i-a investit cu aceste slujiri, Mântuitorul i-a încredințat că face aceasta în virtutea deplinei puteri pe care a primit-o de la Dumnezeu-Tatăl, în cer și pe pămînt, spunîndu-le: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi»⁴; drept aceea: «Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-i

a trimis în lume pe Fiul Său, spunînd: «Deci, frați sfinți, părtași ai chemării cerești, înțelegeți pe *Apostolul și Arhiereul* credinței mărturisite de noi «Iisus» (Evrei III, 1).

Iar numirea de Apostoli dată de Mântuitorul Hristos în mod special celor doisprezece, pe care i-a ales în mod nominal, din rîndul celorlalți ucenici ai Săi, o menționează Sfîntul Evanghelist Luca, spunînd: «Iar cînd s-a făcut ziuă, a chemat pe ucenicii Săi și a ales din ei doisprezece pe care i-a numit Apostoli» (Luca VI, 13); v. Pr. Ioan Mircea, *Apostolatul după Noul Testament*, în rev. «Studii Teologice» nr. 7—8/1970, p. 547—564.

2. Ioan XV, 13.

3. Ioan XIV, 9—13; XVIII, 3—10.

4. Ioan XX, 21—22.

pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, învățându-i să păzească toate câte am poruncit vouă»⁵.

Prin această împuternicire, desăvârșită în ziua Cincizecimii, Apostolii au devenit învățători ai lumii, sărvârșitori ai dumnezeieștilor Taine, instituite de Mîntuitorul Hristos — ca mijloace sfințitoare ale Bisericii Sale — și conducători sau păstori ai celor care primeau botezul în numele Sfintei Taine. La rîndul lor, Apostolii, procedînd după îndrumările primite de la «Învățătorul și Domnul» lor, au transmis aceste slujiri, prin taina hirotoniei, episcopilor, pe care îi rînduiau la conducerea comunităților pe care le înființau, dîndu-le indicații precise, cum să procedeze în păstoria acestor comunități, hirotonind preoți și diaconi, ca ajutoare, în măsura în care se va simți nevoia.

Aceste trei slujiri — învățătoarească, sfințitoare și de conducere — care formează misiunea Bisericii, deși se îndeplinesc în mod permanent împreună și formează un tot, au fost aplicate, însă, după împrejurări o dată mai mult o slujire, altă dată mai mult altă slujire. În deosebi latura păstoririi — în lumina căreia, de altfel, se va aprecia în cele din urmă atît vrednicia fiecărui membru al Bisericii, în parte, cît și a Bisericii în totalitatea ei, după cum au dat să mănînce celui flămînd, au dat să bea celui însetat, au îmbrăcat pe cel gol, au dat plata cuvenită celui care a muncit, au răscumpărat pe cei robiți, au fost propovăduitori ai păcii, și buneînțelegeri între oameni, au luptat pentru libertate și dreptate etc. — această latură practică, Biserica a îndeplinit-o în mod diferit, adoptînd căi și mijloace corespunzătoare situațiilor, prin care să-și poată duce, totuși, la îndeplinire această importantă latură a misiunii sale.

Anticipînd ceea ce vom remarca mai tîrziu, putem spune că în acest sens a înțeles Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian «apostolatul social», ca o lucrare de integrare a Bisericii în realitățile și aspirațiile poporului. «Omeneste vorbind — spunea Prea Fericirea Sa în Cuvîntarea rostită la investitura ca Mitropolit al Moldovei — nevoile acute ale ceasului de față pot fi enunțate sub numiri diferite, ca: desființare de privilegii, înlăturarea nedreptăților sociale, îmbunătățirea standardului general al vieții pe plan ecumenic... Oricît de uman și de vremelnic ar părea caracterul acestor teze, Biserica este obligată să fie prezentă în soluționarea lor, în virtutea misiunii sale de a se sili să facă mai ușoară această viață fiilor ei, care sînt și fiii lui Dumnezeu»⁶.

Procedeul acestei adaptări a căilor de ajutorare a celor lipsiți, l-au învățat Sfinții Apostoli de la Însuși Mîntuitorul Hristos. Masa comună sau masa dragostei — agapa — care urma după săvîrșirea Sfintei Euharistii — practicată întîi la comunitatea creștină din Ierusalim și adoptată apoi de toate comunitățile creștine, oriunde luau ființă — a constituit mijlocul cel mai potrivit pe de o parte pentru a se veni în ajutorul celor săraci, iar pe de altă parte pentru a se afirma egalitatea tuturor creștinilor, bogați și săraci, ferind pe cei

5. Matei XXVIII, 18—20.

6. P. F. Patriarh Justinian, *Apostolat Social*, vol. II, p. 146—147.

săraci să fie umiliți de cei bogați. Dacă la început la aceste mese luau parte numai creștini, fiindcă erau organizate la biserică, în strînsă legătură cu Sfînta Euharistie, curînd organizarea lor a avut loc în case anume destinate, unde, alături de creștini, puteau participa și săracii necreștini, prizonierii și toți străinii lipsiți, care soseau în localitate. Nu erau lipsiți de asistență nici cei bolnavi, care nu puteau participa la mesele comune. Grija aceasta ca de asistența Bisericii să se împărtășească toți cei lipsiți deopotrivă, fără părtinire, a fost încredințată, în fiecare cetate, diaconilor, după rînduiala stabilită de Sfîntii Apostoli la Ierusalim, prin instituirea celor 7 diaconi⁷, propuși, ca vrednici de toată încrederea, de către comunitate.

Dar manifestarea dragostei creștine pentru ajutorarea celor lipsiți și în suferință a impus admirație și prețuire îndeosebi în împrejurările de grele încercări ale societății, cum era în timpul ciumei, cînd de cei care se îmbolnăveau nu se mai apropia nimeni, fiind lăsați fără nici o îngrijire, pe străzi⁸. Dacă la asemenea acțiuni adăogăm realizările Sfîntului Vasile cel Mare, prin Așezămintele organizate de el cu călugări, în apropierea Cezareei Capadociei, formînd complexul cunoscut sub numele de «Vasiliada», unde existau azile pentru bătrîni, pentru săraci, pentru orfani, pentru leproși, pentru călătorii străini, spitale pentru îngrijirea bolnavilor, școli pentru copii, în care învățau în același timp și carte și o meserie, rezultă și mai clar cum înțelegea Biserica creștină Apostolatul Social, a împlinirii misiunii pe care i-a încredințat-o Mîntuitorul Hristos⁹.

Exemplul Sfîntului Vasile cel Mare a fost urmat de toți Părinții Bisericii creștine, într-o formă mai restrînsă sau mai dezvoltată, după posibilitățile pe care le aveau. În timpul împăratului Justinian (527—565), Biserica a fost ajutată să-și îndeplinească apostolatul social prin societăți, așezăminte și instituții asemenea celor pe care le crease Sfîntul Vasile cel Mare, în jurul Cezareei Capadociei.

7. De la această numire a diaconilor, ca slujitori ai carității — fiindu-se seama și de faptul că Mîntuitorul însuși a spus că n-a venit să-I se slujească, ci ca să slujească, îndrumînd și pe Apostoli să procedeze la fel — s-a da Bisericii creștine și numirea de «Biserica slujitoare». Sub acest titlu a apărut documentata lucrare a Prea Sfîntului Episcop-vicar Patriarhal Antonie Plămădeală, susținută ca teză de doctorat în teologie (București, 1972). În încheierea lucrării sale, P. S. Antonie spune : «*Specificul diaconiei creștine constă din această dublă slujire, a oamenilor și a lui Dumnezeu*. Caracterul creștin al slujirii își are izvorul în faptul că Biserica slujește lumii ca fiind trimisă de Dumnezeu și în numele Său, ca una ce are o misiune divină pentru această slujire. Creștinii au chemarea divină de a fi slujitori ai oamenilor, iar Biserica lui Hristos de a fi o Biserică slujitoare» (p. 307).

8. Astfel se amintește acțiunea Bisericii creștine, în timpul ciumei din vremea împăratului Galienus (253—268), cînd pe creștinii doritori să ajute pe bolnavi, Biserica i-a organizat într-o societate de caritate, a Parabolanelor, care aveau misiunea de a aduna pe bolnavi de pe străzi, de a-i duce în anumite adăposturi, unde îi îngrijeau cu desăvîrșit devotament.

9. Deosebirea dintre ceea ce era înainte și ceea ce a realizat Biserica creștină, în această latură a manifestării iubirii față de oameni, o exprimă Sfîntul Grigore de Nazianz, după ce descrie marea Vasiliadei ca monument al evlaviei, comoară comună a tuturor, spunînd : «Ochi noștri sînt scutiți acum de privestea tristă și plină de durere a oamenilor... alungați din orașe, din case, din piețe, de la băi, dintre cei mai iubiți ai lor ; sărmane ființe cunoscute mai curînd după nume decît după chip. Nu-i mai vedem acum umblînd în cete, de care oamenii se fereș și-i goneș, în loc să-i primească cu milă».

În lumina celor de mai sus, vom expune, cit mai concis posibil, întâi, cum s-a exercitat Apostolatul social în Biserica Ortodoxă Română înainte de 1948 și apoi după această dată pînă în prezent.

I. — Apostolatul social în Biserica Ortodoxă Română înainte de anul 1948

Mărturiile dintre cele mai autentice arată că în formarea sa pe teritoriul vechii Dacii, poporul român a fost permanent asistat și sprijinit în străduințele și năzuințele lui de Biserica Ortodoxă, care și-a adaptat lucrarea ei după împrejurările — multă vreme destul de vi-trege — cărora trebuia să le facă față poporul român. Istoria atestă că poporul român a păstrat mereu vie conștiința unității sale de neam și limbă, a originii sale comune și a continuității lui neîntrerupte pe teritoriul moștenit de la daco-romani. Această conștiință a unității de neam și limbă a poporului român a fost sporită și întărită prin legăturile spirituale și culturale care s-au păstrat permanent între cele trei provincii, în care erau obligați să trăiască separați românii: Țara Românească, Moldova și Transilvania¹⁰. Se poate afirma, pe drept cuvînt și cu tărie, că la această închegare, formare și păstrare a conștiinței de sine și a unității spirituale și naționale a poporului român a contribuit și Biserica Ortodoxă Română. Păstrarea și apărarea unității de credință ortodoxă a românilor din cele trei provincii românești amintite a fost contribuția esențială a Bisericii Ortodoxe Române adusă și la făurirea unității naționale. Începînd din veacul al XVI-lea, după organizarea mitropoliilor Țării Românești și Moldovei, în legătură canonică cu Patriarhia de Constantinopol, Biserica Ortodoxă din aceste țări a asigurat «menținerea și întărirea unității sufletești tuturor românilor de pe toate versantele Carpaților», adică și cu Transilvania, întrucît Patriarhia de Constantinopol recunoscînd de la început mitropolitului Ungrovlahiei și titlul de «exarh al Plaiurilor și a toată Ungaria», acestea răspundea din punct de vedere spiritual și de românii din Transilvania. În același timp părțile de Nord-Est ale Transilvaniei depindeau bisericește de mitropolitul Constantinopolului, titlul de «exarh al Plaiurilor». În temeiul acestei dependențe canonice, competența Bisericii Ortodoxe din Transilvania, adică ierarhul din Bălgrad, era hirotonit de mitropolitul Ungrovlahiei. Prin aceasta se recunoștea, în principiu, că toate bisericile românești din Transilvania se găseau sub jurisdicția canonică a mitropolitului Țării Românești. Ca să nu existe nici o piedică în aria legăturilor rezultate din această dependență canonică, între Biserica românească din Transilvania și cea din Ungrovlahia, s-a ținut ca această dependență să re-

10. Pentru existența unor «legături nezdruincinate... între pămîntul strămoșesc și fiil poporului român» și a «ideii de unitate politică la români», v. A. Răduțiu, P. Teodor, *Ideea de unitate politică la Români*, București, 1968 ; Pr. N. Șerbănescu, *Promovarea ideii despre unitatea neamului românesc în predosloviile cărților bisericești*, în «Mitropolia Olteniei», 1968, p. 918—928 ; Șt. Pașca, *Unitatea românească prin religie*, Sibiu, 1944 ; I. Matei, *Rolul Bisericii în pregătirea unitii naționale*, Brașov, 1944 ; I. Lupaș, *Istoria Unitii românilor*, București, 1937 ; Nicolae Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, etc.

zulte nu numai din dreptul acordat de Patriarhul de Constantinopol mitropolitului Ungrovlahiei, prin acordarea titlului de «Exarh al Plaiurilor și a toată Ungaria», ci și din Convenții sau Tratatate încheiate între conducătorii politici ai celor două provincii, Transilvania și Țara Românească. În acest sens poate fi menționată prevederea din Tratatul de alianță încheiat de Domnitorul Mihai Viteazul, prin solii săi, în frunte cu mitropolitul Eftimie, cu craiul Ardealului, Sigismund Bathory, la Alba Iulia, la 20 mai 1595. În acest tratat, între altele se prevedea că: «Toate bisericile românești aflate sub stăpînirea Sere-nității Sale, vor fi sub jurisdicția arhiepiscopului din Țirgoviște, după prevederile dreptului bisericesc și a rînduielilor acelei țări». Această prevedere înlesnea și mai mult legăturile românilor ortodocși din Transilvania cu frații lor din Ungrovlahia¹¹. În baza acestei legături canonice și legale, mitropolitul de la Bălgrad trebuia să vină pentru sfințire la Țirgoviște, cu care prilej mărturisea dreapta învățătură și se obliga, prin jurămînt, s-o păstreze fără schimbare, el și cei de sub jurisdicția lui. De asemenea, legătura canonică dintre bisericile românești din Ungrovlahia și Moldova cu cea din Transilvania ușura trecerea cărții bisericești dintr-o parte într-alta, contribuindu-se prin aceasta, la uniformitatea cultului, la unitatea limbii, ceea ce ducea în mod inevitabil la întărirea conștiinței românilor din aceste provincii că sînt toți de același neam. Această conștiință a unității de neam, cultivată continuu prin legăturile menționate, păstra mereu vie dorința tuturor românilor de a ajunge să trăiască, în unitate de credință și limbă, în aceeași țară.

Cartea bisericească, de cult sau de învățătură, a contribuit la întărirea conștiinței unității de neam îndeosebi fiindcă era scrisă în limba poporului, folosindu-se cu grijă numai acei termeni pe care să-i înțeleagă la fel toți românii, indiferent de provincia în care se găseau¹².

Această preocupare, ca ceea ce se scrie să fie pe înțelesul tuturor românilor, o aveau nu numai cei care tipăreau cărți în Moldova sau Țara Românească, ci și cei care tipăreau cărți în Transilvania. Astfel, mitropolitul Simion Ștefan, în predoslavia Noului Testament tipărit la Bălgrad, în 1648, după ce nota că s-a străduit ca în text să fie folosite cuvintele care să fie înțelese de românii de pretutindenea, spunea: «... iar dacă nu vor înțelege toți, nu-i de vina noastră, ci-i de vina celuiia ce-au răsfirat românii printr-alte țări, de s-au meste-

11. Prof. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul veacurilor la formarea conștiinței și a unității naționale și spirituale a poporului român* (Conferință, dactilografiată, ian. 1976).

12. Cu gîndul la această unitate își tipărea Coresi, în anul 1581, una din *Cazanii*, ca să fie de folos tuturor românilor. Iar ceva mai tîrziu, mitropolitul Varlaam al Moldovei, în *Cuvîntul de la începutul Cazaniei* — răspîndită în toate provinciile românești — se adresa «către toată seminția românească de pretutindenea, ce se află pravoslavnicii într-această limbă». La fel, în răspunsul dat, în anul 1645, la *Catahismul calvinesc* din anul 1640, pe care îl primise în acest scop de la învățatul muntean Udriște Năsturel — cînd se găsea în solie la Domnitorul Matei Basarab — mitropolitul Varlaam se adresa în mod special românilor ortodocși din Ardeal, făcînd apel la aceeași unitate de credință și de neam, astfel: «Către creștinii din Ardeal, credincioși pravoslavnicii și adevărații filii ai sfintei noastre Biserici apostolești, iubiți creștini și nu noi de un neam români, ce sînteți cu noi într-o credință».

cat cuvintele cu alte limbi, de nu grăesc toți într-un chip». Din pre-dosloviile cărților bisericești tipărite în veacul al XVII-lea, în Țara Românească, în Moldova sau în Transilvania — inclusiv Biblia tipărită la București, în 1688 — se vede că la toți cei care tipăreau era aceeași grijă, ca tipăriturile să fie de folos «tuturor pravoslavnicilor creștini care sînt născuți în limba noastră românească», «la toată semenția românească de pretutindeni» și «la tot norodul românilor, moldovenilor și ungrovlahilor», socotindu-i pe toți ca un tot unitar.

Astfel de tipărituri bisericești continuate și în veacul următor, al XVIII-lea, cu același scop de a fi folosite de toți românii, au ajutat climatului favorabil atît pentru dezvoltarea conștiinței de sine a întregului popor român, cît și pentru formarea limbii române literare.

Dar simpla tipărire a cărților nu și-ar fi ajuns scopul, dacă cei cărora le erau destinate n-ar fi fost în măsură să le citească. Cu puținele mijloace pe care le avea, Biserica s-a îngrijit și de luminarea fiilor poporului. Neavînd clădiri speciale, Biserica invita pe copii în tinda bisericii, unde preoții — ajutați și de dascăli¹³ — inițiau pe copii în citire, folosindu-se la început de cărțile de cult, pînă ce s-a ajuns să se tipărească și «bucoave», mai întîi în Transilvania și apoi și în celelalte provincii.

Paralel cu această preocupare pentru luminarea minții, Biserica s-a interesat și de sănătatea poporului și de îngrijirea celor bolnavi. Această slujire și-a îndeplinit-o Biserica Ortodoxă Română îndeosebi

13. Ca exemplificare — ținînd seama și de prestigiul autorului — reproducem un fragment din «Cuvînt pentru Școala și Biserica română», ținut de învățatul episcop Melchisedec al Romanului, în Catedrala mitropolitană din Iași, la 26 iunie 1885, cu prilejul Jubileului de al 200 de ani de la înființarea Academiei Române din Moldova: «Din cea mai profundă vechime, — spunea, între altele, episcopul Melchisedec — Biserica română a mers la braț cu școala română. Episcopiiile, monastirile și chiar bisericile de enorie, din orașe și sate, erau totodată și școale. Peste tot locul era și unul sau cîțiva dascăli, care învățau pe cei tineri carte, a ceti, a scrie, a cînta, în timpurile antice, slavonește, mai pe urmă grecește, și în fine românește. Urme de ale acestor dascăli și școale bisericești găsim pînă astăzi, prin bibliotecile mănăstirești, pe unde s-au conservat resturi din vechea cultură. Așa găsim manuale, cu iscăliturile elevilor ce au învățat pe ele și numele dascălilor la care au învățat. Prin documentele mănăstirești se întîmpină nu o dată numiri de călugări, cu epitetele de «Dascăl», sau «Ritoriu», sau «Dascăl slavonec», sau «Dascăl domnesc»... Chiar preoții de la satele unde nu erau școale, uniți cu sătenii fruntași, improvizau școale mici pentru copiii lor, spre a învăța ceva carte, în timpul iernii. Cîntăreții de la biserică, sau vreun călugăr pribeaș, care nu iubea să șeadă la monastire sub disciplină, făcea provizoriu pe dascălul sătesc, pentru mîncare și o foarte modestă plată. Asemenea urmau și cîntăreții de pe la bisericile de prin orașe; mai toți erau totodată și învățători de copii, din cea mai profundă vechime pînă în zilele noastre. De aceea epitetul de *Cîntăreț* de biserică a devenit cu timpul sinonim cu acela de *dascăl*, încît pînă astăzi ceteții și cîntăreții de la biserică se numesc în limbajul popular — «Dascălii Bisericii». Aceste mici școli bisericești tradiționale au continuat pînă în zilele noastre. Și eu insumi am învățat cea dintîi carte, adică citirea, în anul 1827 la un dascăl de la Sfinților Trierarhi din Piatra, apoi în satul meu natal, la doi dascăli improvițați, în timpul iernii, într-un an, la un călugăr, în unul de la un dascăl mirean adus dintr-un sat vecin». (v. «Revista Teologică», anul III, nr. 17, Iași, 14 iulie 1885, p. 129).

Informații foarte interesante, cu privire la contribuția Bisericii Ortodoxe Române la luminarea poporului și apărarea dreptei credințe se găsesc atît în «Cuvîntarea menționată a episcopului Melchisedec, cît și în Discursul ținut cu același prilej de Const. Erbiceanu, în Aula Universității din Iași, asupra școlii grece și române din timpurile lui Vasile Lupu și Matei Basarab pînă la 1828, publicat în <https://biblioteca.digital.ro/> <https://biblioteca.digital.ro/> — 21/1885.

pe lângă Mânăstiri. Modestele bolnițe existente în principiu pe lângă toate mânăstirile au alinat suferințele nu numai monahilor bolnavi, ci și tuturor bolnavilor care nu se puteau bucura de îngrijire în altă parte. De aceea bolnițele aveau încăperi separate în care erau îngrijiți monahii bolnavi și bătrâni, și alte încăperi în care erau primiți și îngrijiți ceilalți bolnavi. Aceste modeste bolnițe au îndeplinit în mic rolul nosocomiilor sau spitalelor pe care le organizase Biserica de-a lungul veacurilor, după exemplul Sfântului Vasile cel Mare, și ele au constituit îndemnul pentru organizarea spitalelor mari de mai târziu, ca : Spitalul Colțea, ctitoria spătarului Mihai Cantacuzino, Spitalul Brîncovenesc, spitalele Eforiei Civile, ale Spiridoniei etc.

Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române din toate provinciile românești s-au socotit însă permanent obligați să contribuie la tot ceea ce ar fi putut promova conștiința unității politice a tuturor românilor, la independența Țărilor române și la o viață scutită de robie, silnicie și exploatare pentru toți cei care locuiau în aceste Țări. În acest scop mitropoliți ca : Macarie, Maxim Brancovici, Anania, Eftimie, Luca, Grigore, Teofil, Varlaam ș.a., au circulat dintr-o provincie într-alta, ca soli sau din proprie inițiativă, ca să se informeze reciproc de stările și realitățile existente în aceste provincii, întărindu-se ei — pentru a întări apoi pe ai lor — în credința că odată și odată, cu sacrificii ¹⁴, tot vor ajunge românii să trăiască toți laolaltă, în una și aceeași țară.

Împlinirea acestui vis sub Mihai Viteazul, deși a fost de scurtă durată, a avut darul să facă și mai neclintită încrederea în realizarea lui definitivă.

O contribuție însemnată, la promovarea conștiinței naționale și spirituale a românilor, precum și a ideii originii lor comune, au adus și corifeii Școlii Ardelene : Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Episcopul Inochentie Micu, care s-au străduit să concretizeze, prin lucrări temeinic documentate, viziunea națiunii române, formulind o atitudine românească unitară și apărînd, cu toată hotărîrea, drepturile românilor din Transilvania.

N-a fost lipsită de sprijinul ierarhilor și clericilor ortodocși nici revoluția lui Tudor Vladimirescu și nici revoluția generației de la 1848. Și la acest moment al luptei pentru unitatea națională și pentru apărarea drepturilor poporului român, Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă prin ierarhi ca : Andrei Saguna, Ioan Lemeni, Meletie Brandabur... sau prin clerici ca : Radu Șapcă ¹⁵, Neagu Bunescu, Ambrozia-Popa Tun, Ioasaf Snagoveanu, Nifon Bălășescu, G. Bodescu, Simion Balint ș.a. care — ca și mulți preoți în răscoala țăranilor din

14. Intre multele vieți care au căzut ca jertfă curată, în lupta pentru independența Țărilor române și pentru apărarea dreptei credințe, poate fi menționat — și ca ploasă pomenire — martiriul mitropolitului Antim Ivireanu și al Domnitorului Constantin Brîncoveanu — cu copiii lui — Domnitor pe care Patriarhul Dosotef al Ierusalimului îl socotea un alt întocmai cu Apostolul, — în Dedicăția pe care i-a închinat-o cu prilejul tipăririi în grecește a «Mărturisirii Ortodoxe», la Snagov, în anul 1699 «spre folosul comun al Creștinilor ortodocși», de cel mai mic între ieromonahi Antim Ivireanu.

15. Lui Popa Șapcă îi este atribuită invocarea : «Izbăvește Doamne și mintuie pe tot omul care suferă, ridică și însuflețește pe acest popor... scapă-l de abuzul clăcii, de ticăloasa iobăgie, de podvada drumurilor și o șoselelor, de acele munci ale faraonilor...».

1907 — au fost alături de popor, sprijinind lupta pentru libertate, pentru dreptate și pentru unitatea națională a poporului român.

Un început, în această direcție a realizării unității naționale, s-a făcut în anul 1859, când cele două provincii românești, Moldova și Țara Românească, s-au unit sub un singur domnitor, Alexandru Ioan Cuza. Și pentru realizarea acestui act important din istoria neamului nostru și-au adus o contribuție efectivă — fiind mereu alături de înflăcărații patrioți — reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, ca: Vlădicii Sofronie și Nifon, episcopii Calinic, Filotei, Climent; arhimandriții: Neofit și Filaret Scriban, Melchisedec, Iosib Bobulescu și alții.

Cu același entuziasm, s-au găsit în mijlocul poporului ierarhia și clerul Bisericii din Transilvania, la Marea Adunare Națională din Alba Iulia, în 1918, când s-a hotărît unirea pentru totdeauna a acestor provincii, alături de celelalte provincii românești, cu Patria Mamă.

Muncă stăruitoare a depus apoi, în urma acestui măreț act politic, întreaga ierarhie a Bisericii Ortodoxe Române, ca să-și dea o organizare unitară, convinsă și hotărîtă ca, prin unitatea ei, să poată contribui cât mai eficace la întărirea unității spirituale și politice a Țării.

În acest scop, pentru ca Biserica Ortodoxă Română să aibă un prestigiu sporit, în raporturile ei cu celelalte Biserici Ortodoxe surori și pentru a corespunde, în același timp, prestigiului mărit pe care îl dobîndise România pe plan internațional, în urma reîntregirii politice din anul 1918, odată cu Legea pentru unificarea bisericească, din anul 1925, prin lege specială a fost ridicat la rangul de Patriarhat și scaunul de Mitropolit Primat al României.

II. — Apostolatul social în Biserica Ortodoxă Română după anul 1948

În viața politică a poporului român, în anul 1944, au intervenit evenimente, care, prin importanța lor, impuneau o nouă orientare și Bisericii Ortodoxe Române, în toată activitatea care formează misiunea ei. Puterea politică trecînd în mîna clasei muncitoare, se proceda treptat, dar cu pași repezi, la transformările vechilor instituții. Aceste transformări urmăreau — înlăturarea tuturor nedreptăților pe care poporul le îndurase pînă aci și împărtășirea tuturor, în mod egal, de binefacerile pe care le poate oferi societatea organizată. Nu s-ar putea spune că Întîistătătorul Bisericii din acel timp, împreună cu toți membrii Sfîntului Sinod, nu s-a orientat și n-a înțeles evoluția situației generale pentru ca Biserica Ortodoxă Română să se găsească și de data aceasta alături de popor, în realizarea dreptății, egalității și mai ales a înlăturării exploatării omului, pe care, potrivit învățăturii Mîntuitorului Hristos, o condamnase totdeauna.

În acest timp, la Mitropolia Moldovei — care fusese cel mai greu încercată de distrugerile războiului — la 12 august 1945, a fost instalat ca Arhiepiscop Vicar, Prea Sfințitul Justinian Marina, cu titlul de

Vasluiuanul. Meritul deosebit al tînărului Arhiereu a constat în aceea că a înțeles — așa cum dovedise și ca preot și director de Seminar — rostul vremii și că Biserica — instituția cu adînci rădăcini în trecut și sufletul poporului — este chemată să pună la contribuție activitatea sa pentru înfăptuirea marilor comandamente ale istoriei. Într-o cuvîntare ținută la 2 noiembrie 1945, pentru a accentua poziția Bisericii Ortodoxe Române, Prea Sfinția Sa spunea: «Dacă alte instituții de temelie ale neamului român au evoluat după necesitățile istorice, luînd forme noi, schimbîndu-și adeseori și o parte din conținut, Biserica singură a fost și a rămas numai în slujba poporului, așa cum a fost întemeiată de Mîntuitorul Hristos»¹⁶.

Întîind nevoile cele mai urgente din cuprinsul Moldovei, Prea Sfinția Sa a pornit, cu hotărîrea care l-a caracterizat în toate acțiunile, la organizarea ocrotirii orfanilor. În ordinul circular trimis propopilor, cu privire la organizarea asistenței sociale în parohii, Prea Sfinția Sa spunea: «În cadrul asistenței sociale preoțimea este chemată să dea concurs nemărginit pentru lecuirea rănilor lăsate de război. Nu e nevoie să insistăm asupra preoților de a iniția și sprijini opera de asistență, deoarece este știut că doctrina Bisericii se reflectă pe tărîmul practic în opera de caritate și ajutorare. Temeiul fundamental al asistenței sociale este însăși Sfînta Evanghelie»¹⁷. Arătînd că în Moldova existau 35.000 de copii orfani, care aveau nevoie de asistență imediată, Prea Sfinția Sa preciza că pînă la o completă plasare a orfanilor — în orfelinate sau în familii — fiecare parohie, unde există orfani, este obligată să creeze cantine școlare sau cămine de zi, unde copiii să găsească o mîncare caldă și un cuvînt de îndrumare, cheltuielile acoperindu-se prin colecte strînse din parohiile respective și de la parohiile vecine în care nu existau orfani.

Seceta care a bîntuit Moldova în anii 1946 și 1947 a constituit un alt prilej pentru vădirea intuirii celor mai potrivite căi pentru ajutorarea celor amenințați să piară, prin foamete; Prea Sfinția Sa, în colaborare armonioasă cu autoritatea de Stat — prin Comitetul de Ajutorare a regiunilor secetoase — ținînd seama de realitățile existente și de faptul că cea mai amenințată categorie socială erau copiii a întreprins o campanie de evacuare a acestor copii din regiunile deficitare în cele excedentare, iar pentru copiii rămași, mame, bătrîni, invalizi, populația săracă de la orașe și sate, a înființat cantine, a alimentat cămine și dispensare, ajungîndu-se în cantine să se asigure zilnic masa la 20.000 de persoane.

Concepția tot mai clară despre Apostolatul social al Bisericii a exprimat-o Prea Sfințitul Justinian în cuvîntarea rostită în Marele colegiu electoral, la alegerea ca Mitropolit al Moldovei, în ziua de 19 noiembrie 1947, spunînd, între altele: «Biserica noastră nu trebuie să fie un organism administrativ sau numai îndeplinătoarea unor formule rituale, ea trebuie să fie un organism de luptă și de misionarism, care să cucerească, să întărească și să păstreze sufletele oame-

16. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *Apostolat Social*, II, p. 39.

17. *Ibidem*, p. 32.

nilor în spiritul Evangheliei Domnului Iisus Hristos. Voi lupta deci ca Biserica, prin slujitorii ei să vibreze și să fie vie. Să fie pătrunzătoare de suflete, îndrumătoare pe calea sfântă a dreptății sociale, a ordinii, a credinței și deci a mîntuirii umane»¹⁸.

Iar în cuvîntarea rostită la instalarea ca Mitropolit al Moldovei, încheia astfel: «Avem multe de înfăptuit. Ținta noastră de seamă trebuie să fie însă păstrarea spirituală, prin înlăturarea confuziei care domnește în lume, împăciuirea oamenilor prin dezvoltarea spiritului de solidaritate socială, prin stimularea sentimentelor nobile și prin dezvoltarea dragostei de aproapele nostru. Laolaltă să pornim, așa dar, ocrotiți de harul celui Atotputernic, la zidirea unei lumi mai bune, lume care să fie cu adevărat demnă de creatorul Său»¹⁹. În completarea acestor îndatoriri, în Pastorală adresată clerului și poporului din Mitropolia Moldovei, cu prilejul Anului Nou 1948, Înalt Prea Sfinția Sa spunea: «Biserica este a lui Dumnezeu cel veșnic, dar și a poporului pentru suflétul căruia este întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos, prin sacrificiul Său... Biserica este a poporului pentru că slujitorii ei sînt ridicați și recrutați din popor și sînt chemați să-l lumineze, să-l mîngîie și să-l povățuiască. În slujba poporului sînt chemați toți urmașii Sfinților Apostoli și spre fericirea lui sînt orînduiți să se ostenească. Cu poporul slujitorii sînt îndatorați să sufere, cu el să se bucure, cu el să lupte, cu el să se ridice la lumină, cu el să învingă nedreptățile sau cu el să cadă apărînd dreptatea și adevărul»²⁰.

Cu această concepție clară despre misiunea Bisericii în general și despre apostolatul ei social a venit Prea Fericitul Părinte Patriarh la conducerea Bisericii Ortodoxe Române, la 6 iunie 1948, după ce luase în primire această răspundere, ca Patriarh Locotenent, încă de la începutul lunii martie, în urma încetării din viață a Patriarhului Nicodim (la 27 februarie 1948).

În această nouă calitate, răspunderile ce-i reveneau îmbrățișau un cadrul mai larg. Dar, ajutat de același spirit clar văzător și de experiența pe care o dobîndise în conducerea unităților bisericesti, de la cea mai mică — parohia — pînă la cea mai mare — Patriarhia — Prea Fericirea Sa a intuit și de data aceasta problemele mai importante căroră trebuia să le facă față și ordinea în care se cavena să fie rezolvate, pentru ca interesele generale ale Bisericii strămoșesti, ca și ale Patriei, să fie cît mai bine servite.

Acestor probleme căroră Prea Fericitul Patriarh Justinian avea să le dea precădere în preocupările Sale, au fost enunțate în cuvîntările rostite cu prilejul alegerii și investiturii Sale ca Patriarh.

1. — Cea dintîi îndatorire pe care și-a asumat-o, a fost aceea a refacerii unității Bisericii strămoșesti, prin reprimirea românilor ortodocși din Transilvania, care, cu 250 de ani în urmă, fuseseră amăgiți să se unească cu Biserica Romei, prin promisiuni ispititoare că li se vor acorda aceleași drepturi și vor fi scutiți de aceleași sarcini, pe

18. *Ibidem*, p. 142.19. *Ibidem*, p. 154.20. *Ibidem*, p. 166.

care le aveau celelalte religii — numite rechte — promisiuni care n-au fost încă respectate.

2. — A doua îndatorire a constituit-o înzestrarea Bisericii Ortodoxe Române cu un nou Statut de organizare, la temelia căreia să se găsească principiile fundamentale canonice, în formulare clară, care să nu mai lase loc interpretărilor greșite dând, în același timp, Patriarhiei temei legal, ca parte componentă a Bisericii Ortodoxe Române pentru a se putea organiza, ca atare.

3. — Apoi, ca a treia îndatorire căreia urma să i se dea precădere era întocmirea unui program bine chibzuit, în cadrul căruia misionarii Bisericii noastre în mijlocul poporului drept credincios să fie îndrumați, orientați și convinși pentru apostolatul social în actualitate.

În cadrul acestui program intra reorganizarea învățămîntului teologic, trecînd școlile teologice sub direcția îndrumare și supraveghere a Bisericii, pentru ca, prin pregătirea pe care o vor primi slujitorii Bisericii «să ajute în năzuințele lui pe omul cel nou, pe omul păcii, pe omul unei societăți pașnice și plină de iubire». În acest scop au fost organizate și «Cursurile de îndrumare misionară» și «Conferințele protopopești», al căror program îl stabilește chiar Sfîntul Sinod. Din aceeași preocupare s-a impus și «Regulamentul pentru organizarea vieții monahale».

Datorită climatului de libertate religioasă, instaurată în țara noastră, imediat după 23 August 1944, dar garantată constituțional prin art. 27 al Constituției din 13 Aprilie 1948 și prin Legea pentru regimul general al Cultelor religioase din 4 august 1948 — frații ortodocși din Transilvania, răzlețiți în 1698, au putut da urmare, fără nici o piedică, apelului făcut de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, de a reveni în staulul Bisericii străbune, act realizat în mod solemn în zilele de 3 și 21 octombrie 1948. Acest act poate fi socotit ca o importantă contribuție la întărirea unității spirituale a poporului român.

În baza aceleiași dispoziții constituționale, a art. 27, se garantează și cultelor religioase libertatea de a se organiza, în mod autonom, potrivit doctrinei, tradiției, canoanelor și practicilor respective. În temeiul acestei prevederi, Prea Fericitul Patriarh Justinian a întocmit noul Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, aprobat de Sfîntul Sinod în ședințele din 19 și 20 octombrie 1948. Meritul Prea Fericitul Patriarh Justinian la întocmirea noului Statut constă în faptul că Prea Fericirea Sa a intuit o serie din cauzele pentru care unele principii fundamentale canonice, înscrise și în Legea de organizare din 1952, nu se putuse afirma în tot conținutul lor, prevăzînd dispoziții clare care să înlăture posibilitatea unor interpretări și aplicări eronate, necorespunzătoare spiritului canonic ortodox. În acest scop, Prea Fericirea Sa a dezvoltat principiile din Statut în 12 regulamente, precizînd clar atribuțiile fiecărui organ, colegial și individual, deliberativ și executiv, de la toate părțile componente ale Bisericilor Ortodoxe Române, inclusiv atribuțiile Patriarhului. Prea Fericirea Sa nu s-a mulțumit însă cu această realizare legiferatoare, ci a

urmărit, cu o stăruință impresionantă, ca toate organele să-și îndeplinească îndatoririle corespunzătoare, asigurându-se astfel o funcționare, cu cele mai frumoase realizări, tuturor unităților din organizația Bisericii Ortodoxe Române: parohii, eparhii, Patriarhie.

Evidențiem în special stăruința Prea Fericirii Sale ca Biserica Ortodoxă Română să-și exercite toate atribuțiile care-i revin în temeiul autocefaliei sale, atribuții care pînă aci, unele, nu fuseseră exercitate deloc, iar altele nu fuseseră exercitate în toată întinderea lor. În acest sens menționăm, ca exemplificare, asigurarea asistenței religioase a românilor stabiliți în afara granițelor țării, și canonizarea de sfinți români.

Respectînd drepturile canonice ale celorlalte scaune patriarhale și ale tuturor Bisericilor autocefale — cu care a păstrat și a cultivat o frățescă colaborare — Prea Fericitul Patriarh Justinian a afirmat dreptul Bisericii Ortodoxe Române de a asigura asistența religioasă tuturor românilor ortodocși stabiliți, temporar sau definitiv, în alte țări, ca un drept canonic ce-i revine în baza autocefaliei și s-a străduit, în același timp, să asigure efectiv această asistență, cu preoți trimiși din țară, înzestrînd totodată bisericile sau capelele comunităților acestor români cu obiecte și veșminte de cult necesare. În îndeplinirea acestei atribuții, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat și de sprijinul Departamentului Cultelor, oriunde și ori de cîte ori a fost necesar acest sprijin.

De asemenea, în legătură cu dreptul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a canoniza sfinți, se cuvine să fie menționată inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, propunînd Sfîntului Sinod, în sesiunea din februarie 1950 și din noiembrie 1951, ca să-și exercite acest drept de a canoniza sfinți, cuvioși sau mărturisitori, pe aceia dintre fiii Bisericii Ortodoxe Române care s-au învrednicit de o asemenea cinstire, prin trăirea, fără abateri, a înaltelor virtuți creștine sau prin pătimirii pentru dreapta credință. Îndrumînd, cu perseverență, lucrările necesare ale Comisiilor instituite în acest scop, s-a ajuns ca Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să exercite efectiv acest drept, în toamna anului 1955 și a anului 1956, cînd, prin Tomos-uri speciale — ca acte bisericești de autoritate — au fost canonizați primii Sfinți români, generalizîndu-se, în același timp, cultul unor sfinți care se bucuraseră pînă atunci de un cult local.

Un alt principiu fundamental canonic, al cărui conținut a ținut să-l precizeze Prea Fericitul Patriarh Justinian, este cel al colaborării sau participării mirenilor la exercitarea puterii bisericești, făcînd o distincție clară între problemele de ordin spiritual și cele cu caracter economic și administrativ, pentru ca fiecare din elementele componente ale Bisericii să-și cunoască, în mod clar, competența, evitîndu-se atît interpretările greșite care încercaseră înainte să slăbească importanța acestui principiu, cît și imixtiunile unor elemente componente ale Bisericii în domenii pentru care canoanele și tradiția Bisericii nu le recunoșteau competența. De aceea, Prea Fericitul Patriarh

Justinian a accentuat în diferite rînduri cum trebuie înțeleasă participarea mirenilor la conducerea treburilor bisericești. În Cuvîntarea rostită la deschiderea lucrărilor primei sesiuni a celei dintîi Adunări Naționale Bisericești, aleasă pe temeiul noilor legiuiri, în iunie 1954, Prea Fericirea Sa spunea: «Trebuie să precizăm, însă, că ridicîndu-se în trecut împotriva primejdiioasei pătrunderi a spiritului și mentalității protestante în legiuirile sale, Biserica Ortodoxă Română nu respingea ideea participării mirenilor la buna chivernisire a treburilor bisericești; ea cerea numai ca această participare să se desfășoare în spiritul canoanelor și tradiției sale.

Este de altfel bine știut că *Biserica Ortodoxă stă temeinic pe principiul sinodalității*: «Sfîntul Sinod este — așa cum se precizează în art. 9 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii noastre — cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile spirituale și canonice, precum și pentru cele bisericești de orice natură date în competența sa». Sfîntul Sinod pentru întreaga Biserică și fiecare ierarh în parte pentru eparhia sa sînt autoritățile supreme în toate problemele de credință, în toate problemele bisericești. Adunările Eparhiale și Adunarea Națională Bisericească nu pot trece peste drepturile și autoritatea Sfîntului Sinod și a ierarhilor, în nici una din problemele spirituale și canonice aflate totdeauna în competența acestora.

Toate organele bisericești în care este îngăduită și necesară participarea credincioșilor mireni nu rezolvă probleme de ordin spiritual. *Mirenii pot însă și este necesar chiar să conlucreze cu ierarhii și cu clericii la buna gospodărire a treburilor bisericești, la soluționarea problemelor economice și administrative, așa cum a stabilit tradiția de veacuri a Ortodoxiei și cum precizează, urmînd aceleași tradiții, și art. 19 din Statutul nostru...*

Biserica Ortodoxă recunoaște și prețuiește aportul mirenilor la conducerea treburilor bisericești, fiindcă și ei sînt «membri vii și activi ai Bisericii», dar ea îi folosește în mod echilibrat «după puterile și capacitatea lor», în deplină concordanță cu tradiția și canoanele ei»²¹.

În aceeași cuprinzătoare concepție a Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu privire la Apostolatul social al Bisericii, pot fi menționate și raporturile de strînsă și armonioasă colaborare pe care Biserica Ortodoxă Română le-a stabilit cu toate Bisericile Ortodoxe surori, cu celelalte Biserici creștine, ca și cu celelalte religii. Pe linia aceasta a legăturilor dintre Bisericile Ortodoxe, pentru întărirea unității ecumenice ortodoxe, menționăm că Prea Fericitul Patriarh Justinian a creat prilejuri ca Biserica Ortodoxă Română să fie vizitată de toți Patriarhii Ortodocși — Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova, Belgrad, Sofia — în fruntea unor delegații, ca și de Întîistătătorii celorlalte Biserici ortodoxe autocefale și autonome; și la rîndul Său, tot în fruntea unor delegații, Prea Fericirea Sa a

21. *Ibidem*, vol. V, p. 207—208.

vizitat atît Bisericile Ortodoxe, cît și Bisericile necalcedoniene²², contribuind prin asemenea vizite nu numai la înlăturarea contactelor sporadice de pînă aci, dintre aceste Biserici.

În aplicarea aceleiași concepții ecumeniste, din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, între cultele religioase din țara noastră s-a realizat o colaborare atît de strînsă și de frățească încît cei care ne-au vizitat țara și au luat cunoștință de această colaborare au socotit-o vrednică de a fi dată ca model de conviețuire și colaborare între culte. Îndeosebi acțiunile care urmăresc binele obștesc, înflorierea Patriei, realizarea păcii și înfrățirii între popoare, au unit, fără rezerve, cultele religioase din țara noastră.

De asemenea, pe plan extern, Biserica Ortodoxă Română — sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — lucrează, cu contribuții deosebit de apreciate, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Creștine pentru Pace, Conferinței Bisericilor Europene; întreține relații strînse cu Biserica Anglicană și cu Vechii Catolici, organizînd discuții periodice pentru lămurirea problemelor care ne despart.

Prestigiul de care se bucură astăzi Biserica Ortodoxă Română, în urma celor înfăptuite sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a putut desprinde deopotrivă din aprecierile elogioase ale tuturor ierarhilor ortodocși și eterodocși care ne-au vizitat țara, ca și din ecoul larg pe care l-au avut toate chemările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române sau ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru «slujirea lumii», pentru adîncirea frăției, dragostei, dreptății și păcii între oameni și popoare.

În același cadru al Apostolatului social socotim că se cade să fie menționat și faptul că Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a aplecat totdeauna cu înțelegere și grijă părintească față de nevoile personalului Bisericii Ortodoxe Române. Cu același spirit practic, de bun organizator, pe care l-a manifestat ca preot și ca director de seminar Prea Fericirea Sa a organizat Casa de Pensii și Ajutoare a personalului Bisericii Ortodoxe Române, care și-a început activitatea la 1 ianuarie 1959. Sub îndrumarea directă a Prea Fericirii Sale, Casa de Pensii și Ajutoare și-a îndeplinit de la început îndatorirea primă de a asigura, celor îndreptățiți, pensii și ajutoare de boală, după aceleași criterii de care se conduce acest sector al Statului. La cîțiva ani numai de la înființare, Casa de Pensii a organizat în Olănești și în Cozia-Călimănești cîte o casă de odihnă, înlesnind astfel unui cît mai

22. Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din Republica Arabă-Unită, India și Etiopia, în zilele de 3—25 ianuarie 1969, este larg redată în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1969, p. 30—115. Din această expunere se desprinde concluzia îmbucurătoare și încurajatoare pentru continuarea unor asemenea legături care corespund spiritului ecumenist actual pentru apropierea și unitatea tuturor creștinilor. Fiind prima vizită făcută de un conducător al unei Biserici Ortodoxe de Răsărit — în fruntea unei delegații — Bisericilor Vechi-Orientale din India și Etiopia, după ruptura intervenită în urma Sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon, din anul 451, ea a fost apreciată în chip deosebit de aceste Biserici, socotind-o deschizătoare de promițătoare perspective pentru refacerea unității Bisericii creștine.

mare număr de angajați și pensionari bisericești, căutarea sănătății sau petrecerea concediului de odihnă.

Pe linia asistenței sociale — tot din inițiativa și sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh — Casa de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române a organizat în anul 1960, în clădirile fostelor minăstiri Viforîta și Dealu, două Case Sanatoriale pentru ocrotirea pensionarilor bisericești sau a membrilor de familie a acestora, bătrîni, suferinzi și fără sprijin familial. Cele două așezăminte — avînd încălzire, lumină electrică, apă curentă, camere de locuit pentru 1—2 persoane, săli spațioase pentru masă, biblioteci, săli de lectură și un personal administrativ, medical și de îngrijire bine selecționat — oferă celor primiți sub ocrotirea lor, într-o ambianță creștinească, și familială, o viață liniștită și lipsită de griji²³.

Pe aceeași linie de preocupări, ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Prea Fericea Sa a organizat și a mărit capacitatea Sanatoriului Preoțesc de la Techirghiol și a înființat pentru angajați și personalul bisericesc al Eparhiei Casa de Odihnă de la Bușteni și de la Mînaștirea Sinaia.

De asemenea, tot în cadrul Apostolatului social al Bisericii Ortodoxe Române, menționăm hotărîrea Sfîntului Sinod, luată la 25 aprilie 1974, ca Biserica Ortodoxă Română să participe, în întregul ei, la «Frontul Unității Socialiste», organismul, cu teme constituțional, care înmănușează toate forțele poporului român și ale naționalităților conlocuitoare, pentru progresul și înflorirea continuă a Patriei noastre și pentru întărirea unității și solidarității tuturor fiilor ei. Reproducem, ca exemplificare, cîteva idei din cuvîntarea rostită de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei — din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — la Primul Congers al Frontului Unității Socialiste (23—24 mai 1974), arătînd rostul Bisericii Ortodoxe Române în acest «Forum național». Între altele, I. P. S. Sa a spus: «În tot cursul istoriei noastre naționale, Biserica Ortodoxă Română s-a simțit integrată poporului nostru... Pe lingă împlinirea lucrării sale proprii, religioase, ea a urmărit fără încetare întărirea dragostei de glia străbună și a împărțit cu poporul amărăciunea zilelor haine și bucuria zilelor frumoase... Pe tărîm social, în țara noastră Biserica a desfășurat, fără îndoială, o activitate de ajutorare, dar de o ajutare a ei la un program de edificare socială largă și de însănătoșire a întregii vieți obștești nu poate fi vorba, fiindcă un asemenea program n-a existat niciodată în trecutul societății românești... Avînd acum prilejul să sporim strădaniile noastre în slujba Patriei, cu bucurie ne angajăm să participăm statornic la activitatea Frontului Unității Socialiste, să contribuim cu însuflețire la unitatea și solidaritatea obștească, la creșterea și lărgirea capacității creatoare a poporului nostru, în scopul propășirii Patriei și apărării păcii în lume... Înfrățiți cu toți fiii poporului nostru, noi sîntem călăuziți pe aceeași cale spre

23. v. Vasile Cioculescu, *Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. Zece ani de la înființare* (în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5—6/1969, p. 493—495).

viitor, de aceeași lumină; de la aceeași vatră aprindem cu toții văpaia comună a dragostei noastre de Patrie; același elan ne însuflețește spre întărirea și propășirea Republicii noastre Socialiste România»²⁴.

Dacă din cele expuse se poate desprinde, în linii mari, doctrina Apostolatului social — «ca integrare în realitățile vieții bisericești și naționale a poporului nostru»²⁵, cât de larg este acest câmp și cât de variate pot fi formele și căile prin care se realizează acest Apostolat²⁶, se poate înțelege numai citind cele douăsprezece volume de «Pilde și Îndrumări pentru cler», întocmite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, sub acest titlu de «Apostolat Social».

De aceea, socotim că cel mai corespunzător Omagiu de recunoștință pe care preoțimea ortodoxă română îl poate aduce Prea Fericirii Sale cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani, este angajamentul că va aplica, cu tot devotamentul, concepția Apostolatului social în Biserica Ortodoxă Română, fiindcă numai așa va fi o Biserică mereu vie, activă, legată strâns de nevoile și aspirațiile poporului și va corespunde misiunii pentru care a fost întemeiată și «trimisă» în lume de Mîntuitorul Hristos.

— Prof. IORGU D. IVAN

24. Cf. broșura : *Biserica Ortodoxă Română și «Frontul Unității Socialiste» din Republica Socialistă România*, București, 1974.

25. *Apostolat Social*, vol. VII, p. 8.

26. *Apostolat Social*, vol. VIII, p. 56—57, unde, între altele, se spune : «Preocuparea pentru om, pentru destinul său pămîntean și suprapămîntean, pentru nevoile sale prezente și pentru rosturile sale dincolo de timp, toate acestea nu sînt noutăți pentru teologia creștină, ci probleme vechi de două milenii, a căror dreaptă rezolvare a întîrziat mult prea mult. Chemarea noastră pentru adîncirea laturii sociale a mesajului evanghelic, și intruparea lui în viața noastră de toate zilele, trebuie considerată, prin urmare, nu ca o noutate teologică, ci ca o dezgropare a unor comori vechi, părăsite și uitate între scoarțele Sfintei Scripturi și ale Sfintei Tradiții creștine. Actualizarea acestor preocupări a fost și o necesitate a vremii. Niciodată ca în ultimele decenii, slujitorii Bisericii creștine n-au fost confrunțați cu probleme așa de vitale, care să pună în cumpănă însăși valoarea învățăturilor evanghelice pentru organizarea unui mod de existență umană, întemeiată pe principiul egalei îndreptățiri a tuturor oamenilor la bunăstare și fericire».

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA DUMINICA A XXVIII-A DUPĂ RUSALII

«Veniți, că iată toate sînt gata»
(Luca XIV, 17).

Cuvîntul Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos este cuvînt veșnic care se adresează crednicioșilor din toate timpurile și locurile deopotrivă, căci «Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Timotei II, 4). Pericopa evanghelică ce s-a citit astăzi, tocmai acest lucru ține să ne arate. Omul care a făcut cină mare și a chemat pe toți la ea este Dumnezeu. La ceasul cinei, El a trimis pe sluga Sa ca să spună celor chemați: «Veniți, că iată toate sînt gata» (Luca XIV, 17). Sluga prin care Dumnezeu ne chemă la cina Sa este Domnul nostru Iisus Hristos, adică Fiul Său care s-a făcut om, «la plinirea vremii», ca pe toți să ne cheme la împărăția cea cerească, răscumpărîndu-ne din robia păcatului, împăcîndu-ne cu Dumnezeu și înnoindu-ne ca făpturi.

Dar cei chemați la cină, adică la mîntuire, prin profeții Vechiului Testament și apoi prin Mîntuitorul Hristos, au refuzat să vină, scu-zîndu-se în diverse chipuri: unul că și-a luat țarină și merge s-o vadă; altul că a cumpărat cincisprezece perechi de boi și merge să-i probeze, iar altul că s-a însurat. În locul acestora au fost aduși la cină cei de pe străzile și ulițele cetății, adică cei săraci, neînvățați și smeriți, cei slabi, și fiindcă mai rămăseseră locuri, au fost siliți să intre toți cîți se găseau la «drumuri și la garduri» (Luca XIV, 23), adică dincolo de hotarele lui Israel.

Cina la care sîntem chemați cu toții de Dumnezeu prin Hristos este împărăția lui Dumnezeu, în general, iar mai apropiat, în sens special, este Biserica, mama noastră a tuturor spre Dumnezeu-Tatăl prin Hristos, în Duhul Sfînt.

*

Toți creștinii sîntem chemați de Dumnezeu ca să gustăm din Cina Sa cea Cerească, adică să ne facem părtași ai împărăției Domnului nostru Iisus Hristos. Căci pentru noi toți, Hristos Domnul nostru, a pățimit și s-a jertfit pe cruce, a înviat din morți și s-a înălțat la ceruri, trimițîndu-ne mai apoi, de la Tatăl, pe Duhul Sfînt, în ziua Cincizecimii, întemeind în formă văzută Biserica Sa. Sfinții Apostoli, îmbrăcîndu-se cu putere de sus, au mers și au predicat Evanghelia lui Hristos la toate neamurile, după porunca dată lor îndată după Învierea Sa din morți: «Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului, Duh, învățîndu-le să păzească toate cite v-am poruncit vouă, și iață Eu cu voi sînt, în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacurilor» (Matei XXVIII, 19—20); «Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui» (Marcu XVI, 16).

Biserica este viața de comuniune a creștinilor cu Dumnezeu prin Hristos, prin Duhul Sfînt. Dumnezeu pe toți ne cheamă la comuniune de iubire și de viață cu Sine Însuși. Din partea lui Dumnezeu, Biserica este extinderea vieții de comuniune a persoanelor Sfintei Treimi în umanitate, cerul coborît pe pămînt. Biserica are un temel divin intratrinitar, în sensul că relațiile de iubire dintre persoanele Sfintei Treimi nu sînt numai un model al relațiilor dintre oameni în Biserică, ci și o putere care produce și adîncește aceste relații interumane între membrii Bisericii. În viața Bisericii se împletește viața Sfintei Treimi. Iubindu-se între ele, Persoanele Sfintei Treimi produc și între credincioși atmosfera de iubire și de împreună viețuire în Hristos. Mîntuitorul Hristos se roagă Tatălui înainte de Patimi, pentru cei ce vor crede: «Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și ei să fie una întru Noi» (Ioan XVII, 21). Relația de iubire și unire între Tatăl și Fiul este model și putere a unirii și iubirii dintre membrii Bisericii.

Cel ce coboară viața de comuniune a Persoanelor Sfintei Treimi între credincioși și ridică pe aceștia la comuniunea cu Dumnezeu Cel în Treime închinat, este Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos. S-a făcut om și semen al nostru al tuturor ca să intre în relația cu noi toți și pe toți să ne ridice la viața de comuniune a Persoanelor Sfintei Treimi. Întrupîndu-Se și cuprinzîndu-ne pe toți în firea noastră asumată, Mîntuitorul Hristos face ca iubirea Tatălui față de Sine să se reverse și peste noi, iar noi să iubim în Hristos pe Tatăl cu aceeași iubire de fiu.

Chemarea la comuniune cu Dumnezeu ca și chemarea la cină ni se face prin Hristos, care nu numai că ne cheamă la comuniune cu Dumnezeu, ci ne și adună în Sine, ca într-un cort sau templu. Comuniunea de iubire și viață a Persoanelor Sfintei Treimi ni se face prin Fiul, locaș nouă celor de jos, și anume prin Întruparea, Jertfa pe cruce și Învierea lui Hristos. De aici, legătura foarte strînsă dintre Biserică și Hristos. Biserica este trupul tainic al lui Hristos, capul acesteia fiind Hristos, iar noi, fiecare în parte, mădulare ale acestui trup unic: «Căci precum trupul unul este și are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, multe fiind, sînt un trup, așa și Hristos.

Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat. Căci și trupul nu este un mădular, ci multe» (I Corinteni XII, 12—14).

Primul pas al extinderii vieții de comuniune a lui Dumnezeu în umanitate și al ridicării umanității în lăcașul Bisericii cerești L-a făcut Fiul la Întruparea Sa. Prin Patimile, Jertfa pe cruce, Învierea din morți și Înălțarea la ceruri, Hristos ne-a mântuit și a întemeiat Biserica Sa.

Ca actualitate și formă văzută, Biserica s-a născut în omenire în ziua Cincizecimii, când Duhul Sfânt s-a pogorât peste Sfinții Apostoli, peste fiecare în parte, îmbrăcându-i cu putere și când ei și cei botezați, la predica lor, au devenit lăcașuri ale Duhului Sfânt (Fapte II, 4, 38; II Cor. VI, 16). Acest moment arată legătura strânsă care există între Biserică și Duhul Sfânt, dată fiind relația strânsă, perihoretică, dintre Fiul și Duhul Sfânt.

Legătura strânsă pe care o are Biserica cu Hristos și Duhul Sfânt este subliniată de Sf. Apostol Pavel prin definiția pe care el o dă Bisericii «Biserica este trupul Lui (Hristos) și plinirea Celui ce plinește toate (Duhul Sfânt) în toți» (Efes. I, 23). Duhul Sfânt este, cel ce vivifică trupul tainic al lui Hristos. Biserica, prin plenitudinea harului care este și lucrează în Biserică. De prezența și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică țin Sfintele Taine, prin care ni se împărtășește harul Duhului Sfânt.

Biserica cuprinde pe toți cei ce cred și se împărtășesc cu Tainele ei, săvârșite de Episcop și preot. Comuniunea de iubire și de viață între cei ce cred în Dumnezeu, prin Hristos, și se împărtășesc de harul Sfântului Duh, care-i ajută să crească pînă la statura bărbatului desăvârșit care este Hristos» (Efes. IV, 13) este esențială ființei Bisericii. Căci trupul are mai multe mădulare, dar toate formează un singur trup. Biserica cuprinde pe toți care s-au încorporat în Hristos prin Taina Sfântului Botez, a Mirungerii și s-au unit strîns cu Hristos prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Lui în Sfînta Taină a Euharistiei. Cine stă departe de cuvîntul Evangheliei, sau chiar dacă îl ascultă, nu-l împlinește și nu se împărtășește de Tainele Bisericii, singur se îndepărtează de Hristos și de Biserică, pierzîndu-și mîntuirea și agonisindu-și osînda veșnică.

Creștinul se mîntuiește numai în unire cu Hristos și repetînd drumul lui Hristos pentru mîntuirea noastră, prin Sfintele Taine. Dar această trăire cu Hristos și repetare a drumului Său prin Sfintele Taine are loc numai în Biserică, fiindcă numai în Biserică avem prezent pe Hristos, Care ne vorbește prin evlavia Sa și Se jertfește pe Sfîntul Altar prin mîna episcopului și a preotului, și pe Duhul Sfânt care ne împărtășește harul Său prin Sfintele Taine săvârșite de episcop și preot. În Biserică avem Sfînta Euharistie, fără de care nu există Biserică și nici Mîntuire, Euharistia fiind — temelia și taina vieții Bisericii. Fiind viața noastră în Hristos sau viața ei fiind creșterea noastră în Hristos, Biserica este organul mîntuirii și sfințirii

noastre. De aceea, un Sfânt Părinte al Bisericii spune că «cine nu are Biserica de mamă, nu poate avea pe Dumnezeu de Tată». În afara Bisericii lui Hristos, nu există mîntuire. Episcopul și preotul sînt iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. IV, 1) cu răspundere în fața lui Dumnezeu pentru cei încredințați lor spre păstorire și mîntuire. De aceea, nu orice adunare și comunitate religioasă este Biserica lui Hristos cea adevărată și întemeiată în ziua Cincizecimii. Adevărata Biserică a lui Hristos este numai aceea care păstrează și învață fără nici o știrbire sau falsificare adevărul dumnezeiesc cuprins în Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament și în Sfînta Tradiție, și păstrează Sfintele Taine săvîrșite de episcop și preot. Ierarhia sacramentală cu cele trei trepte ale ei: episcopul, preotul și diaconul, ține de ființa Bisericii. Căci unde nu există episcopul nu există nici Biserica. Acest lucru l-a arătat Mîntuitorul prin cuvintele: «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20), adresate Apostolilor Săi, nu mulțimii la întîmplare. Sfînții Apostoli au hirotonit episcopi (Fapte XX, 28; I Tim. III, 1—7; II Tim. I, 6), preoți (Fapte XIV, 23; XX, 17; I Tim. V, 17, 19, 22; Tit I, 5—6; Iacov V, 14), și diaconi (Fapte VI, 1—6; Rom. XVI, 1; Fil. I, 1). Numai Apostolilor, și prin ei urmașilor lor, episcopii, precum și preoților, Mîntuitorul Hristos le-a dat puterea să învețe, să sfințească și să conducă spre mîntuire pe cei încredințați lor spre păstorire (Matei XXVIII, 18—20; Marcu XVI, 16; I Cor. XII, 28 și 29).

Biserica este maica noastră duhovnicească care ne conduce spre Hristos prin Sfînta Evanghelie și Sfintele Taine și ne unește cu Hristos în Sfînta Taină a Euharistiei precum și cu celelalte mădulare ale ei din toate timpurile și locurile. Căci alături de noi, în Biserică, se roagă în același duh al iubirii lui Hristos semenii noștri, împreună cu noi membri ai Bisericii, precum și toți sfinții și mai presus de toți, alături de noi, în rugăciune, este Maica Domnului. Rugăciunea Bisericii cuprinde pe toți: episcop, preot, diacon, și credincioși și rugăciunea fiecăruia în parte prinde putere din rugăciunea celorlalți.

Hristos și Biserica Sa ne deschid drumul spre semenul nostru și spre comunitatea semenilor noștri. Căci Biserica ne arată că nimeni dintre noi nu-și este sieși suficient; noi avem nevoie de dragostea, de preuirea și ajutorul celor din jurul nostru. Binele și fericirea noastră sînt dependente de bunăstarea și propășirea întregii noastre obști românești și a lumii întregi. Ca chip al lui Dumnezeu, credinciosul nu se realizează ca om și nu-și dobîndește mîntuirea decît în relație cu Dumnezeu și, prin Hristos, în relație cu toți semenii săi. Relația cu Dumnezeu și cu semenii săi devine o realitate semnificativă pentru creștin, și drum sigur spre mîntuire, numai în Biserica lui Hristos.

Biserica dă sens vieții noastre creștine și în ea ne agonisim împreună petrecerea veșnică cu Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, în împărăția cerurilor. Amin.

Pr. Lector DUMITRU GH. RADU

LA SFINȚII TREI IERARHI

Sărbătorim astăzi pe «cei trei mari dascăli ai bisericii și ierarhi» Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur. Sărbătorim această zi cu sentimente de recunoștință și cu adânc omagiu, depunând în fața icoanei lor florile de respect ale teologiei ortodoxe, căci cu viața, cu operele și cu pilda virtuților lor, au strălucit și strălucesc de aproape 16 veacuri ca niște luceferi ai Bisericii lui Hristos.

«Făuritori ai unor noi și sfinte pășuni duhovnicești în care suflarea creștină găsește hrana euharistică și mîntuirea, sprijinitori ai adevărului creștin în lupta pentru ortodoxie, atleți ai lui Hristos și trîmbițe ale dumnezeiescului grai», cei Trei ierarhi mari ai Bisericii azi ne primesc ruga și ne binecuvîntează. Cu toții, înlănțuiți în cultură, în evlavie și în duh de jertfă, legați de o prietenie ce a străbătut veacurile, ei au fost luați de Teologia ortodoxă ca primi îndrumători, ca protectori și patroni ca modele de viață, de virtute și de rivnă. În ei au ars pînă la consumarea totală, făcliile dragostei pentru Hristos pentru Biserică, pentru adevărul Ortodoxiei, pentru munca cinstită, pentru mila față de cei lipsiți și bolnavi, pentru frumusețea vieții duhovnicești, pentru smerenie și pentru lucrarea de mîntuire.

Deaceea, se cuvine a ne întoarce cu mintea cu 16 veacuri înapoi, în veacul de aur al Bisericii, cînd pe cerul Ortodoxiei au strălucit cele mai mari stele ale ei, după edictul de la Milan din anul 313 cînd Sfîntul Constantin cel Mare dă libertate tuturor cultelor din imperiul roman și cînd păgînismul începuse să se ofilească, lăsînd loc Bisericii lui Hristos să se afirme mai puternic și să-și facă loc în aria vieții spirituale a creștinismului. Ultimele licăriri ale culturii păgîne erau ultimile mișcări al unui muribund. Marea pleiadă a sfinților și a scriitorilor bisericești din secolele IV și V își fac pregătirea culturală în școlile păgîne. Cu toate acestea ei nu au îmbrățișat păgînismul ci l-au combătut cu propriile lui arme: Unitatea generală din biserică, pacea relativă a acestui veac, statornicia și legalizarea prin sinoade a doctrinei și vieții bisericești, sistematizarea cultului de cult și dezvoltarea lui în biserici, toate aceste au format un climat de optimism și de sprijinire a evangheliei lui Hristos. Ele au făcut să rămasă pentru Biserică noi norme, noi orientări. Cultura înaintată a veacului, dragostea pentru clasicism, ca o primă renaștere spirituală și religioasă creștină, înveșmîntate într-un deosebit spirit de umanism și permanenta legătură cu tradiția, au oferit Bisericii și cîmpului de activitate a celor trei ierarhi sărbătoriți noi dimensiuni și noi frumuseți.

Îndreptîndu-ne privirea spre părțile răsăritului și lăsînd la o parte țările latine și Egiptul să ne îndreptăm spre Asia Mică și să ne oprim în vechea măreție a cetății Cezareei Capadociei, unde în cea de a II-a jumătate a veacului IV se dă semnalul renașterii teologice și unde se arată lumii unii dintre cei mai vestiți oratori creștini. Un mănunchi de trei ierarhi sfinți, uniți în aceleași orientări și dragoste pentru Ortodoxie — Sfîntul Vasile cel Mare, cu prietenul său Gri-

gore de Nazianz, la care se va adăoga o altă perlă strălucitoare a Bisericii — Sfântul Ioan Gură de Aur, vor lucra și vor rămîne împreună în tezaurul sfînt al Bisericii prin viața și operele lor. Niciunul dintre ei, luat singur cu propriile sale forțe nu putea realiza ceea ce au realizat împreună pentru biserică. Datorită lor și sprijinului acordat de credincioși, Biserica a biruit în mod definitiv arianismul.

Deaceea, se cuvine a trece în revistă, pe scurt, viața fiecăruia din ei și a privi în adîncul smereniei, evlaviei și sfințeniei lor, adîncurile adevărului ortodox.

Sfântul Vasile cel Mare, se naște la 330 dintr-o familie evlavioasă din Cazarea Capadociei. Tatăl său — retorul Vasilie și mama sa Emilia îl dă să studieze toate științele vremii la cele mai mari școli ale vremii. De la bunica sa Macrina — fostă ucenică a Sfîntului Grigore Taumaturgul, învață legea evanghelică. Era unul dintre cei zece frați dintre care trei vor ajunge episcopi. Urmează școlile din Constantinopol și Atena — în «Atena cea de aur» unde cunoaște pe Sfîntul Grigore de Nazianz — prietenul său de o viață. Aici se pasionează amîndoi de studii pentru elocvență și se hotărăsc să-și închine viața Domnului. Se întoarce în patrie la 355 și rămîne profesor de retorică o vreme. Cîștigat pentru monahism de sora sa Macrina, își împarte averea la săraci și călătorește în Egipt, Siria și Mesopotamia. Se fixează în Pont, pe malurile riului Iris, unde înființează o obște monahală. Aici invită și pe prietenul său Grigore de Nazianz, și împreună munca cu rugăciunea «ora et labora). Aici scrie Sfîntul Vasile «Regulile monahale mari și mici», citește operele lui Origen și adună material pentru «Filocalia». Hirotonit preot la 364 și episcop la 370 al Cezareei Capadociei își începe viața clericală închinată Domnului. În timpul foametei organizează asistența socială, împărțind a doua oară averea sa la săraci și înființează instituții cu caracter social — azil sau spital pentru bolnavi și bătrîni, case pentru reeducarea fetelor pierdute, școli etc., toate la un loc numite «Vasiliada», prin care luptă pentru ajutorarea celor lipsiți, criticînd pe bogații nemilostivi și nefăcînd deosebire între neamuri și credințele lor. Stăpînit de un umanism nemaiîntilnit, Sfîntul Vasile, adînc iubitor al Ortodoxiei, se împotrivesc arianismului favorizat de împăratul Valens care duce o prigoană bisericii ortodoxe. Susține dreapta credință apărînd în scris și în cuvînt Sfînta Treime și împotrivindu-se învățăturilor lui Arie, Eumeniu și Apolinarie. Poate că l-a durut sufletul că a fost silit să renunțe la unele prietenii din cauza diferenței de opinii doctrinare. Nu putem pomeni aici toate scrierile Sfîntului Vasile care constituie o parte prețioasă a tezaurului nostru patristic, dar nu putem trece cu vederea lucrarea «Contra lui Eumenius», «Învățăturile morale», omiliile la Exaimeron în care găsim toată știința antichității și a timpului său în domeniul naturii și filozofiei. Cele 24 cuvîntări, omiliile asupra psalmilor și panegiricile sale rămîn ca piese clasice de înaltă ținută doctrinară și stilistică. Nimic din ce a scris Sfîntul Vasile nu s-a învechit. Liturgia sa, care se săvîrșește de 10 ori pe an și moliftele sale pentru exorcisme ce se citesc la începutul anului au intrat dintru început în

practica Bisericii. Mare păstor, mare preot, mare liturghisitor, mare pedagog, mare umanist și mare om de știință al vremii sale, Sfântul Vasile moare la 1 ianuarie 379 fiind regretat de întreaga biserică și numit imediat «cel Mare». Veacurile au păstrat acest omagiu pe care alții nu l-au meritat în același grad.

Privirea să ne-o întoarcem acum spre cea de a II-a figură din icoana Treierarhilor și vom vedea chipul blind al Sfântului Grigore de Nazianz. Totul este contrast între acești doi oameni pe care i-a legat o sfântă prietenie și pe care nu a stins-o nici moartea. Sfântul Vasile era om de acțiune, conducător, maestru, mare administrator. Sfântul Grigore era orator, era poet. După ce înflăcăra sufletele cu cuvântul lăsa pe alții să realizeze lucrarea. Fire timidă se temea de răspundere nu din frică ci din natura sa.

Născut la 326 în Capadocia, ca fiu al episcopului Grigore și al mamei sale Nona, primește de la mama sa educația evanghelică așa cum Sfântul Vasile o primise de la bunica sa Macrina și mama sa Emilia. Studiază retorica la Constantinopol și Atena și la Alexandria. La Atena are coleg pe Sfântul Vasile de care — asemenea lui Castor și Polux — îl va lega prietenia pînă la moarte. Împreună sorb din pocalul de argint al școlilor antichității, ultimele picături ale unei culturi care vor sta la temelia celor mai mari oratori creștini. Viața lor de studenți o va povesti și va rămîne viitorimii în «necrologul ținut la moarte prietenului său Vasile». Chemat de tatăl său, episcopul Grigore, să se întoarcă la Nazianz, este hirotonit, preot, fără voia sa, în anul 361. Fuge în Pont la Sfântul Vasile, de unde revine peste un an și rostește celebra cuvîntare «Despre fugă» în care justifică plecarea sa, motivînd, dintr-un spirit adînc de smerenie, nevrednicia sa pentru a primi o taină atît de mare ca «preoția». Ajută pe tatăl său pînă închide ochii. După moartea lui Valens este chemat la Constantinopol — cetatea arianismului — unde numărul ortodocșilor era în descreștere, fără păstor și în primejdie. Aici, vreme de mai multe luni Biserica «Învieerea» este sălașul unde Sfântul Grigore va ține cele «cinci cuvîntări», împotriva arianilor. Ortodocșii își recapătă încrederea. În anul 380 Sfântul Grigore este instalat Patriarh al Constantinopolului, de împăratul Teodosie. Din cauza intrigilor de la Sinodul III ecumenic se retrage din scaun la Arianz unde își trăiește ultimii ani ai vieții scriind studii și poeme. Ca și Sfântul Vasile, lasă o bogată moștenire literară: Cuvîntări, Poeme și Scrisori (507 poeme și 245 de scrisori). Înainte de plecarea din Constantinopol ține o impresionantă cuvîntare de adio în Biserica Învierii, cuvîntare ce a rămas celebră în antologia creștină.

Alături de acești doi mari corifei ai teologiei apare în icoană Sfântul Ioan, căruia posteritatea i-a dat numele de Gură de Aur.

Născut la Antiohia în anul 454, avînd părinte pe Secundus, mare dregător și pe mama sa Antuza, rămasă văduvă la 20 de ani, primește o frumoasă educație de la aceasta. Studiază retorica cu marele Libanius și filozofia cu Andragatius. Retras în 374, după moartea mamei sale în singurătate, în munții Antiohiei, duce o viață plină de restricțiuni vreme de 4 ani și alți 2 ani într-o peșteră. Se întoarce

la Antiohia în 380 și este hirotonit diacon. În vremea diaconatului său scrie cartea sa «Despre preoție», tratat plin de date în legătură cu această sfântă taină și cu vrednicia de a o îndeplini. Hirotonit preot de către episcopul Flavian în 386 este numit predicator la Biserica cea mare din Constantinopol. Acum ține el frumoasele sale omilii, atât aici cât și în cetățile de prinprejur. În urma unei revolte a populației împotriva grelelor biruri sînt dărîmate statuile împăratului și ale membrilor familiei imperiale, iar poporul îngrozit aștepta moartea. În acele zile de primejdie Sfîntul Ioan Gură de Aur ține celebrele cuvîntări «Despre statui», în care încurajează și mîngîie poporul. Vreme de 12 ani își desfășoară activitatea sa cea mai productivă, întărind viața creștină și combătînd ereziiile. Numit Patriarh al Constantinopolului în anul 397, începe o acțiune de redresare morală clerului și a credincioșilor. Începe să stîrpească abuzurile, luxul reședinței patriarhale, aduce un duh reformator, luptînd în toate formele pentru adevăr și pentru dreptate. Aceasta îi face mulți dușmani. Deși avea un suflet tandru, cald și delicat, vibrant la orice emoție, era dur cu sine însuși, neiertător față de viții, dar, în același timp insuficient pregătit cerințelor luptei pentru viață și osîndit pentru firea sa la o suferință continuă. Ajuns episcop se zdrobește de piedicile puternice ale altora mai puțin dotați. Asemenea Sfîntului Grigore de Nazianz, viața sa este o luptă neîncetată împotriva dușmanilor. Nu mai poate realiza aici ceea ce a făcut în Antiohia. Cu firea lui dreaptă se lovește direct de dușmani, de curtezani, de chiar împărăteasă, de bogații lacomi și de răutatea lumii. În zadar poporul este cu el. Ce poate face în fața celor puternici și nedrepti? Calvarul său începe la anul 403 cînd este condamnat la Sinodul de la Stejar. În 404 este exilat la Cucuzus, ca în 407 să fie trimis la Arabisus, la poalele munților Caucaz. Dumnezeu îi scurtează suferințele marelui ierarh, chiar pe drum, în ziua de 14 septembrie 407, pronunțînd ultimele cuvinte: «Slavă lui Dumnezeu pentru toate». Mai tîrziu, împăratul Teodosie al II-lea îi aduce la 438 sfințele sale moaște la Biserica Sfîntii Apostoli din Constantinopol, unde este depus cu pompă.

Aceasta este tragedia vieții Sfîntului Ioan Gură de Aur. Dar el rămîne monumental în întreaga Biserică. Este pomenit aproape la fiecare Sfîntă Liturghie a sa. Opera sa rămîne însă tot vie, tot tînără, deși au trecut atîtea veacuri. În afară de lucrarea sa «Despre preoție» are 680 de omilii asupra Sfîntei Scripturi — de la Geneză pînă la epistola către Evrei —; 20 de lucrări apologetice și 7 panegirice, cateheze moral-apologetice contra împăratului Iulian Apostatul și despre Vavila. Cele 240 de scrisori ale sale, cuprind cuvinte de mîngîiere, de consolare, dintre care amintim cele către văduva diaconiță Olimpiada. Toate scrierile sale au un stil armonios. Deși uneori învățătura sa este oarecum aspră, ea este îmbrăcată într-o delicatețe și gingășie deosebită, în haina dragostei de oameni. Nu a învățat niciodată ceea ce nu a trăit el mai înainte. De aceea el rămîne predicatorul ideal al Bisericii ortodoxe. Este în același timp și un model de organizator al asistenței sociale prin biserică — la vremea

lui, — asemenea Sfântului Vasile cel Mare. A trăit cum a învățat și a învățat cum a trăit.

De aceea Ortodoxia astăzi se pleacă adinc în fața icoanei lor, aducându-le prinosul nostru de mulțumire și de rugă pe calea unității spirituale celei veșnice. Le mulțumim că ne-au învățat limpede adevărurile credinței și că ne-au îndrumat pe această cale. Le mulțumim că ne-au dat Sfânta Liturghie — (cei doi: Sf. Vasile și Sf. Ioan Gură de Aur). Le mulțumim că ne-au dat tezaurul de scrieri, de omilii și de chei ale înțelesului Sfintei Scripturi. Le mulțumim că ne-au dat exorcismele de izgonire a duhurilor rele prin moliftele lor, din cartea Molitfelnicului. Le mulțumim că ne-au arătat frumusețea poetică a poemelor lor și că prin epistolele rămase ne-au dat modele de a putea mîngîia și noi sufletele celor necăjiți. Le mulțumim că au întărit viața monahală și ne-au dat modele de asistență socială în cadrul Bisericii. Le mulțumim că au lăsat Teologiei unele dintre primele explicări ale problemelor doctrinare. Le mulțumim că ne-au explicat creația din Exaimeron și că astfel ne-au dus pînă la porțile raiului. Le mulțumim că prin liturghiile lor ne-au condus cu nădejde pînă în fața sfîntului potir, ca să murmurăm cu dîșii: «Cred Doamne și mărturisesc...». Le mulțumim și-i rugăm ca și de acum înainte să sprijine teologia ortodoxă.

Pr. DAVID POPESCU

LA DUMINICA A XXXII-A DUPĂ RUSALII

Mai sînt cîteva săptămîni pînă în Postul Mare. În acest timp, drept măritorii creștini se pregătesc pentru a se mărturisi înaintea duhovnicului și a primi iertarea păcatelor lor.

Cu toate că este destul timp pînă la începerea postului, Sfînta Biserică rînduiește să facem de pe acum, cu toată luarea aminte, pregătirea sufletească pentru sfînta taină a pocăinței și a sfintei împărțășanii. Cum trebuie să ne pregătim pentru o mărturisire a păcatelor care să fie un mijloc sigur de înnoire a vieții și de mîntuire? Din sfînta evanghelie de astăzi putem învăța tocmai chipul în care trebuie să facem o adevărată pocăință.

Sfînta evanghelie, care s-a citit, începe prin a ne istorisi o călătorie a Domnului Hristos spre Ierusalim cu trecere prin orașul Ierihon. La porțile acestui oraș, Domnul întîlnește doi orbi și-i vindecă. În timp ce-și continua drumul, Domnului îi iese în cale un cetățean de vază din oraș, cu numele Zaheu, care era căpetenia vameșilor din acel ținut. Acesta dorește să vadă pe Profetul despre care tot poporul vorbea atît de mult. Din nefericire, el era de statură mică și, pe deasupra, mulțimea adunată îl împiedeca să vadă chipul lui Iisus. Atunci, privind în partea pe unde avea să treacă Iisus, Zaheu a observat un sicomor. Fără a se mai gîndi la demnitatea funcțiunii sale, el alergă într-acolo. Nu-i mai păsa de cei ce vor zice din jurul lui...

Un început de credință îl încălzea și-i făcea sufletul să ardă de dorința de a-l vedea pe Domnul. Cu oarecare nerăbdare se urcă în sicomor. Toate aceste stări sufletești Dumnezeu i le inspiră cu harul Său, iar Iisus i le observă și înaintează spre Zaheu. În dreptul acestuia, Mântuitorul se oprește și-l tratează ca pe o veche cunoștință spunându-i pe nume. Bunul Păstor își cunoaște oile Sale. Pe un ton delicat El îi poruncește lui Zaheu să se coboare din pom, deoarece chiar astăzi se cuvine să găzduiască la el. Surprins de ceea ce îi este dat să audă, Zaheu nu așteaptă să i se spună de două ori și coboară. Ca unul care cunoaște legile ospitalității, primește cum trebuie pe oaspete și arată cât de mare bucurie simte el în această clipă. Unii din cei de față nu înțeleg nimic din cele ce se petrec și își arată mirarea că Iisus a acceptat să intre în casa unui șef al vameșilor. Fariseii se scandalizează considerînd că aceasta este un exces de condescendență față de un atît de mare păcătos. Într-adevăr, Zaheu nu era un om drept. Primind a fi în slujba străinilor, avea un serviciu primejdios, atît pentru virtutea dreptății cît și pentru concețtenii săi. De aceea fariseii și cărturarii îi nutreau ură. «Acesta este un om păcătos», murmură ei.

În sfînta evangheliie de astăzi, răspunsul la aceste murmure se va face auzit sub forma a două declarații: una a lui Zaheu și alta a Mîntuitorului. Ele sînt de mare importanță pentru că din amîndouă învățăm cum trebuie să fie adevărata pocăință. Știm că pocăința înseamnă întii să-ți *cunoști* și să-ți *recunoști* păcatele, să-ți pară rău că le-ai săvîrșit și să le mărturisești la duhovnic. Evangheliia de azi ne învață că pocăința nu se oprește aici. Acesta pentru că trebuie să ne hotărîm nu numai a nu mai săvîrși păcatele de care ne-am făcut vinovați, ci să îndreptăm pe cît putem răul pe care l-am produs. Cum vom realiza acest lucru? Sfînta Evangheliie ne spune că îndreptăm răul dacă săvîrșim fapte bune. Abia atunci putem spune că am făcut o pocăință adevărată. Dacă nu o facem așa, pocăința nu ne este de prea mare folos.

Într-adevăr, cum am putea aștepta să ne ierte Dumnezeu păcatele, dacă nu ne vom sili a repara relele care s-au născut din faptele noastre păcatoase? Cum vom putea nădăjdui că Dumnezeu ne va da iertare dacă noi vom continua a ne folosi de cîștigul pe care ni-l aduc nedreptățile noastre? Cum să nădăjduim că Dumnezeu ne va ierta pentru daunele pe care le-am pricinuit aproapelui, în timp ce suferințele provocate de aceste daune îl chinuie încă pe cel asuprit de noi? Cum ne putem închipui că Dumnezeu se va milostivi de noi, cît timp frații de ai noștri sufăr de pe urma abuzurilor noastre? Acei care au agonisit averi prin mijloace neîngăduite și au apăsut pe unii mai puțini avuți de cît ei și i-au lipsit de roadele muncii lor, cum vor spera în iertarea ticăloșiei lor în timp ce ei se folosesc mai departe de un astfel de cîștig?

Dacă punem astfel de întrebări, înțelegem de ce Sfînta Biserică ne atrage astăzi privirile anume către Zaheu. El este unul din cei care au adunat bogății pe căi nedrepte. Cu asemenea avere el a început

să-și îngăduie o viață de risipă, pentru că bogăția îi oferea largi posibilități de viață păcătoasă. Această situație a durat un timp, pînă în ziua în care Zaheu l-a întîlnit în calea vieții pe Mîntuitorul Hristos. Și acum iată-L chiar în casa sa. Aici, în fața Domnului, Zaheu își vede păcatele în lumina unei fulgerări neașteptate. Fără nici o amîinare el se hotărăște să se pocăiască de viața lui păcătoasă. Nu știm exact ce s-a petrecut în adîncul inimii lui. Sfînta Evangheligie nu ne spune acest lucru, ci amintește numai hotărîrea pe care a luat-o el și pe care vrea s-o aducă la îndeplinire: el este gata să dea jumătate din tot ce poseda săracilor, iar cu ce-i rămînea să despăguibescă împătrit pe cei pe care i-a nedreptățit. Hotărînd așa, Zaheu face o faptă de reparație socială. El a vorbit în casă cu Domnul și a aflat învățătura Domnului Hristos în legătură cu bunurile materiale și a cunoscut porunca Lui de a ne face prieteni cu ajutorul averii noastre (Luca XVI, 9).

Dacă Zaheu a procedat așa este pentru faptul că harul lui Dumnezeu l-a mișcat adînc și l-a dispus să facă un gest mare, vrednic de un om nou; pentru că numai un om nou, înnoit, iertat, putea să dăruiască atît și să plătească cu mărinimie pagubele pe care le-a pricinuit.

Astfel Zaheu, prin spiritul său de dreptate și de dărnicie a curmat răul pe care l-a făcut. Se înțelege că a mărturisit păcatele și a le părăsi este de asemeni o dovadă că sîntem pe calea pocăinței. Dar dacă le reparăm, de ispășim, dăm dovadă că vrem să *ducem pocăința pînă la capăt*. Zaheu așa a făcut și a primit îndată iertarea deplină a păcatelor sale, cum ne încredințează Mîntuitorul prin cuvintele: «Astăzi s-a făcut mîntuirea casei acesteia» (Luca XIX, 9).

Pe noi cei care așteptăm să intrăm în sfîntul și marele post, în toată ziua ne caută Iisus. Să privim la el și la Zaheu și să cugetăm mai atent la viața pe care o trăim cu Dumnezeu și cu semenii noștri. Facem noi oare o adevărată pocăință? Sîntem îndeajuns de atenți la faptul că evanghelia de astăzi ne arată că avem înaintea noastră deschise două căi: una pe care ne putem înfățișa în fața lui Dumnezeu cu o pocăință asemănătoare cu cea a lui Zaheu și alta pe care să trăim în așteptarea osîndeii veșnice, făgăduite tuturor celor care nu voiesc să se pocăiască, să-și schimbe inima, să-și îndrepte viața. Zaheu vameșul a apucat pe un drum pe care a dobîndit mîntuirea, el și toată familia sa. Prin Zaheu, Mîntuitorul Hristos ne învață să facem o pocăință adevărată nu una de formă. Și anume, vom începe prin a ne recunoaște cu curaj, în taina inimii noastre, toată grozăvia păcatului nostru, apoi ne vom mărturisi în fața duhovnicului. Aici nu trebuie să ne grăbim. Să nu trecem ușor cu gîndul și cu cuvîntul peste relele pe care le-am gîndit sau le-am săvîrșit. Mai mult, trebuie să ne hotărîm a repara ceea ce am stricat și apoi a opri să se întindă urmările păcatelor noastre. Numai atunci înseamnă că am făcut o pocăință adevărată și numai atunci vom primi din belșug harul lui Dumnezeu în casa sufletului nostru și în toate rosturile noastre. Numai atunci vom dobîndi iertare deplină de păcatele noastre, precum și mîntuire veșnică, dincolo de această viață trecătoare. Amin.

Pr. ANATOLIE ZAREA

LA DUMINICA VAMEȘULUI ȘI FARISEULUI

Peste trei săptămîni vom începe, cu ajutorul lui Dumnezeu, Postul cel Mare în care, prin rugăciune, prin înfrînare și pocăință ne vom curăți sufletele de păcate. De aceea începînd de astăzi, prin cîntările și rugăciunile de la Sfintele Slujbe, Biserica ne pregătește treptat pentru întîmpinarea cu cuviință a Sfîntului și Marelui Post. Și cea dintîi piedică pe care trebuie s-o înlăturăm din calea mîntuirii noastre este păcatul mîndriei, după cum cea dintîi treaptă a urcușului nostru duhovnicesc spre desăvîrșire, este virtutea aleasă a smereniei.

Despre acestea ne vorbește Mîntuitorul în Evanghelia de astăzi, punîndu-ne în față pilda Vameșului și a Fariseului, cu minunate învățăături de folos pentru sufletele și mîntuirea noastră.

Doi oameni — spune Mîntuitorul — s-au suit la templu ca să se roage: unul din ei fariseu iar celălalt era vameș. Sînt doi oameni care, întruchipează două feluri deosebite de-a fi, atît față de Dumnezeu cît și față de oameni: fariseul înfățișează păcatul mîndriei de care trebuie să ne ferim, vameșul reprezintă virtutea smereniei pe care trebuie să ne-o însușim.

Fariseii erau socotiți ca oamenii cei mai drepti pentru că ei cunoșteau legea sfîntă și îndeplineau cu sfințenie poruncile ei, dar numai de ochii lumii.

Vameșii, adică acei slujbași care încasau birurile și vama, treceau drept oamenii cei mai păcătoși pentru că adesea încasau de la popor mai mult decît se cuvenea și nici nu cunoșteau atît de bine poruncile legii ca fariseii.

Și totuși Mîntuitorul ne spune că mai îndreptat a ieșit din templu vameșul cel păcătos decît fariseul cel drept.

De ce rugăciunea vameșului a plăcut lui Dumnezeu mai mult decît aceea a fariseului? Pentru că fariseul, deși împlinitor al legii, era mîndru, pe cînd vameșul deși păcătos, era smerit. Fariseul era mîndru nu numai față de oameni, ci și față de Dumnezeu. El nu intră în templu ca să se roage, ci ca să se laude cu faptele sale cele bune, înălțîndu-se pe sine: «Dumnezeule — zicea el rugîndu-se — mulțumescu-Ti că nu sînt ca ceilalți oameni, răitori, nedrepti, desfrînați, sau ca vameșul acesta; postesc de două ori pe săptămîină, dau zeciuiala din toate cîte cîștig». În loc să vadă ce îi mai lipsește, fariseul se compară cu cei socotiți mai păcătoși ca el, pe care îi disprețuiește și își pune în lumină superioritatea sa.

Dar vameșul, dimpotrivă, în clipa cînd pășește în templu, își dă seama că se află ca la o judecată în fața lui Dumnezeu. Se retrage în colțul cel mai întunecos și mai ferit și acolo cu capul plecat, abia îndrăznește să-și ridice ochii spre cer. El se gîndește la păcatele sale, se judecă pe sine cu asprime și se osîndește singur, ca unul care abia dacă mai are dreptul să apeleze, nu la dreptatea lui Dumnezeu, ci la milostivirea Lui, cerînd iertare și zicînd: «Dumnezeule, ai milă de mine, păcătosul!».

Smerenia vameșului i-a adus iertarea păcatelor lui de către Dumnezeu, pe când mindria fariseului a făcut zadarnice toate faptele dreptății de suprafață cu care se laudă el. Nici postul, nici zeciuiala pe care o dădea, nici faptul că era deosebit de cei pe care îi osindea, nu i-au ajutat cu nimic în fața lui Dumnezeu, pentru că toate acestea izvorau din aceeași rădăcină otrăvită, adică din mândrie, fariseul le făcea nu pentru ca să placă lui Dumnezeu, ci pentru ca să capete laudă de la oameni.

De aceea adaugă Mântuitorul, că tot ce se înalță pe sine se va smeri, pe când cel ce se smerește pe sine, se va înălța.

Păcatul mândriei este urit și osindit de Dumnezeu, pe când virtutea smereniei este lăudată de El și recomandată în Sfânta Scriptură : «Orice inimă trufașă este uriciune înaintea Domnului» scrie în Cartea Proverbelor (XVI, 5) și, dimpotrivă «duhul umilit, inima înfrintă și smerită, Dumnezeu nu o va urgisi» ne spune Psalmistul (Ps. L, 18).

Învățătura de Credință Ortodoxă ne învață că mândria izvorăște din inima omului. Ea este prețuirea de sine peste măsură, legată de dorința neînfrinată și nedreaptă de-a ajunge numai la mărire și laudă în lume.

Sfântul Casian Romanul, vorbind despre păcatul mândriei spune că : «Patima mândriei întunecă întreg sufletul și-l prăbușește în cea mai adâncă prăpastie. Păcatul mândriei, când pune stăpânire pe suflet, ca un tiran prea cumplit care a cucerit o cetate mare și înaltă, îl dărimă în întregime și îl surpă pînă la temelii...» (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, 1952, p. 434).

Mândria nu este plăcută lui Dumnezeu, pentru că ea izvorînd din prea multă prețuire și iubire de sine însuși, dă naștere la o mulțime de alte păcate ca de pildă : răutatea, invidia, neascultarea, ura și răzbu-narea. Omul mîndru nu suferă să vadă pe altul mai bun, mai învățat, mai drept și mai cinstit decît el. Omul mîndru în loc să-și vadă propriile sale păcate, vede numai pe ale altora ; se socotește pe sine desă-vîrșit, sau măcar mai bun decît ceilalți și crezînd că nu-i mai trebuie nimic nu se mai ostenește să înainteze pe calea desăvîrșirii.

Mîndria este cea dintîi și cea mai mare piedică în calea desăvîrșirii și a mîntuirii noastre. Și aceasta reiese clar din Sfînta Evanghelie pe care ați ascultat-o astăzi, în care Mîntuitorul mustră aspru mîndria acelor oameni care crezîndu-se drepti disprețuiau pe ceilalți, arătînd în același timp că lui Dumnezeu îi plac cei smeriți.

Ea, mîndria, a prăbușit pe Lucifer și pe îngerii lui din slava Cerului în prăpastia iadului, prefăcîndu-i din îngeri luminați în diavoli întunecați. Din pricina mîndriei, primii oameni au pierdut fericirea raiului, pentru că șarpele amăgitor le-a strecurat în inimă otrava dorinței de a deveni și ei asemenea cu Dumnezeu. Căci, după cuvîntul Sfintei Scrip-turi «Dumnezeu celor mîndri le stă împotriva, pe cînd celor smeriți le dă har» (Iacov IV, 6 și I Petru V, 5).

«El coboară pe cei puternici de pe scaune și înalță pe cei smeriți» (Luca I, 52). El este totdeauna alături de cei smeriți și umili căci zice : «Eu sălășluiesc în loc înalt și sfînt, dar sînt cu omul smerit și zdrobit,

ca să înviorez duhurile smerite și să îmbărbătez inimile zdrobite» (Îsaia LVII, 15).

Smerenia ne deschide nouă ușile raiului. Dar numai adevărata smerenie, adică aceea care pornește din adîncul inimii și din convingerea sinceră a neputințelor și a păcătoșeniei noastre, și care este începutul desăvîșirii.

De ce? Pentru că omul, cu adevărat smerit, se gîndește mereu numai la păcatele și lipsurile lui, străduindu-se să și le îndrepteze. Astfel ea devine o rază de lumină, care pătrunzînd în inima noastră, ne ajută să vedem necurăția păcatelor noastre, ne ajută să ne pocăim. Smerenia este cea mai tare armă de luptă împotriva păcatului și a uneltirilor diavolului.

Unul din cei mai mari pustnici ai creștinătății, Sfîntul Macarie Egipteanul, a fost întreat odată de diavol: «Pentru ce nu am eu nici o putere asupra ta, Macarie? Că tot ce faci tu, fac și eu: postești tu, dar eu nu mînc mai nimic, tu priveghezi, dar eu nu dorm deloc alergînd după suflete. Numai un lucru ai tu, pe care noi diavolii nu îl avem și cu care tu ne biruiești. Care este acela? a întreat Macarie. — Smerenia ta — a răspuns diavolul — și de aceea nu pot nimic asupra ta» (*Patericul*, Iași, 1913, p. 139).

Cu un cuvînt, pe cînd mîndria este moartea virtuților și viața păcatelor, smerenia este dimpotrivă, moartea păcatelor și viața virtuților. (*Învățătura de Credință Ortodoxă*, București, 1952, p. 412).

Cea mai înaltă pildă de smerenie ne-a dat-o Mintuitorul Însuși. Care deși este Fiul lui Dumnezeu, s-a smerit pe Sine, făcîndu-se om pentru mîntuirea noastră, luînd chip de rob și ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte umilitoare, pe Cruce (Filipeni II, 5—8).

Mintuitorul ne îndeamnă: «Învățați-vă de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 29).

Prin smerenie, Sfînta Fecioară a dobîndit cîntea de a fi Maica Domnului, precum a spus ea însăși: «Că a căutat spre smerenia roabei sale, că iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca I, 48).

Pildă de smerenie desăvîșită ne-au dat primi creștini, sfinții și toți marii pustnici care, prin înfrîngerea voiei lor și-au agonosit mîrire în ceruri și cinstire în lume.

Dar prin smerenie devenim plăcuți nu numai lui Dumnezeu, ci și oamenilor. Pe cît este de nesuferit omul mîndru, care privește de sus pe ceilalți și se laudă cu meritele și cu calitățile lui reale sau închipuite, pe atît de plăcut este omul modest și smerit, care își vede de treburile lui, fără să se laude cu ceva, care își recunoaște sincer lipsurile și slăbiciunile, care nu disprețuiește și nu osîndește niciodată pe alții.

*

Cînd sîntem ispitiți să ne mîndrim cu virtuțile noastre, cu calitățile, cu darurile noastre, să ne aducem aminte de păcatele, de lipsurile noastre și să ne smerim. Cine are virtutea smereniei poate nădăjdui la mila lui Dumnezeu și la dragostea, prețuirea și respectul semenilor săi.

Fără virtutea smereniei toate celelalte merite ale noastre sînt zadarnice. Nici rugăciunea, nici pocăința, nici postul pe care-l vom începe, nu ne vor folosi la nimic, dacă inimile noastre vor rămîne stăpînite de păcatul mîndriei.

Mîntuitorul ne învață prin cuvintele Evangheliei de astăzi, că pentru a ajunge la mîntuire, trebuie să pornim numai după ce am lepădat povara mîndriei fariseilor, și am îmbrăcat podoaba smereniei vame-sului.

Să ne îmbrăcăm și noi, — după cuvîntul Sfîntului Apostol Petru — în smerenie unii față de alții, pentru că Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, dar celor smeriți le dă har. Să ne smerim deci, sub mîna cea tare a lui Dumnezeu și El ne va înălța pe noi, la timpul cuvenit (I Petru V, 5—6). Amin!

Arhid. PETRE ZANFIRA

LA DUMINICA A XXXIV-A DUPĂ RUSALII (a Fiului Risipitor)

«Căci acest fiu al meu mort a fost și a înviat...» (Luca XV, 24 și 32).

Oare cine dintre noi n-a încercat în viața lui, măcar o dată, durerea unei pierderi care părea definitivă, iar apoi, după o vreme mai scurtă sau mai îndelungată, bucuria de necuprins a regăsirii?

Inima noastră se leagă de ființe dragi de care viața, opozițiile sufletești, neînțelegerile sau intervențiile unor forțe exterioare ne despart. Și plîngem, și suferim, și așteptăm, cel mai ades, fără speranță. Și iată, vine o zi în care cel plecat se întoarce.

Va putea, oare, cineva, oricît de priceput ar fi în arta mînuirii cuvîntului, să surprindă, în toată dimensiunea ei, bucuria revenirii? Putea-vom noi înșine, care am trăit această bucurie, să o descriem? Ca orice fapt autentic de viață, și intensitatea sentimentului va păli sub neputința cuvîntului de a o reda.

Un tată avea doi fii. Iar cel mai mic, cerîndu-și partea de avere de la tatăl său, a plecat într-o țară îndepărtată, unde și-a risipit moștenirea în dezmierdări, ajungînd curînd să nu mai aibă nimic. Și, ca să poată trăi s-a tocmît păzitor la porci, jinduind după roșcovele lor. Cînd a ajuns la limitele răbdării, s-a trezit în el cugetul cel bun și a hotărît să se întoarcă la casa părintească, nu ca fiu, nefiind vrednic, ci ca slugă. Iar tatăl i-a căzut cu bucurie pe grumaz sărutîndu-l și l-a îmbrăcat în haină nouă, punîndu-i inel în deget și înjunghiind vițelul cel gras, ca să se veselească toți de întoarcerea fiului pierdut. Numai fiul cel mare nu s-a putut bucura, neînțelegînd exact ceea ce se petrece în inima tatălui său.

Iată, în liniile ei schematice, parabola citită la Sfânta Liturghie de azi. Această parabolă închide în ea o dramă pe care sufletul nostru o trăiește cu toată intensitatea, tocmai fiindcă, rostind-o, Mîntuitorul n-a făcut din cuvinte un văl ca să acopere, ci sulițe care să facă să țîșnească trăirile adînci din noi.

Aceasta este doar un aspect — și cel mai simplu — sub care putem considera parabola citită astăzi. Domnul nostru Iisus Hristos n-a urmărit însă numai trezirea unei emoții care să se consume în planul sentimental al ascultătorilor lui de atunci și al celor care au urmat. Marea valoare a parabolilor stă în filcul lor religios, în semnificația lor ascunsă și care, totdeauna, vizează raportul nostru cu Dumnezeu.

Cine este tatăl din parabola de azi și cine sînt fiii ?

Semnificațiile nu sînt greu de desprins : tatăl este Dumnezeu, fiii sîntem noi, credincioși. Dăruiți de Tatăl ceresc cu însușiri fizice și spirituale pentru care nu ne-am străduit în nici un fel, avem, peste toate, libertatea de a le exercita în casa lui Dumnezeu — Biserica —, sau în afara ei, de a le pune în slujba celui care ne-a creat, sau chiar împotriva Lui.

Fiul cel mic, neînțelegînd că ceea ce avea era un dar, nu un drept, și-a cerut partea sa și a plecat într-o țară îndepărtată. Sensul acestei plecări este ieșirea din Biserica lui Hristos, din casa părintelui nostru din cer. Depărtarea de care vorbește parabola nu este una spațială, ci spirituală. Cu fiecare nou păcat săvîrșit ne îndepărtăm de lumina dumnezeiească, tot mai mult ne cuprinde întunericul minciunii, amintirea luminilor din casa părintească pălește tot mai mult, pînă la uitarea deplină. Dar sensul depărtării este și acela de scufundare, de prăbușire. Dezmiardările lumii acesteia se obțin cu despuierea ființei noastre. Fiecare plăcere lumească se realizează cu consumarea calităților noastre native, fiecare scufundare în păcat ne lipsește de un dar divin și ne însingurează mai dureros. Pustiul se întinde tot mai înspăimîntător în jurul celui care a crezut că lumea îi aparține, spaima îl învăluie de pretutindeni și el se adîncește în viciu fără să se mai poată opri, îngrozit de propria-i singurătate și insatisfacție. Ce-i mai rămîne unei astfel de ființe care se rostogolește pe panta abruptă a viciului, decît să recurgă la cele mai josnice resurse din el, socotind că acolo va găsi terenul pe care să se simtă în siguranță ? Să-și consume ultimele instincte — roșcovele porcilor ?

Amară decepție ! Pentru ființa noastră și aceste ultime resurse se dovedesc la fel de nefolositoare ca tot ce a experimentat Fiul cel Risipitor din clipa ieșirii din casa părintească și pînă la ultima prăbușire.

De aici, drama renegatului nu mai are decît două ieșiri : una este cea a lui Iuda, a deznădejzii, păcatul ultim și cel mai grav, pierderea definitivă a sufletului.

Dar mai este o cale. Decăzut, despuiat de tot ceea ce era nobil în el, credinciosul, consumat de păcat, zărește în străfulgerarea unei clipe de conștiință în adîncul propriului său eu chipul lui Iisus care-l cheamă și-l muștră cu dragoste. Este calea lui Petru, calea pocăinței. Atunci, ca într-o tresărire, se reasează pe temeliiile ultime ale spiritualității

proprii și — venindu-și în sine ca Fiul Risipitor — face din această reîntoarcere în el însuși, începutul întoarcerii la Dumnezeu.

«Tată, greșit-am la cer și înaintea Ta și nu sînt vrednic să mă numesc fiul tău. Fă-mă ca pe unul din slujitorii tăi!».

Gîndul de umilință, odată trezit, este ca o ploaie peste un pămînt ars de secetă. El rodește hotărîrea întoarcerii și Fiul Risipitor reface acum drumul pierzării, drumul salvării. Imaginea casei părintești, devenită acum unic liman de mîntuire, se aprinde în mintea celui rătăcit. Dacă drumul pierzării a fost presărat cu plăceri la capătul cărora pîndea deznădejdea cea mai pustiitoare, drumul întoarcerii este presărat cu lacrimi de căință — fără de care nu există întoarcere — dar la capătul lui strălucește cea mai sublimă dintre speranțe : mîntuirea. Drumul Fiului Risipitor se sfîrșește în brațele părintești și glasul lui se topește sub sărutul patern, nereușind decît să mai îngine : «Tată, greșit-am la cer și înaintea Ta, nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău...».

Trăirile adevărate nu se exprimă în discursuri. Dacă acesta este Fiul Risipitor — credinciosul rătăcit și apoi dornic de pocăință — să vedem ce a înțeles Mîntuitorul prin tatăl în cauză, cine este și ce semnifică el.

Tatăl din parabolă este Dumnezeu, iar Dumnezeu este iubire. Din dragoste părintească, El ne împodobește cu tot felul de daruri și, cînd orbiți de chemarea ademenitoare a lumii, Îl părăsim, nu ne răpește nici libertatea, nici darurile cu care am fost împodobiiți, ci ne lasă să plecăm în lume, păstrînd, pentru cei rătăciți, nestirbită și nemicșorată dragostea care cheamă, iartă și primește.

Cu cît rătăcitul se rostogolește mai jos de panta viciului, cu cît mai mult se rupe de dragostea părintelui ceresc sub îndemnul demonului nemulțumirii, al corupției, cu atît mai caldă îl învăluie iubirea divină și mai stăruitoare răsună în inima lui chemarea părintească. Dar păcătosul își astupă urechile și cu o furie nouă se aruncă în alte vicii pe care diavolul le născoceste pentru el. Iar Dumnezeu îl vede cu tristețe nesfîrșită prăbușindu-se și-l așteaptă în cel mai adînc interior al ființei celui căzut. Și cînd s-a întins noaptea și pustiul absolut în sufletul păcătosului, atunci, în clipa hotărîrii supreme, Dumnezeu îi vorbește în cuget : «Întoarce-te, fiule, vino înapoi la Tatăl tău».

Urmează apoi lupta dintre duhul cel rău și cugetul cel bun, cel dintîi încercînd să sporească deznădejdea din inima celui care se află pe marginea pieirii definitive :

«Te mai poți tu întoarce în casa Tatălui ? Mai ai acest curaj ? Vei îndrăzni să mai calci pragul pe care l-ai acoperit cu disprețul tău și cu rușine de neșters ? Lucrul acesta nu-l vei putea face.

Așa îl sfătuieste duhul cel rău pe cel căzut și uneori, spre bucuria lui, cel credincios se lasă tîrît de acest fals raționament și face ca Iuda. Dar cel ce nu se lasă orbit aude clar chemarea Tatălui, mai puternic decît îndemnul diavolesc și se întoarce. Încă înainte de a ajunge la casa părintească, Tatăl îi aleargă în întîmpinare și-l sărută.

Spuneam la început cît de neputincioase sînt cuvintele, pentru a arăta în toată plinătatea ei bucuria pe care o simțim cînd cineva se

întoarce la noi. Să ridicăm toate aceste lucruri la dimensiunea raporturilor noastre cu Dumnezeu și vom înțelege cât de mare este bucuria Tatălui din ceruri când un păcătos se pocăiește, când un rătăcit se întoarce. Este ca și cum cel mai drag dintre ai noștri a înviat din morți. Într-adevăr, păcatul este intrarea în moarte pentru creștin, ieșirea din har și din dragostea lui Dumnezeu. De aceea este atât de mare bucuria tatălui din parabolă pentru întoarcerea fiului său. Ajuns din nou pe pragul Bisericii lui Hristos, purificat prin lacrimile căinței, cel rătăcit este repri-mit în toate drepturile lui de fiu :

«Puneți-i inel în degetul lui», spune părintele către slugi și inelul este semnul înfierii ;

«Aduceți-i haina cea mai bună de-l îmbrăcați și puneți-i și încălțăminte în picioare mai adaugă tatăl și haina înseamnă harul pe care Dumnezeu îl revarsă din nou peste cel întors, tămăduindu-i rănila sufletului, iar încălțăminte este grija plină de dragoste cu care el va fi călăuzit pe calea mântuirii.

«Iar acum înjunghiați vițelul cel gras și să ne veselim toți, stăpini și slugi».

Aceasta este bucuria Bisericii pentru fii săi, bucurie nespūsă, ospăt spiritual în cer și pe pămînt, în Biserica văzută și în cea nevăzută. Ați văzut cum ne bucurăm când un semen rău se hotărăște să devină om cinstit, cum căutăm toți să-l ajutăm să se îndrepte ? Cu cât mai mare este bucuria Domnului când păcătosul se întoarce ! Pentru că Mîntuitorul a suferit pentru toți vărsîndu-și sîngele pentru fiecare din noi, oricît de căzuți am fi.

Și pe cînd bucuria tuturor era în toi, s-a întors și fiul cel mare de la cîmp și, aflînd de cele ce s-au întîmplat, s-a mîniat. Tatăl însă i-a spus :

«Pentru ce te mîni ? Tu te-ai îndestulat de tot ceea ce se găsește în casa aceasta. Dar acum să ne bucurăm că fratele tău s-a întors din moarte la viață».

Fratele cel mare reprezintă pe creștinul care nu s-a pătruns total de duhul iubirii lui Hristos. El este creștinul care trăiește de unul singur în marea comunitate a Bisericii, căci n-a realizat uniunea sufletească pe care membrele trupului tainic al lui Hristos trebuie s-o realizeze cu toți creștinii, în Mîntuitorul.

Iubiții mei frați, acesta este tîlcul parabolei de astăzi și aceasta este drama închisă în ea. Să știm dar că dragostea lui Dumnezeu este nesfîrșită și că ea nu este niciodată retrasă. Să știm că bucuria cerească pentru îndreptarea unui păcătos cuprinde cerul și pămîntul și că fiecăruia dintre noi îi iese înainte, pe drumul căinței, Mîntuitorul Însuși. Toate acestea știindu-le, nu vom deznădăjdui în păcat și, cuprinși de căință, vom alerga cu haina zdrențuită și picioarele rănite la bună-tatea și dragostea lui Dumnezeu, pentru a intra întru bucuria Domnului.

Dumnezeu m-a învrednicit să vă vorbesc tocmai astăzi și tocmai despre iubirea părintească față de fii. Pentru că astăzi avem bucuria să aniversăm nașterea celui care, prin alegerea lui Dumnezeu, este părin-

tele nostru al tuturor celor care ne socotim fiii Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului nostru Părinte Justinian.

Ca și Tatăl din parabolă, el veghează cu ochii plini de iubire asupra noastră, învățînd pe cei ce găsesc în Biserică dragostea cea mai adîncă — după porunca Mîntuitorului — și primind cu bucurie nespuse pe toți fiii rătăciți care se îndreaptă.

Noi care sîntem fii ai Bisericii strămoșești și care am învățat de la altar iubirea creștină și am simțit mereu chemarea păstorului celui bun care ne duce la Hristos, i-am simțit mustrarea blîndă în clipele de rătăcire, mîngîierea în clipele de durere, iubirea cînd ne întoarcem cu inima smerită și cuget curat; la acest ceas de prăznuire a unei vieți de slujire și de dăruire pentru Biserică și pentru neam, să ne unim inimile și cugetul și să rugăm pe bunul Dumnezeu să țină încă mulți ani vie această inimă care bate pentru Hristos și pentru noi, fiii săi și limpezi acești ochi care ne învață, ne mustră și ne iubesc, după porunca cea nouă a Mîntuitorului.

La mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

Pr. Prof. GH. CALCIU

LA DUMINICA LĂSATULUI SEC DE CARNE

Am ascultat Evanghelia Judecății. Cît de solemn și grav începe : «Cînd va veni Fiul Omului întru Slava Sa, și toți sfinții îngeri cu El, atunci va ședea pe tronul Slavei Sale. Și se vor aduna înaintea Lui toate neamurile...» (Matei XXV, 31). Biserica numește acest moment «Înfricoșata Judecată». Esențialul stă în faptul că după Sfînta Evanghelie există o judecată pentru tot ce facem. Există deci o răspundere, un răspuns, pentru care ne și rugăm la Sfînta Liturghie și alte slujbe, să fie bun, cînd zicem : «...răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos să cerem», răspuns bun în fața Ziditorului. Așa după cum ori ce lucru construit de mintea și mîinile noastre e făcut să răspundă unui rost, unei nevoi a vieții, cu atît mai mult Ziditorul ne-a creat cu un rost în existență, cu o chemare, o menire, pentru care trebuie să și dăm socoteală, răspuns. Cînd citim cu atenție Sfînta Evanghelie observăm că imediat înainte de vestirea judecății, Mîntuitorul a rostit pilda talanților, în care, cum se știe, este vorba de darurile, zestrea de har, dacă vrem-talantul pe care Dumnezeu îl încredințează fiecăruia și pentru care ne va cere să răspundem cum l-am prețuit, lucrat și ce rod am adus ? Viața fiecăruia după Sfînta Scriptură este o chemare la existență și un dar ; o răspundere față de darul primit și o judecată ; o calificare a faptelor noastre din însăși partea lui Dumnezeu.

O valorificare a lor din partea Aceluia prin care nu numai am fost zidiți, ci și mîntuiți. A Aceluia care ne cunoaște, Care a luat trupul nostru și ispitele, — «ne-a purtat păcatele» (I Petru II, 24), Care în zilele trupului Său, a dus cu strigăt și lacrimi, cereri și rugăciuni către cel

ce putea să-L mîntuiască din moarte și auzit a fost pentru evlavia Sa (Evrei V, 7). 1

Prin El vom fi judecați! «Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (Ioan V, 22). Ne va judeca Fiul Omului, fratele nostru, cum se numește El chiar în Sfînta Evanghelie de astăzi (Matei XXV, 40). Ne va judeca El, după Sine, după «chipul» Lui cum am fost zidiți, și căzînd noi, a luat El apoi chipul nostru ca să-l ridice la slava la care a fost destinat dintru început și pe care El ne-o descoperă acum cu atîta strălucire, cum spune Însuși: «Va veni Fiul Omului întru slava Sa... înconjurat de sfinții îngeri... și va ședea pe tronul slavei Sale». La ce înălțime e chemat omul! Căci noi sîntem judecați, calificați de El și după El, pentru că la strălucirea slavei Lui sîntem meniți să ajungem. Tatăl despre El a zis: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care bine am voit», întru care voia Mea e împlinită, pe Acesta să-l ascultați» (Matei III, 17; XVII, 5). Asupra Domnului prin aceste cuvinte s-a și pronunțat judecata Tatălui, pentru care Sf. Maxim Mărturisitorul vedea în jertfa Mîntuitorului pe cruce-«judecata judecării». Iar în El, în asemănarea slavei Lui, vom fi noi judecați, căci toți trebuie să ajungem ca El, cum spune Sf. Evanghelist Ioan: «Știm că atunci cînd El se va arăta, vom fi asemenea Lui, fiindcă Îl vom vedea cum este» (I Ioan III, 2). Împărăția Lui se va întemeia cu cei asemenea Lui în iubire, adevăr, curăție, pace.

*

Judecata înseamnă deodată: bucuria întîlnirii și conștiința răspunderii. Aceste două stări în fața lui Dumnezeu trebuie să le privim împreună, pentru că își au temeiul în același izvor: Dumnezeu este izvorul și al iubirii și al dreptății și al bucuriei și al judecării. Încă acum aproape trei mii de ani exclamă Psalmistul: «Mila și judecata Ta voi cînta Ție Doamne» (Psalmul C, 1). În Dumnezeu «Mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat» (Psalmul LXXXIV, 2). Dreptatea este una dintre razele iubirii, spun Părinții. Căci mai adîncă și atotcuprinzătoare, izvor a toate, e iubirea. «Precum un grăunte de nisip nu trage cît o grămadă de aur, tot așa dreapta judecată a lui Dumnezeu nu trage în cumpănă cît mila Sa» zice Sf. Isaac Sirul. Dacă e adevărat că orice conștiință vinovată și aici pe pămînt se înfioară în fața judecării, nicicînd frica, nu poate și nu trebuie să umbrească bucuria și strălucirea celei de a doua veniri.

De altfel judecata este o parte integrantă, organică a Evangheliei, iar Evanghelia este vestea cea bună. Mai mult, judecata este chiar încununarea Evangheliei, e plata, secerișul, culesul roadelor, adevăritarea nădejdiei creștinului. E ziua Domnului, «începătorul și plinitorul credinței» (Evrei XII, 21), care vine acum să desființeze păcatul, răul și moartea. «Moarte nu va mai fi» spune apostolul (Apocalipsă XXI, 4). Judecata vine să reveleze că ultimul cuvînt în existență nu e nici păcatul, nici suferința, nici moartea, ci viața. Și ce bucurie va fi mai mare decît desființarea răului? Mîntuitorul Însuși poruncește pentru acel moment: «Ridicați capetele voastre» (Luca XXI, 28). — În sfîrșit, văzut și mai

profund sensul judecății, aceasta înseamnă împărtășirea noastră directă din izvorul vieții și al nemuririi, din întâlnirea «față către față» cu Domnul vieții, pentru care ne și rugăm tainic la Sfânta Liturghie : «Și ne dă nouă să ne împărtășim cu Tine mai adevărat, în ziua cea neînserată a Împărăției Tale» (rugăciunea după Sfânta Împărtășanie). Judecata este revelația iubirii : nu numai a lui Dumnezeu ci de data aceasta și a noastră, a Bisericii. Toate întrebările Judecății sînt întrebări despre iubire, despre iubirea concretă, cu fapta, nu despre filozofia ei, ci despre faptele ei ; faptele sînt măsura vieții. «— Se vor aduna înaintea Lui, citim în Sfânta Evanghelie, toate neamurile și va despărți pe unii de alții... și va zice Împăratul celor de-a dreapta Lui : veniți binecuvîntați Părintelui Meu de moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii» — Desigur împărăția iubirii, căci Dumnezeu este iubire și de aceea a fost trimis Fiul în lume să ne învețe iubirea, despre care acum și cere să se dea mărturie. «Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mînc ; însetat am fost și Mi-ați dat să beau ; străin am fost și M-ați primit ; gol am fost și M-ați îmbrăcat ; bolnav am fost și M-ați cercetat ; în temniță am fost și ați venit la Mine...» (Matei XXV, 35—37). — Și ce răspuns smerit din partea-lor ! Răspunsul unei iubiri cu adevărat curată și fără semeție. Ca și cînd nici nu ar fi știut că ei săvîrșesc un lucru atît de mare : slujind pe om îl slujesc pe Dumnezeu : «Doamne cînd Te-am văzut noi... flămînd... străin... însetat... și ți-am slujit ? — Știm și întrebările cu răspunsurile care au loc între Judecătorul și cei de cealaltă parte și care poartă asupra lor un *nu grav*». Nu Mi-ați dat hrană sau apă, haină sau adăpost, îngrijire sau ușurare în suferința Mea. — Observăm cum accentul cade în cele din urmă pe aceste cuvinte : «Întru cît ați făcut unora dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut» și «Întru cît n-ați făcut unuia dintre aceștia prea mici, nici Mie nu Mi-ați făcut». Mintuitorul se identifică cu noi cu toți. Și unit în conștiința lui divin-umană cu toți, egoismul, posibilitatea păcatului în El este total învinsă.

Iar cît ne privește pe noi, știm că trebuie să-L iubim pe aproapele ca pe noi înșine. Însă în vederea judecății trebuie ceva și mai mult ; trebuie să ajungem să-l iubim ca pe însuși Hristos, Care este model, loc de întâlnire și de unitate pentru noi toți. Gîndind mai adînc, înțelegem cît este de greu să iubim egal pe toți, în timp ce nu sîntem mereu egali cu noi înșine ; nici noi, nici semenii noștri. Îl iubesc pe aproapele ca pe mine ; iar eu nu sînt un etalon absolut al iubirii. Acest mod este numai o treaptă. Iisus Hristos este modelul suprem al iubirii (Ioan XIII, 1). Și El făcîndu-se una cu noi toți, cu semenul meu, eu îl iubesc pe acesta ca pe Hristos ; văzînd în el o valoare divină, îl iubesc dumnezeiește. De aceea se zicea despre un sfînt că el «după Dumnezeu, iubea pe orice om ca pe Dumnezeu». E posibil deci ca și în noi să fie învins egoismul, păcatul.

Într-asemenea perspectivă judecata descoperă conștiinței creștine între altele aceste două fapte deosebite : primul, în acel moment în care va avea loc, se va fi ajuns ca o mare parte dintre noi să iubească pe semenii lor cu iubirea lui Hristos, ca El, așa cum a și spus Iisus : «Aceasta este porunca Mea : Să vă iubiți unul pe altul precum v-am iubit Eu»

(Ioan XV, 12). Ni se pare încă greu acest lucru cînd mai vedem în lume egoism, pe alocuri, nedreptate, violență etc. Dar după mărturia Domnului și a credinței noastre trebuie să ajungem să ne iubim unii pe alții... Și aceștia vor fi nu numai sfinții cunoscuți de noi ci mulțime multă de atîtea alte suflete bune, neștiute nouă, știute doar de Tatăl ceresc (Matei VI, 1). — Celălalt fapt, în legătură firească cu cel dintîi, descoperă că a doua venire a Domnului nu va avea loc decît atunci cînd se va fi ajuns la o asemenea iubire. — Dacă prima venire a Domnului este revelația iubirii divine, a doua venire înseamnă, cum aminteam mai sus, revelația iubirii noastre, după măsura cea fără de măsură a iubirii Lui. Și așa cum prima venire a avut loc la «plinirea vremii» (Gal. IV, 4), și a doua va avea loc tot la o plinare a vremii (Luca XXI, 24), la o plinătate a iubirii între noi. Prima venire a pregătit-o pronia divină prin patriarhii, profeții și credincioșii Vechiului Testament. Pentru a doua venire Sfîntul Apostol Petru spune că trebuie să lucrăm noi : «umblați întru viață sfință și cucernicie, învață apostolul ; așteptînd și grăbind venirea Domnului» (II Petru III, 11—12). A doua venire și judecata, fără să punem noi vreun termen (Matei XXIV, 36), depind însă și de noi și noi le pregătim. Mergem în întîmpinare, creștem în lumina acestor fapte. Creștem în Hristos pînă «vom ajunge... la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura vîrstei plinătății lui Hristos» (Efeseni IV, 13). Creștem de-o potrivă, în iubirea și cunoașterea lui Dumnezeu ; amîndouă aceste porunci ne dau viața : iubirea e însăși viața dumnezeirii, a Treimii Una ; cunoașterea, de asemenea : «Aceasta este viața veșnică : să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe ca L-ai trimis» (Ioan XVII, 3). Creștem deasemenea în iubirea și cunoașterea aproapelui. Întrebările judecării se referă la această iubire și cunoaștere a semenului. A hrăni pe flămînd și a adăpa pe însetat ; a îmbrăca pe cel gol și a adăposti pe cel fără de adăpost, fără locuință ; a cerceta și tămădui pe bolnav, a ușura suferința celui năpăstuit, înseamnă a-l iubi și a-l cunoaște profund pe om în nevoia lui, și a-l sluji, a munci și a înfăptui pentru el.

Menirea noastră este să progresăm mereu în această iubire și cunoaștere, în adevăr și slujire. Și toate valorile create de noi, izvorînd din această menire, din darul lui Dumnezeu și slujirea oamenilor vor fi puse în cumpăna judecării. Observăm că chipul Bisericii, al sfîntului locaș, în Ortodoxie, e asemenea unei corăbii ; o navă înscrisă într-o cruce, și cu altarul orientat spre răsărit, spre lumină, spre «soarele dreptății». Hristos, Care vrea ca toți oamenii să se mintuiască și la cunoștința adevărului să ajungă» (I Timotei II, 4). Aceasta înseamnă că în Biserică trebuie să ne simțim ca într-o corabie, pe cale, învățînd să ne iubim și să înaintăm în adevăr. Și precum în corabia biblică, Noe a luat din toate viețuitoarele zidite de Dumnezeu, ca să rămînă cu el în viață (Facere VI, 20), la fel luăm cu noi toate ostenele, rodul talanților noștri, faptele, și le vom aduce înaintea judecării Lui. Acestea alcătuiesc, răspunsul, mîngîierea, bucuria, teama ca și îndrăznirea de a putea «sta înaintea Fiului Omului» (Luca XXI, 36).

Sfinta Evanghelie ne descoperă deasemenea judecata ca un moment de slavă: «Fiul Omului se va arăta în slava Sa...»; «va ședea pe tronul slavei Sale». Și observăm că este vorba nu atât de slava lui Dumnezeu care e din veci, ci de slava «Fiului Omului», a omului. «Slava Lui este slava noastră, fiindcă precum este Acela așa sîntem și noi», (I Ioan IV, 17), iar în descoperirea primită de la Sf. Ioan, se spune că atunci își vor aduce neamurile cinstea și slava lor (XXI, 26), agonisită de-a lungul întregului lor trecut. Și întrucît în această cinste și slavă din acea zi, în acest rod e adunată și condensată osteneala și munca ziditoare a tuturor generațiilor, a tuturor celor din veacuri adormiți: strămoși, moși, părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, mucenici, cuvioși, tot felul de nevoitori și drepti, făptuitori ai binelui și adevărului, cunoscuți sau necunoscuți, se înțelege atunci că cu dreptate este ca toți să fie chemați să ia parte la această slavă, la această împărțășire, ospăț al împărăției. În acest sens Sf. Apostol Petru vede Biserica asemenea unei construcții, unui templu în zidire, noi toți fiind «ca niște pietre vii» (I Petru II, 5), zidiți pe «piatra cea vie» (vers. 4) Hristos. Toți luăm parte la această zidire, fiecare cu darul, cum se spune, cu «cărămida» lui și lucrăm pînă la desăvîrșire. Și cum observă învățătorii Bisericii, privind totul într-o unitate: noi cei de azi sîntem moștenitorii osirdiei înaintașilor, dar în același timp și părtași ai înfăptuirilor viitoare mereu noi, ale celor de după noi. Și cei ce se vor afla, atunci la săvîrșirea, împlinirea lucrului, n-ar fi putut ajunge acolo la această plinătate (Luca XXI, 24), fără cei de înaintea lor, fără de noi toți. De aceea se cuvine ca ei să nu ia fără noi desăvîrșirea (Evrei XI, 40). Toți cei ce au lucrat se bucură și de rod. Iar aici aflăm noi un înțeles evanghelic adînc al învierii, al chemării tuturor, la acel moment, și de judecată și de proslăvire; la acest ospăț al împărăției, pregătit haric de toți și convenit tuturor. Învierea și împărțășirea tuturor din modul de viață preamărită a lui Hristos e răspunsul Evangheliei la această problemă. Dar văzută astfel, judecata ne apare ca o forță activă care ne cheamă la perfecțiune și dă semnificație sfîrșitului nostru. Cheamă la înaintare, creștere, pentru a ajunge după Scripturi, la starea și calitatea de «fii ai împărăției», «fii ai învierii» (Luca XX, 36), fii și frați în Hristos cel răstignit și înviat. Altfel spus, ne ține în stare de veghe împlinirea vechii noastre chemări. Am fost zidiți după chipul și în vederea asemănării cu Dumnezeu. Purtăm în noi trăsăturile chipului date dintru început, dar asemănarea încă n-o avem, sîntem pe calea facerii ei. Ori judecata va decide asupra realizării ei, aflîndu-ne acum în fața Prototipului, icoana asemănării noastre — «Fiul Omului». Va decide dacă am realizat-o, pentru a auzi, nu ca fecioarele neînțelepte», «nu vă cunosc pe voi» (Matei XXV, 12), nu-mi recunosc chipul și asemănarea Mea cu voi, ci asemenea înmulțitorilor talanților unind adînc și ziditor chipul, și asemănarea cu El, să putem auzi: «bine slugă bună și credincioasă, peste puțin ai fost credincios, peste multe te voi pune, intră în bucuria Domnului tău (Matei XXV, 21—23). Judecata se descoperă deci drept acel moment de situație «față în față» cu ceea ce am fost chemați să fim și am ajuns sau nu. Întîlnirea a două revelații, a lui Dumnezeu și a mea,

căci vor ieși la lumină toate cele ascunse ale fiecăruia. Dar acest față-în-față cu ceea ce trebuie să fie și sînt sau nu, poate să însemne pentru mine, pentru fiecare, slavă sau necinste fericire sau nefericire, bucuria roadelor sau tristețea adîncă, amară a nenorocirii, cu cît mai grav a deșertăciunii vieții, a vidului. Să ne gîndim la cuvintele Psalmistului : «Stinsu-s-au întru deșertăciuni zilele noastre», sau la soarta «smochinului neroditor». Și înțelegem totodată că suferința, pedeapsa, urmează în chip firesc acestei stări de neîmplinire, nerodire, de vid, implicit de despărțire ! — Cît de limpede se vede că nu Dumnezeu este autorul acestei stări. De altfel Mîntuitorul a mai spus tot cu privire la judecată : «Dacă aude cineva cuvintele Mele și nu le păzește, nu Eu îl judec căci nu am venit să judec lumea ci să mîntuiesc lumea... Cuvîntul pe care l-am spus, acela îl va judeca în ziua cea de apoi» (Ioan XII, 47—48). Ne judecă și ne osîndesc faptele noastre, văzute acum direct în lumina, în fața lui Dumnezeu-Cuvîntul. «Faptele bune, săvîrșite de Dumnezeu» (Ioan III, 21), de la sine ne unesc cu El, ne aduc ceea ce s-a zis «moștenirea fiiască» ; pe cînd cele rele, prin ele însele, produc rup-tura, durerea despărțirii. Nu poate fi în vreun chip explicată cauza osîndirii noastre prin Dumnezeu care este iubire. Mai mult, gîndit profund, Dumnezeu crează pentru noi totul după «chipul» Lui, așa cum ne-a și creat pe noi. Cum ar crea ceva radical deosebit de el ? Ori iadul nu e după chipul Dumnezeului celui viu. Dumnezeu este lumină, iadul este întuneric ; Dumnezeu este pace nesfîrșită, iadul este «vierme neadormit», conștiință vinovată și chinută ; Dumnezeu este iubire nesfîrșită, iadul este «scrișnirea de dinți». Și mai observăm această precizare a Mîntuitorului : «focul cel veșnic... este pregătit diavolului și îngerilor lui» (Matei XXV, 41). Iadul e atunci după chipul demonului, e o expresie a răului, a păcatului, o stare a păcatului în care stăruim. Stare ce și-o pregătește tot cel ce face răul. «Întoarce-se-va răutatea lui, la capul lui» zice Psalmistul. Canonul Bisericii grăiește și mai direct : «Ia-ți al tău, de la tine fiind gonit» (Cînt. VI, stih 5). În același înțeles învață și Sinaxarul acestei Duminici». Iară muncirea și întunericul, și cele de acest fel, va fi depărtarea de la Dumnezeu, și dosădirea sufletelor va fi muștrarea conștiinței pentru răutăți și părerea de rău, că pentru lene și desfătarea cea trecătoare, s-au lipsit de dumnezeiasca strălucire.

Acum, de încheiere, Sfînta Evanghelie și conștiința ne spun că există o judecată. Există o judecată care ne angajează adînc răspunderea. Căci dacă viața mea, cu tot felul de oscilări și confuzii, căderi și ridicări, nu are în vedere o judecată a lui Dumnezeu și a oamenilor, și un ghid, lesne devine o viață arbitrară, fără răspundere, la bunul plac subiectiv, fiecare instituindu-se pe sine, după vechea ispită (Facere III, 15) criteriilor al binelui și al răului. — O judecată, care după cum am văzut, angajează și cea mai curată iubire. Căci iarăși dacă faptele mele bune le fac numai de frica sentinței, a pedepsei, sau cu gîndul la răsplată, atunci ele fundamental, se reazemă pe egoism, pe iubire de sine în-sunși, nu pe iubirea de Dumnezeu, și de om, nu pe iubirea iubirii, a binelui și a adevărului, egoismul, reazemul păcatului, nu este învins. Dar judecata e revelația iubirii adevărate. Și în acest înțeles văzută, ea

ne învață înainte de orice, cum poruncește Mintuitorul și învață sfinții Părinți, să ne judecăm, să nu osindim pe nimeni, socotindu-i, noi vrednici de mai înainte, de osindă sau fericire, pe semenii noștri. Dumnezeu este cel care cercetează cele ascunse ale noastre. El le judecă! Ea ne învață în schimb să ne judecăm pe noi înșine. Să ne aducem aminte spre pildă, de acel credincios smerit Șimion Cismarul, la care a fost trimis chiar marele Antonie să ia învățătură. El era un simplu om, nedeosebit în cele din afară, de noi cei mulți, dar mult sporit în conștiința lui duhovnicească. O faptă bună a lui constă în aceea că agonisita muncii și-o împărțea, dăruind egal și Bisericii și celor lipsiți și familiei lui, destul de numeroasă. Dar peste toate acestea, mai avea ceva tainic. Privind la trecătorii de pe lângă fereastra unde lucra, își zicea : «Vezi toți aceștia se vor mintui, numai tu te vei osindi» — Adâncă judecată! Nu găsea pe alții vinovați. Îi vedea pe oameni buni, pentru că știa să vadă binele din ei, în schimb își vedea vinovățiile lui. Dar «a-ți vedea păcatele tale e mai mult chiar decât a învia morții, ne spun Părinții noștri. Adevărat, te înviezi pe tine din rău, încă de aici. Nu avem și noi oare acest privilegiat prilej de a ne vedea păcatele, mai ales la taina Mărturisirii? Și să ne gândim în legătură cu aceasta la înțelesul unui cuvânt al Domnului nostru Iisus Hristos : «Adevărat zic vouă : cel ce ascultă cuvântul Meu și crede în cel ce M-a trimis pe Mine, are viață veșnică și la judecată nu va veni că s-a mutat din moarte la viață» (Ioan V, 24). Aceasta ne spune că cel ce ascultă aici cuvântul și-l împlinește, are viață, o are deja, și la judecată nu va mai veni, s-a mutat de aici la viața cea adevărată. Așa explică și Sfinții Părinți (Sfântul Simion Noul Teolog). Sînt două judecăți, învață ei, una are loc aici, e judecata în vederea mintuirii ; cealaltă atunci ! Cînd ne judecăm aici singuri, în adîncurile sufletului, înaintea lui Dumnezeu și a duhovnicului, noi prin credință intrăm în lumina adevărului vieții și a păcii și cu Dumnezeu și cu oamenii. Trecînd printr-o asemenea cercetare și rămînînd în ea neclătinați, curați cu gîndul, cu cuvîntul și cu fapta, cum ne și rugăm cînd zicem : «întăriți întru poruncile Tale și pomenirea judecăților Tale întru noi nestricată avîndu-o», (Rug. pavecerniță), noi nu mai avem a ne teme de «înfricoșătoarea» cercetare și judecată, — «Cei ce biruiesc, de aici se înalță» — zice Biserica. Dar, dacă nu ne judecăm pe noi înșine acum și aici, nu cunoaștem printr-o adîncă și sinceră căință curățirea, iertarea și împăcarea cu Dumnezeu și cu oamenii, dacă nu dobîndim cea iertare despre care s-a spus : «că atunci cunoaște cineva că i s-au iertat păcatele cînd desăvirșit le-a scîrbit», fiecare, în chip firesc, ceea ce este el în realitate se va desoperi atunci.

În sfîrșit, noi să ne aflăm pururea lucrînd binele, și așa săvîrșindu-l, încît vrednic să fie lucrul nostru înaintea lui Dumnezeu și al oamenilor și gata să fim a da răspuns pentru el și pentru toată viața noastră în ori ce clipă am fi chemați. Amin !

Pr. CONSTANTIN GALERIU

LA SFÎNTUL IOAN CASIAN

— 29 februarie —

Aceasta este religia noastră, să fim curați în fața lui Dumnezeu, să cercetăm pe cei neputincioși și să ne păzim neîntinați în această lume (Iacov I, 26—27).

După cuvintele Mîntuitorului «Mergeți în toată lumea, propovăduiți Evanghelia la toată făptura» (Marcu XV, 15), învățătura lui Iisus Hristos a prins rădăcini încă din veacul apostolic la strămoșii noștri.

Mijloacele de transmitere a Cuvîntului lui Dumnezeu au fost predica, fapta, trăirea și minunea. Minunea a confirmat trimiterea directă, prin chemare a ucenicilor Mîntuitorului Hristos. Pentru însușirea învățaturii Evanghelice, încă din primele zile ale Bisericii creștine s-au organizat întruniri ale credincioșilor și apoi au luat ființă școli și instituții pentru însușirea cuvîntului sfînt. Aceste școli, la început peripatetice, s-au dezvoltat cu timpul și cei mai buni susținători ai acestora au fost monahii sau viețuitorii pustiei. Și în primele secole, Biserica a fost susținută de munca fără preget a acestor «îngeri în trup».

La auzul noii învățături despre viață și moarte, despre somn și înviere, locuitorii din veacuri și ai acestui pămînt au luat aminte și prin gura Sfîntului Apostol Andrei «cel dintîi chemat de Mîntuitorul Hristos», Evanghelia a prins rădăcini în civilizația dacă de la gurile Dunării și de pe malul Pontului Euxin (Marea Neagră). Ucenicii Sfîntului Andrei, după ce acesta a întemeiat o comunitate creștină și la Tomis, au răspîndit Evanghelia nemuririi la adoratorii lui Zalmoxis.

Mărturiile literare, arheologice și de cult creștin ne arată că, încă din primele secole spiritualitatea strămoșilor noștri fusese pătrunsă de noul duh de viață și de nădejde în nemurire prin Evanghelia Mîntuitorului Hristos.

Vechile comunități monastice, moaștele și urmele martirajelor de aproape acum două milenii stau mărturie pentru oricine la Niculițel, Tomis, Constanța, Basarabi (Murfatlar), Dinogeția-Garvăn, Isaccea, Capidava, Păcuiul lui Soare, Adamclisi etc.

Și printre acești viețuitori ai liniștei se numără la loc de cinste Sfîntul Ioan Casian de origine dacoromană, cel care a dat reguli de viață și de trăire monahicească în Apusul Europei, după ce viețuise în Dobrogea, la Locurile sfînte, în pustiul Egiptului și apoi la gurile legendarului riu galo-franc, Ronul.

Sfîntul Ioan Casian s-a născut dintr-o familie din părțile Dobrogei (Casimcea de astăzi), familie străromână provenită din autohtoni daci și coloni sirieni aduși de Traian în Dacia. Se naște în jurul anului 365 în timpul împăratului Valentinian (364—375). Creștin din moși-strămoși, tînărul Ioan este crescut în frica lui Dumnezeu, în respect față de aproapele și dragoste nemărginită față de glia stră-

bună. Primește educație aleasă în familie, a învățat să scrie și să citească în limba latină și limba greacă, fie la niște școli ale timpului, dar mai precis în locașurile de cultură ale acelor timpuri, comunitățile creștine și minăstirile locului. Datorită înclinațiilor sale de meditație și viață ascetică, Casian își lipește sufletul de viața monahală și dorește să între în rîndurile obștei minăstirești. Deși tînăr, duce luptă neobosită împotriva grupurilor de audieni, care datorită evlaviei deosebite a locuitorilor vechii Dobrogi, își făcuseră loc și aici.

Cerînd învoire cu insistență episcopului Tomisului, Gherontie să meargă în locuri retrase și cu adînci rădăcini de evlavie creștină, novicele Ioan pleacă la Locurile Sfinte. După un timp petrecut lîngă Peștera Betleemului și lîngă locașurile ce împrejmuesc Piatra Sfîntului Mormînt (378—380) pleacă în Asia Mică, vizitează comunitățile înființate de Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Ioan Gură de Aur și apoi ia drumul văii Nilului pe unde se nevoiseră marii întemeietori de comunități ai «îngerilor în trup» Sfîntii Antonie cel Mare și Pahomie cel Mare.

În anul 381 îl găsim la Constantinopol lîngă episcopul său de Tomis, Gherontie. Datorită pregătirii lui intelectuale, vieții sale curate, simțului său practic și oratoriei sale desăvîrșite este reținut și cu prietenul său Gherman în capitala Imperiului bizantin la curtea împăratului.

Ajuns în scaunul de arhiepiscop prietenul și exemplul de viață al lui Ioan Casian, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Înaltul ierarh caută să ridice în rang, să hirotonească și să aprecieze elementele devotate iubirii aproapelui, cu frică de Dumnezeu și cu respect pentru ființa lor. Astfel, Ioan Casian este hirotonit diacon (404) de mina Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Din pricina intrigilor de la Curtea imperială, Sfîntul Ioan Gură de Aur este scos din scaun, diaconul Ioan Casian ia apărarea Sfîntului Părinte, informează pe episcopul locului său natal, Teotim de Tomis, organizează mișcări ale dreptății pentru Arhiepiscopul Constantinopolului și populația orașului se revoltă cerînd repunerea în scaun a venerabilului ierarh. Dar această revenire a însemnat și o mărire a urii celor avuți și înstăriți, pe care Sfîntul Ioan de la amvon îi înfierase, și din nou este scos din scaun. De data aceasta este exilat în Munții Caucaz și după o călătorie lungă pe mare, Sfîntul Ioan Gură de Aur moare izolat în localitatea Cucuz (la 10—15 km de Suhumi, în Georgia).

Văzîndu-se înfrînt și eforturile sale zadarnice, Sfîntul Ioan Casian, însoțit de prietenul său, Gherman, pleacă la Roma, cerînd episcopului Romei, ajutor pentru ierarhul nedreptățit. Primînd vestea morții Stăpînului său, Sfîntul Ioan Casian, după ce este hirotonit preot de episcopul Romei, cere încuviințarea să întărească obștea creștină din Apusul Europei. După un pelerinaj la catacombele creștine ale Romei și o vizită în Munții Alpi, de sub poalele vîrfului Mont Blanc (4807 m) pornește spre Lyon, apoi pe valea rîului Rhône pînă în încîntătoarea regiune a Marsiliei. Aci, Sfîntul Ioan Casian organizează două obști monahale,

una de bărbați și alta de femei, dându-le regulile necesare viețuirii în Hristos. Obștile sale s-au mărit și-au luat naștere și altele în Avignon, la Arles — aici exista o puternică comunitate creștină și tot aici s-a ținut în 312 un sinod la care au participat și episcopul din toată Galia și Britania etc.

Datorită vieții sale cu adevărat sfântă și binecuvîntată, mai tîrziu ucenicii săi s-au numit benedectini (de la expresia curentă a monahilor: Binecuvîntați și iertați...). Unul dintre aceștia a fost și Augustin, întemeietorul obștii monahale și fondatorul Cetății Sfinte a Bisericii Angliei, Canterbury.

Casian a introdus în viața de obște a apusului portul monahal cu haină lungă, acoperămînt pe cap special, centură peste haină și mai ales metania, sau lanțul lui Hristos, pe care orice monah din Răsărit sau Apus le poartă și astăzi.

S-ar părea că fericitul monah Ioan Casian a vizitat multe comunități creștine și așezăminte monastice din Spania, Italia, Germania și n-a mai putut reveni în patria sa (Dobrogea) din cauza năvălirii popoarelor migratoare.

Dar monahul «scit», așa este cunoscut în istoria bisericească sau «roman» cum greșit a fost trecut în sinaxare n-a fost numai urmaș al lui Hristos, ci și un mare cugetător al Sfintei Scripturi. Cercetător al astronomiei, al firii înconjurătoare, al ființei umane, iscusit predicator și teologhisitor. Viața și opera sa au rămas cunoscute datorită episcopului Ghenadie al Marsiliei, contemporan cu ascetul dacoroman.

Printre scrierile sale cele mai de seamă se numără: *Așezămintele chenobitice*, un fel de reguli monahale valabile pînă astăzi în organizarea monastică: *Predicile* sau *conferințele* sale, care cuprind meditații și reflexii asupra căii mîntuirii, obținerii vieții veșnice și unirii cu Hristos; *Despre întruparea lui Hristos* este o lucrare cu adînc răsunet în conștiința creștină, deoarece întruparea «este taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută» și prin întrupare pe Dumnezeu îl întîlnim în noi (Emanuel = Dumnezeu este cu noi) și în aproapele, «Cel ce iubeste pe aproapele său pe Mine Mă iubeste». Totodată, întruparea constituită suprema descoperire în natura umană a lui Dumnezeu-om, Iisus Hristos cel mai presus de fire. Acest tratat apologetic a fost un răspuns dat lui Nestorie și tuturor ereticilor veacului al V-lea.

Sfîntul Ioan Casian avea ca exemplu în vorbire, în faptă și la amvon pe cel mai desăvîrșit vorbitor și trăitor în același timp al creștinismului adevărat: Sfîntul Ioan Gură de Aur. De aceea Înalțul ierarh era considerat de către Sfîntul Ioan Casian și un martir al credinței, plătind cu viața sa faptele credinței sale în Hristos.

Cunoscător al limbilor de circulație din acea vreme, greaca și latina, a tradus pentru teologia apuseană opera părinților răsăriteni împletind

în mod unic cultura Orientului cu cea a Occidentului, fiind începătorul marelui noi epoci în înțelegerea spiritualității orientale, care a stat la baza umanismului renașterii de mai târziu. Datorită culturii sale deosebite face cunoscută în apus opera poetică și mitologică a lui Homer și transmite istoriei universale în tipare latine spusele istoricului Herodot, filozofului Platon, părintele medicinei Hipocrate, precum și tragedia greacă.

Pentru monahi impune cîntarea în comun, și munca obștească prin rotație, dă exemplu prin obștea sa unei posibilități de comunitate desăvîrșită în cele spirituale și materiale, transcrie în limba latină textele liturgice folosite în Biserica Răsăritului; iață alte aspecte ale viețuirii în conștiința creștinătății.

Cu toate că «se lepădase de lume», Sfîntul Ioan Casian nu-și uită patria de origine, ci face cunoscută frumusețea ei fizică și morală în termeni de adîncă venerație față de glia străbună. Iață ce spune, printre altele: Mereu sînt cu gîndul la locurile întunecate, dar pline de farmec ale părinților mei... «Văd mereu munții îngăduitori (Munții Măcin) pe care pasc turmele de oi și de capre, iar păzitorii lor nu se mai închină duhurilor necunoscute, ci se închină în duh și adevăr (Ioan IV, 24). Ei și-au făcut locașuri pe unde au putut, ferindu-se de cei ce le răpesc avutul și viața... Ne-am simțit permanent îndemnați să ne întoarcem în țara de baștină, să ne revedem părinții... Atunci s-au perindat pe dinaintea ochilor locurile care formau glia moștenită de la strămoși, frumusețea surizătoare a peisajelor... Foarte multe întinderi pline de singurătate, singurătate pe cît de dulce tot pe atît de folositoare. Ce plăcere pentru un călugăr să petreacă în ascunzișul pădurilor, dar și cel îmbelșugate mijloace de existență» *.

Așadar, Sfîntul Ioan Casian a murit în vîrstă de 70 de ani, în jurul anului 435 la Marsilia, în 29 februarie, fiind prăznuit în anii bisecți.

Moaștele sale au fost cinstite mult timp în Marsilia, apoi au fost luate la Avignon, Roma, făcînd parte din tezaurul Bisericii Romano-Catolice. Dar venerarea lui a fost vie totdeauna la strămoșii săi dacoromani, străromânii și românii ortodocși de astăzi. De aceea o cinste deosebită s-a adus și Sfîntului Ioan Casian cînd s-a reorganizat Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos (1975) de care a depins și trăitorul monah Ioan Casian, contemporan cu Sfinții Capadocieni și Sfinții Părinți participanți la Sinodul al II-lea Ecumenic (Constantinopol 381).

Prăznuirea la 29 februarie a Sfîntului Ioan Casian este în primul rînd o datorie creștină și în al doilea rînd o datorie patriotică a credincioșilor ortodocși români pentru că sfîntul ne lasă, pe lîngă învățătura curată creștină, prima descriere a Patriei noastre din părțile Dobrogei.

Deși sinaxarele numesc pe Sfîntul Ioan Casian «Romanul», iar hagiografiile îl numesc «Scitul», el este sigur de origine daco-romană, născut în Dobrogea.

* *Cuvîntul* XXIV, 1, Ed. E. Pichery, vol. III, Sources chrétiennes, nr. 64, Paris, 1959, p. 171—172.

Noi, credincioșii ortodocși români, pe lângă rugăciunile înălțate Sfântului pentru iertarea păcatelor de către Stăpînul tuturor, Mîntuitorul Hristos, să venerăm pe sînt așa cum l-au cinstit totdeauna credincioșii români: «Făcîndu-te, Cuvios, te-ai dat lui Dumnezeu și luminîndu-te cu faptele cele bune, Casiene, ca un soare ai strălucit cu lumina învățăturilor tale celor dumnezeiești, luminînd inimile credincioșilor celor ce pururea te cinstesc.

Pentru aceasta cu deadinsul roagă-te lui Hristos Dumnezeu, pentru cei ce te laudă pe tine, cu dragoste fierbinte» (Codacul Sfântului). Amin!

Diac. P. I. DAVID

DESPRE RUGĂCIUNE; — II

Vorbînd despre rugăciune în prima mea meditație spuneam că rugăciunea pentru creștini este o datorie, o trebuință sufletească și o bucurie. Spuneam că sînt totuși creștini care nu se roagă și că orice credincios trebuie să se roage și are pentru ce să se roage.

Cineva se roagă atît cît are credință și așa cu mare credință; crede atît cît se roagă și dacă se roagă. Dacă nu se roagă, dovedește că nu crede; iar dacă zice că totuși crede, aceasta este luare în deșert și a credinței și a rugăciunii. Un om care crede nu se poate să nu se roage, iar cel care se roagă cu adevărat nu poate fi decît un credincios. Sînt enoriași a căror credință este slabă și a căror rugăciune este de aceea puțină și rece — după credința lui, a puțin-credinciosului.

Pentru a ști deci gradul și puterea credinței cuiva, putem întreba: Te rogi tu, frate creștin, sau soră creștină? Cît te rogi? Cui te rogi? Cum te rogi? Pentru ce te rogi? Cînd te rogi? Unde te rogi?

Obișnuiți să privim pe credincioși — cînd nu-i cunoaștem — laolaltă și pe deasupra, adică pe toți odată și la fel — nu ne putem da seama că între ei sînt mari deosebiri, cît privește felul cum gîndesc cele duhovnicești — cele ale credinței și ale sufletului, ale mîntuirii și poate nici nu ne întrebăm aceasta.

Sînt numeroase și felurite — după cum și după credința lui, răspunsurile ce s-ar da întrebărilor noastre despre rugăciune. Și totuși, acesta este mijlocul cel mai bun — și creștinește singurul de a ști, dacă și cum se roagă credincioșii noștri, și în rînduiala spovedaniei datorî sîntem să cunoaștem și aceasta și să le dăm învățăturile potrivite căci este o datorie pentru noi preoții a ști care este credința în starea sufletească a credincioșilor noștri. Este vorba despre însuși mîntuirea sufletului și este datoria Bisericii de a lucra pentru mîntuirea sufletului.

Pentru a fi lămurit în sine și conștient asupra datoriei de a se ruga, credinciosul trebuie să știe deci că rugăciunea vine din credință și face una cu credința; că este de felul și de puterea credinței. Omul — am zis — se roagă și cum crede. Se roagă după credința sa. Cine nu se întrebă însuși cu deadinsul asupra credinței sale, nu-și face o grijă deosebită pentru rugăciune. Se roagă sau poate nu se roagă — după dispoziția sufletească sau după nevoie. O nevoie, o grijă

mare sau o spaimă scot uneori un cuvânt de rugăciune chiar din gura unora care nu obișnuiesc să se roage.

Această rugăciune a spaimei, rugăciune de nevoie a puțin credincioșilor, dă cu atât mai mult drept credincioșilor să se roage de voie.

Pentru un creștin cu credința sigură, lămurită, cercetată, întemeiată, încercată, rugăciunea este o cerință de sine înțeleasă. Cel care crede cu adâncă și caldă încredințare, acela mai ușor și mai sigur știe și vrea să se roage. El știe cui crede și tui se roagă. Știe că rugându-se nu se înșală; dimpotrivă, el se roagă cu încredere deplină, pentru că și crede cu adevărat. El se roagă după regula și rostul rugăciunii, pentru că și crede după regula și rostul credinței. Cine crede adică în Dumnezeu și gîndește la Dumnezeu, acela se roagă ca lui Dumnezeu.

Căci acesta este iubiți credincioși cel dintîi și cel mai însemnat lucru pe care trebuie să-l știm cînd ne rugăm. Credem în Dumnezeu și ne rugăm lui Dumnezeu, dar cum anume credem în Dumnezeu și cum anume ne rugăm lui Dumnezeu? Care este adică cunoștința noastră despre Dumnezeu? Ce este pentru noi Dumnezeu?

«Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată» a zis Sf. Apostol și Evanghelist Ioan (Ep. I, cap. IV, 12). Ne rugăm deci unei ființe pe care nu o vedem, unei minți atotștiitoare, unei puteri atotputernice; dar mintea noastră ar dori să știe cum este aceasta și nu poate și nu i se cuvine. Dumnezeu este însă cu atât mai adevărat, mai prezent și mai știutor, cu cît nu este cuprins în chip, în loc, în timp și în mintea noastră, că este același, pretutindeni și totdeauna — mare adevărat și mai presus de vederea și de înțelegerea noastră. Ceea ce știm și credem e că El este, *El este cel ce este* — cum a zis Scriptura — și aceasta ne ajunge.

Pînă la creștinism și chiar și azi în afară de creștinism, cunoștința și părerea unora despre Dumnezeu a fost felurită, parțială, greșită, nedesăvîrșită și neîndestulătoare. Unii au crezut totdeauna după religia lor: păgînă, iudaică sau alta. Dumnezeirea a fost închipuită și împărțită la antici într-o sumă de zei și de zeițe, chipuri în adevăr închipuite, avînd cîte o putere sau însușire cu care se ridicau mai presus de oameni, fără a se deosebi însă întru totul de ei, ba chiar avînd păcate ca ale lor.

La unii, divinitatea era o putere mărginită, aspră, răzbunătoare. La iudei Dumnezeu era în adevăr duh bun, atotputernic, atotștiutor, atotfăcător, dar credința lor despre Dumnezeu s-a împlinit și lămurit doar în creștinism. La ceilalți, zeii trebuiau rugați, împăcați și îmbunați prin jertfe de animale sau chiar de oameni. Animal sau om era ucis pentru zeu; zeul cerea sînge. Iudeii înșiși credeau a împăca pe Dumnezeu prin jertfe — deși aveau și bune și frumoase rugăciuni.

Sentimentul credinciosului antic față de zei era teama, spaima, indoiala, neîncrederea sau nedumerirea.

Zei erau închipuiți ca oamenii, erau străini de oameni, ascunși, schimbători, capricioși, cu toane, nedrepti, cu poftete, slăbiciunile și păcatele lor omenești. Zeii erau deci temuți, nu iubiți, despărțiți și depărtați de oameni, nu apropiați și mai degrabă nepăsători sau chiar dușmănoși, decît binevoitori. Sentimentele oamenilor pentru ei erau potrivite cu aceste credințe.

Se înțelege că, cu asemenea păreri, între om și divinitate nu erau cu puțință legături sufletești de deplină încredere, de dragoste, de apropiere și comunicare.

Teama singură nu este credință și încercarea de a îmbuna și câștiga pe zeu nu este încă o rugăciune adevărată.

Iisus Hristos ne-a învățat și ne-a încredințat că Dumnezeu este Tatăl nostru, că noi sintem fiii Lui, că El este bun, milostiv, drept, iubitor, îndelung-răbdător și mult îndurat, pe cât de mare, pe atât de bun, cu cât mai presus de noi cu atât mai apropiat totodată, desăvârșit și purtător de grijă pentru noi. El nu se detașează de noi, ci ne cheamă și Se apropie de noi, ne dorește, ne așteaptă, vine în întâmpinarea noastră.

Așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, nu doar un om sau un popor, ci pe toți oamenii, încît și pe Fiul Său cel unul-născut L-a dat pentru mîntuirea noastră. Prin Domnul nostru Iisus Hristos, Dumnezeu a venit la noi, S-a apropiat de noi, a prelucit în noi, s-a intrupat în chipul nostru omenesc. S-a unit cu firea noastră omenească, ne-a învățat adevărul dumnezeiesc mîntuitor și s-a jertfit pe cruce, răstignit pentru păcatele noastre omenești, cu dragoste dumnezeiască.

Pe cînd zeli păgîni tronau semeți în împărăția lor închipuîtă, Iisus Hristos a venit smerit și ne-a chemat la Împărăția lui Dumnezeu și a întemeiat cu noi și pentru noi Biserica Sa în lume, în care face un trup cu noi și în care ne face parte de sfintele Sale haruri și taine și Sfîntul Duh sălășluiește în noi, ne luminează, ne sfințește și ne ocrotește. Și lucru foarte însemnat și de neuitat: ne-a cerut să ne rugăm, ne-a învățat să ne rugăm, ne primește să ne rugăm.

În asemenea cunoștință despre Dumnezeu credința creștină devine încredere deplină, devine dragoste, curăție sufletească, sinceritate, smerenie, mărturisire, devotament, jertfelnicie, legătură sufletească, toate adevărate și pilduite nouă de Fiul lui Dumnezeu însuși.

În această credință, rugăciunea devine și ea apropiere de Dumnezeu și legătura cu Dumnezeu, comuniune și comunicare cu Dumnezeu, bucuria de a ne mărturisi și destăinui lui Dumnezeu, de a ne ști iubii, ascultați, ajutați, de a ne ști în dragostea și grija lui dumnezeiască, domnească și părintească. Mai mult: iubirea lui Dumnezeu, credința și rugăciunea noastră ne impun și ne înlesnesc mărturisirea și iertarea păcatelor noastre și unirea cu Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mîntuitorul nostru în sfintele Sale Taine, prin care legătura noastră cu Dumnezeu se pecetluiește și sfințește spre mîntuire și viață veșnică.

În dumnezeiescul fapt, învățătură, credință și viațuire ce este creștinismul, Dumnezeu s-a unit deci cu credinciosul și acesta se unește cu Dumnezeu. Iisus Hristos a luat trupul nostru din Sfînta Fecioară, ne-a apropiat de Tatăl Său și Tatăl nostru a suferit pentru noi patimi și moarte de cruce, ne-a trimis mîngietor și sfințitor pe Sfîntul Duh, ne-a lăsat credința creștină, Sfînta Evanghelie, Sfînta Sa Biserică și Sfînta Cuminicătură, pentru unirea noastră cu El în credință și rugăciune.

Credinciosul creștin știe că Dumnezeu îl cunoaște, îl vede, îl iubește, îl iartă dacă se pocăiește, îl ajută, îl cercetează cu grijă în necazuri, în nevoi, în strimtoare, în primejdie, în boală.

Credinciosul creștin știe că Dumnezeu a făcut și ține lumea, ne-a dat viață, face să crească piinea noastră cea de toate zilele, poate totul, știe totul, este Părintele nostru și noi sintem copiii Lui, copii cu care s-a înfrățit prin intrupare Fiul Său cel ceresc, Iisus Hristos Mîntuitorul nostru.

Prin credință și rugăciune, creștinul se înalță spre Dumnezeu, se apropie de Dumnezeu, comunică tainic în duh cu Dumnezeu, se împărtășește din harurile și lucrările firii Dumnezeiești iar însăși Sfinții Părinți ai Bisericii au spus chiar

că pe treapta cea mai înaltă a credinței, a evlaviei, a dragostei, a curăției, a smereniei și a rugăciunii creștinul «se îndumnezeiește», învrednicindu-se adică a se apropia de Dumnezeu și a se împărtăși de Sfintele Sale haruri și lucrări sfințitoare și mîntuitoare, a se atinge în har cu sufletul de Dumnezeu, a simți pe Dumnezeu.

Sfîntă și mai presus de vrednicia noastră omenească bunătatea, iconomia și rînduiala dumnezeiască ce ne îngăduie și învrednicește a vorbi prin rugăciune cu Dumnezeu, ca fiii cu Părintele lor, care ne îngăduie și învrednicește a cere lui Dumnezeu iertarea păcatelor, care ne îngăduie și vrednicește a nădăjdui mila și ajutorul Lui în toate neputințele și durerile noastre, care ne învrednicește de Sfîntul Trup și Sînge cu care îndumnezeit de Iisus Hristos ni se dăruiește spre iertarea păcatelor și viața de veci.

Sfînta și binefăcătoarea înțelepciune și mila dumnezeiească ce ne îngăduie a ne ruga și către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu, Maica Domnului și către sfinții îngeri, păzitorii și ocrotitorii noștri dumnezeiești, și către Sfinții Bisericii cei din neamul omenesc și de o credință cu noi, pe care Dumnezeu i-a învrednicit a fi propovăduitori mucenici, mărturisitori și slujtori, nouă pilde mijlocitori și ajutători.

O, cit de mare, sfîntă și fericită familie creștină, avînd Tată pe Dumnezeu, care ne-a înfiat și care ne-a făcut mădularele Bisericii Sale, al cărei cap și temelie este Iisus Hristos, cel care L-a înfrățit cu noi și ne-a mîntuit și face un trup cu noi!

Cum să nu credem, cum să nu ne putem să nu știm, să nu îndrăznim și să nu trebuiam a ne ruga lui Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, Creatorul, Mîngietorul nostru? Cum am putea fi noi, neîncetători, nerecunoscători, străini de iubirea, de mila, de bunătatea, de iubirea și de purtarea de grijă a bunului Dumnezeu pentru atîtea dovezi și mărturii față de ceilalți și de Biserica Sa? Cum să nu prețuim cu desăvîrșită încredere, cu întreagă credință, cu smerită supunere, cu toată ascultarea și cu caldă și neîncetată rugăciune, bunătatea milei și iubirii dumnezeiești față de noi creștinii?

Cu asemenea credință, rugăciunea devine nu numai o datorie de tot ceasul, de toată nevoia, de toată împrejurarea, ci și o mare și dumnezeiască cinste, o favoare, o binefacere și o bucurie pentru noi.

Iubiți credincioși, așa trebuie înțeleasă credința cu care ne rugăm, așa trebuie înțeleasă rugăciunea din credința creștină. Rugăciunea nu este o povară, nu este o silă, nu este o neplăcere, nu este o strîmtoare, nu este nici o faptă de sălbăticiune sau de rușine, ci este datoria, cîntea și bucuria noastră de creștini.

Rugăciunea este arma noastră, puterea noastră, apărarea noastră împotriva a tot răul, nădejdea noastră, mîngierea noastră, lumina noastră, dreptul nostru Dumnezeu și către Dumnezeu.

Rugăciunea este vorbirea, comunicarea și petrecerea noastră cu Dumnezeu. Ce poate fi mai mare bine, ce poate fi mai Sfînt, mai frumos, mai plăcut și mai de cinste și mai trebuitor credinciosului decît aceasta? Care este convorbirea omenească, cu oricine ar fi, ori cît de mare, de învățat, de puternic sau de vestit care să se poată asemăna ca însemnătate, cinste și ca bine pentru noi, cu convorbirea cu Dumnezeu, care este rugăciunea?

Să nu creadă nimeni dintre noi că nu se poate ruga! Să nu creadă nimeni dintre noi că nu trebuie să se roage! Să nu creadă nimeni dintre noi că nu are

pentru ce se ruga prea bunului Dumnezeu! Să nu creadă nimeni că poate ceva de mare trebuință, preț și folos fără voia și ajutorul lui Dumnezeu!

Și precum am mai zis, voi zice încă: De n-ar fi alt cuvint de a se ruga cineva lui Dumnezeu pentru sine — deși acest lucru nu este cu puțință — trebuie să se roage pentru alți mulți, care au nevoie de rugăciunile noastre și de nu ar avea nimic altceva de cerut lui Dumnezeu, are de cerut iertarea păcatelor. Și de ar crede că nu are de cerut nici atit, are de adus mulțumire, laudă și slavă lui Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfintul Duh, căruia I se cuvine credința, rugăciunea și închinarea noastră cea spre mintuire și spre tot binele. AMIN.

Prof. TEODOR POPESCU

NOȚIUNEA DE SFINȚENIE ÎN BISERICĂ (Evrei XII, 10)

Dacă toate celelalte cuvinte și noțiuni iau naștere și stau într-o strinsă interdependență cu realitățile cunoscute ale credincioșilor, noțiunea de sfințenie nu are un corespondent ca celelalte noțiuni; ea stă într-o desăvârșită legătură cu realitatea spirituală, cu Dumnezeu. Înțelepciunea, bărbăția, dreptate, cumpătarea, chiar iubirea, au analogii în viața credincioșilor dar sfințenia este prin excelență *cu totul altceva*: manifestarea în gradul cel mai înalt al Ființei Supreme. Sfințenia aparține în chip propriu numai lui Dumnezeu: «Sfint este numele Său» (Isaia LVII, 15).

Sfânta Scriptură ne prezintă un adevăr fundamental: Dumnezeu singur este Sfint. Același lucru ne învață și Sfânta Tradiție, prin Biserică. Termenul de *kadosh*, *agios*, *sacer*, *santus*, presupun actul dependenței și atașamentul nostru față de Dumnezeu: o alegere, o punere deoparte în slujba lui Dumnezeu (Ieșire XIX, 5; Lev. XI, 44).

Creatura lui Dumnezeu, ființa umană, deține și ea sfințenia și participă la ea, dar într-un mod derivat: prin har; creatura sfântă sau sfințită nu se bucură de aceasta în virtutea propriei sale naturi, ci prin *participare* la sfințenia divină (Ieșire III, 5; Ioan XVII, 17—19; Rom. III, 24—28).

În Noul Testament, termenul grecesc *sôtêria* vine de la verbul *sôzo*, adjectivul *sôs* corespunde celui latin — *sanus* și înseamnă a-ți recăpăta sănătatea pierdută, a fi salvat de la moarte și de la orice primejdie naturală. De aceea, în Evanghelle expresia «credința ta te-a mântuit» (*te-a salvat*) include și: «credința ta te-a vindecat», cei doi termeni fiind sinonimi în lucrarea mântuirii.

În acest înțeles, taina mărturisirii în Biserică patristică era socotită folositoare iar Sfântul Ignatie al Antiochiei numește Sfânta Euharistie «doctoria vieții, antidotul nemuririi și al trăirii veșnice în Iisus Hristos» (Paul Evdokimov, *La Sainteté dans la tradition de l'Eglise Orthodoxe*, Contacts, XXIII, nr. 73—74, 1971, p. 121—123).

Sfânta Liturghie ne prezintă o învățătură directă în legătură cu sfințenia noastră prin participarea la harul divin. Înainte de a le oferi credincioșilor hrana euharistică, preotul atrage atenția: «Să luăm aminte Sfintele sfinților», iar comunitatea prezentă la Liturghie, fiind mișcată parcă de această înfricoșătoare chemare

și mărturisește sentimentul de nevrednicie: Tu singur ești sfânt: «Unul sfânt, unul Domn Iisus Hristos...», adică unicul Sfânt prin natura Sa divină este Hristos — Fiul lui Dumnezeu. Membrii Bisericii devin sfinți prin participare la această unică sfințenie (II Petru I, 4; Marcu VI, 20; Ioan XV, 14; Efeseni I, 18).

Pe parcurs însă termenul de «sfințenie», de «sfânt», se îndepărtează de rădăcina sa și primește un sens mai mult moral, care nici pe departe nu acoperă semnificația sa intimă, ontologică.

Având calități superioare tuturor viețuitoarelor, Omul fiind creat «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu» (Facere I, 26—27), el este chemat să influențeze și să călăuzească întreaga făptură spre desăvârșire, și să se folosească de ea.

După învățătura Sfinților Părinți, prin analogie cu cele trei demnități ale Mîntuitorului Iisus Hristos, omul este «rege, profet și preot» (Ieșire XIX, 6; I Petru II, 9): *rege*, prin stăpînirea asupra pasiunilor sale; *preot*, deoarece este chemat a se sacrifica pe sine pentru binele altora și *profet*, pentru că poate să se inițieze în marele taine și adevăruri ale Revelației divine și ale lumii în care trăiește în general, poate să le cunoască și să le aplice în mod creator în viață, spre binele său și al semenilor.

Vestea cea nouă și fundamentală a Evangheliei, după Sfîntul Apostol Pavel, este să aducă la cunoștință tuturor marea bucurie: «Dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Cor. V, 17). Iar Apocalipsa se termină cu această mărturisire din partea lui Dumnezeu: «Iată Eu fac toate lucrurile noi» (XXI, 5).

Noua creatură sau *omul nou*, în Biserica creștină, sînt sinonime ale sfințeniei. Dacă, după Întrupare, Biserica este întrepătrunsă de prezența Sfintei Treimi, după Cincizecime ea a devenit plină și de sfinți (I Cor. I, 2; Colos. I, 12; Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 127).

Chiar după plecarea lor din această viață, sfinții continuă să fie membri ai Bisericii, ne înconjoară cu rugăciunile lor și ei formează o legătură vie între cer și pămînt (I Cor. VI, 2—3; Apoc. V, 8). Ei nu sînt însă *alți mijlocitori* și nu mijlociază întru nimic rolul unic al singurului Mijlocitor, care este Iisus Hristos. Sfinții ne asistă și ne ajută ca niște prieteni și frați mai mari, avînd o experiență trăită a vieții creștine și a tainelor lui Dumnezeu, căci ei «prin credință au biruit împărății, au făcut dreptate, au dobîndit făgăduințele, au astupat gurile leilor...» (Evrei cap. XI), aducîndu-se în cele din urmă jertfă vie pe altarul Bisericii Domnului pentru «cuvîntul lui Dumnezeu și pentru mărturia pe care au dat-o» (Apoc. VI, 9).

Biserica noastră venerază diferite categorii de sfinți: patriarhi, prooroci, apostoli, martiri, făcători de minuni, *cuvioși călugări, asceți, doctori* fără de arginți și simpli credincioși, care au petrecut o viață conștientă în sfințenie. Sfințenia are astfel forme diferite, ca și persoanele umane, și fiecare își poate găsi în ea forma sa personală de a o trăi, în Duhul Sfînt și în Biserica lui Dumnezeu (I Cor. XII, 27—30; Efeseni IV, 11). În fruntea venerării sfinților Biserica a adus și aduce un cult de supravenerare Sfintei Fecioare Maria, care a fost aleasă și învrednicită de Dumnezeu să nască pe cale suprafirească pe Fiul lui Dumnezeu — Iisus Hristos devenit om pentru mîntuirea noastră, această naștere supranaturală învrednicînd-o să fie și să rămîna pentru totdeauna Născătoare de Dumnezeu, plină de dar, binecuvîntată între femei și să fie fericită de toate neamurile... (Luca I, 28, 42, 48).

După credința Bisericii și după experiența ei de secole, Dumnezeu a dăruit Sfinților Săi puterea unui ajutor activ și permanent prin care ei stau în slujba

oamenilor. Sfinții ne ajută să ne putem menține în harul divin (I Ioan V, 1). Omul creștin, conștient de rolul sfinților în viața Bisericii spirituale, nu se mai simte pierdut în singurătatea sa; el are o mare familie care îl înconjoară, îl ajută și îl conduce spre Dumnezeu.

Sfinții din toate timpurile și din toate laturile creștinismului reprezintă *tezaurul sacru* — comun al Bisericii Universale. Ei sînt modele de urmat pentru fiecare creștin în parte (Evrei XIII, 7), iar credința lor dreaptă, sfințenia vieții și iubirea față de toți semenii în numele lui Hristos și al iubirii Sale confirmă cu prisosință unitatea, universalitatea, apostolicitatea și sfințenia Bisericii lui Hristos, care este «stilpul și temelgia adevărului» (I Timotei III, 15).

Unitatea învățăturii creștine și universalitatea venerării sfinților sînt pentru Biserica Ortodoxă notele ei esențiale și condițiile permanente, prin care ea dovedește în fața tuturor că este singura Biserică a lui Hristos: «Ca toți să fie *una...*, pentru ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 21).

Astfel, prin harul lui Dumnezeu, prin credință și viață sfintă trăită în Hristos și în Biserica Sa, sfinții au devenit temple vii și permanente ale Dumnezeului celui viu, în care locuiește Hristos și modelele de urmat pentru orice om de bună credință (II Cor. VI, 15).

Arhim. CHESARIE GHEORGHESCU

AN NOU, VIAȚĂ NOUĂ ÎN HRISTOS (Meditație)

«Dacă este cineva în Hristos, este o făptură nouă» (II Cor. V, 17).

Creștinismul, în expresie ortodoxă, adică de dreaptă credință, nu este și nu trebuie înțeles ca un sistem de abstractizări. Este evident că învățătura creștină nu este și nu poate fi, la nivelul exigențelor teoretice și practice al *dreptei credințe*, nici o religie lipsită de spiritualitate vie, cu idealul duhovnicesc înecat în obiceiuri, forme și rituri, fără valoare educativă pentru cei ce le practică. Dimpotrivă, sub aspect interiorizat, din ansamblul sfințelor învățături și dogme, armonice încheiate în procesul sistematizărilor și precizărilor de doctrină, precum și din minunatul cult al Bisericii — sistem educațional în simboluri de taină și în ambianță de vibrații sfinte — strălucește izbăvitor pentru credinciosul adevărat, râvnitor și sincer, ca cel mai de preț dar al cerului, creștinismul în idealul său, care este «duh și viață» (Ioan VI, 63), «mireasmă a vieții spre viață» (II Cor. II, 16), plinătate de «har și adevăr» (Ioan I, 14); este Evanghelia minunată a Domnului Hristos, adică vestea cea bună a mîntuirii, prin lucrarea dragostei lui Dumnezeu în jertfa răscumpărătoare a Fiului Său pe cruce. Ea se adresează nu numai minții credinciosului, ci și inimii lui, îi cuprinde întreaga ființă, îl regenerează psiho-fizic și-l ridică pe un plan spiritual superior, la o viață nouă, demnă și folositoare, pentru sine, pentru aproapele și pentru colectivitatea din care face parte.

Inceputul unui an nou, mai mult decît oricare alt moment din curgerea nesfîrșită a vremii, actualizează pentru credincios imperativul creștin al renașterii spi-

rituale, pentru o viață schimbată și nouă în Hristos. În legătură cu această nevoie adincă de redeșteptare spirituală a sufletului iluminat prin credință, e mai mult decît folositor să ne reamintim și să experimentăm adevărul nu întotdeauna suficient de valorificat, dar definitiv precum am văzut pentru dreapta credință, că Evanghelia mîntuirii noastre este prin excelență *izvor de viață și de lumină, putere cerească însuflețitoare, înnoitoare, plină de har și nicidecum o teorie abstractă, fără eficacitate în formarea credinciosului și a caracterelor creștine.*

«Că la Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. XXXV, 9).

Aspectul acesta al Sfintei Evanghelii, ca izvor și putere de viață și nu ca simplă teorie de înregistrat pe placa minții, se desprinde cu toată evidența din cuvintele Sfintei Scripturi, care sînt pentru noi valori și splendori ale cerului, mărghăritare de mare preț. Sfîntul și marele Apostol Pavel spune: «Căci nu mă rușinez de Evanghelia lui Hristos, pentru că este *putere* a lui Dumnezeu spre mîntuirea fiecăruia care crede» (Romani I, 16).

«Cuvîntul crucii... pentru noi cei ce ne mîntuim, este *puterea* lui Dumnezeu» (I Cor. I, 18).

Însuși Domnul nostru Iisus Hristos arată:

«Cuvintele pe care vi le-am spus sînt *duh și viață*» (Ioan VI, 63).

În Sfînta Evanghelie de la Marcu (I, 22) citim:

«Și erau uimiți de învățătura Lui. Căci îi învăța pe ei ca Cel ce are *putere*, iar nu în felul cărturarilor».

«Niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește Omul acesta» (Ioan VII, 46).

Rezultă, pe planul însușirii subiective a mîntuirii, că simpla adeziune intelectuală la Hristos nu este suficientă pentru credinciosul adevărat. Este necesar ca el să accepte mesajul Evangheliei nu numai cu mintea, ci și cu întreaga sa capacitate de simțire și să-și convertească, de asemenea, cealaltă forță a sufletului, voința, spre a urmări cu hotărîre și statornicie idealul de desăvîrșire creștină. Credinciosul trebuie să-și deschidă inima, fără rezerve la razele înțelepciunii sfînte și la «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit, care vine de sus de la Părintele luminilor» (Iacov I, 17). Trebuie să se lase modelat în idealul și frumusețea spirituală după chipul Mîntuitorului, prin lucrarea Sfîntului Duh, avînd mereu înainte «înălțimea staturii plinătății lui Hristos» (Efeseni IV, 13). Se cuvine ca sufletul său să devină o grădină minunată, din care s-au smuls rădăcinile păcatelor, viciilor și tuturor răutăților și s-au sădit, în locul lor, florile frumoase ale virtuților creștine.

Numai pornind pe această cale a strădaniilor, pentru a-și forma, prin harul și cu ajutorul Domnului, un caracter nobil de «om nou» în sens creștin, numai așa reușește credinciosul să trăiască în Hristos și să aparțină lui Hristos. Numai pe acest drum poate ajunge el să spună, împreună cu Apostolul neamurilor: «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Galateni II, 20).

Cei ce pretind că sînt credincioși, dar rămîn mai departe în păcatele lor și nu se convertesc cu sufletul și din toată inima la un mod de viață, total îmbunătățit din punct de vedere moral, nu se ridică la un nivel spiritual corespunzător dreptei credințe și contravin principiului creștin al călăuzirii prin Duhul Sfînt. Ei nu sînt credincioși cu adevărat, pentru că nu se lasă însuflețiți, sfințiți și orientați de Duhul lui Dumnezeu, nu sînt fii ai lui Dumnezeu. Rătăcesc pentru că nu cunosc și nu se lasă instruiți în învățăturile Scripturilor și nu cunosc nici puterea lui Dumnezeu în viața lor (Matei XXII, 29). Unii ca aceștia sînt credincioși neautentici, creștini numai cu numele, pe care Mîntuitorul nu-i recunoaște ca ai Săi: «Ade-

vărat zic vouă: Nu vă cunosc pe voi» (Matei XXV, 12). «Căci (numai) cîți sînt minaiți de Duhul lui Dumnezeu sînt fii ai lui Dumnezeu» (Romani VIII, 14).

În privința apartenenței la Hristos, frecventarea numai formală a locașurilor de închinăciune și îndeplinirea mecanică a unor datini religioase, din obicei sau conveniență socială, nu au nici o valoare și nu ne pot ajuta.

«Că în Hristos Iisus nici tăierea împrejur, nici netăierea împrejur nu este ceva, ci făptura cea nouă» (Galateni VI, 15).

«Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Cor. V, 17).

«Să vă dezbrăcați, față de viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi... și să vă înnoiți în duhul cugetului vostru, îmbrăcîndu-vă în omul cel nou, care este făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea și în sfințenia adevărului» (Efeseni IV, 22—24).

«Nu vă mințiți unul pe altul, fiindcă v-ați dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui, și v-ați îmbrăcat cu cel nou, care se innoiește, spre deplină cunoștință, după chipul Celui ce l-a zidit» (Col. III, 9—10).

Pentru promovarea intereselor spirituale ale celor ce cred și pentru ca fiecare din ei să poată deveni «o făptură nouă în Hristos, răsună prin veacuri și cuvîntul profetului din Vechiul Testament:

«Lepădați de la voi toate păcatele voastre cu care ați greșit și vă faceți o inimă nouă și un duh nou» (Iezechil XVIII, 31).

De îndemnuri ca acestea, ca de altfel de toate recomandările Sfintei Scripturi se cuvine să ascultăm noi, credincioșii, căci: «Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea cea întru dreptate, astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvirșit și cu totul destoinic pentru orice lucru bun» (II Tim. III, 16—17). Minunat spune Psalmistul: «În inima mea am strîns cuvintele Tale, ca să nu păcătoiesc înaintea Ta» (Psalm CXVIII, 11).

La lumina înțelepciunii sfinte, care vine de la Dumnezeu Părintele luminilor, putem mărturisii astfel împreună cu Sf. Apostol Pavel: «Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, — pentru ca precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru *înnoirea vieții*» (Romani VI, 4).

Înnoirea spirituală și morală a credinciosului trebuie să ajungă pînă acolo, încît să nu mai păstreze nimic din ce este vechi și să echivaleze cu o nouă naștere «de sus». De altfel așa și e numită ea în convorbirea Mîntuitorului cu Nicodim: «Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu» (Ioan III, 3).

Deși era «învățătorul lui Israel», unul din teologii de seamă și mare demnitar al vremii sale, Nicodim se arăta totuși puțin receptiv, adică destul de «zăbăvnic cu inima ca să creadă toate cîte au spus proorocii» (Luca XXVI, 25). El se gîndea la imposibilitatea repetării nașterii firești și nu înțelegea că era vorba despre renașterea spirituală a credinciosului în duh și adevăr. Această naștere de sus a celui ce crede are, bineînțeles, influență binecuvîntată, binefăcătoare și asupra naturii lui fizice, căci o restabilește într-un echilibru psiho-fizic optim. În felul acesta și trupul se sfințește și devine templu al Duhului Sfînt: «Nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt, care este în voi, pe care-L aveți de la Dumnezeu?» (I Cor. VI, 19).

În procesul înnoirilor din ființa credinciosului, ca să devină în Hristos «o făptură nouă», Duhul Sfânt este inițiator, însuflețitor și «călăuzitor la tot adevărul» (Ioan XVI, 13). El înviorează, dă înțelepciune, statornicie, putere. Deschide ochii inimii, pentru ca cei credincioși să privească la crucea Domnului Hristos și să-și însușească mîntuirea pe care El ne-a adus-o în dar, prin jertfirea singelui Său scump, curățitor și răscumpărător. Pe planul altor împliniri, Duhul Sfânt dă credincioșilor sfînta dorință de a prețui cum se cuvine cuvîntul lui Dumnezeu, și de a-l strînge în inima lor «cu timp și fără timp», pentru ca să crească în cunoștință, har, lumină și putere și să fie sfințiți pentru viața cea nouă în Hristos. «Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău; cuvîntul Tău este adevărul», — se roagă însuși Mîntuitorul în rugăciunea Sa arhierască (Ioan XVII, 17).

Ridicarea de la nivelul inferior al firii vechi la înălțimea spirituală a călăuzirii Duhului Sfânt — în procesul «nașterii de sus» a credinciosului — face mai departe obiectul îndemnurilor autoritare ale Sfîntului Apostol Pavel, în formulări variate:

«Drept aceea, fraților, nu sîntem datori firii pămîntești, ca să viețuim după îndemnurile ei» (Romani VIII, 12).

«Pentru ca dreptatea legii să se îplinească în noi, care nu umblăm după firea pămîntească, ci după duh» (Romani VIII, 4).

«Dacă trăim cu duhul, cu duhul să și umblăm» (Galateni V, 25).

«Iar cei ce sînt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit firea veche împreună cu patimile și cu poftetele» (Galateni V, 24).

În epistola de adîncă zidire, către Galateni, marele Apostol spune că faptele firii vechi sînt cunoscute și le specifică «ca unele ce sînt: adulter, desfrînare, necurăție, destrăbălare, închinare la idoli, fermecătorie, vrajbe, certuri, zavistii, minii, gîlcevi, dezbinări, eresuri, pismuiri, ucideri, beții, chefuri și cele asemenea acestora, pe care — atrage atenția Apostolul — vi le spun dinainte, precum dinainte v-am și spus, că cei ce fac unele ca acestea nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (Galateni V, 19—21).

Este un mare har, o mare și sfîntă bucurie pentru credincioșii împliniți spiritual într-o viață nouă în Hristos, să poată constata că toate acestea nu mai există pentru ei. «Cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Cor. V, 17). «Iar rodul Duhului este dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credință, blîndețe, înfrînare, curăție; împotriva unora ca acestea nu este lege» (Galateni V, 22—23).

În fruntea tuturor virtuților care înfloresc în sufletele celor ce trec de la «cele vechi» la «cele noi», este așezată — cum observăm — ca roadă a Duhului dragostea. Ea prinde chip luminos în renașcuții și răscumpărării Domnului, pentru ca să fie rivnitori și lucrători în slujba binelui și «pentru ca acei ce au crezut în Dumnezeu să aibă grijă să fie în frunte la fapte bune, că acestea sînt cele bune și de folos oamenilor» (Tit III, 8). «Să învețe și ai noștri să poarte grijă de lucrurile bune, spre treburile cele de neapărată nevoie, ca să nu fie fără de roadă» (Tit III, 14). Cu sufletele luminate de idealul și frumusețea spirituală a dragostei creștine, ei își îndeplinesc munca și slujirea aproapelui, «cu bucurie și nu suspinînd» (Evrei XIII, 17), deoarece «dragostea îndelung răbdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de minie, nu gîndește răul,

Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă» (I Cor. XIII, 4—7).

Binecuvîntat să fie Dumnezeuul nostru care — așa cum l-a definit prin inspirație sfîntă Sf. Apostol și Evanghelist Ioan — «este iubire» (Ioan IV, 8). Din focul dragostei Sale, El aprinde dragostea credincioșilor autentici, deveniți, prin ancorare în splendorile cerului, «făpturi noi». Credința acestora, însuflețită de dragostea divină, este puternică, vie și roditoare în slujba binelui, adevărului, frumosului, dreptății. Ca un psalm în muzică cucernică răsună solemn și permanent, — pentru ei și pentru cei chemați să fie asemenea lor, prin frumosul titlu de creștin pe care îl poartă, — minunatul îndemn: «Mai departe, fraților, cite sînt adevărate, cite sînt de cinste, cite sînt drepte, cite sînt curate, cite sînt de iubit, cite sînt cu nume bun, orice virtute și orice laudă, la acestea să vă fie gîndul» (Filipeni IV, 8).

«Căci în Hristos Iisus nici tăierea împrejur nu poate ceva, nici netăierea împrejur, ci credința care este lucrătoare prin iubire» (Galateni V, 6).

Prof. NICOLAE GROSU

„SĂ NU UCIZI“

(- Cateheză - concepția creștină despre viață și apărarea ei)

Sînt convins că majoritatea dintre cei prezenți ați reținut cînd ne-am ocupat în cuvîntul nostru, despre porunca din Decalog, privitoare la cînstirea părinților, adică a acelora care ne-au dat viață și care ne-au crescut, și ați înțeles cu toții obligațiile și datorile pe care toți trebuie să le avem față de ei.

Ați înțeles atunci ce înseamnă a da viață și cite sacrificii fac părinții pentru copii și pentru viața lor. Și nu numai atît. Viața este pentru toți un bun de mare preț, căci Hristos este al vieții și nu al morții.

Astăzi vom trece, iubiiții mei, la o altă poruncă a Decalogului, care are o strînsă legătură cu cea anterioară, unde era vorba de cei ce ne-au adus la viață, iar acum despre viață și apărarea ei, avînd în fața noastră textul sacru: «Să nu ucizi (Ieșire XX, 13).

Așadar, trecînd la subiectul propus, trebuie să știm că viața, și ne referim la cea pămîntească, este cel mai mare bun al omului și temelia tuturor celorlalte bunuri de care se poate învrednici omul pe pămînt.

După învățătura Sfintei noastre Biserici, Dumnezeu fiind Creatorul vieții omenești, numai El, și nu omul, are drepturi nemărginite asupra ei. Citim despre aceasta și în cartea Facerii cap. II vers. 7, unde se spune: «Atunci luînd Domnul Dumnezeu țărîna din pămînt, a făcut pe om, și a suflat în fața lui *sullare de viață* și s-a făcut omul ființă vie».

În Legea Veche ca și cea a Noului Testament, se dau multe exemple despre faptul că viața noastră este de la Dumnezeu, căci «Dumnezeu este al viilor și nu al morților» (Matei XX, 32).

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos face cunoscut tuturor: «Eu am venit ca (lumea) viață să aibă...» (Ioan X, 10), iar în El recunoaștem că este «Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6).

Pentru noi creștinii, viața aici pe pământ este și perioada de pregătire pentru viața veșnică. În aceasta se cuprinde prețul mare al vieții pămîntești pentru creștinii.

Unul din marii Părinți al Bisericii noastre, Sf. Ioan Gură de Aur, spune: «Vrei să știi pentru ce este de preț această viață? Fiindcă este pentru noi temelia vieții viitoare și prilej și loc de luptă și alergare pentru comorile cerești».

Fiind un dar al lui Dumnezeu și avînd un preț așa de mare, apare cum nu se poate mai firesc că păstrarea și îngrijirea vieții, pentru timpul hărăzit de Dumnezeu, este o datorie, dar și un drept al fiecărui credincios.

Tocmai aceasta cere Dumnezeu prin porunca 6-a din Decalog, cînd opreșteuciderea.

Este poruncă expresă, privind apărarea vieții, pentru ca să nu se mai repete ceea ce se întimplase cîndva cu Cain, care și-a ucis fratele, urmat apoi în timp de alți ucigași.

Uciderea, adică ridicarea vieții cuiva, este un păcat foarte greu, strigător la cer, pentru că intervenim în ceea ce numai Dumnezeu are dreptul, El ne dă viața, El ne-o poate lua. Prinucidere, călcăm porunca de a nu ucide pe aproapele, aducem ofensă lui Dumnezeu, care l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa.

Uciderea trupească este și aceea cauzată prin: istovirea aproapelui printr-o muncă ce-i întrece puterile trupești, și astfel îi grăbește sfîrșitul; purtarea cu asprime față de el, ceea ce-l amărăște și deasemenea, îi poate scurta viața; lăsarea lui să moară de foame, fie că nu i se dau cele trebuincioase traiului, fie că nu i se dă puțința să-și cîștige singur, și bineînțeles, orice faptă care-i primejduiește și nimicește viața.

Însuși avortul voit se cheamă că esteucidere și pentru aceasta Biserica condamnă pe mamele ucigașe.

Dar porunca «Să nu ucizi» oprește și sinuciderea, adică nimicirea cu bună știință a vieții proprii. Căci dacă este împotriva firii a ucide un om, cu atît mai mult este împotriva firii a ne sinucide. Sinuciderea este o crimă împotriva societății, a familiei și a patriei. Morala creștină nu o aprobă pentru nici un motiv sau împrejurare. Ca exemplu putem avea pe temnicerul din Filipi, ce este oprit de Sf. Apostol Pavel de a se sinucide (Fapte XVI, 27—28).

Mergînd și mai departe, putem arăta că Sfînta Biserică potrivit învățaturii sale primită de la Mîntuitorul Hristos, nu admite automutilarea, adică distrugerea intenționată a vreunui mădular. Am văzut, de asemenea că niciun medic nu îndrăznește să administreze injecții aducătoare de moarte celor ce nu ar mai avea sens să trăiască. Aceasta tot pentru faptul că împotriva vieții nu trebuie să fie nimeni dintre oameni, după porunca Domnului.

Sînt oprite războaiele nedrepte, cu toate metodele de distrugere, aducătoare de moarte.

Așa cum am mai spus, viața noastră este a lui Dumnezeu, care ne-a dat-o, și deci nu avem voie să facem cu ea ceea ce vrem noi. Creștinul trebuie să se simtă permanent dator a apăra viața, de a o conserva și de a o apăra, atît pe a sa proprie, cît și pe cea a aproapelui său. Apărarea vieții e un bine social, o pavază împotriva războaielor și calamităților de tot felul.

Deci, trebuie să știm și să reținem că pentru noi credincioșii, viața este de la Dumnezeu, că numai El poate dispune de ea și căuciderea este împotriva voinței lui Dumnezeu, împotriva creațiunii. Nu trebuie să uităm căuciderea distruge

ființa în care Dumnezeu și-a pus chipul Său; că se intră cu nelegiuire în drepturile lui Dumnezeu care este singurul Stăpîn asupra vieții și morții; că se răpește un drept firesc al fiecăruia și bunul cel mai de preț dăruit omului de Dumnezeu și pe care nimeni nu-l mai poate da înapoi; că se calcă porunca iubirii; că se știrbesc drepturile societății, față de care fiecare om are anumite datorii de împlinit și că seucid serii întregi de urmași, care aveau dreptul la viață și puteau fi de mare folos societății (genii, preoți, educatori, muncitori, mame etc.).

Atunci cînd am vorbit despre părinți și cinstirea lor, am scos în evidență rolul acestora în viața copiilor, socotindu-i ca dătători, am putea spune «de viață», ei continuînd opera Creatorului. Acum ne-am oprit asupra păcatului odios al uciderii aproapelui, ca și al sinuciderii. Altădată am vorbit despre «Făcătorii de pace», despre «pacea a toată lumea», cerută în toate slujbele noastre bisericești, acum am scos în evidență păcatul împotriva păcii, împotriva umanității.

Pentru noi rămîne ca ideea fundamentală însăși porunca divină: «Să nu ucizi», din care decurge tot ceea ce trebuie să facem și să cunoaștem despre viață și apărarea vieții. Curmarea vieții sub toate aspectele este condamnată prin această poruncă și prin toată atitudinea Mintuitorului nostru Iisus Hristos.

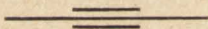
Porunca și-a dovedit importanța ei covârșitoare în lume încă din antichitate, dar mai ales în lumea creștină, pentru că, emanînd de la Dumnezeu, a intrat în conștiința omului. Astăzi, mai mult ca oricînd, ea se aplică cu toată convingerea, pentru că înșii și popoarele s-au convins de eficacitatea acestei porunci. «Să nu ucizi», înseamnă a lupta pentru pace, a urî războiul, invidia și ura.

Climatul internațional, în special cel din țara noastră, oferă tuturor oamenilor condițiile menținerii vieții, deci implicit apărării ei.

Acum, noi creștinii putem să ne considerăm «fericiți ca făcători de pace», pentru că acum s-au împlinit cuvintele prorocilor referitoare la pace, așezată între primele preocupări ale omenirii întregi, ale conducătorilor statelor și ale tuturor slujitorilor lui Hristos și credincioșilor Lui.

De la «Să nu ucizi» avem datoria să ajungem la realizarea mesajului divin: «Pe pămînt pace, între oameni bună învoire» (Luca II, 14) și numai așa vom fi următori ai lui Hristos, Domnul nostru.

Pr. TEODOR NEDELCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(ianuarie—februarie)

Sfârșit și început de an cu roade ale păcii și cooperării. — Pentru țara noastră anul 1975 a reprezentat un an de mari succese pe plan intern și extern, un an când, în lume, drumul destinderii internaționale a produs profunde schimbări în viața socială a oamenilor, schimbări la care Republica Socialistă România și-a adus din plin contribuția activă pentru promovarea păcii, securității și cooperării între state și popoare, fără deosebire de orînduire socială.

Afirmarea constantă a unor principii pe care Republica Socialistă România, în frunte cu președintele ei, Dl. Nicolae Ceaușescu, le-a propagat în relațiile dintre state a făcut ca țara noastră să se afle la loc de cinste între națiunile lumii, să fie cunoscută și prețuită pretutindeni. Dezvoltîndu-și un sistem propriu de relații, pe scara internațională a lumii, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, pe calea colaborării și progresului, România s-a dovedit o participantă activă la securitatea întregii omeniri exprimîndu-și în orice împrejurare convingerea «că stă în puterea popoarelor să contribuie la consolidarea și dezvoltarea destinderii, pentru soluționarea pe calea pașnică, prin tratative a tuturor marilor probleme de care depind pacea și progresul omenirii contemporane».

Iată pentru ce — așa cum sublinia președintele Nicolae Ceaușescu — «pornind de la interesele vitale ale poporului român și de la cauza generală a păcii și destinderii, ținînd seama de imperativele lumii de azi, România desfășoară o largă și intensă activitate internațională, militează și va milita neabătut pentru o politică nouă de colaborare și înțelegere între națiuni».

Întîlnirile, convorbirile și activitatea neobosită desfășurată de Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele țării noastre, pe plan internațional, vizitele peste hotare sau ale unor înalți oaspeți în țara noastră, au determinat dezvoltarea pe multiple planuri a relațiilor României cu alte state, au dus la creșterea prestigiului poporului român în întreaga lume.

Astfel, țara noastră întreține, astăzi, relații diplomatice și consulare cu 127 de state — cu 8 mai mult decît în anul 1974 — și relații economice cu peste 130 de țări.

Expresie *cantitativă*, aceste cifre ilustrează o dinamică a cărei valoare va fi mai evident luminată de *calitatea* — politică și morală a relațiilor întreținute de România. Iar această calitate este demonstrată, înainte de toate, de consecvența și fermitatea cu care poporul nostru, prin reprezentanții săi, așează la baza relațiilor sale internaționale principiile deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale renunțării la folosirea forței și amenințarea cu forța.

De aplicarea întocmai a acestor principii, înțelese ca un tot unitar depinde însăși realizarea unor relații noi în viața internațională. Luptînd pentru traducerea în viață — de către toate popoarele lumii și față de toate — a acestor principii, România își fundamentează, acum și pentru viitor, întreaga acțiune internațională pe înțelegerea justă a acestor principii cardinale. «Trebuie să se pornească în toate împrejurările — sublinia, în Expunerea la Marea Adunare Națională, Dl. Nicolae Ceaușescu — de la adevărul că principiul suveranității este universal valabil și același pentru toate statele, indiferent de mărimea sau de orînduirea lor socială, că el nu poate fi conceput decît într-un singur sens și în nici un caz nu poate fi aplicat sau interpretat în mod diferit față de o țară sau alta».

Iată principii pentru care, și România, pornind de la interesele vitale ale sale și de la cauza generală a păcii și destinderii, ținînd seama de imperativele lumii de azi, desfășoară o activitate internațională pacifistă, militează neabătut pentru acțiunile de colaborare și înțelegere între națiuni.

Este suficient să amintim în această privință evenimentul cel mai important din viața Europei «Semnarea Actului final al Conferinței general-europene pentru securitate și colaborare de la Helsinki» în care expunerea președintelui Nicolae Ceaușescu adresată parlamentelor țărilor participante la Conferință a constituit o etapă hotărîtoare pentru accelerarea destinderii și colaborării frățești pe continentul nostru, făcînd cunoscut tuturor poziția de pe care țara noastră acționează ferm pentru înfăptuirea unei autentice securități în Europa și în lume, o securitate reală care să nu fie îndreptată împotriva nimă-nui și care să contribuie la edificarea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a colaborării democratice între națiuni și a păcii, întemeiate integral pe principiile noi de relații între state.

În același spirit, tot în anul 1975, țara noastră a prezentat punctul său de vedere la sesiunea extraordinară a Adunării Generale O.N.U. privind noua ordine economică internațională, fapt ce a constituit o contribuție teoretică și, deopotrivă, practică la înlăturarea vechilor stări de lucruri pe planul economic-social mondial, la lichidarea subdezvoltării și a vechilor relații care au generat-o, în slujba progresului mai rapid al tuturor popoarelor și, în primul rînd, al celor

rămase în urmă, în interesul general al tuturor națiunilor, al păcii și securității internaționale etc.

Iată pentru ce putem afirma cu tărie și încredere că R. S. România, în 1975, prin acțiunile, propunerile și inițiativele sale, a contribuit activ la soluționarea tuturor problemelor de importanță fundamentală, pentru interesele tuturor popoarelor, pentru cauza păcii și progresului în întreaga lume.

„Nicolae Ceaușescu — pace, colaborare în Balcani și în întreaga lume“. — Sub acest titlu, editura ateniană «Dorikos» a publicat la sfârșitul lunii ianuarie, a.c., un volum cuprinzând ample extrase din lucrările președintelui R. S. România, Nicolae Ceaușescu, consacrate politicii externe a țării noastre.

Volumul a fost prefațat de academicianul Constantin Tsatsos, președintele Republicii Elene.

Evocând afirmațiile și elemente comune în istoria și cultura celor două popoare, autorul prefeței remarcă viziunea șefului statului român asupra edificării unor noi relații între state. Președintele Tsatsos afirma: «prin studierea acestei cărți pe care am onoarea s-o prezint publicul cititor din Grecia va cunoaște construcția pașnică și democratică a lumii. Președintele Nicolae Ceaușescu nu vede națiunile confundându-se și pierzându-și fizionomia lor istorică pentru a constitui o masă nediferențiată. Dimpotrivă el promovează și subliniază elementul național, în temeiul căruia fundamentează construcția democratică internațională a lumii. Cu orice prilej, el reafirmă dreptul fiecărui popor de a-și apăra independența și suveranitatea și de a valorifica pentru el însuși bogățiile sale naționale, pe care nimeni altcineva nu are dreptul să le exploateze».

Ziarele grecești salutau cu deosebită satisfacție și bucurie apariția în limba greacă a volumului. Pentru cotidianul «Acropolis» volumul constituie «un mesaj de pace și colaborare». Pentru ziarul «Avgghy» «o carte de bun augur în domeniul colaborării balcanice», iar pentru ziarul «To Vima» «un eveniment ce mărturisește strânsele legături dintre Grecia și România».

În special presa aduce elogii capitolului «Politica păcii, prieteniei și colaborării în Balcani» care prezenta, pe larg, cititorilor din Grecia inițiativele constructive promovate de România pentru extinderea și diversificarea relațiilor bilaterale cu toate statele din Peninsula Balcanică, pentru transformarea Balcanilor, prin eforturile unite ale tuturor statelor ce trăiesc în această parte a lumii, într-o zonă a păcii și colaborării, ceea ce corespunde intereselor vitale ale popoarelor din regiune.

Apariția, în Grecia, a volumului «Nicolae Ceaușescu — Pace și colaborare în Balcani și în întreaga lume» se înscrie ca un moment semnificativ în evoluția relațiilor româno-elene, relații care servesc intereselor fundamentale ale celor două popoare, cauzei păcii și colaborării între toate statele din Balcani, în Europa și în întreaga lume.

Largi posibilități pentru pace și colaborare în Balcani. — La inițiativa primului ministru al Greciei, Constantin Karamanlis, între 26 ianuarie și 5 februarie 1976, au avut loc la Atena, lucrările Conferinței pentru cooperare economică în Balcani, la care au luat parte delegații ale Republicii Populare Bulgaria, Republicii Elene, Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Republicii Socialiste România și Republicii Turcă.

Propunându-și ca obiectiv fundamental identificarea de noi posibilități și forme de cooperare economică și tehnică multilaterală, în domenii de interes comun pentru toate țările participante, Conferința a constituit un prilej, fără precedent, pentru crearea unui cadru mai larg și mai eficient de înțelegere și colaborare în Balcani, menit să contribuie la realizarea unui climat de pace și prietenie, în interesul tuturor țărilor participante, și în dezvoltarea rapidă a fiecărei țări.

După cum este cunoscut, țara noastră s-a încadrat și se încadrează în permanenta preocupare, materializată de-a lungul anilor într-o serie de propuneri și acțiuni, pentru dezvoltarea unor relații de prietenie între țările acestei regiuni, pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării. «Este de la sine înțeles — afirmă președintele Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Marea Adunare Națională — că transformarea Balcanilor într-o asemenea zonă a păcii nu poate fi îndreptată împotriva nimănui, nu poate dăuna nici unei țări sau grupuri de țări; dimpotrivă, asemenea colaborare pașnică cu caracter regional constituie o cale sigură de consolidare a destinderii și securității întregului continent, a păcii mondiale».

În cadrul lucrărilor Conferinței fiecare delegație a expus, detaliat, modul în care țara pe care o reprezintă concepe inițierea unei cooperări economice multilaterale între statele din Balcani.

Șeful delegației române, Nicolae Ștefan, prim-adjunct al ministrului comerțului exterior și cooperării economice internaționale, a subliniat, cu această ocazie, că țara noastră — care concepe cooperarea în Balcani ca parte integrantă a securității și colaborării în Europa — va continua să militeze mereu pentru dezvoltarea colaborării multilaterale între statele balcanice, pentru transformarea acestei regiuni într-o zonă a bunei vecinătăți, a păcii și colaborării. Hotărîrea României, a spus el, de a participa la o colaborare economică și comercială tot mai largă, mai diversificată, cu toate țările din zona Balcanilor, implică, totodată, «identificarea și convenirea cu partenerii noștri a noi acțiuni și forme de cooperare bilaterală și multilaterală reciproc avantajoasă. Țara noastră, a adăugat vorbitorul, consideră că întâlnirile și organisme balcanice existente «vor trebui să-și dezvolte activitatea, să identifice noi căi și mijloace unanim acceptabile pentru creșterea contribuției lor la cauza colaborării, păcii și înțelegerii în zonă».

Prin tematica examinată și stabilirea citorva sectoare prioritare — cum sînt agricultura, comerțul exterior, transporturile și telecomunicațiile, mediul înconjurător etc. — cit și prin multitudinea de teme, sugestii și idei concrete propuse de experții guvernamentali în cadrul

fiecăruia din aceste mari sectoare, Reuniunea de la Atena a stabilit un amplu inventar al posibilităților de colaborare multilaterală pentru viitorul țărilor participante.

Opinia publică din țara noastră, ca și cercurile politice largi din Europa și celelalte continente au urmărit cu deosebit interes Reuniunea de la Atena, deoarece aceasta, a constituit un moment de mare importanță istorică în evoluția relațiilor între țările balcanice, înscriindu-se ca un eveniment profund semnificativ pentru statornicirea unor relații noi de încredere, frățietate și înțelegere, contribuind în același timp la instaurarea, în această parte a Europei, a unui climat de conlucrare, de pace și ajutor reciproc, pentru consolidarea și adâncirea continuă a procesului de edificare a securității în Europa și în întreaga lume.

Conferința comitetului pentru dezarmare de la Geneva. — În ziua de 19 februarie, la Geneva, a avut loc a doua ședință plenară a Conferinței Comitetului pentru dezarmare.

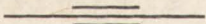
Problemele fundamentale discutate cu acest prilej au fost cele cu privire la dezarmare, și în special la dezarmarea nucleară.

Adunarea Generală a O.N.U., prin numeroase rezoluții a cerut Comitetului să treacă la negocierea cât mai rapidă a unor acorduri concrete în domeniul dezarmării nucleare, pentru a putea să se diminueze îngrijorarea popoarelor față de pericolele crescînde ale cursei înarmărilor.

În vederea realizării unor acorduri concrete reprezentanții tuturor țărilor participante la Conferință au cerut Comitetului de la Geneva să-și organizeze și îmbunătățească activitatea pentru ca să nu rămîna, ca și în anii precedenți, numai la nivelul unor dezbateri generale.

După cum este cunoscut opiniei mondiale problema îmbunătățirii și intensificării activității acestui Comitet a fost subliniată și în documentul privind poziția Republicii Socialiste România în problema dezarmării, prezentat la ultima sesiune a Adunării Generale a O.N.U.

În acest context, în ședința din 19 februarie a.c., reprezentantul țării noastre la lucrările Comitetului, ambasadorul Constantin Ene, a insistat asupra necesității respectării sarcinilor și îndatoririlor conducerii Comitetului prin negocierea unor acorduri reale de dezarmare, pentru întărirea păcii și securității tuturor popoarelor. — REDACȚIA.

LUCRĂRILE PLENAREI COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII DIN R.S.R.

În dimineața zilei de 27 februarie a.c., au avut loc în Capitală lucrările Plenarei Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România.

Prezidiul Adunării a fost alcătuit din :

a) Prof. Univ. Dr. Tudor Ionescu membru corespondent al Academiei R.S.R., președintele C.N.A.P.

b) Stelian Ionescu, vicepreședinte al C.N.A.P.

c) Prof. Sanda Rangheț, secretar al C.N.A.P.

d) Ion Cîrje, ziarist, secretar al C.N.A.P.

Deschizînd ședința, Președintele Tudor Ionescu a adresat un călduros salut participanților la ședință, propunînd după aceea următoarea ordine de zi :

1. Darea de seamă a activității pe anul 1975 a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

2. Planul de lucru al activității pe anul 1976.

Aprobată în unanimitate ordinea de zi, — a luat cuvîntul Prof. Sanda Rangheț, secretar al C.N.A.P., care a arătat în amănunțit activitatea desfășurată în tot cursul anului 1975.

Raportul oglindește activitatea depusă în cursul anului 1975 de oamenii păcii din țara noastră prin Comitetele locale și județene; de asemenea, arată participarea Comitetului Național în străinătate — prin prezența delegaților Comitetului Național la acțiunea pentru apărarea păcii a Comitetelor din alte țări, vizitele făcute în țara noastră de unele delegații a acestor Comitete din alte țări, participarea Comitetului Național la acțiunea Consiliului Mondial al Păcii.

«O contribuție de seamă la activitatea mișcării noastre pentru pace — precizează raportul — au adus-o reprezentanții tuturor cultelor din România».

Pe adresa Comitetului Național pentru Apărarea Păcii au sosit scrisori și telegrame trimise de Adunarea Națională Bisericească, de Adunările Eparhiale ale Bisericii Ortodoxe Române și ale altor culte din țara noastră, prin care șefii și reprezentanții acestora își exprimă atașamentul față de cauza păcii, prieteniei și colaborării internaționale, adeziunea deplină a slujitorilor și credincioșilor cultelor la politica Republicii Socialiste România de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, de pace și colaborare cu toate țările lumii.

Aducem și cu acest prilej cordiale mulțumiri tuturor cultelor pentru activitatea pusă în slujba păcii, pentru contribuția lor substanțială la Fondul Păcii.

Planul de lucru al activității pe anul 1976 a fost prezentat de ziaristul Ion Cîrje, secretar al C.N.A.P.

A urmat o mică pauză, după care lucrările au fost reluate pentru observații și propuneri la cele două rapoarte.

Au luat cuvîntul Prof. Univ. Dr. Doc. Jean Livescu, membru corespondent al Academiei R.S.R. și membru al Biroului C.N.A.P., Prof. Marcel Drăgătescu, Președintele Comitetului Județean de Luptă pentru Pace al județului Neamț, Mia Groza, din partea Consiliului Național al Femeilor.

A urmat la cuvînt Înalț Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

«Fie-mi îngăduit ca în numele Bisericii Ortodoxe Române — a spus Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin — să adresez Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din țara noastră un cuvînt de căldă prețuire pentru activitatea sa dinamică pe care o desfășoară, în mod consecvent, în favoarea statornicirii și dăinuirii păcii în lume.

Îmbrăcînd forme variate și urmărind un țel indispensabil vieții, activitatea aceasta, susținută cu căldură de poporul român, își vadește acum roadele sale. Pe de o parte, climatul de pace, care este starea normală a vieții oamenilor pe pămînt, se întărește între toți fiii popoului nostru, creînd condiția de bază a dezvoltării lui, iar pe de altă parte el se poate înfățișa înaintea întregii lumi ca popor în adevăr iubitor de pace. În acest fel, toți cei care se ostenesc în cadrul Comitetului Național pentru Apărarea Păcii văd înfăptuindu-se strădaniile lor.

Nouă, oamenilor Bisericii, ne este scumpă activitatea de întărire a păcii în lume, întrucît pacea se află plasată în însuși centrul misiunii noastre religioase. Împăcarea omului cu Dumnezeu, pacea în sufletul omului și viețuirea oamenilor în pace desăvîrșită, unii cu alții, constituie țelul mare al religiei noastre. De aceea, în slujba păcii noi punem adevărurile credinței noastre, căldura dragostei și zelul nostru statornic de înfăptuire a ei. Este deci firească participarea noastră la orice acțiune care poate contribui la statornicirea păcii trainice în lume.

Fără îndoială, lupta pentru pace nu poate fi circumscrisă la înfăptuirea unei acțiuni încadrate într-un program strict de lucru. Un asemenea program poate exista. El are însă un caracter de îndrumător minimal pentru o activitate cît se poate de largă în urmărirea scopului nostru comun — realizarea păcii adevărate în lume. În acest context se pot înscrie și acțiunile noastre pe linie strict bisericească, pe care noi le desfășurăm în țară sau în străinătate. Este aproape inutil să mai spun că slujitorii Bisericii noastre sînt *apostoli ai păcii*, iar Biserica noastră se înfățișează nu numai în țară, dar și între alte organizații religioase în lume ca *Biserică a păcii*.

Arătînd că Biserica Ortodoxă Română, prin reprezentanții ei, desfășoară o activitate în apărarea păcii și în afara granițelor țării în diferite asociații și organizații religioase și în variatele forme ale acestor organizații (Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace, Consiliul Mondial al Bisericilor etc.) și că odată cu temeiurile religioase și umanitare, ea face cunoscută prin aceste activități dorința neclintită a popoului român de a trăi fericit în țara noastră liberă și independentă, în prietenie, cooperare și bună înțelegere cu toate popoarele de pe pămînt — Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu a spus :

«Războiul cel mai pustiitor din întreaga istorie a omenirii s-a încheiat de mai mult de 30 de ani. El a lăsat pretutindeni urme atît de amare încît rațiunea sănătoasă socotește cu neputință o repetare a lui. Dacă ne gîndim la progresul tehnicii de fabricare a armelor de distrugere în masă a omenirii, declanșarea unui nou război mondial este considerată de-a dreptul o nebunie. Cu toate acestea, sămînța războiului n-a fost stîrpită din lume. Într-un ritm nemaîntîlnit pînă acum în istoria omenirii, toate popoarele sînt prinse în cursa înarmării și cheltuiesc o mare parte din avutul lor național pentru sporirea potențialului lor militar.

Zăngănitul armelor nu poate fi dat uitării, fiindcă, în unele părți ale lumii, el se mai aude și astăzi. Drepturile firești ale popoarelor de a trăi libere și de a-și făuri propria lor viață sînt călcate în picioare. Nenumărate vieți omenești se sting, fără nici o cruțare, iar bunuri agonisite cu trudă și sudoare multă sînt distruse. Este cu totul îngrijorător faptul că, împotriva tuturor stăruințelor care se depun pentru rezolvarea conflictelor dintre state pe calea tratativelor, armele sînt chemate să-și spună cuvîntul lor sinistru.

Concluzia care poate fi trasă din această constatare nu poate fi alta decît că, în situația actuală mondială, principala metodă de a pune stavilă războiului nu este alta decît dezarmarea totală și generală. Ori, în această privință, nu s-au făcut decît cîțiva pași, destul de timizi și aceia. Astfel, devine cu totul urgentă înțelegerea eforturilor oamenilor păcii pentru obținerea dezarmării generale și totale. O inițiativă a Comitetului nostru Național, în această privință, va găsi fără îndoială sprijin în opinia mondială. Nu trebuie să fim naivi. Armele sînt fabricate pentru a fi folosite. Dacă nu le distrugem noi pe ele, mai devreme sau mai tîrziu, vor ajunge să ne distrugă ele pe noi.

Pacea poate fi proclamată într-o singură zi, după terminarea unui război. Dar, pentru a fi viabilă, ea trebuie să fie trăită în sufletele oamenilor. Pacea este o stare de spirit care se reflectă în viața popoarelor prin prietenie, cooperare internațională și ajutor reciproc. Pacea nu este un eveniment trecător în istoria lumii; ea este o stare de viațuire a oamenilor și popoarelor în comuniune deplină. Această stare se creează prin recîstîgirea încrederii între state, prin cunoașterea și apreciere reciprocă, prin schimburi de gînduri și produse de tot felul, prin cooperare internațională și ajutorare reciprocă. Din climatul de prietenie între popoare, care se poate realiza prin contacte între oameni și schimburi de bunuri, se ajunge la viațuirea popoarelor în comuniune desăvîrșită. Aceasta este temelia statornică a stării de pace deplină în lumé.

Este de la sine înțeles că la o asemenea stare a omenirii nu se poate ajunge decît prin eforturi comune, pe care întreaga omenire este chemată să le facă. Sînt în adevăr, astăzi, multe popoare în lume care s-au angajat pe calea apărării și statornicirii păcii pe pămînt. Printre acestea, la loc de frunte se situează și țara noastră.

Zidirea unei vieți fericite pe pămîntul nostru strămoșesc pentru întregul nostru popor și statornicirea păcii trainice în lume — acestea sînt principalele coordonate pe care se axează politica actuală a înaltei noastre cîrmuiri de stat, sub conducerea Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii noastre Socialiste România. Prețuindu-i și cinstindu-i strădaniile, noi îl urmăm cu statornicie pe calea aceasta a făuririi vieții celei noi în țară și a apărării păcii pe pămînt. Împreună cu domnia sa, am fost, sîntem și vom fi, la O.N.U. sau la Helsinki, acasă la noi sau pe oricare meridian al lumii, sprijinind cu tărie realismul politic și umanismul nobil al tuturor inițiativelor și propunerilor țării noastre privind dezarmarea generală și totală, statornicirea unei noi ordini în lume și pace, pentru ca fiecare

popor să se dezvolte liber și să-și afirme independența și suveranitatea.

Nutrind, pe de o parte, convingerea că în centrul misiunii ei în lume se află idealul păcii desăvârșite, iar pe de altă parte, simțindu-se deplin integrată în viața poporului nostru pașnic, Biserica Ortodoxă Română ca, de altfel, și celelalte culte religioase din țară, face tot ceea ce stă în puterea ei pentru a contribui la înfăptuirea marelui ideal al popoarelor de a viețui între ele în pace desăvârșită.

Ceea ce merită să fie subliniat, aici, este faptul că noi, slujitorii Bisericii, ne înfățișăm înaintea credincioșilor și în întrunirile noastre pe plan internațional, nu numai ca *vestitori* ai păcii, dar *indeosebi* ca *făcători* de pace. Spre pildă, — cum de altfel bine se știe —, ceea ce caracteriza relațiile dintre cultele religioase din țară, înainte de război, era neînțelegerea, vrăjmășia și polemica în scris sau pe cale orală. Astăzi, însă, datorită eforturilor noastre comune de a realiza un ecumenism practic în viața cultelor religioase, o atmosferă de bună înțelegere, prietenie și colaborare s-a înscăunat între noi. Se poate spune același lucru și despre transformarea atmosferei de învrăjpire a locuitorilor țării pentru rațiuni politice sau naționaliste într-un climat nou de unitate a poporului nostru. Realizarea înfrățirii tuturor cetățenilor, care sînt acum uniți și lucrează împreună pentru înfăptuirea unui ideal comun, — idealul zidirii societății celei noi în țara noastră — constituie una din cele mai frumoase laturi ale vieții poporului, în epoca noastră. În acest context se poate vorbi nu numai despre importanța *popularizării* politicii statului nostru de bună înțelegere, prietenie și cooperare între oameni și popoare, ci mai ales despre necesitatea și urmărirea consecventă a trecerii ei în viață, a *înăptuirii* ei, atît pe plan local cît și pe plan internațional. Datorită însuși scopului pe care-l urmărește, Comitetul nostru Național pentru Apărarea Păcii este chemat să-și aducă întreaga sa contribuție la realizarea politicii de pace integrală a conducerii noastre de stat.

Aflindu-mă aici, în mijlocul dvs., îmi îndeplinesc plăcuta misiune de a vă aduce din partea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, — Prea Fericitul Patriarh Justinian —, a înaltei ierarhii bisericești, a clerului și credincioșilor noștri, odată cu prețuirea ce vă purtăm, cuvînt de asigurare că toată obștea noastră bisericească ortodoxă contribuie pe toate căile la activitatea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, sprijinind cu fermitate toate inițiativele, directivele și acțiunile pentru înscăunarea, întărirea și dănuirea păcii în lume».

Au mai luat cuvîntul :

a) Ziăristul Ion Cîrje — secretar al C.N.A.P.

b) Acad. Prof. Univ. Voinea Radu, rectorul Institutului Politehnic București — membru al Biroului C.N.A.P.

c) Prof. Al. Bădulescu, — secretar al Comitetului județean Prahova.

d) Conf. Univ. Șerb Vasile, secretar al Comitetului județean de Luptă pentru Pace, Iași.

e) Prof. Univ. Gh. Moca, prodecan al Facultății de Drept București — membru al C.N.A.P.

f) Prof. Traian Blajovici — Președintele Comitetului județean de Luptă pentru Pace, Bihor — membru al Biroului C.N.A.P.

g) Acad. Prof. Univ. Dr. Dumitru Dumitrescu — membru al Biroului C.N.A.P., președintele Comitetului de Luptă pentru Pace al Municipiului București.

h) Prof. Univ. Dr. Endre Horvath — președintele Comitetului județean de Luptă pentru Pace, Mureș.

i) Prof. Gh. Chivulescu — secretar al Comitetului județean de Luptă pentru Pace, Brașov.

j) Prof. Ion Olteanu — președintele Comitetului județean de Luptă pentru Pace, Buzău.

k) Ing. Prunaiche Gheorghe — președintele Comitetului municipal Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău.

l) Dinisor Dumitru — președintele C.A.P. Goicea Mare, jud. Dolj.

Referindu-se la raportul de activitate, cei ce au luat cuvântul au apreciat ca pozitivă această activitate și în numele lucrătorilor pentru apărarea păcii din județele și organizațiile respective, au exprimat adeziunea lor și au aprobat în unanimitate raportul de activitate al Consiliului Național pentru anul 1975.

În ce privește planul de lucru pe anul 1976, vorbitorii, făcând și unele propuneri privind popularizarea acțiunilor pentru apărarea păcii l-au aprobat în unanimitate, luându-și angajamentul ca prin eforturi sporite, cetățenii țării noastre să lucreze cu mai mult spor pentru rezultate bogate, rodnice privind acțiunea pentru apărarea păcii.

Președintele Consiliului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România — Acad. Prof. Univ. Dr. Tudor Ionescu — în încheiere a mulțumit tuturor vorbitorilor și participanților la plenară — urîndu-le spor și succes deplin în această nobile acțiune de apărarea Păcii.

Raportul de activitate pe anul 1975 și planul de lucru pe anul 1976 au fost aprobate în unanimitate.

Pr. Vicar ALEXANDRU IONESCU

ȘTIRI ECUMENICE

— În Bad Gandersheim (R. F. Germania) s-au întâlnit delegați ai «Conferinței Bisericilor Europene». Din partea Bisericii noastre a participat Prea Sfințitul Episcop Nestor Vornicescu, Vicar al Sfintei Mitropolii a Olteniei. În discuții Prea Sfințitul Episcop Nestor a stăruit deosebit pentru buna înțelegere între Bisericile din Est și Vest. La întâlnirea aceasta s-a înființat un grup comun de lucru din care face parte înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului. S-a hotărât și organizarea unei conferințe cu tema: «Ecumenismul în Europa».

— Din mulțimea reportajelor referitoare la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Nairobi (Kenya), reținem afirmația unui reporter luteran că între grupele confessionale ortodoxii au avut un rol deosebit de important. La «euharistia comună» n-au participat, nefiind săvârșită după ritualul lor. Ortodoxii au subliniat că o adunare plenară interconfesională încă nu-i un sinod, adică autoritate bisericească supremă și obligatorie. Au admis însă că Adunarea Generală poate fi socotită «pregătire și imagine a sinodului».

S-a protestat — și cu tot dreptul — la Nairobi împotriva oricărei forme de sincretism (în studiu incipient sau deplin realizat), înțelegându-se prin el încercarea, conștientă sau inconștientă, de a forma o nouă religie din elemente ale multor religii. Deci implicit s-a contestat și «sincretismul hristocentric» pentru care s-a stăruit.

Mai notăm că la Adunarea creștină de la Nairobi pentru prima dată au fost invitați și reprezentanți ai altor religii: un hindus, un buddhist, un evreu, un moslem și un sikh. Prezența acestora avea semnificația că mișcarea ecumenică e deschisă și pentru cei de altă credință. Cei menționați au fost invitați să colaboreze în comisia cu tema: «În căutarea comunității, — Stăruința comună a oamenilor de diferite credințe și culturi».

— Și-a încetat apariția cea mai veche revistă creștină săptămânală din S.U.A., «Christian Observer», înființată în 1813 la Philadelphia.

— «Eu am viață și voi să aveți viață» este tema tradiționalei săptămâni de rugăciune organizată anual de «Alianța Evanghelică», înființată la Londra în anul 1846 (Epd. 1, 4/76).

— Mitropolitul de Calcedon, Meliton, «decanul sfântului sinod al Patriarhiei din Constantinopol», a afirmat că conferința bisericească mondială de la Nairobi s-a dezvoltat într-o atmosferă mai bună, mai reală decât cea de la Uppsala. Motivul? «S-a constatat un progres pe linie verticală», — credința creștină a constituit în mai mare măsură cuprinsul discuțiilor.

— Un grup de 34 membri ai Bisericii episcopale americane, împreună cu preotul, a trecut la Biserica Ortodoxă greacă din America, condusă de Mitropolitul

Ioan de Chicago. Motivul? Ierarhia anglicană a aprobat hirotonia femeilor și n-a luat atitudine fermă față de anumite probleme de ordin moral.

— Un simpozion teologic ținut la Augsburg la încheierea Jubileului «anului nicean (325—1975)» teologii diferitelor Confesiuni creștine au fost de acord că «simbolul nicean» constituie temelia doctrină a tuturor Bisericilor creștine, — element de coeziune între ele.

— Sub temelia bisericii Uspensku din Moscova s-au descoperit rămășițele celei mai vechi clădiri din piatră din Moscova. E vorba de temelia unei biserici necunoscute pînă acum, zidită în 1272 de un fiu al lui Alexandru Newski. Peste aceasta s-a construit altă biserică de voievodul Iwan Kalito, la rîndul ei acoperită de altă clădire.

— E. Schüssler — Fiorenza, profesoară de Noul Testament la Universitatea Notre-Dame (Indiana — S.U.A.) susține că trebuie formulată «o nouă concepție în privința istoriei creștinismului primar» pentru a considera mai bine și situația femeii în comunitățile creștine primare. «Teologia clasică» este total «androcetrică», — spune profesoara Rosemary-Radford, de la Universitatea Howard (Washington), ceea ce n-ar corespunde situației reale, căci «nu mai este parte bărbătească și parte femeiască...» (Gal. III, 28).

— La «Academia» din Tagaytay (Insulele Filipine) s-a ținut primul congres ecumenic asiatic, la care au participat creștini, mahomedani, buddhiști, taoiști, reprezentanți ai «credinței Baha'i», — (în total peste 200 de persoane), din toate continentele. Tema discuțiilor: «Innoire și împăcare pentru o atotcuprinzătoare dezvoltare a vieții». S-a stăruit asupra obligației colective pentru stabilirea păcii pe temelii de dreptate, unitate, dragoste și progres. În acest scop s-a înființat și prima «organizație interreligioasă ecumenică» din lume. La congres s-a citit și un mesaj trimis de președintele «Conferinței creștine pentru pace», Mitropolitul Nicodim.

— În orașul sudafrican Durban s-a inaugurat un nou «centru ecumenic» din care fac parte 8 Biserici creștine.

— Doamna Mercy Amba Odujoje, titulara catedrei de istoria bisericească de la Universitatea din Ibadan (Nigeria) este președinta «Alianței mondiale a studenților creștini». Pentru prima dată o persoană de culoare și în plus feminină ocupă această demnitate.

— Femei la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Nairobi. O libaneză accentua că pentru dînsa nu există o «problemă feminină» izolată, fiindcă lupta pentru eliberare (statală) e o datorie comună pentru bărbați și femei. O australiană sublinia că, orice funcție ar îndeplini o femeie, ea trebuie să fie și bună soție și mamă. O juristă din Ghana insistă asupra «drepturilor omului» care se cuvin, evident, și femeii. O doctoriță engleză caută să însuflească curaj femeilor, fiind prea timide în comparație cu bărbații. O femeie din Palestina a susținut că forța, fie ea legală sau ilegală, trebuie condamnată, iar o indiană a vorbit despre solidaritatea ce trebuie să existe între femei (L.M. 1, 2/76).

— Mitropolitul Meliton de Calcedon, «al doilea om» în Patriarhia ecumenică din Constantinopol, a afirmat într-un interviu că Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Nairobi (Kenia) a decurs mult mai bine decît cea de la Uppsala. Contribuțiile ortodoxe au fost pozitive și bine primite de celelalte Biserici. La proxima întîlnire panortodoxă se va înregistra progresul Bisericilor Ortodoxe în mișcarea ecumenică. — A mai afirmat Mitropolitul Meliton că dialogul panortodox comun cu Roma este pozitiv, fiind acceptat și de Papa Paul VI, care a

spus: «Mergem în întâmpinarea unității, fără să jertfim ceva din adevăr». Iar la întrebarea dacă întrevede în viitorul apropiat o deplină comunitate euharistică cu Roma, Mitropolitul Meliton a răspuns: «Noi nu dăm importanță timpului, ci conținutului și mare însemnătate acordăm acțiunii Duhului Sfânt» (Epd. 3/76).

— La Adunarea Generală a «Consiliului Ecumenic al Bisericilor» ținută la Nairobi (Kenia) și la care a participat și Biserica noastră, «delegații Bisericilor Ortodoxe au fost cei care s-au străduit mereu să poarte discuțiile de pe linia orizontală pe cea verticală. Astfel îndeosebi prin intervențiile ortodoxe teologia n-a fost eliminată din discuții și, în consecință, n-a fost pierdut din vedere nici scopul propriu-zis al Consiliului Ecumenic de a sluji unității Bisericii. Desigur activitatea aceasta ortodoxă n-a aflat aprobare unanimă, dar ea a slujit interesul general» — scrie un reporter (OK. I, 50/75).

— Cardinalul Jan Willebrands, — olandez — președintele «Secretariatului Vatican pentru unitatea creștinilor» a fost numit de Papa Paul VI, Arhiepiscop de Utrecht și Primit al Bisericii Romano-Catolice din Olanda. Este urmașul Cardinalului Bernard Jan Alfrink, care, împlinind 75 ani, s-a retras din activitate, potrivit unei legi a Bisericii Romano-Catolice. Cardinalul Willebrands rămîne mai departe președintele secretariatului menționat.

— Catedrala gotică din Regensburg sărbătorește jubileul de 700 ani (sfîntită la 30 iunie 1276), iar corul («Domspaltzen») Catedralei jubileul de 1000 ani.

— Biblioteca Mînăstirii ortodoxe Sinai cuprinde 91 manuscrise în limba siriană de conținut religios (minee, octoihuri, evhologii ș.a.).

— Dalaj Lam, conducătorul bisericesc al Lamaismului a făcut o vizită «Academiei pentru studiiul răsăritului» din Kōnigsteni (R. D. Germană). Lamaismul este forma Buddhismului din Tibet și Mongolia.

— În iunie 1971 s-a constituit la Paderborn (R. F. Germania) asociația «Întîlnire cu Bisericile Răsăritului», urmărind «promovarea cunoașterii reciproce între creștinii din Răsărit și Apus prin cît mai dese contacte personale între ei». Asociația menționată a început să publice și diferite broșuri: «Bisericile Răsăritului», «Creștinii — Thomas din India» ș.a. S-au organizat mai multe conferințe la care au participat ierarhi și teologi ortodocși, romano-catolici și necalcedonieni, susținînd diferite referate teologice: «Sfînta Liturghie»; «Rolul Sfîntului Duh în structura euharistică a Bisericii»; «Spiritualitatea Bisericii Ortodoxe», Asociația publică și revista «Ut omnes unum», — referate prin care li se se oferă creștinilor apuseni posibilitatea să-și sporească cunoștințele lor despre Bisericile răsăritene.

— La Patriarhia din Constantinopol și la Vatican s-a comemorat simultan un deceniu de la desrădicarea excomunicării reciproce dintre Biserica Romano-Catolică și Patriarhia ecumenică. La serviciul divin oficiat de Patriarhul ecumenic Demetrios I, în Catedrala Sfîntul Gheorghe din Constantinopol, a participat o delegație a Vaticanului condusă de Cardinalul Corrado Ursi, iar la serviciul divin oficiat de Papa Paul VI, în Capela Sixtină din Vatican a participat o delegație a Patriarhiei ecumenice condusă de Mitropolitul Meliton. Au participat și doi preoți ai Patriarhiei Ruse. De notat e că în ambele locuri a participat și cite un delegat al Bisericii Anglicane.

— Coptii susțin că sînt urmași ai vechilor egipteni. Numele lor ar deriva din numele vechii capitale egiptene «ho-ku-ptali», de la care oraș și întreaga țară și-a primit numele: Egipt.

— După anul 61 — notează istoria coptă — apostolul Petru și evanghelistul Marcu au ajuns în Egipt, care atunci era foarte elenizat și avea o bogată serie de

zei și culte religioase. Și au ajuns cei doi «călători» la Babilon, capitala Egiptului în timpul romanilor, — este vechiul Cairo de azi. Dar acest Babilon egiptean să nu fie identificat cu capitala cu același nume din Mesopotamia de odinioară (Iracul de azi). Din Babilonul egiptean salută Apostolul Petru, împreună cu evanghelistul Marcu, pe adresații primei sale epistole (I Petru V, 13). — Apostolul Petru a plecat de aici mai departe la Roma, evanghelistul Marcu a rămas însă în Egipt și Patriarhii copti susțin că ei sînt succesorii evanghelistului Marcu.

Și îmbrăcînd «haină coptă» Evanghelia creștină s-a răspîndit în Egipt. Scrisul demotic, ultima fază a celui hieroglific, a fost înlocuit cu litere grecești, iar vechea limbă egipteană și-a îmbogățit vocabularul cu termeni grecești necesari pentru vocabularul religioas creștin.

În Biserica Coptă slujesc monahi și preoți, — aceștia căsătorii înainte de hirotonie. După învățătura Coptă, soția preotului se împărtășește și dînsa de sfințirea soțului în preot. Preotul văduv nu se poate recăsători, fiindcă nu se poate repeta sfințirea în preot pentru a doua soție. Episcopii și Patriarhul sînt aleși din starea monahală. Sediul Patriarhului Copt se află în Alexandria.

Continuitatea Bisericii Copte cu Vechiul Testament e simbolizată printr-o scîndurică «lauh», așezată sub altar, amintind de «tablele legii» lui Moise, iar Noul Testament prin piine și vin pe altar, ca «trupul și sîngele Domnului», de care se împărtășesc și mireni sub ambele forme. Biserica Coptă are 7 sfinte taine — calendarul ei bisericesc începe cu anul 284. Este anul în care sub împăratul Domițian au murit cei mai mulți creștini pentru religia lor. N-are «statui religioase» în biserică și nu utilizează la serviciile divine muzică instrumentală, ci numai vocală.

Mulți copti, ca soldați romani și însoțiți de familie, au ajuns prin Elveția, Franța, Germania, — făcînd pretutindeni cunoscută învățătura lor religioasă. Primii germani au fost încreștinați de soldați copti. La Sinodul de la Calcedon Bisericile Coptă, Etiopiană, Siriană și Armeană s-au separat de Biserica Ortodoxă, fiind numite pre — sau necalcedoniene sau și Bisericile Orientale.

Biserica Coptă ar avea azi în jur de 10 milioane de credincioși. — Grupe mici de copti sînt unite cu Biserica Romano-Catolică.

În 1954 s-a înființat un Institut teologic pentru pregătirea clerului.

Studentii, de obicei, își continuă studiile la institute universitare din străinătate, încheindu-le cu obținerea titlului de «doctor în teologie». Teza de doctorat n-are însă voie să trateze un subiect dogmatic.

Biserica Coptă este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor («Informationen aus der Orthodoxen Kirche» 2/75).

Diac. Prof. O. BUCEVSCI

PARTICIPAREA UNEI DELEGAȚII BISERICEȘTI ROMÂNE LA DIALOGUL ISLAMO-CREȘTIN DE LA TRIPOLI (LIBIA)

În zilele de 1—6 februarie 1976, s-au desfășurat la Tripoli, capitala Libiei, lucrările Seminarului pentru dialogul dintre musulmani și Biserica Romano-Catolică. Acest dialog a fost organizat de Republica Arabă-Libia și Vatican. Au participat circa 500 persoane, musulmani și creștini. Vaticanul a fost reprezentat de: cardinalul Sergio Pignedoli, președintele Secretariatului Vaticanului pentru relațiile cu necreștinii, episcopi, preoți, profesori etc., din diferite țări ale lumii. Partea islamică

a fost reprezentată de: Dr. Muhamed Ahmet Sharif, ministrul Instrucțiunii și Educației Publice din Libia, muftii, profesori, juriști, filosofi musulmani ș.a.

Între participanți cca. 400 era observatori veniți din 60 de țări, conducători de culte, teologi creștini și musulmani, sociologi, scriitori, reporteri. Între observatori se aflau și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, Protestante și Vechi Orientale.

Din partea Patriarhiei Române au participat Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Antim Nica al Tomisului și Dunării le Jos și P. C. Preot Stan I. Alexandru, asistent la Institutul teologic București. Din delegația română au făcut parte și șeful Cultului Musulman, muftiul Mehmet Iacub, imamul Nageat Osman, din comuna Ciocîrlia — Constanța și dl. Menat Sadi, comuna Comana — Constanța.

Lucrările Seminarului pentru dialogul islamo-creștin s-au deschis în mod festiv duminică, 1 februarie 1976, prin citirea unor versete din Coran și a unei pericope din Sf. Evanghelie de la Matei V, 1—12 (Fericirile).

În desfășurarea lucrărilor de fiecare zi, potrivit înțelegerii, au fost prezentate referate de către personalități catolice și musulmane la următoarele teme:

1. «Religia ca ideologie de viață».
2. «Bazele doctrinare comune celor două religii și punctele de convergență».
3. «Dreptatea socială — rod al credinței în Dumnezeu».
4. «Cum putem să înlăturăm prejudecățile și lipsa de încredere care ne despart?».

După prezentarea referatelor, membrii celor două comisii catolică și islamică purtau discuții asupra temei, apoi observatorii din sală puteau lua cuvîntul. Primul căruia i s-a oferit cuvîntul a fost Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Antim Nica al Tomisului și Dunării de Jos.

Înalt Prea Sfinția Sa, adresîndu-se asistenței și-a exprimat bucuria de a participa la această importantă întrunire islamo-creștină. A salutat inițiativa Republicii Arabe Libia, care, împreună cu Vaticanul a organizat acest colocviu pe plan internațional, subliniind că «Contactele și dialogul dintre oamenii de diferite ideologii constituie o necesitate izvorîtă din imperativele vremii în care trăim și totodată, pentru noi reprezentanții religiilor, acestea sînt îndatoriri morale, ce decurg din înseși temeliile învățăturii noastre de credință și din conștiința noastră religioasă. Credința noastră într-un singur Dumnezeu Milostiv și Îndurat trebuie să devină un factor unificator, care să ne apropie în respect, prețuire și dragoste unii față de alții». «Noi avem ferma convingere că formăm cu toții o singură familie umană și că principala misiune a religiilor pe care le reprezentăm este de a sluji armonia socială, binele comun și fericirea tuturor oamenilor». I. P. S. Sa și-a exprimat speranța că dialogul care a început între credincioșii Evangheliei și cei ai Coranului va contribui la deschiderea de noi perspective și orientări în relațiile dintre creștini și musulmani, precum și la crearea unui climat de destindere internațională și de pace în lume.

Referîndu-se la orientarea internațională a țării noastre, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat că: «Poporul nostru privește cu simpatie orice străduință pentru ridicarea nivelului de viață al oamenilor și susține necesitatea rezolvării tuturor conflictelor dintre națiuni pe calea dialogului și a tratativelor pașnice. Poporul român urmărește îndeaproape procesul de lichidare a rămășițelor colonialiste și a tendințelor neocolonialiste de orice fel și sprijină cu hotărîre aspirațiile popoarelor de a se elibera de sub apăsarea și dominația imperialistă. De asemenea, el acordă o atenție deosebită rolului pe care-l pot avea țările mici și mijlocii în aplanarea conflictelor din-

tre popoare, pentru instaurarea unei păci drepte și trainice în lume, pentru garantarea dreptului sacru al fiecărui Stat și popor la independență, libertate, suveranitate națională, dreptul la dezvoltare potrivit sistemului economic și social pe care și l-a ales. Aceste principii de etică socială și internațională au fost subliniate de Președintele României — Nicolae Ceaușescu — cu ocazia vizitei sale în această țară, acum doi ani în urmă, când a fost primit cu entuziasm și prietenie de poporul libian».

Despre cultele religioase din țara noastră, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat că acestea sînt, profund conștiente de răspunderea lor spirituală față de credincioșii proprii și față de viața publică, bucurîndu-se de deplină libertate religioasă; ele trăiesc în bună înțelegere și armonie unele cu altele și colaborează cu succes în acțiunile de interes obștesc, pentru progresul noii societăți, din țara noastră». Ca exemplu de conviețuire armonioasă între cultele din țara noastră, a menționat prezența șefului cultului musulman din România, muftul Mehmet Iacub, care participă împreună cu I. P. S. Sa la acea adunare.

În încheiere, Înalt Prea Sfinția Sa, în numele delegației române, a urât succes deplin lucrărilor Seminarului pentru dialogul islamo-creștin.

Cuvîntul reprezentantului Patriarhiei Române a fost ascultat cu viu interes și apreciat de cei prezenți. Organizatorii dialogului au multiplicat textul cuvîntării în limba engleză și arabă și l-au distribuit participanților, iar unele părți din această cuvîntare și fotografia Arhipăstorului nostru au fost publicate în ziarele libiene.

Lucrările dialogului au continuat într-o atmosferă de bunăvoință și de stimă reciprocă între creștini și musulmani. În după-amiaza zilei de 2 februarie a.c., ședința a fost onorată cu prezența conducătorului Statului libian, colonelul Moamer El Geddafi, care, fiind invitat să ia parte la discuții și-a expus punctul său de vedere asupra relațiilor care trebuie să existe între adepții religiilor monoteiste. Între altele a spus: «Dacă musulmanii ar fi înțeles pe deplin Coranul, dacă creștinii ar fi înțeles pe deplin Biblia și dacă evreii ar fi înțeles bine Vechiul Testament, ei ar fi descoperit că nu există deosebiri esențiale care să ducă în chip necesar la războaie». Domnia Sa a manifestat un viu interes pentru lucrările dialogului și la încheiere a oferit o recepție în cinstea oaspeților la Palatul Prezidențial.

Joi 5 februarie, la sfîrșitul lucrărilor, cele două comisii, catolică și islamică, au întocmit un amplu comunicat căruia i s-a dat citire a doua zi, vineri. — Printre principalele probleme înscrise în comunicat, sînt cele cu privire la cinstirea de către cele două părți a Profeților și Mesagerilor tuturor religiilor revelate (celeste) și la mobilizarea tuturor forțelor din lume, pentru a face ca demnitatea omului să triumfe. Totodată se arată că scopul dialogului este de a crea o nouă atmosferă de încredere reciprocă între lumea musulmană și lumea creștină.

— Cele două părți afirmă că, în mod necesar, credința în Dumnezeu implică susținerea dreptului în toată lumea. Ele resping și denunță discriminarea rasială sub toate formele, deoarece aceasta constituie o degradare a omului, cinstit de Dumnezeu.

— În vederea realizării bunăstării omului, cele două părți afirmă necesitatea de a-și unifica eforturile spre a pune în serviciul umanității programele de dezvoltare, planificare, repartizarea bogățiilor și schimbărilor internaționale, deoarece existența milioane de infomețați și dezmoșteniți, în diferite părți ale lumii, constituie o rușine pentru umanitate și are repercursiuni asupra tuturor valorilor religioase. Ca urmare, cele două părți lansează un apel insistent către toate Statele,

institutiile și organismele internaționale să acorde importanță primordială acestor obiective.

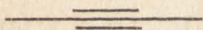
— Cele două părți afirmă că pacea face parte din însăși misiunea religiei. Ele aspiră la realizarea păcii pe baza justiției și a dreptului și fac apel la țările care dispun de arme distrugătoare să înceteze fabricarea lor și să-și concentreze eforturile în slujba obiectivelor pașnice, pentru a realiza fericirea și prosperitatea omenirii.

În documentul final s-a subliniat că «după pentru eliberarea omului de toate formele de ignoranță, nedreptate, tiranie și exploatare își găsește izvorul în însăși temelia religiei». Prin urmare, aceasta constituie o datorie a fiecărui credincios și face parte din numărul acelor priorități pe care nici o religie revelată nu le poate ignora, nici neglija să le afirme, cum sînt: demnitatea omului, dreptul său la viață, la libertate, la dreptate și la egalitate.

Dialogul islamo-creștin de la Tripoli este o nouă manifestare a chemării la frățietate și colaborare, pe care și le adresează cultele și marile religii ale lumii, care sînt doritoare să slujească pentru buna înțelegere dintre ele și împreună să contribuie la sprijinirea cauzei păcii în lume și a progresului general al omenirii. Asemenea întruniri interreligioase au mai avut loc în cadrul altor organizații religioase, în scopul de a pune în lumină principiile lor moral-religioase și sociale ca bază de colaborare și responsabilitate față de problemele care preocupă omenirea pe drumul ei spre progres.

Biserica Ortodoxă Română, consecventă mesajului evanghelic de a activa pentru pacea și fericirea tuturor oamenilor, ia parte cu viu interes la aceste întruniri interreligioase pe plan mondial, conștientă că, pentru întărirea binelui și nimicirea răului, ea are datoria să colaboreze cu toate religiile lumii și cu toți oamenii de bine, indiferent de convingerile lor filosofice, religioase, politice și sociale, știind că «Cel ce face binele din Dumnezeu este» (III Ioan I, 11).

Arhim. Ieronim Motoc

ARTICOLE ȘI STUDII

SFÎNTUL IOAN HRISOSTOM DESPRE EREZIE, ERETICI ȘI COMBATEREA LOR

Din vasta operă ortodoxă a Sfântului Ioan Hrisostom, cu capitole foarte importante pe toate laturile Ortodoxiei, se desprinde și importantul capitol al evidențierii ereziei, al însușirilor negative ale ereticilor, din timpul său al combaterii ereziilor acestora, precum și metoda cea mai bună pentru înlăturarea urmărilor lor.

Să nu uităm că epoca hrisostomică, de la sfârșitul veacului al patrulea creștin și începutul veacului al cincilea, încadra timpul cînd se cristalizaseră pentru vecinicie adevărurile de credință din primele Sinoade ecumenice, cel de la Niceea (325) și cel de la Constantinopol (381), prin Simbolul Niceo-Constantinopolitan.

Dacă Sfântul Ioan Hrisostom (347—407), chemat la episcopat în anul 398, nu avușese prilejul să ia parte la primele două Sinoade ecumenice, atmosfera religioasă din vremea arhipăstoriei sale, ca Patriarh al Constantinopolului (398—404), era plină de influențele ereziilor condamnate, ca și pe cînd a fost Preot predicator la Antiohia (386—398). Acest adevăr se confirmă prin denunțarea și combaterea acestor erezii în anumite Omilii ale sale, cu cele mai grăitoare argumente ale învățăturilor Sfintei Scripturi. Căci, dacă unii eretici atacau dogma Sfintei Treimi iar alții combăteau divinitatea Domnului Iisus Hristos, alții atacau maternitatea divină a Sfintei Fecioare Maria precum și alte adevăruri dogmatice.

Față de învățatul Origen al Alexandriei (185—255), supranumit părintele Omiliei, ca număr de explicări ale Sfintei Scripturi și vechimea lor, dar în sens alegoric, Sfântul Ioan Hrisostom rămîne adevăratul Părinte al Omiliei ortodoxe, explicînd Sfînta Scriptură în sens istoric gramatical, — literal, fără să excludă și alegorismul unde este cazul, precum și sensul anagogic și tipic. În admirația recunoscătoare a tuturor confesiunilor creștine de mai tirziu, Sfântul Ioan Hrisostom a dus la strălucire interpretarea literală — istorică, gramaticală a școalei biblice din Antiohia. Astfel școala biblică din Antiohia, eliberîndu-se de interpretarea literală exclusivă (iudaică) a Sfintei Scripturi, precum și de interpretarea alegorică exclusivă alexandrină, a putut să tină măsura și să influențeze și asupra școalei marilor Capadocieni prin cele patru sensuri de interpretare a Sfintei Scripturi¹.

1. Preotul Dr. Mihail Bulacu, Docent universitar, *Școala exegetică biblică din Antiohia*, București, 1941, IV ; *Urmările școalei biblice din Antiohia în domeniul exegetic*, p. 81—90.

Sfintul Ioan Hrisostom aprecia fundamental ca factor esențial, adevărul istoric al mediului, locului, timpului, cauzelor și persoanelor biblice de care predicatorul trebuie să țină seama în explicarea Sfintei Scripturi. Deci, farmecul exprimării adevărului biblic, avea la temelie adevărul istoric bine evidențiat, ceea ce constituia, nu numai la frumusețea exterioară, ci și la temeinicia de bază a Omiliei hrisostomice. Pe calea aceasta justificarea Sfintului Părinte: Dogma, Cultul și Morala creștină. După cum peste tot purta aceeași evlavie față de Sfinta Tradiție, ca și față de Sfinta Scriptură, ca izvor al dreptei credinței. Astfel este explicabil pentru care motive Biserica noastră creștină universală l-a consacrat pe Sfintul Ioan Hrisostom, ca mare Părinte și Dascăl al Ortodoxiei, ca adevăratul «Gură de Aur», alături de Sfintul Vasile cel Mare și Sfintul Grigore Teologul, iar pe toți trei laolaltă mari Dascăli ai Ortodoxiei.

Pe lângă fericita interpretare a Sfintei Scripturi, desprinsă din evlavia respectării adevărului biblic, în perioada ereziilor, Sfintul Ioan Hrisostom putea să combată toate ereziile, putea să contraargumenteze insinuările false ale ereticilor, după cum cu strălucita sa retorică, pe care o admirase și dascălul său Libanius, putea să convingă pe bunii credincioși de adevărurile Sfintei Scripturi.

Ceea ce este iarăși vrednic de remarcat este faptul că numărul Omiliilor Hrisostomice, prin care se relevă Dogma, Cultul și Morala creștină, a fost infinit mai mare decât al puținelor Omilii, prin care purta controversa cu ereziile ereticilor vremii sale. Adică marea purtare de grijă a Sfintului Părinte, era de a pregăti conștiința ortodoxă și de a consolida adevărurile dreptei credințe, pe temeiul învățăturilor Sfintei Scripturi și numai incidental, în anumite împrejurări, dezvoltarea Omilii apărătoare ale dreptei credințe, când condamna ereziile².

Dînd sfaturi pentru evitarea certurilor turburărilor și violențelor, bunul și blîndul Sfînt Părinte, pe cit era de dinamic în combaterea ereziilor, pe atît era de împăciuitoar, în optimismul creștin profetic, că toate aceste erezii sînt fenomene trecătoare, ce vor rămîne simple amintiri în istoria Creștinismului. Trebuie să recunoaștem însă dintru, început, că-n acest studiu scurt sînt evidențiate numai principiile hrisostomice fundamentale ale problemei noastre, fără a se putea epuiza materialul oferit de Sfintul Părinte, pe temele enunțate.

I. — Erezia și ivirea ei în sufletele credincioșilor

Sfintul Ioan Hrisostom vorbea despre erezii în Omiliile sale ori de cîte ori venea cazul, de a se abate sufletul credinciosului de la adevărata învățătură a credinței creștine. Intr-una din Omiliile lăsate și anume «Omilia despre erezii», s-a ocupat în mod special cu «ereziile»³. Pornind de la concepția greșită a celor bogăți, de a nu se simți bine alături de cei săraci, în fața cultului euharistic al Bisericii creștine. Punctul de plecare era creștinul ideal, pe care-l preconiza Sfintul Apostol Pavel în epistola sa către Efeseni, prin care toți creștinii erau îndrumați să umble cu vrednicie spre desăvîrșire, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos în unitatea credinței: «Pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvîrșit, la măsura deplinătății lui Hristos»⁴ (Efeseni IV, 13).

2. Cuprinsul Omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom au fost urmărite după textul grec-francez redat de l'abbé J. Bareille, couronné par la Academie française, Paris, 1868, *Oeuvres complètes de Sain Jean Chrysostome*; precum și după textul grec-latin din *Patrologia greacă*, de Migne. Ediția 1862.

3. Sfintul Ioan Hrisostom, *Omilia despre erezii*, cap. I. J. Bareille, tom. V, p. 335—400.

4. *Ibidem*, c. 1., p. 387.

Sfântul Apostol Pavel, cel mult inspirat, cel care precizează în învățătura sa apostolică unitatea credinței, privea ca naturale anumite dezbinări între credincioși, ba chiar rătăcirii în cele ale credinței, când scria către Corinteni despre cuviința cu care trebuie să stăm în Biserică și la Cina Domnului, afirmînd: «Căci trebuie să fie întru voi și eresuri, ca să se învedereze între voi cei încercați» (I Corinteni XI, 19). Sfântul Apostol Pavel prevedea răul dinafară, fără dorința de a-l aduce cînd afirmă că: «Trebuie să fie între voi erezii», nu le dorea să fie, ci le prevedea, le vestea. Căci el însuși era împotriva celor ce rătăcesc de la credința cea adevărată: «Chiar dacă inger din cer v-a vesti aită Evanghelie, decit aceea pe care v-am vestit-o, să fie anathema»⁵ (Galateni I, 8). Erezia putea să vină, ca ceva nedorit, dar trebuie lămurită și oprită.

Prezentarea clasică a noțiunii de erezie, ca fond, înfățișare, cauze și mijloace de remediere, ne-a făcut-o de fapt însuși Domnul Hristos în pilda seminței celei bune și a neghinelor (Matei XIII, 24—30). De aceea Sfântul Ioan Hrisostom a folosit-o în explicarea ereziei cu prilejul mai multor Omilii⁶. Nici nu se putea o înfățișare mai caracteristică a ereziei, ca neghina, exemplificată de Domnul Hristos în pilda menționată. Neghina este neagră la vedere, amară la gust și chiar toxică la digestie, față de bobul de grâu, auriu la vedere, plăcut la gust și din care se face făina noastră cea curată pentru piinea de toate zilele. De aceea după pilda seminței celei bune semănate de semănător, a rostit pilda neghinelor, pentru ca și Sfinții Apostoli să ia aminte la învățăturile rele și corupătoare de suflete⁷. Căci diavolul este cel ce caută întotdeauna să amestece adevărul cu rătăcirea îmbrăcată cu aparențele și culorile adevărului, în așa chip spre a putea convinge pe cei cu sufletul slab. Iată pentru ce Dumnezeucel Învățător vorbește despre neghină, care este buruiana ce seamănă cu sămînța înșelătoare (Matei XIII, 24—30)⁸. Deci, prin însăși structura și menirea ei, este zizanie între suflete, o adevărată erezie.

Mîntuitorul nu ne arată numai ceea ce poate fi vătămător, dar și ceea ce poate fi fără de folos: aceasta se petrece cînd ogorul este cultivat și nu mai rămîne nimic de făcut, că demonul vine să semene acolo. Astfel fac și ereticii, al căror singur motiv, aruncînd otrava lor, este mindria lor deșartă. Dar să ascultăm denumirea completă pe care cuvintele următoare o adaugă celor de mai înainte și explică această înfățișare: «Iar dacă a crescut paiul și a făcut rod, atunci s-a arătat și neghina». (Matei XIII, 26). Astfel se petrec lucrurile și cu ereziarhii noștri. La început ei se ascund. Cînd au căpătat oarecare încredere, un oarecare nume, atunci ei injectează veninul lor. Răul acesta noi îl suportăm. Iar intențiunea acestui rău se află, nu numai în ura demonului împotriva noastră, ci în ura sa împotriva lui Dumnezeu, de unde rezultă în mod vădit că Dumnezeu ne iubeste mai mult decît ne iubim noi pe noi înșine. Totodată mai observați o nouă dovadă de răutatea diavolului: el n-a semănat de la început sămînța sa, pentru că nu avea nimic de distrus; el a așteptat pentru ca nimic să nu se mai poată face, spre a distruge speranțele cultivatorului, urmînd astfel atitudinile dușmănoase, cu care era pornit împotriva lui⁹.

5. *Ibidem*, c.1. p. 388.   6. *Ibidem*, c.1. p. 388.

7. *Ibidem*, p. 389. *Omilia XLVI la Evanghelie după Matei*, op. cit., tom. XII, p. 295—305.

Migne, P.G., tom. LVIII, col. 475—477.

8. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia XLVI la Matei* c.1. J. Bareille, tom. XII, p. 296; *Migne*, P.G., tom. LVIII, col. 475—482.

9. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia XLVI la Matei*, c.1. J. Bareille, tom. XII, p. 297; *Migne*, P.G., tom. LVIII, col. 475—477.

Diavolul, care în exprimare clară, înseamnă «zizanie», a încercat zizanii și față de Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, prin întreita ispitire, pentru că după greșita lui socoteală avea trup omenesc, dar n-a reușit, încearcă să ispitească pe tot omul, zi și noapte. Când nu-i reușesc ispitele directe, caută mijloace înconjurătoare, față de sufletele tari. «El n-a putut reuși să dezrădăcineze grâul care răsărise, nici să-l înăbușe, nici să-i dea foc și atunci a recurs la un nou mijloc, a amestecat printre semințele bune de grâu, sămînța cea rea»¹⁰. Adică zizania diavolului nu s-a lăsat păgubită, ci a sămănat răul lângă rădăcina binelui. A fost firesc ca Sfântul Apostol Pavel să sfătuiască pe creștinii Corinteni, cu înțeleptele cuvinte: «Privegheați, stați tari în credință, îmbărbătați-vă, întăriți-vă» (I Corinteni XII, 13)¹¹.

Zizania diabolică caută întotdeauna prilejul cel mai potrivit pentru reușita ispitelor sale. Pilda Mîntuitorului ne spune: «Dar pe cînd oamenii dormeau, a venit vrășmașul, a semănat neghină printre grâu și s-a dus» (Matei XIII, 25). Adică pe cînd semănătorii dormeau, «vrășmașul» a venit și a semănat neghina printre grâu. Sfântul Ioan Hrisostom caracterizează admirabil momentul acesta, cu somnul semănătorilor și cu zizania diabolică a ereticilor, afirmînd: «Lecția pe care vrea să ne-o dea Hristos aici este o lecție de continuă veghere. Chiar dacă veți scăpa de această primejdie, ne spune El, vor veni altele. Dacă pentru multe suflete, drumul, pietrele, spinii, au fost cauza ruinelor, tot așa pentru alte suflete, ruina lor vine din cauza somnului: de unde trebuința pentru o neîncetată supraveghere... Mulți prelați au introdus în Biserică elemente perverse, ereziarhi ascunși, ce au ușurat răspîndirea răului; fiindcă diavolul n-are ceva mai bun de făcut, acești oameni au fost introduși printre credincioși»¹². De aceea Sfîntul Părinte repetă cuvintele Sfîntului Apostol Pavel asupra vegherii semănătorilor (I Corinteni XVI, 13).

Legătura directă dintre veghere, somn și lenevie, dintre diavol și eretici o face Sfîntul Ioan Hrisostom în *Omilia despre erezii*, unde spune categoric: «Dacă n-ar exista diavolul, noi n-am fi amenințați cu pieirea noastră; fără lege, n-am săvîrși păcate; dacă n-ar fi erezii, noi nu am putea cădea. Acestea nu sînt decît pretexte și subterfugii, o omule! Nimic nu vatamă pe cel ce veghează; nimic nu folosește celui adîncit în somn și în lene, trădînd el însuși interesele mîntuirii sale. Iată ce voia să spună Pavel prin aceste cuvinte: «Căci trebuie să fie între voi și eresuri, ca să se invedereze între voi cei încercați» (Corinteni XI, 19). Acestea vor să spună: Nu cădeți în descurajare și în mare neliniște, cu lipsă de acțiune, căci ereziile nu vă pot aduce nici o stricăciune. Dacă este vorba de adevărate erezii, desigur că este necesar totdeauna interpretarea ce a fost părăsită»¹³. Deci ereziile nu trebuie să ne înspăimînte și să ne descurajeze, ci să ne îmbărbăteze și mai mult în adevărata interpretare și explicare a Sfintei Scripturi.

Vegherea noastră trebuie să fie activă, precum însuși Domnul Iisus Hristos ne-a dat exemplu desăvîrșit: «Dacă suntem deci veghetori, diavolul nu ne va putea niciodată să ne facă rău; dar dacă nu veghem, dacă trăim în neglijență, desigur că de parte de a primi foloasele ce ni se înfățișează, vom încerca pierderile cele mai dezastruoase, încît neglijența devine, lucrul cel mai primejdios. Dacă venirea lui Hristos n-a putut fi de folos pentru Iudei, aceasta nu este din cauza lui Hristos, ci din cauza propriei lor neascultări la care s-au dat. Ascultați pe Hristos care adevărate a-

10. *Ibidem*, p. 296, Migne, P.G., tom. LVIII, col. 475—476.

11. *Ibidem*, op. cit., p. 297, Migne, P.G., tom. LVIII, col. 476—477.

12. *Ibidem*, p. 296; Migne, P.G., tom. col. 475—476.

13. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia despre erezii*, c. I. J. Bareille, op. cit., tom. V, p. 391.

ceasta în termenii cei mai clari: «De n-ași fi venit și nu le-aș fi vorbit, păcat nu ar avea; dar acum n-au cuvint de dezvinovățire pentru păcatul lor» (Ioan XV, 22)¹⁴.

Roadele neghinei nu pot merge cu grîul cel bun la vremea secerișului, căci secerătorii vor plivi întii neghina, o vor lega în snopi ca să fie arsă, iar grîul cel bun să fie adunat în jitniță (Matei XIII, 30). Dacă neghina din pilda Mîntuitorului este erezia, ce trebuiește înlăturată, bobul de grîu curat este cuvîntul lui Dumnezeu, care semănat în sufletul curat al creștinului aduce roade bogate, după cum din sămînța grăuntelui de muștar poate crește un pom uriaș, încît păsările cerului vin și se sălășluiesc în ramurile lui (Matei XIII, 32). Pe linia acestei puteri a cuvîntului dumnezeiesc al Evangheliei în sufletul omului trecea Sfîntul Ioan Hrisostom de la sămînța condamnată a neghinei la sămînța cea mică și puternică a grăuntelui de muștar, care ne poate arăta pomul Bisericii creștine, în legătură cu care spunea:

«El le rostește o altă parabolă, zicînd: «Împărăția cerurilor este asemenea grăuntelui de muștar» (Matei XIII, 11—12). După cele spuse că trei părți de sămînță pieriseră, că una singură rămăsese și că această parte păstrată n-a fost pusă la adăpost de oare cari primejdii, L-au putut întreba (Ucenicii) pe Mîntuitorul: Cari vor fi deci credincioșii, la ce număr vor fi putut ajunge? Prin urmare, El le-a ridicat prin acest cuvînt orice teamă, și prin această parabolă a grăuntelui de muștar, El le-a întărit credința și i-a învățat că propovăduirea Evangheliei se va întinde peste tot locul. În rest nimic mai bine ales decît grăuntele, de care le vorbește pentru scopul propus: «Aceasta este cea mai mică dintre toate semințele, dar cînd a crescut este mai mare decît toate legumele și se face pom, încît vin păsările cerului și se sălășluiesc în ramurile lui». El a voit să dea pe calea aceasta o idee despre măreția împărăției lui Dumnezeu; astfel trebuia să fie despre predicarea Evangheliei. Căci într-adevăr Ucenicii erau cei mai slabi și mai din urmă dintre oameni; dar virtutea de care erau plini era mare și ea s-a răspîndit peste tot pămîntul»¹⁵. Astfel Sfîntul Ioan Hrisostom, descoperitor al ereziei, pe care o condamnă, lupta în combaterea ei, punea în fața credincioșilor săi teză optimistă și lucrătoare, în duhul Evangheliei creștine.

II. — Ereticii și însușirile lor negativiste

După cum explica Sf. Ioan Hrisostom în «Omiliile» sale, la epistolele către Corințeni și către Coloseni, precum și în tratatul său «Despre Preoție», vina ereticilor consta nu atîta în necitirea, ori necunoașterea Sfintei Scripturi, ci mai ales în greșita interpretare a Sfintei Scripturi. Dar această greșită interpretare a Sfintei Scripturi era pornită din ignoranță, din impietate, din mindrie, din aroganță și din dorința lor de a falsifica adevărurilor dumnezeiești ale Sfintei Scripturi.

Nu Sfînta Scriptură poartă vina pentru confuzia interpretărilor Sfintei Scripturi, ci intențiile răutăcioase ale ereticilor. Căci ereticii «alterînd Scripturile, lasă la o parte celelalte pasagii, spre a căuta dacă nu vor găsi vre-un text favorabil propriei lor nebunii. Și să nu-mi spuneți că eroarea este în Sfînta Scriptură; ea nu este în Scriptură, ci în propria lor perversitate. Mierea este dulce și totuși bolnavul o găsește amară; nu este deloc eroare în miere, ci cauza este însăși boala celui ce o gustă... Ce bunătate a putut fi mai mare ca aceea a lui Hristos? Și cu toate acestea ea n-a folosit cu nimic pe Iuda! Ce poate fi mai pervers ca diavolul? Și cu toate acestea

14. *Ibidem*, p. 390.

15. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XLVI*, c. 2. J. Bareille, op. cit., tom. XII, p. 299; *Migne*, P.G., tom. LVIII, col. 477—479.

Iov a primit cununa. Nici Hristos n-a fost de folos pentru Iuda, din cauza nesimțirii acestuia, nici diavolul n-a vătămat cu nimic pe Iov, din cauza dreptății acestuia. Fac aceste observații ca să fie acuzată, nu Scriptura, ci răutatea acelor ce denaturează prin interpretare o doctrină excelentă. Astfel se servea diavolul de Scriptură, spre a se lupta cu Hristos. Deci Scriptura nu poartă nici o vină, ci spiritul ce dă o falsă interpretare la o doctrină excelentă»¹⁶. Deci folosirea arbitrară Sfintei Scripturi era condamnată cu toată energia de Sfântul Ioan Hrisostom, cu toată competența celui ce posedă cele mai temeinice studii biblice, și retorice, din vremea sa.

Ignoranța ereticilor în cele ale Sfintei Scripturi se vedește complet, prin lipsa de introducere biblică în cărțile Vechiului și Noului Testament și deci necunoașterea autorilor cărților sfinte, a scopului scrierilor lor, a timpului și împrejurărilor când au fost scrise, a locului scrierilor și a istoriei evenimentelor generale când au fost scrise. Ereticii nu folosesc arheologia biblică, ermeneutica biblică cu principiile inspirației biblice, consecințele inspirației divine, cu principiile interpretării biblice, cu cele patru sensuri de interpretare biblică, atât de clar și de frumos expuse de Sfântul Ioan Hrisostom, fruntașul școlii biblice din Antiohia, în multe sale Omilii. Toate aceste lipsuri de cunoștințe de care sufăr ereticii, pentru justa interpretare a Sfintei Scripturi, le releva Sfântul Ioan Hrisostom, la vremea și la locul lor.

Citirea superficială a Iudeilor, combătută de Domnul Hristos, era locul de plecare al Sfântului Ioan Hrisostom, pentru combaterea aceuiași păcat al ereticilor, spre a recomanda studii serioase și aprofundări temeinice, pentru descoperirea adevăratelor învățături ale Sfintei Scripturi: «Pentru aceea Hristos, îndreptându-i pe Iudei către Scripturi, le recomandă, nu simpla lectură, ci studii temeinice și adincite. El nu le spune: «Citiți Scripturile», ci: «Adinciiți (cercetați) Scripturile» (Ioan V, 39). Ceea ce spune Scriptura privitor la această temă, cerind o atențiune susținută, din cauza umbrei ce o acoperea pentru cei din vremea noastră, Mîntuitorul cere de a săpa cu putere acest teren, spre a găsi comorile ce i-au fost incredințate. Ele nu sunt așezate numai la suprafață, ele nu se descopăr singure de la cea dintîi privire: ele sînt din contră ascuse la mare adîncime. Ori, cela ce caută o comoară ascunsă în măruntaiele pămîntului, n-o va afla niciodată dacă nu pune toată puterea și hărnicia încordată. Tot așa Mîntuitorul după ce a spus: «Cercetați (adinciiți) Scripturile» adaugă: «Pentru că voi socotiți că prin ele aveți viață vecinică». El nu le spune: Pentru că aveți; ci «Pentru că voi credeți a avea»; învățîndu-i prin aceasta că ei n-ar putea a avea un mare folos din părerea în care se aflau, că ar fi dedus să ajungă la mîntuire dintr-o simplă lectură, în afară de credință...»¹⁷.

Avea deci toată dreptatea și era justificat Sfântul Ioan Hrisostom cînd explica Psalmii și spunea: «Că partizanii ereticilor își pleacă numai urechea la cuvintele Sfintei Scripturi, dar ei în delirul lor extrem depășesc toate marginile și fac dovada unei profunde ignoranțe, pretinzînd că ei știu ceea ce este mai presus de rațiune. Că ignoranța poate să stea la un loc cu cunoașterea și cunoașterea cu ignoranța»¹⁸... De fapt tocmai această ignoranță a ereticilor, în ceea ce privește elementele fundamen-

16. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia la Sfântul Foca*, c. 3. J. Bareille, op. cit., tom. IV, col. 480—481; *Migne*, P.G., tom. L, col. 703—715.

17. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia XLI la Ioan* c. 4. J. Bareille, op. cit., tom. XIII, p. 593. *Migne*, P.G., tom. LIX, col. 233—234.

18. Sfântul Ioan Hrisostom, *Explicarea la Psalmul LXXIII*, c. J. Bareille, op. cit., tom. IX, p. 660; *Migne*, P.G., tom. LV, col. 458—460.

tale ale Sfintei Scripturi, este cauza lipsei se înțelege în cunoașterea adevărului, fiind lipsiți de o bază temeinică pe care să se poată duce la o dreaptă înțelegere.

Dorința de a domina este principiul ereticilor, afirma Sfântul Ioan Hrisostom, când vorbea despre Maniheii, în explicarea epistolei către Galateni¹⁹. De aceea «arogața și dragostea de putere sint motivul rătăcirii lor». Astfel ereticii nu respectau sfaturile Sfântului Apostol Pavel, care spunea : «Să nu căutăm mărire deșartă, întăritându-ne unii pe alții, pizmuindu-ne unii pe alții» (Galateni V, 26). Răul își are originea tocmai în orgoliul omului. De atâtea ori Sfântul Ioan Hrisostom scotea în evidență mindria și arogața ereticilor, cu încăpăținarea în propria lor rătăcire. Au fost cazuri când Sfântul Ioan Hrisostom caracteriza ereziile ca : «nerușinare intolerabilă» și «profundă lipsă de evlavie»²⁰. De aceea îi caracteriza pe eretici ca «falsificatori ai adevărului». Așa se explică pentru ce ereticii l-au urit de moarte pe Sfântul Ioan Hrisostom, jurându-i răzbunarea, precum au și făcut alături de împărăteasa Eudoxia, când l-au îndepărtat de pe scaunul patriarhal al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol și l-au trimis în exil.

III. Mijloacele de combatere a ereziilor

Se înțelege că Sfântul Ioan Hrisostom, ca un bun, înțelept, drept și adevărat Părinte, vedea și cauzele ivirii ereziilor, dar și mijloacele pentru remedierea acestor cauze. De aceea între mijloacele de remediere a ereziei, Sfântul Părinte își concentra privirile, nu numai către credincioșii contaminați de erezie, ci și către Sfânta Scriptură, către Sfânta Tradiție, către toți bunii credincioși, precum și către tâlmăcitorul Sfintei Scripturi, — Preotul predicator, care are dreptul și îndatorirea de a explica Sfânta Scriptură.

1. — Interpretarea și explicarea Sfintei Scripturi

Sfânta Scriptură ne dă lumina sufletească a vieții, cu Dogma, Morala și Cultul, afirma Sfântul Ioan Hrisostom la explicarea epistolei către Romani. «Să intrăm în lumina cea vie a Scripturii. Ce deplinătate! Ce strălucire! Ce putere! Multe le aflăm din cele ce ne vor fi folositoare. Căci și despre cele prezente și despre cele viitoare îți vorbește David, despre cele ce se văd și despre cele ce nu se văd. Și ne luăm astfel un zbor încântător. Pătrundem astfel în nesfirșite adâncimi ale lumii divine. Altele multe le învățați, despre Hristos, despre înviere, despre viața viitoare.

Dacă coborim în singurătatea noastră prezentă, Scriptura ne luminează destinul nostru, ne instruește asupra drumului de urmat, asupra primejdiilor de care trebuie să ne păzim, asupra luptelor ce avem de întâmpinat în fiecare situație primim învățături potrivite; fiecare din întâmplările vieții înfățișează lecții apropiate de felul lor. Dogma și Morala, Simbolul de credință și Decalogul, credința, nădejdea și dragostea; Scriptura este școala universală a noastră și printr-însa ne aflăm acoperiți²¹ de toată armătura, înzestrați în chip victorios de orice virtute. Iată deci, o elogioasă privire asupra luminii divine, pe care ne-o oferă Sfânta Scriptură, după justificatele afirmații ale Sfântului Ioan Hrisostom.

19. Sfântul Ioan Hrisostom, *Comentarii la Galateni*, c. I. J. Baille, op. cit., tom. XVIII, p. 149 ; *Migne*, P.G., tom. LXI, col. 660—661.

20. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia III la Evangelhia după Ioan*, c. I. J. Baille, op. cit., tom. XIX, p. 240 ; *Migne*, P.G., tom. LIX, col. 38—39.

21. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia XXVIII la epistola către Romani după Mgr. Doublet. Les richesses oratoires de S. Jean Chrysostome reunies et disposées pour la predication*, tom. II, Paris, 1902. *Divine excellence de la Ecriture Sainte*, p. 222—223.

Cînd nu desprindem cu claritate învățăturile, ce se lămuresc din textele Sfintei Scripturi, să mergem la acela ce este instruit în explicarea Sfintei Scripturi: «Dacă această lectură regulată a Sfintei Scripturi nu este de ajuns să faci să-i aflați sensul, să chemați în ajutor luminile unui om mai instruit, mergeți să aflați un dascăl spre a sta de vorbă asupra greutăților întîmpinate și arătați-i dorința zelului vostru. Vă-zîndu-vă că desfășurați această dorință și această pornire nu va zăbovi să deschidă ochii voștri; dacă nu veți găsi un om care să răspundă la încercările voastre, El însuși vă va descoperi aceste mistere»²². Se înțelege că cel instruit pentru cunoașterea adevăratului sens al textelor Sfintei Scripturi, este slujitorul Bisericii, instruit și cu harul lui Dumnezeu, după îndrumarea Sfintului Apostol Pavel: «Și pē unii i-a pus Dumnezeu, în Biserică: întii apostoli, al doilea prooroci, al treilea învățători... Oare toți sînt apostoli? Oare toți sînt prooroci? Oare toți învățători?...» (I Corinteni XII, 28—29).

A. — Sensurile textului Sfintei Scripturi

Se înțelege că preotul instruit și cu ajutorul harului Sfintului Duh al preoției poate să afle sensul cel adevărat al textelor Sfintei Scripturi, în care se află, nu numai sensul literal — istoric — gramatical, ci și sensul alegoric și cel anagogic profetic și cel tipic după rînduielele ermineutice ortodoxe. Astfel Sfîntul Ioan Hrisostom cînd explica psalmul XLVI, în Omiliile cu explicarea tuturor psalmilor spunea: «Totuși ar fi poate mai adevărat de a înțelege acest psalm în sens anagogic, ridicîndu-se mai presus de sensul istoric și literal. Regele-profet începe printr-o invitare la înfățișări exterioare și văzute ale bucuriei, dar spre a călăuzi către cunoașterea adevărilor duhovnicești. Repet aici ceea ce am spus mai-nainte, în Scriptură există lucrări ce trebuiesc înțelese în mod deosebit... Sînt anumite locuri ce trebuiesc luate într-o dublă înțelegere, în sens literal și în sens spiritual, cum este istoria figurativă a fiului lui Abraam»²³... În operele sale omiletice, Sfîntul Ioan Hrisostom ne dă exemple pentru fiecare din cele patru sensuri ale interpretării Sfintei Scripturi după cazul cuprinsului textului respectiv, precum se va arăta explicit într-o lucrare de Omiletică ortodoxă, ținînd seama și de îndrumările pe care le avem de la specialiștii în Exegeza Noului Testament²⁴.

B. — Contextul

Nu este îngăduit a se detașa un fragment de text biblic, spre a se tîlmăci aparte de restul contextului biblic respectiv: «Nu-i îndeajuns să scoatem un text la întimplare, de a smulge într-un fel oarecare elementele Sfintei Scripturi, de a înfățișa pasajii izolate și despărțite de lucrurile cărora aparțin spre a le batjocori în plină liniște și libertate — căci astfel s-au răspîndit învățători corupătoare demonul inspirînd inși plini de toropeală cugetării de a se apuca de mărturia cărților noastre sfînte îndepărtate de adevăratul lor sens, mutilate ori dislocate spre a întuneca adevărul. Dar, eu repet, nu este deajuns a spune: Scriptura spune lucru cutare; trebuiește mai

22. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia III despre Lazăr*, c. 3. J. Bareille, tom. II, p. 392; *Migne*, P.G., tom. XLVIII, col. 994—996.

23. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Explicarea psalmilor*. Psalmul XLVI, 1. J. Bareille, *op. cit.*, tom. IX, p. 228.

24. Prof. Dr. Iustin Moisesescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, Cernăuți, 1942, Part. II, cap. 2. Sensurile Sfintei Scripturi, p. 62—111.

mult, pasajul să fie parcurs în întregime; căci dacă nu ținem seama de legătura și de ideile ce urmează, vor urma o mulțime de învățături înspăimântătoare»²⁵.

Detășarea tendențioasă a textului biblic din contextul ce urmează a fi explicat, este atât de importantă, încât Sfântul Ioan Hrisostom revine asupra ei, făcând următoarele observări și îndrumări: «Ceea ce nu trebuie luat fără înțelegerea textelor Scripturii, că nu trebuie a le izola de context, a le separa de ceea ce le unește; că nu trebuie a se mulțumi cu câteva cuvinte de față îndepărtate de înțelesul pe care-l dau cele anterioare și cele următoare, pentru a scoate o părere necinstită și îndrăzneată, Ce! Cînd este vorba de a clarifica ceva înaintea tribunalelor profane, nu neglijem nici o împrejurare, ci ne apucăm de o cercetare amănunțită, înțelegînd timpul, locurile, cauzele, persoanele și o nesfîrșită cercetare asupra altor laturi; și cînd este vorba de chestiuni de care depinde viața vecinică, noi vrem să cităm fără băgare de seamă exemplele și pasajele Scripturii!»²⁶. Pe acei ce făceau adăugiri, mutilări, alterări și transpuneri de texte sacre, spre a introduce doctrine perverse care lucrează din răutatea diavolului, îi privea ca pe niște falsificatori.

C. — Justificarea sensului în interpretarea textului de către exeget

A explica cuvîntul Sfintei Scripturi, ca simple «cuvinte goale», scoțînd lucrurile și evenimentele seculare din mediul corespunzător, din locul în care s-au petrecut, din timpul în care s-au desfășurat, ca și din timpul în care au fost scrise, a face abstracție de împrejurările timpului, Sfântul Ioan Hrisostom socotea ceva «absurd». Cu atât mai mult este trebuință de exactitate a ideii ce se ascunde în text, cu cît este vorba de adevăruri relevate, de mîntuirea sufletului nostru, de viața eternă. De aceea Sfântul Ioan Hrisostom preciza cu «mediul», «locurile», «timpurile», «cauzele», «persoanele»²⁷, sînt alți factori esențiali, de care exegetul trebuie să țină seama în interpretarea Sfintei Scripturi. Viața cu moravurile poporului evreu, geografia biblică, epoca scriitorilor inspirați, împrejurările în care au scris, sînt pe drept cuvînt cunoștințe necesare exegetului. Și atunci ne putem întreba pe drept cuvînt, cîți eretici au cunoștințe și respectă ermineutica biblică, arheologia biblică, studii temeinice ale textului biblic, ale inspirației divine și consecințele ei cu introducerea biblică în Sfînta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament?

D. — Inspirația divină a textului biblic și consecințele

Să urmărim cu atenție un exemplu clasic și strălucit al argumentării Sfîntului Ioan Hrisostom, care folosind inspirația divină a Sfîntului Apostol Pavel în epistola sa către Filipeni (cap. II, 5—8), cu un singur principiu fundamental al dogmei despre dumnezeirea Domnului Hristos, anihila ereziile din vremea sa. Astfel mai întîi citează textul epistolei pauline către Filipeni: «Cugetați în voi la fel ca și Hristos Iisus, care fiind în chipul lui Dumnezeu n-a socotit o răpire a fi El întocmai ca Dumnezeu» (Filipeni II, 5—6). După aceea a continuat Sfîntul Ioan Hrisostom în Omilia sa: «Îndoți-vă atențiunea, vă conșur, sufletul vostru să fie în veghere. Ca o sabie cu două tăișuri străpunge și distruge tot ce înfilnești, pentru singurul motiv

25. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia despre liberul arbitru*. 2. J. Bareille, *op. cit.*, tom. X, p. 344—345.

26. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia despre liberul arbitru*. c. 3. J. Bareille, *op. cit.*, tom. X, p. 348.

27. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Ieremia X, 23*, Migne, P.G., tom. LVI, col. 158.

că este ascuțită în amîndouă părțile și nimic n-ar putea să-i reziste acestei forțe; astfel este cuvîntul Sfîntului Duh. Prin cuvintele pe care veniți să le înțelegeți, Pavel contrazicea deodată pe Arie din Alexandria, pe Paul de Samosata, pe Marcel din Galatia, pe Sabellius Libianul, pe Marcel Ponticul, pe Valentin, pe Manes, pe Apolinarie Laodicianul, și pe Fotin și pe Sofronius etc.».

«Treziți-vă sufletele voastre deci, ca și cum ați asista la un mare spectacol, spre a vedea atîtea falange de trupe greu înarmate căzînd sub aceeași lovitură; nu lăsați să vă scape bucuria unui astfel de prilej. În cursele de care și de cai, nu este nimic care să impresioneze mai mult și să facă atîta plăcere, decît de a vedea unul din aceste care, după ce a răsturnat pe toate celelalte împreună cu conducătorii lor, că înaintează singur în locurile de luptă printre aceste dărmături și ajunge la țintă; din toate părțile amfiteatrului aplauzele și aclamațiile se înalță către cer, iar învingătorul, ca și cum bucuria îi dăruiește aripă, ca și cum aplauzele l-ar purta în sus, îndată străbătînd văzduhurile. Oare această plăcere, în comparație cu aceea pe care o încercăm de a împrăstia dintr-o dată, sub puterea grației divine, batalioanele ticsite ale tuturor ereziilor cu conducătorii lor, așa precum sînt toate uneltirile diavolului?».

«Dacă o aflați bună, să așezăm mai întii în ordine și să trecem în revistă înșiși ereziile. Preferați drumul erorii, ori pe cel al vremii? Să o păstrăm pe cea din urmă, căci cea dintii nu este așa ușor de descurcat. Libianul Sabellius se înfățișează deci înaintea celorlalți. Ce spune el? Că aceste denumiri de Tatăl și Fiul și de Sfîntul Duh, nu sînt decît niște simple denumiri, însemînd o singură persoană. Marcian Ponticul pretinde că Dumnezeu, Creatorul tuturor ființelor, nu este principiul bine-lui, nici Tatăl lui Hristos cu adevărat bun, el își închipuie un altul, pe care-l privește ca drept; el mai susține că Fiul nu s-a făcut om pentru noi. Marcel, Fotin și Sofronius învață despre Cuvîntul că nu este decît o forță impersonală și că această forță se află în descendentul lui David, negînd astfel substanța ipostatică. Arie admite pe Fiul, dar numai numele; el face dintr-însul o creatură și cu mult inferioară Tatălui. Ceilalți refuză un suflet Cuvîntului intrupat».

«Vedeți acum carele aranjate înaintea voastră? Vedeți acum Apostolul răs-turnîndu-le dintr-o dată, împrăștiindu-le pe toate cu un singur cuvînt al său: «Cugetați în voi la fel ca și Hristos Iisus, Care, fiind în chip de Dumnezeu, n-a socotit o răpire a fi El întocmai cu Dumnezeu» (Filipeni II, 5—6). Dintr-o singură lovitură, Paul de Samosata, Marcel și Sabellius cad peste celălalt «Care fiind în chipul lui Dumnezeu», spune Apostolul. Dacă este forma sa, poți tu să afirmi sigur, mizerabile, că El a început în sinul Mariei, ceea ce nu era înainte? Și tu, poți să susții că El nu este decît o simplă forță, cînd s-a spus că are însuși chipul lui Dumnezeu și că pe urmă a primit pe cel de rob? (Filipeni II, 7). Chipul de rob, răspunde-mi, este el numai forța Sa și nu este însăși natura Sa? Aceasta este în mod real natura Sa, îmi vei răspunde tu. Deci chipul lui Dumnezeu, cum spune textul, acesta este însăși natura lui Dumnezeu și nu o forță oarecare. Iată, deci, pe Marcel Galatul, iată pe Sofronius și pe Fotin trîntiți la pămînt».

«Vine în sfîrșit Sabellius. «N-a socotit a fi el întocmai cu Dumnezeu» (Filipeni II, 6). Ori, nu este vorba de egalitate într-o singură persoană, ci este egal cu cineva. Vedeți deci cele două ipostase deosebite și nu sînt nume fără realitate. În aceasta este de ajuns pentru a se stabili existența veșnică a Fiului unic. Ce vom spune acum contra lui Arie, care pretinde că Fiul este de o altă natură? Poate că ați dori să vă explic ce însemnează aceste cuvinte: «Chip de rob luînd» (Filipeni II,

7). Acestea înseamnă că El s-a făcut om, nu este așa? Prin urmare, avind chipul lui Dumnezeu. El era întocmai cu Dumnezeu; căci în amindouă cazurile noi aflăm cuvântul chip. Dacă este adevărat într-unul, nu este mai puțin adevărat în celălalt; chipul lui Dumnezeu este, aceasta este deci natura divină. Aceasta nu este totul; după exemplul lui Ioan în Evanghelia sa, Pavel afirmă egalitatea și declară că Fiul nu este întru nimic inferior Tatălui: «A socotit, fără uzurpare a fi egal cu Dumnezeu»... Deci cum El nu era Dumnezeu într-un fel inferior, El n-a uzurpat egalitatea cu marele și supremul Dumnezeu. Să existe deci un mic Dumnezeu, precum există un mare Dumnezeu? Iată visurile elenice introduse de voi în dogmele Bisericii»²⁸.

Această frumoasă și interesantă Omilie, cu sinteza argumentelor de combaterea ereziilor vremii Sfântului Ioan Hrisostom, poate fi apreciată ca model, nu numai al forme de expunere hrisostomică, ci și ca o adâncire a cercetării și explicării documentate a Sfintei Scripturi. Fiecare cuvânt biblic își are înțelesul său important ca text în legătură cu dogmele Bisericii, după cum ansamblul contextului susține aceeași idee fundamentală, a atributelor naturii divine și umane ale Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Înțelepciunea, evlavvia, răbdarea, sirguința și claritatea, folosite de Sfântul Ioan Hrisostom, în apărarea dogmelor fundamentale ale Bisericii, cu folosirea statornică și explicativă a textului Sfintei Scripturi, în ansamblul contextului biblic, ne pot fi pilduitoare și pentru vremea noastră, când apărăm dogmele și tradițiile Ortodoxiei, față de ereziile venite în Biserica creștină universală. Deci, exemplul, citat din combaterea ereziilor din epoca Sfântului Ioan Hrisostom, ne înfățișează o clasică interpretare a Sfintei Scripturi, cu vădirea sensului literal istoric gramatical al realității istorice de la baza textelor, precum și cu vădirea sensului spiritual, în ceea ce privește evidențierea dogmei fundamentale a Bisericii ortodoxe. Dealtfel acest îndoit sens al anumitor texte biblice a fost menționat de Sfântul Ioan Hrisostom, precum am putut vedea anterior.

2. Sfinta Tradiție

2. — Sfinta Tradiție, în care se păstrează cuvântul dumnezeiesc, oral, pe lângă cel din Sfinta Scriptură, în care se păstrează cuvântul dumnezeiesc scris, era păstrată cu evlavie și folosită cu înțelepciune de Sfântul Ioan Hrisostom, precum se va putea vedea. Căci precum afirma Ucenicul cel mai apropiat al Domnului Hristos, Sfântul Apostol și Evanghelistul Ioan, multe din învățăturile Domnului Hristos nu s-au putut scri: «Sînt încă și alte multe cîte a făcut Iisus, care de s-ar fi scris cîte una cred că nici în lumea aceasta n-ar încăpea cărțile ce s-ar fi scris» (Ioan XXI, 25). După cum el însuși în misiunea sa apostolică, folosea pe lângă epistole și învățătura orală, grăită din gură: «Multe avînd a vă scrie, n-am voit pe hîrtie și eu cerneală, ci nădăjduiesc că voi veni la voi și voi grăi gură către gură, ca bucuria noastră să fie deplină» (II Ioan I, 12). Însuși Sfântul Apostol Pavel îndemna pe credincioșii Tesaloniceni să țină și să păstreze cele primite de la el, nu numai pe cale scrisă, ci și pe cale orală: «De aceea deci, fraților, stați neclintiiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră» (II Tesaloniceni II, 15). Sfinta Scriptură în multe locuri justifică folosirea Sfintei Tradiții. Însemnătatea acestor învățături orale, ale Sfintei Tradiții, a fost atît de mare, că Sinoadele ecumenice le-au putut folosi în formularea Dogmelor Ortodoxiei noastre.

28. Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia VI la epistola către Filipeni*, c. 1—2, J. Bareille, op. cit., tom. XVIII, p. 513—516; Migne, P.G., tom. LXII, col. 217—221.

Sfântul Ioan Hrisostom, care a explicat credincioșilor aproape toate epistolele Sfântului Apostol Pavel, după ce a explicat prima epistolă către Tesaloniceni în 11 Omilii și epistola a doua în 5 Omilii, când a ajuns la Omilia IV de la epistola a doua, a interpretat și textul privitor la «predaniile învățate» (II Tesaloniceni II, 15). Cu prilejul acesta Sfântul Părinte a rostit: «Nu este lucru de mică însemnătate, ca Hristos să facă ca gloria Sa să fie în mintuirea noastră. Nimic nu dovedește mai mult dragostea pentru oameni, decît de a aprecia o glorie de a aduce deplină min-tuire. Este mare deci Învățătorul căruia-i slujim, pentru că El dorește astfel fericirea noastră: este deci mare acest Duh dumnezeiesc, fiindcă El lucrează sfințirea noastră. Pentru ce sfințirea este aici înaintea credinței? Fiindcă, după ce am fost sfințiți, avem trebuință de o credință de neclintit. Vedeți cum ne arată El, că nimic nu vine de la ei, că totul vine de la Dumnezeu. «Astfel dar, fraților, fiți neclintiți și păziți tradițiile pe care le-ați primit, fie prin cuvînt, fie prin scrisoarea noastră». De aici rezultă în mod clar că Apostolii nu constrîngeau învățătura toată la scrierile lor, și că ei învățau multe lucruri prin viu grai, care toate erau deopotrivă vrednice de credință. Să credem deci în tradițiile Bisericii. Acestea sunt tradiții; nu întrebați mai mult»²⁹. Deci Sfântul Ioan Hrisostom era ferm în convingerea că Sfînta Tradiție întregeste Sfînta Scriptură în ceea ce privește învățătura divină.

Preocuparea Sfîntului Ioan Hrisostom pentru respectarea Sfîntei Tradiții, precum și pentru păstrarea ei curată, se poate vedea și în explicarea epistolei a doua a Sfîntului Apstol Pavel către Timotei, la Omilia III, în care explică textul ultimelor șase versete ale primului capitol (II Timotei I, 14—18). Mai întîi apreciază valoarea adevăratei Tradiții, pe care o așează egală cu Sfînta Scriptură, întemeiat pe cuvintele Sfîntului Apstol Pavel: «Ține dreptarul cuvintelor sănătoase pe care le-ai auzit de la mine, cu credință și cu iubirea ce este în Hristos Iisus» (II Timotei I, 14). La explicarea acestui text Sfîntul Ioan Hrisostom spunea: «Pavel arăta ucenicului său ceea ce trebuia să facă, nu numai din epistolele sale, ci și din cuvîntul său. Dovada, se vede în anumite pasagii ale Scripturii, spre exemplu în acestea: «Prin cuvintele noastre, sau prin epistolele pe care vi le-am trimis» (II Tesaloniceni II, 15); dar în nici o parte ea nu se vede mai explicită ca în textul pe care vi-l citim. Departe de noi ideea că doctrina învățată oral, căci el nu scrisese totul ucenicului său, a fost greșită; el i-o reamintește și i-o confirmă aici: «Ține dreptarul cuvintelor sănătoase, pe care le-ai auzit de la mine» (II Timotei I, 13). Ca un artist, se pare a spune, am întipărit în tine un chip al virtuții și de tot ce este plăcut lui Dumnezeu am pus-o în sufletul tău ca o lege, un arhetip, un model, păstrează-o cu mare grijă, folosește în tot ce privește credința și iubirea»³⁰.

Tradiția adevărată trebuie însă, nu numai apreciată, urmată și implinită, dar și păstrată, păzită, în curătenia ei, căci demonul zizaniilor poate veni pe ascuns s-o turbure, pînă la nimicire. Sfîntul Apostol Pavel scria: «Lucrul cel bun ce ți s-a încredințat, păzește-l, cu ajutorul Sfîntului Duh, care sălășluiește între noi» (II Timotei I, 14). Iar Sfîntul Ioan Hrisostom explica: «Nu-i este dat omului, nici virtuții curat naturale de a păstra în chip credincios o comoară așa de bogată. Pentru ce? Pentru că nu lipsesc hoți, și că la folosirea grelei întunecimi diavolul pregătește loviturile sale, fără ca noi să prevedem, nici timpul, nici ora acțiunii sale. Atunci cum vom

29. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia IV, c. 2, la epistola II Tesalontcenti*. J. Bareille, *op. cit.*, tom. XIX, 344; *Migne*, P.G., tom. LXII, col. 488.

30. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia III la epistola II Timotei*, cap. 1, J. Bareille, *op. cit.*, tom. XIX, 553—554; *Migne*, P.G., tom. LXII, col. 613.

ajunge să o păzim? Prin Sfântul Duh; adică dacă avem Sfântul Duh în noi; și noi îl vom avea, dacă nu îndepărtăm grația divină... Dar, dacă această grație divină este păzită, pentru ce această învățătură a Apostolului? Pentru ca să păstrăm Dulul Sfânt în sufletele noastre și să nu-l alungăm prin păcat...»³¹.

A fost firesc ca Sfântul Ioan Hrisostom să stăruiască asupra însemnătății Sfintei Tradiții, ca și asupra păzirii ei curate și neprihănite, pentru că lipsa ei dăunează completării Sfintei Scripturi, iar tulburarea ei cu învățături greșite, cu erezii, duc la doctrine, cu totul altele, decît luminii cuvîntului dumnezeiesc, fie scris în Cărțile sfinte, fie transmis pe cale orală, rostite din gură și auzite. Importanța acestei părintești preocupări hrisostomice, este cu atît mai mare, cu cît mărimea și mulțumirea ereziilor, folosea ca demonul pe întunericul nopții alterarea adevăratei Tradiții, în formularea învățaturii creștine. Iar Sfântul Duh, care a călăuzit pe Sfinții Părinți la Sinoadele ecumenice în formularea învățaturii creștine, era implorat de Sfântul Apostol Pavel și susținut în tălmăcirile sale biblice de Sfântul Ioan Hrisostom, precum am putut vedea. Deci Sfînta Tradiție are valoarea egală cu Sfînta Scriptură, precum a afirmat Sfîntul Ioan Hrisostom și cu alte prilejuri.

3. — Preotul și explicarea Sfintei Scripturi

Sfîntul Ioan Hrisostom, care explica Sfînta Scriptură credincioșilor, nu numai Duminica și în sărbători, ci de patru ori în timpul săptămîinii, ne-a rămas cel mai mare predicator și tălmăcitor al Sfintei Scripturi, precum mărturisesc Omiliile sale, care reconstituiesc în explicații aproape întreaga Sfîntă Scriptură. De aceea a rămas patronul predicatorilor, nu numai al Bisericii Ortodoxe, ci și al Confesiunilor creștine apusene, ce se întrec în popularizarea operilor sale, traduse și tipărite. A fost firesc ca Sfîntul Ioan Hrisostom să pună atîta pasiune și stăruință asupra rolului predicii Preotului, în importantul său tratat «Despre Preoție»³² a cărui traducere s-a publicat și în revistele noastre bisericești³³. După cum, pentru aceleași motive, ne-a lăsat și în mod special, «Omilia despre Predică»³⁴.

În predica cu explicarea Sfintei Scripturi, ca documentarea dreptei credințe, de către Preotul predicator, găsea Sfîntul Ioan Hrisostom mijlocul cel mai puternic și remediul central, nu numai pentru menținerea sănătății sufletești a creștinilor dreptcredincioși, dar și pentru vindecarea rănilor și boalelor sufletești ale creștinilor răătăciți de la credința cea adevărată, adică ale ereticilor: «Pentru vindecarea infirmităților corporale s-au găsit mii de medicamente, mii de instrumente deosebite; influența aerului este deajuns cîte odată spre a le reda sănătatea; un somn binefăcător ce vine peste bolnav înlocuiește toate resursele medicinei. Nimic asemănător aici, în situația noastră; un singur meșteșug, o singură cale pentru a ne aduce la viață, cu exemplul virtuții, virtutea cuvîntului, adică predica. Aceasta este unicul instrument, singura hrană, aerul cel mai binefăcător; aceasta înlocuiește toate doctoriile, fierul

31. *Ibidem*.

32. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre preoție*, Migne, P.G., tom. XLVIII, col. 623—692.

33. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, traducere de Pr. Fecloru, Revista «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXV, nr. 10 oct. 1957, p. 624 ș.u.

34. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia despre predică*, J. Bareille, *op. cit.*, tom. IV, col. 415—419; Migne, P.G., tom. XLVIII, col. 653—622.

A se vedea: *Omilia despre predică a Sfîntului Ioan Hrisostom*. Stadiu omiletic, analitic și comparativ cu predica modernă și contemporană de *Preotul Mihail Bulacu* Conferențiar universitar, București, 1946, p. 1—47.

și focul; prin aceasta se scoate întreaga putreziciune, cu care se vindecă rănille; dacă aceasta nu poate nimic, tot restul este nefolositor. Iată prin ce mijloc ridicăm un suflet căzut, micșorăm orice îngîmfare, corectăm toate abuzurile și toate cusururile; totul este acolo în predică pentru tămăduirea sufletească³⁵.

Convins de acest mare adevăr, Sfintul Ioan Hrisostom stăruia cu argumente biblice asupra importanței predicii și a explicării Sfintei Scripturi, dedicîndu-i aproape în întregime cărțile IV și V din tratatul său: «Despre Preoție». Iar cînd ajunge la îndatorirea preotului de a explica Sfînta Scriptură prin predică, putem afla: «Cînd Pavel vorbește preoților, iată cum se exprimă: «Preoții care își țin bine dregătoria, să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei ce se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura» (I Timotei V, 17). Metoda desăvîrșită de a instrui ascultătorii, este aceea de a-i aduce prin exemplu, deopotrivă, ca și prin cuvînt la forma de viață pe care ne-a arătat-o Mîntuitorul. Nu sunt deajuns faptele, spre a lumina sufletele. Cuvîntul acesta nu este de la mine, ci de la dumnezeiescul Învățător: «Cel ce va face și va învăța aceasta mare se va chema în împărăția cerurilor» (Matei V, 19). Dacă a practica ar fi același lucru cu a instrui, ar fi fost inutil de a mai adăuga această a doua condiție a mării. Ar fi fost deajuns să spună: Cel ce va face... Dar nu, El distinge perfect aceste două lucruri; purtarea are partea sa, iar cuvîntul partea sa și una nu s-ar putea despărți de cealaltă, spre a convinge în mod complet... Cînd se duce lupta în special asupra dogmelor, cînd și de o parte și de alta se invocă Scripturile, ce argument se poate trage din felul de viață? La ce servesc sudorile ce le-a revărsat, dacă după atîta muncă și oboseală a căzut în erezie prin cea mai streină orbire, cînd se află scos din corpur Bisericii?»³⁶.

Dar dacă îndatorirea preotului de a instrui pe credincioși prin predică, își are deosebita ei însemnătate, îndatorirea preotului de a-și alcătui predica cu toată atenția și a nu folosi predici întocmite de alții, este tot atît de mare: «Este vorba de munca pe care o depune, pentru a pregăti instrucțiunile destinate poporului. ...Se întîmplă predicatorului de a introduce în predica sa un pasajiu ce nu este al său, și numai decît se expune la insulte ce s-ar potrivi chiar hoților. Adesea el nu va împrumuta nimic; dar numai simpla bănuială este deajuns pentru ca el să fie insultat, ca și cum ar fi fost prins asupra faptului. Ce să mai spun? Nu numai că nu poate folosi din munca altora, dar nu-i este îngăduit de a da decît din roadele muncii sale»³⁷. Adică predica să fie originală, să fie roada muncii predicatorului, căci numai așa o poate susține — cu toată convingerea, cu toată însuflețirea: «Presupuneteți un preot care se ridică în mijlocul fraților săi credincioși și care și el începe să adauge la toropeala lor, dar se și încurcă și este copleșit în sfîrșit, pentru că i se încurcă vorba; că se înroșește la față de rușine și la un moment dat pierde șirul celor ce vrea să spună»... «Dar cînd nici un glas acuzator nu va putea să se ridice contra sa, atunci el va fi liber să conducă după a sa părere sufletele ce-i sînt încredințate, și-i va fi îngăduit să întrebuinteze rînd pe rînd și cum va voi, asprimea și mîngîierea»³⁸.

35. Sfintul Ioan Hrisostom, *Despre Preoție*, cartea IV, cap. 3, J. Bareille, *op. cit.*, tom. II, col. 73—79; *Migne, P.G.*, tom. XLVIII, col. 665—666.

36. *Ibidem*, *Despre Preoție*, Lib. IV, cap. 8, J. Bareille, *op. cit.*, tom. II, *Migne, P.G.* tom. XLVIII, col. 690—691.

37. *Ibidem*, *Despre Preoție*, Lib. V, cap. 1, J. Bareille, tom. II, p. 85—86. *Migne, P.G.*, tom. XLVIII, col. 671—674.

38. Sf. Ioan Hrisostom, *Despre Preoție*, Lib. 5, cap. 8, J. Bareille, tom. II, p. 87; *Migne, P.G.*, tom. XLVIII, col. 673—674.

Cuvîntarea predicii preotului predicator să fie bogată în folosirea învățăturilor Sfintei Scripturi, precum Sfîntul Apostol Pavel își îndruma pe ucenicii săi. Iată ce spunea el însuși ucenicului său: «la aminte la citit, la îndemnul la învățătură» (I Timotei IV, 13). Mai departe, el semnaleză roadele unei asemenea lecții: «Căci, făcînd aceasta, și pe tine te vei mîntui și pe cei care te ascultă (IV, 16). Apoi adaugă: «Un slujitor al Domnului nu trebuie să se certe, ci să fie blînd față de toți, destoinic să dea învățătură, îngăduitor» (II Timotei II, 24). Și în capitolul următor: «Rămii în cele ce ți s-au dat și încredeînat, deoarece știi de la cine ai învățat și fiindcă de mic copil cunoști Scripturile Sfinte, care pot să înțeleptească spre mîntuire» (III, 11—15). «Scripturile inspirate în chip dumnezeiesc sînt de folos în fiecare din părțile lor, pentru a instrui, pentru a încredeîna, pentru a mustra, pentru a stabili în stare de dreptate, spre a călăuzi pe omul lui Dumnezeu către desăvîrșire» (IV, 11—15)... Iar cînd vorbește preoților care-și conduc bine mulțimea credincioșilor ie spune: «Preoții, care își țin bine dregătoria, să se învrednicească de indoită cinste, mai ales, cei care se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura (I Timotei V, 17)»³⁹. Deci se poate observa destul de clar legătura dintre preot și predică, între predică și cuvîntul lui Dumnezeu din Scriptură și deci stăruința asupra explicării Sfintei Scripturi pe calea predicii, spre a nu lăsa sufletele să cadă în erezie și să iese din sălașul Bisericii⁴⁰. Astfel tratatul Sfîntului Ioan Hrisostom «Despre Preoție», devine așa de important pentru predicator, încît trebuie să-i devină preotului cartea sa, nu numai de căpătîii, ci alături de Sfînta Scriptură în biblioteca sa de lucru.

4. — Comunitatea credincioșilor să aibe credința ortodoxă consolidată pe temeiul Sfintei Scripturi

Scopul acesta este urmărit de lucrarea tipărită «Învățătura de Credință creștină ortodoxă», cînd tratează în prima parte «Despre Credință»⁴¹, cu argumente biblice și patristice. La această consolidare a credinței ortodoxe, pe temeiul învățăturilor Sfintei Scripturi, ne îndeamnă și Sfîntul Ioan Hrisostom, pe argumentul firesc, că microbul ereziei se așează întotdeauna pe fisuri și răni sufletești. Situația ideală este acolo unde preotul predicator este un iscusit cunoscător și propovăduitor al Sfintei Scripturi, iar credincioșii sînt înțelepți și buni înțelegători ai Sfintei Scripturi⁴².

Permanentă, vigilență, adică veghere cu pază bună, este necesară din partea preotului predicator, în explicarea Sfintei Scripturi, cu susținerea dogmelor, pe temeiurile biblice, căci pe cînd dormeau oamenii, a venit vrășmașul și a semănat neghină (Matei XIII, 25), spunea Domnul Hristos în pilda neghinelor. Acest «somm» îl talmăcea Sfîntul Ioan Hrisostom vorbind: «pentru alte suflete scăderea a venit din cauza somnului: de unde vine trebuința unei supravegheri neîncetate. Însuși Domnul a rostit: «Cel ce va stăruii pînă la sfîrșit, acela se va mîntui» (Matei X, 22). Cum să nu adormi? Este cu neputință a se lipsi omul de somn cu corpul său; dar a dormi în ceea ce privește voința, această nu este același lucru. De aici vine și sfatul Sfîntului Pavel:

39. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre Preoție*, Lib. IV. cap. 8. J. Bareille, *op. cit.*, tom. II, p. 82; Migne, P.G., tom. XLVIII, col. 670—672. 40. *Ibidem*.

41. *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, Tipărită cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul României, București, 1952, Partea I, «Despre Credință», p. 143—189.

42. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia I, Despre omul cel bogat*, cap. 1, J. Bareille, *op. cit.* p. 38.

«Privegheați, rămâneți tari în credință» (I Corinteni XVI, 13)⁴³. Deci viața preotului predicator în explicarea Sfintei Scripturi să fie pururea trează și niciodată adormită. Căci numai prin cunoașterea adevărului biblic de către credincioși se întărește credința cea adevărată și se poate ușor observa erezia: «Dacă noi avem însușirile sufletului exersate în distingerea binelui de rău, îl vom putea recunoaște ușor. Și cum ne vom putea depinde? Prin ascultarea permanentă a cuvintului, prin studiul meditat al Cărților sfinte»⁴⁴. Căci cum vom putea cunoaște adevărul, dacă nu l-am auzit și cum îl vom auzi dacă nu li s-a propovăduit? (Romani, X, 14). Prin urmare toate îndemnulurile Sfintului Părinte sînt pentru consolidarea dreptei credințe a credincioșilor pe temeiurile Sfintei Scripturi, ce trebuie popularizată prin explicări, pe calea predicii.

5. — Evitarea certurilor și violenței față de eretici

Pe cît era de stăruitor Sfintul Ioan Hrisostom în combaterea ereziilor, pe atîta era de înțelegător al existenței lor. Însăși pilda seminței celei bune și a neghinelor, rostită de Domnul Hristos (Matei XIII, 24—30), explicată de Sfintul Părinte, ne arată profetia divină a venirii unor asemenea rătăcirii. De fapt, însuși Domnul Hristos, care a propovăduit adevărul dumnezeiesc, în cea mai curată esență, a întîmpinat în față atîtea răstălmăcirii față de Cel ce a fost «calea, adevărul și viața» (Ioan XII, 6). Liberă voință a omului și liberul arbitru al credinței sale au rămas neoprimate, adică tolerate. Căci dacă oamenii cei buni primesc adevărul, iar cei răi îl resping, fără aceasta, unde ar mai fi liberul arbitru al omului? Sfintul Apostol Pavel convins de acest adevăr, a mers pînă acolo, să arate că ereziile sînt chiar necesare, spre a se vădi mai mult credința cea adevărată (I Corinteni XI, 19).

Sfaturile și îndemnulurile date de Sfintul Apostol Pavel către ucenicii săi Timotei și Tit, de a se purta cu blîndețe față de eretici, au fost luate la inimă de Sfintul Ioan Hrisostom, spre a le explica și credincioșilor în Omiliile sale. Căci Sfintul Pavel scria lui Timotei, că un slujitor al Domnului nu trebuie să se certe, ci să fie blînd față de toți, destoinic, să dea învățătură, îngăduitor, certînd cu blîndețe pe cei ce stau împotriva, că doar va da Dumnezeu pocăință, spre cunoașterea adevărului, spre a scăpa din cursa diavolului (II Timotei 24—26). Aceleași sfaturi părintești le dădea și lui Tit, cum trebuie să se poarte cu ereticii: «De omul eretic după întîlia și a doua muștrare, depărtează-te, știînd că unul ca acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osîndit» (Tit III, 10—11). Sfintul Ioan Hrisostom împărtășește această atitudine, spunînd: «Cînd un om este așa de pervertit că este hotărît, ca orice s-ar întîmpla, să nu-și schimbe părerea, pentru ce să-ți mai pierzi timpul să răspîndești sămînța cea bună pe piatră, cînd ar trebui mai bine să-ți folosești munca față de credincioși, îndemnîndu-i la fapte bune și alte virtuți? «Că doar de le va da Dumnezeu pocăință spre cunoașterea adevărului» (II Timotei II, 25); și acum «De omul eretic, după întîlia și a doua muștrare depărtează-te...» (Tit III, 10). Pe dată ce se poate vedea că pentru toți este un vrăjmaș declarat, pentru ce să mai

⁴³ Sfintul Ioan Hrisostom, *Omilia XLVI la Evanghelia după Matei*, c. 1. J. Barelle, tom. XII, p. 266—297; *Migne, P.G.*, tom. LVIII, col. 475—477.

⁴⁴ Sfintul Ioan Hrisostom, *Omilia VIII la epistola către Evrei*, c. 4. J. Barelle, *op. cit.*, tom. XX, p. 106; *Migne, P.G.*, tom. LXII, col. 73—75.

⁴⁵ Sfintul Ioan Hrisostom, *Omilia VI la epistola către Tit*, c. 1. J. Barelle, *op. cit.*, tom. XX, p. 54; *Migne, P.G.*, tom. LXII, col. 696—698.

continui o luptă zadarnică și să bați vîntul fără de folos⁴⁵. Această treaptă mustrează o recomandă și Domnul pentru cel ce cade în eroare, pentru ca în ultimă instanță „de nu va asculta nici de Biserică, să-ți fie ție ca un păgîn și un vameș” (Matei XVIII, 17).

Totuși erezia rămîne păcatul, ce va urma să fie sancționat la vremea sa de către supremul judecător. Căci și neghina care a răsărit și a crescut în mijlocul grîului, cu sămînța aruncată de diavolul vrășmaș, va fi lăsată numai pînă la vremea secerișului, cînd va fi smulsă și aruncată în foc. «Admirați, continua Sfîntul Ioan Hrisostom, cu toate acestea, bunătatea cu care înfățișează motivul părerii pe care o are și ordinea pe care era să i-o dea. Ce se va întîmpla deci dacă nu s-ar lăsa neghina pînă la seceriș?» Atunci, voi zice secerătorilor: Smulgeți mai întîii neghina și legați-o în snopi, ca să o ardem» (Matei XIII, 30). El reamintește ucenicilor cuvintele prin care Ioan afirmă puterea sa de judecător, și le spune că trebuie să lase neghina, cîtă vreme se găsește amestecată printre grîu; căci s-ar putea ca ea să se schimbe în grîul cel bun. Dar dacă această transformare nu se săvîrșește, atunci va izbucni pedeapsa ce nu se poate înlătura: «Voi spune secerătorilor: Smulgeți întîii neghina». Pentru ce întîii? Spre a nu arunca înfricoșare în suflete și a face să se creadă că în același timp se smulge și grîul cel bun: «Și legați în snopi, ca să o ardem, iar grîul adunați-l în jitnița mea» (Matei XIII, 30)⁴⁶.

Ca încheiere, Sfîntul Ioan Hrisostom, a relevat în operele sale, principiul creștin — al toleranței — din creștinismul primar, păstrat în Ortodoxia noastră. Astfel, în Omilia prin care explică pilda neghinelor, Sfîntul Ioan Hrisostom, arată cum însuși dumnezeiescul învățător, amina smulgerea neghinelor. «De teamă să nu se desrădăcineze și grîul cel bun împreună cu ea» (Matei XIII, 29). După citarea acestui text Sfîntul Ioan Hrisostom continuă: «El vroia să prevină, vorbind astfel, orice ceartă și bătaie și orice măcel omenesc; căci ereticii nu trebuiesc duși la moarte, căci astfel s-ar aprinde în univers un război fără de milă... Dacă voi ați face să meargă o armată spre a extermina ereticii, voi ați cauza prin aceasta însăși moartea unui mare număr de sfinți. Cine poate ști, dealtfel, dacă o oarecare parte din această neghină, nu se va schimba în grîul cel bun? Dacă deci voi ați smulge-o în prezent, ați nimici secerișul viitor, smulgînd de acelea care vor putea să se schimbe și să devină mai bune. El nu oprește desigur de a mostra pe eretici, de-a le închide gura, de-a împrăstia legămintele lor; ceea ce oprește, este de-a vărsa singele lor și de a-i trimite la moarte»...⁴⁷. Adică Sfîntul Ioan Hrisostom punea principiul îndreptării celui rătăcit, iar nu moartea lui. Și totuși ereticii din vremea Sfîntului Ioan Hrisostom i-au jurat moartea, unelțînd scoaterea lui din scaun și exilat, în care și-a dat viața. Dovadă că ereticii n-au fost adevărații și bunii creștini.

Adevărul unul este

În optimismul său misionar, Sfîntul Ioan Hrisostom privea puterea cuvîntului dumnezeiesc, prin propovăduirea Evangheliei cu efecte uriașe; după pilda Domnului Hristos, cu grăuntele de muștar, prin care în chip profetic se arată viitorul Bisericii creștine: «Prin urmare, El, Domnul Hristos, înlătură orice teamă privitor la cele anterioare, și prin această parabolă a grăuntelui de muștar, El îi îndeamnă la credință și-i învață pe ucenici, că predicarea Evangheliei se va întinde peste tot lo-

46. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia VI, la Evanghelia după Matei 1—2*. J. Bareille, op. cit., tom. XII, p. 298—299; Migne, P.G., tom. LVIII, col. 475—479. — 47. *Ibidem*,

cul. În rest, nimic mai bine ales, decât grăunțele, despre care vorbește pentru scopul propus: «Este mai mic decât toate semințele, iar dacă crește este mai mare decât toate legumele și se face pom, încât vin păsările cerului și se sălășălesc în ramurile lui» (Matei XIII, 32). El a voit să dea o idee despre măreția împărăției lui Dumnezeu; astfel trebuia să fie despre predica evanghelică. În adevăr, ucenicii erau cei mai slabi și ultimii dintre oameni; dar virtutea de care erau plini era mare, și ea s-a răspândit peste tot pământul»⁴⁸. «În sfârșit, Evanghelia se dezvoltă ca un grăunte de muștar, ce-și impune virtutea sa ca aluatul; ca un mărgăritar de mult preț, în fine, ca o comoară, ea aduce cele mai prețioase foloase... Adevărul este unul, el nu se poate împărți în mai multe. Tot așa posesorul mărgăritarului de mult preț îi cunoaște valoarea, în timp ce adesea, în timp ce el îl ține în mîna sa, ceilalți din jurul său nu se îndoiesc de loc, din cauza volumului mic al mărgăritarului. Tot așa sunt acei ce au Evanghelia își cunosc ferțicirea lor, în timp ce necredincioșii, necunoscînd această comoară, n-au nici o idee despre bogăția noastră»⁴⁹.

Aceste mărgăritare ale Evangheliei au fost și au rămas dogmele Ortodoxiei noastre, întărite pentru veșnicie de Sinoadele ecumenice ale Bisericii creștine universale. Sfinții Părinți ai Ortodoxiei ecumenice, precum am văzut pe Sfântul Ioan Hrisostom, ne-au rămas coloanele de lumină ale Evangheliei, ce ne-au luminat asupra mărgăritarelor dogmelor creștine, spre a le cinsti și a le păstra ca pe cea mai prețioasă comoară. Căci adevărurile divine, mari și fundamentale, nu se pot divide și nici înțelege în moduri deosebite și nici greșit. De aceea erorile și ereziile străvechi au căzut, precum ne dovedește documentat istoria Creștinismului. După cum noile erezii își vor putea lămurii adevărul, cînd vor interpreta Sfînta Scriptură, cu evlavie, cu credință și cu înțelepciune și se vor convinge că Sfînta Tradiție vine de la Domnul Hristos, care precum le-a rostit Ucenicilor Săi la Cina cea de Taină, rămîne pentru veșnicie: «Adevărul», «calea» și «viața» (Ioan XIV, 6). Astfel, Sfîntul Ioan Hrisostom, ca un bun, înțelept Părinte al Ortodoxiei, care a luminat sufletele credincioșilor prin explicația Sfîntei Scripturi, ca nimeni altul, a pus în lumină eternul adevăr, nu numai erezia și pe eretici, dar ne-a orientat asupra celor mai evanghelice principii pentru combaterea lor, ca acei ce a explicat Sfînta Scriptură în întregime, în modul cel mai popular, cu o înaltă cugetare creștină și cu o frumusețe neîntrecută de exprimare către credincioși. Meritul său a fost cu atît mai mare pe terenul misionar al Ortodoxiei, cu cît a propovăduit, nu numai cu cuvîntul din amvonul Bisericii, ci cu însăși jertfirea treptei sale ierarhice și a însăși vieții sale. Iată de ce singurul care-l poate caracteriza mai bine, pe un asemenea Sfînt Părinte, este cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, pe care l-a venerat și explicat în Omiliile sale, pe cînd acela scria Corinteniilor: «Căci de ați avea zecă mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți» (I Corinteni IV, 15). Astfel Sfîntul Ioan Hrisostom, din a cărui vastă operă misionară ne putem orienta și în vremea noastră, ne rămîne, nu numai marele Dascăl, ci și marele Părinte al Ortodoxiei, precum îl venerază Biserica Ortodoxă Ecumenică.

Pr. Prof. MIHAIL BULACU

48. *Ibidem*.

49. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia VI de la Matei*, J. Bareille, op. cit., tom. XII, p. 301-3; Migne, P.G., tom. XLVI, col. 478-479.

SFÎNTUL GRIGORIE TEOLOGUL PROPOVĂDUITOR AL CUVÎNTULUI LUI DUMNEZEU

Sfântul Grigorie Teologul (329 sau 330—390) face parte din pleiada marilor Părinți bisericești, apărători ai Ortodoxiei: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa și Sfântul Ioan Gură de Aur, care au făcut din secolul al IV-lea un adevărat veac de aur pentru Biserica răsăriteană.

Născut în evlavioasa familie a bătrînului episcop Grigorie și Nona, tînărul Grigorie primește o aleasă educație în casa părintească. Apoi studiază în cele mai vestite centre culturale ale lumii antice: Cezareea Capadochiei, unde face cunoștință cu viitorul și nedespărțitul său prieten, Sfântul Vasile cel Mare; Cezareea Palestinei, locul de refugiu al celebrului Origen; Alexandria, centrul elenismului și Atena, leagănul culturii eline. Aici a sorbit cu nesațiu înțelepciunea și cultura clasică antică de pe buzele celor mai vestiți filozofi și retori ai timpului. Retras apoi monah în munții Pontului, unde s-a deprins cu asprimea vieții călugărești, cu munca și disciplina, ilustrează în cele din urmă, ca preot și arhiereu, cele mai renumite cetăți ale imperiului, în frunte cu Constantinopolul.

Filozof, retor, poet sensibil, iubitor al naturii, al omului și al lui Dumnezeu Sfântul Grigorie a fost mai presus de toate Teologul care a știut să talmăcească neîntrecut tainele revelației divine. N-a iubit amestecul în mreaja intrigilor omenești, ci i-a plăcut să iradieze lumina divină în jurul său, pentru cei buni și dornici de îndumnezeire.

Din vasta activitate a Sfântului Grigorie Teologul vom desprinde numai un aspect, acela al propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu, pentru a surprinde unele din calitățile sale de predicator, care sînt permanent de un real folos, mai ales că în secolul său s-au dezvoltat, formulat și stabilit normele propovăduirii creștine.

Formarea Sfântului Grigorie Teologul ca predicator

Nimeni nu poate fi propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu, dacă nu are o pregătire corespunzătoare. Sfântul Grigorie Teologul a înțeles acest principiu fundamental, de aceea, timp de zece ani, își consacră viața studiului aprofundat în cele mai înalte școli ale timpului. Această perioadă o descrie el însuși, zicînd: «Despre cele ce am făcut în cetatea Atenei, alții să povestească: Cum cu frica lui Dumnezeu viața mi-am petrecut; cel dintîi eram între cei ce bine învățau; cum în floarea tineretii și-n avîntul cîtezanței — în timp ce alții se înfierbîntau cu tot felul de rătăcirii — eu duceam o viață liniștită. Nu eram atras spre cei ce duc spre vătămare, ci eu atrăgeam prieteni spre lucrurile cele bune. Dumnezeu mi-a făcut și acest bine: m-a dus și mi-a dat ca tovarăș un bărbat prea înțelept, ce prin viața și cuvîntul său pe toți îi întrecea. Cine era acesta? — pe dată veți afla. Era Vasile, marea valoare a secolului meu. Pe el îl aveam tovarăș de învățătură și de locuință, și de sfat; și de este îngăduit să mă laud, pot spune că eram o pereche vestită în Grecia»¹. «Doar două drumuri cunoșteam... Primul ducea la sfințele noastre biserici și la dascălii ce erau într-însele; al doilea ducea la dascălii noștri dinafară»².

1. Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Predică la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Mitropolia Ardealului» XVIII (1973), nr. 1—2, p. 80—81.

2. *Idem*, p. 80.

Seriozitatea cu care și-a organizat viața de student, cunoscînd numai două drumuri al bisericii și al școlii, l-a ajutat pe tînărul Grigorie să-și însușească întru totul cele mai de seamă discipline: retorica și filozofia, două mijloace uriașe pentru viitoarea sa misiune de formulator și predicator al dreptei credințe. Atît le cunoștea de bine, încît i s-a propus să rămînă profesor de retorică la Atena, cum se va propune mai tîrziu altui luceafăr al amvonului, Sfîntului Ioan Gură de Aur, la Antiohia.

Sfîntul Grigorie Teologul nu a fost ispitit de strălucirea gloriei ce i se deschidea în față, ci sufletul său înseta după desăvîrșirea îndumnezeirii. Se reîntoarce în casa părintească, primește botezul și se retrage apoi, dornic să mediteze și să aprofundeze sensul noii vieți, în mănăstirea de pe malul Irisului, unde era marele său prieten, Vasile.

Aici își desfășoară formația de predicator.

Dacă școlile antice îi dăruise formule oratorice, regulile și principiile retoricii, acum Sfîntul Grigorie va descoperi conținutul cu care să le umple; conținut pe care îl va lua din Sfînta Scriptură și din opera marilor părinți și scriitori bisericești.

Importanța cunoașterii Sfîntei Scripturi pentru predicator este de netăgăduit. Marii predicatori, din veacul de aur al predicii creștine, considerau cuvîntul Sfîntei Scripturi hrana cu care predicatorul trebuie să-și alimenteze zilnic forțele sufletului. Pornind de la porunca Sfîntului Apostol Pavel adresată ucenicului său Timotei, ca să fie «hrănit cu cuvintele credinței și ale buneî învățături» (*I Timotei IV, 6*), ideea este preluată de Clement Alexandrinul care afirmă același lucru, zicînd că trebuie să ne «hrănim cu cuvintele vieții, cuprinse în Biblie, cum ne hrănim cu Sfînta Euharistie»³, iar Origen vorbește în chip deosebit de înălțător despre sensul hrănirii noastre cu cuvîntul scripturistic⁴.

Această idee neotestamentară a hrănirii predicatorului cu cuvintele biblice, menționată de Clement și Origen, a fost luată de tradiția patristică, pe care o găsim și la Sfîntul Grigorie Teologul, care arată că «ne împărtășim în chip euharistic» cu «cuvîntul sfărîmat în chip misterios»⁵.

Format în această gîndire, întemeiată pe principiul fundamental că predicatorul care nu se hrănește cu citirea zilnică a Sfîntei Scripturi moare duhovnicește, ne dăm mai bine seama de ce Sfîntul Grigorie Teologul a aprofundat-o atît de mult. Nu numai Noul Testament, ci și Vechiul Testament era cunoscut în toată profunzimea de marele teolog. «Puțini sînt cugetătorii creștini din primele veacuri — zice un cercetător al operei sale — care să cunoască și să minuiască cu atîta precizie Sfînta Scriptură a Vechiului Testament. În dogmele cele mai grele, ...precum și în demonstrațiile mai ușoare sau în construirea predicilor, Sfîntul Grigorie se folosește la fiecare pas de textele Vechiului Testament. Fie servindu-se numai de înălțimea gîndirii Legii și a Profetilor, fie impletind această gîndire și profetie cu elementele istorice din viața lui Hristos, fie folosind deodată amîndouă aceste procedee, Sfîntul Grigorie teologhisește mai mult de jumătate sub auspiciile Vechiului Testament»⁶.

3. Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, 1.

4. Origen, P.G., XIII, 130—134, cf. P. Evdokimov, *La prière de l'Église d'Orient. La Liturgie byzantine du Saint Jean Chrysostome*, Coll. «Approche Oecuménique», Editions Salvator-Mulhouse, 1966, p. 164, nota 4.

5. P.G., XIII, 1734, cf. Saint Jean Chrysostome, *Sermon sur la Genèse*; Saint Grégoire de Nazianz, *Discours 45, 46*, apud P. Evdokimov, *op. cit.*, p. 164, nota 5.

6. I. Coman, *Gentul Sfîntului Grigorie de la Antiohia*, Editura Științifică, 1937, p. 47.

Din Sfinta Scriptură a luat Sfintul Grigorie Teologul, pentru predicile sale, doctrina cea adevărată, limbajul dulce și plastic, plin de imagini, care n-a fost încă depășit de nici un grai pămîntesc. De aici a luat el pilde, istorisiri și comparații care i-au dat cuvîntului forță și putere de transformare a ascultătorilor săi.

În mînăstire, Sfintul Grigorie Teologul a studiat și operele Părinților bisericești, începînd cu ale marelui Atanasie care a dominat veacul al IV-lea cu personalitatea sa de apărător al Ortodoxiei. O pasiune deosebită a avut și pentru opera vestitului scriitor bisericesc Origen, pe care a citit-o și meditat neîncetat. Din cormoara operelor patristice, citite în această perioadă de aprofundare a gîndirii și trăirii creștine, a ales cele mai reprezentative idei, principii și norme de viață religioasă, pe care, împreună cu Sfintul Vasile cel Mare, le-a adunat în celebră colecție de spiritualitate ortodoxă: Filocalia.

Îmbogățit cu această vastă cultură biblică, teologică, clasică și retorică, Sfintul Grigorie Teologul părăsește liniștea mînăstirii și intră în viltoarea luptei pentru credință, fiind chemat de credincioși să apere Ortodoxia de atacurile ereticilor. Împodobit cu virtuți strălucitoare, dobîndite prin muncă stăruitoare, conștientă și organizată, ca un luceafăr urcă la amvonul Bisericii creștine.

Din activitatea sa predicatorială s-au păstrat numai 45 de cuvîntări. Dar tematica variată, genurile predicatoriale abordate, inaugurarea unui nou gen de predică — necrologul sau cuvîntarea funebră — determină pe toți cercetătorii activității sale să-i recunoască o activitate mult mai vastă în acest domeniu, dar vitregia vremurilor istorice nu ne-au transmis alte mărturii.

Avem totuși unele dovezi elocvente care mărturisesc că Sfintul Grigorie Teologul a fost un mare predicator. În primul rînd, el însuși avea conștiința valorii sale oratorice, după cum se exprimă în una din cuvîntările sale, zicînd: «Revendic elocvența, pe ea singură, și nu regret osteneala de pe mare și de pe uscat prin care mi-am dobîndit-o»⁷, iare Fericitul Ieromin, ascultîndu-l vorbind, l-a numit «dascălul meu» (praeceptor meus). Numai așa se explică de ce, într-un timp foarte scurt, prin puterea cuvîntului său, a reușit să impace dezbinările din Constantinopol și să atragă pe fruntașii cetății imperiale de partea Ortodoxiei.

Cauzele succesului predicilor sfintului Grigorie Teologul

Succesul deosebit pe care l-a avut Sfintul Grigorie Teologul în activitatea sa predicatorială constă în: cunoașterea Sfintei Scripturi, cunoașterea realităților vieții credincioșilor și sfințenia vieții personale.

Am constatat din perioada de formare ca predicator, rîvna cu care Sfintul Grigorie Teologul studia Sfinta Scriptură. Dar cuvîntul biblic nu era pentru el numai un obiect de studiu, ci o hrană dumnezească cu care el se întărea zilnic. Mare cunoscător al Vechiului Testament, el își formase o concepție superioară, în opoziție cu logosul filozofiei grecești, despre cuvîntul lui Dumnezeu, acel *dabar* iudaic, care merge de la simpla revelație la întruparea cuvîntului în persoana lui Iisus Hristos. Pentru el, cuvîntul lui Dumnezeu are putere, vitalitate și permanență. Cînd este rostit, aduce la existență ceea ce exprimă, ca în primul capitol al cărții Facerii, unde Dumnezeu a zis și «a fost așa». Această putere a cuvîntului divin decurge chiar din persoana lui Dumnezeu care îl rostește, pentru că el «este manifestarea

7. *Idem*, p. 14.

personalității lui Dumnezeu a cărei putere o împărtășește»⁸. El nu rămâne niciodată neroditor, după cum mărturisește proorocul Isaia: «Precum se pogoară ploaia și zăpada din cer și nu se mai întoarce pînă nu se adapă pămîntul și-l face de răsare și rodește și dă sămînță semănătorului și pîne spre mîncare, așa va fi cuvîntul Meu, care iese din gura Mea; el nu se întoarce către Mine, fără să dea rod, ci el face voia Mea și își îndeplinește rostul lui» (Isaia LV, 10—11).

Avînd Sfîntul Grigorie Teologul o concepție atît de înaltă despre cuvîntul lui Dumnezeu, el l-a propovăduit cu înflăcărare și zel apostolic, reușind astfel să pătrundă adîncurile sufletești ale ascultătorilor și să-i transforme din oameni vechi în oameni noi (II Corinteni, V, 17).

A doua cauză a succesului predicilor Sfîntului Grigorie Teologul a fost cunoașterea realităților societății timpului său și, în consecință, abordarea temelor care preocupau viața credincioșilor. Se știe că, totdeauna, cele două izvoare de inspirație ale marilor predicatori au fost învățătura Bisericii și condițiile de viață ale ascultătorilor. Așa s-au inspirat Sfîntii Apostoli, Părinții bisericești, Antim Ivireanul, Andrei Șaguna, în Biserica noastră, devenind modele de predicatori inegalabili în istoria creștinismului.

Iată acum cîteva teme tratate de către Sfîntul Grigorie:

În centru predicilor sale se găsește învățătura dogmatică despre *Sfînta Treime*. Deși aici abordează genul cel mai greu al oratoriei sacre — predica tematică dogmatică — totuși ea a fost atît de magistral tratată încît a adus predicatorului faima, gloria și renumele de «Teologul». Tema este prezentată, în special, în cele Cinci cuvîntări teologice.

Atenția mare acordată de ascultători acestor predici și răsunetul pe care l-au avut în viața lor religioasă se datorește faptului că învățătura despre Sfînta Treime preocupa sufletele credincioșilor de peste o jumătate de secol. Odată cu negarea dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu de către Arie, în Biserică se produsese mari frămîntări și dezbinări, iar ucenicii lui continuară această erezie, ajungînd să nege și dumnezeirea Duhului Sfînt, a doua persoană a Sfîntei Treimi. Succesul acestor două cuvîntări constă în faptul că ele sînt «rezultatul unor uriașe frămîntări teologice în jurul dogmei Sfîntei Treimi»⁹. În ele sînt abordate temele cele mai actuale cu care se confruntă teologia ortodoxă, ereziile; arianismul și pnevmatomahismul.

Iubitor al armoniei naturii, pe care a cîntat-o cu multă sensibilitate în poeziile sale, Sfîntul Grigorie Teologul a fost și un iubitor al păcii și al armoniei dintre oameni. Pacea era altă temă de actualitate, pentru că, în acel timp, Biserica nu avea pace deplină, fiind în luptă cu ereziile epocii. Astfel, într-o cuvîntare, Sfîntul Grigorie vorbește despre necesitatea păcii în Biserica tulburată de disputele cu arienii. Folosînd imaginea Bisericii din Corint, prezentată de Sfîntul Apostol Pavel (I Corinteni III, IV), care se dezbinase din cauza unor nume, el demonstrează că propovăduitorii cuvîntului lui Dumnezeu sînt egali între ei, de aceea și credincioșii trebuie să fie la fel¹⁰. În altă cuvîntare, elogiază pacea vieții monahale, pe care a trăit-o cu cele mai profunde convingeri¹¹. El are cuvinte panegirice, de o frumusețe neîn-

8. J. Murphy — O'Connor, *La prédication selon Saint Paul*, «Cahiers de la Revue Biblique»

4, Gaubalda, Paris, 1966, p. 95.

9. Constantin Pirvu, *Actualitatea omiletică a Sfîntului Grigorie de Nazianz*, în «Mitropolia Olteniei» VII (1955), nr. 5—6, p. 301.

10. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Monitum in orationem*, P.G., XXXV, 22, 23, col. 1127—1130.

11. Idem, *Monitum in sermonem*, P.G., XXXV, 6, col. 719—720.

trecută, închinată păci. În una din predici exclamă : «Scumpă pace, cât este de dulce numele tău. Tu, pace, ești esența proprie a dumnezeirii, pentru că Dumnezeu în Sfânta Scriptură se numește Domnul păcii. Pace înfloritoare, bun neprețuit, pe care toată lumea te laudă și pe care din nefericire puțini știu să te păstreze»¹². Iar în Cuvîntarea a XX-a zice : «Pace dragă unde ai plecat, părăsindu-ne de atîta vreme ? Cînd te reîntorci la noi ? Cît de mult te dorim... Cînd ești de față te îmbrățișăm, cînd ești departe te plîngem cu multă jale și lacrimi»¹³. Iar în cuvîntarea despre pace spune că nu este în lumea aceasta nimic mai absurd pentru un creștin decît să cinstească și să se laude cu Dumnezeu iubirii, dar să fie în același timp inuman și dușman și să ascundă lumina vieții creștine izvorîtă din căldura și pacea iubirii lui Dumnezeu»¹⁴.

Altă temă de mare actualitate pentru vremea sa a fost : *iubirea de săraci*, care în opera Sfîntului Grigorie Teologul formează un adevărat tratat de morală creștină¹⁵. Cît de actuală era această temă, ne dăm seama numai dacă ne transpunem cu gîndul în epoca respectivă, cînd societatea era divizată în două tabere opuse, formate din bogați și din săraci, bunurile materiale fiind repartizate inegal. Este cunoscută celebra sa cuvîntare Despre iubirea de săraci. În ea, marele predicator face un apel înduioșător la adresa celor bogați, îndemnîndu-i să-și manifeste dragostea față de cei săraci. El pornește de la cele mai cuprinzătoare cuvinte ale Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, și anume : «Să vă iubiți unul pe altul cum v-am iubit și Eu» (*Ioan XV, 12*). După ce prezintă în culorile cele mai vii superioritatea virtuții iubirii, în raport cu celelalte virtuți creștine, spune că «puterea ei cea mai mare se află în iubirea săracilor», căci «prin nimic altceva nu se slujește așa de desăvirșit lui Dumnezeu, ca prin mila față de aproapele»¹⁶. Și sfătuiește pe cei stăpîniți de pofta de a acumula lucruri care depășesc necesitățile lor vitale, zicînd : «Să nu ne tridim să adunăm și să păzim la comori, în timp ce alții se amărăsc în sărăcie»¹⁷. Iar în alt moment exclamă : «Să nu dea Dumnezeu să mă îmbogățesc, cită vreme aceștia trăiesc în lipsuri»¹⁸.

Ca să reamintească bogaților că Dumnezeu a creat pe toți oamenii egali, și numai legea arbitrară a păcatului a produs această dezbinare între ei, Sfîntul Grigorie Teologul zice : «Tu însă privește la egalitatea de la început, nu la despărțirea de pe urmă ; nu la legea stăpînitorului, ci la legea Ziditorului»¹⁹.

În strînsă legătură cu iubirea de săraci, Sfîntul Grigorie Teologul abordează altă temă de actualitate : *milostenia*, care este unicul mijloc concret de manifestare a iubirii față de cei lipsiți. Virtutea milosteniei este cea mai plăcută jertfă adusă lui Dumnezeu, fiind «mai presus de zeci de mii de miei grași»²⁰. Pentru a dovedi această afirmație, marele predicator aduce o serie de texte biblice, ca : «Fericii cei milostivi, că aceia se vor milui» (*Matei V, 7*), «Fericit este cel care ia aminte la cel sărac și nevoiaș» (*Psalmul XLI, 1*), «Bun este bărbatul îndurător și care dă cu împrumut» (*Psalmul CXII, 5*), «Toată ziua face milostenie și dă cu împrumut omul drept» (*Psalmul, XXXVII, 26*), «Cel ce miluiește pe sărac împrumută pe Dum-

12. Prof. Ștefan Constantinescu, *La Sfinții trei Ierarhi*, în «Glasul Bisericii» XXIV (1965), nr. 1-2, p. 15.

13. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea XXII*, cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Atitudinea practică a Sfinților Trei Ierarhi*, în «Glasul Bisericii» XV (1956), nr. 10, p. 539.

14. Idem, *Cuvîntarea despre pace II*, 4, P.G., XXXV, col. 1135.

15. Idem, *Despre iubirea de săraci*, trad. de Pr. Dr. Gheorghe Tilea, București, 1948, p. 5.

16. Idem, p. 12.

17. Idem, p. 29.

18. Idem, p. 22.

19. Idem, p. 30.

20. Idem, p. 44.

nezeu» (*Psalmul XIX, 17*). Apoi întreabă pe ascultători: «Cine nu primește pe un astfel de datornic, care dă la vreme înapoi împrumutul cu adăugarea de rod?»²¹.

Convins din punct de vedere teologic că «prin milostenie și prin credință se curăță păcatele»²², Sfântul Grigorie Teologul sfătuiește pe bogați, zicînd: «Să ne cîștigăm propriile suflete prin fapte de milostenie, să facem părtași la averile noastre pe săraci, ca să ne îmbogățim cu cele de dincolo»²³. Dar în avîntul său oratoric, înflăcărat de profunda iubire de cei lipsiți, sfaturile lui devin imperative: «Ajută-l, întinde-i hrană, dă-i o haină, adu-i doctorii, leagă-i rănile, întreabă-l cite ceva despre nenorocirea lui; dă-i sfaturi înțelepte despre răbdare, îndrăznește, apropie-te de el»²⁴. Această formă vie, realistă, de a predica producea efecte profunde asupra sufletului ascultătorilor, determinîndu-i la aplicarea în practică a sfaturilor sfîntului.

Fiecare predică, indiferent de genul oratoric, avea un bogat conținut moral, pentru viața zilnică a credincioșilor. *Răbdarea, smerenia, dragostea, blîndețea* sînt virtuți care se împletesc ca florile într-o cunună prea aleasă, în cuvîntarea Despre cumpătarea în dispute²⁵. «Nu judeca pe fratele tău și nu te grăbi să-l condamni sau să-l părăsești cînd vrei să-i arăți o intenție bună, ci arată-te smerit»²⁶. «Îndreaptă-l mai de grabă cu blîndețe și cu dragoste, nu ca un dușman și nici ca un medic crud care nimic nu știe decît să ardă și să taie... Tu ești un chip al lui Dumnezeu și ai de-a face cu un chip al lui Dumnezeu»²⁷.

Dar predicile Sfîntului Grigorie Teologul și-au cîștigat succesul și din viața sfîntă a predicatorului. Ele nu erau numai rostite, ci și trăite. Sfîntul Grigorie era convins de valoarea predicii prin exemplul personal. De aceea, el a fost o întruchipare vie a doctrinei ortodoxe, prin credință, smerenie, dragoste de Dumnezeu și de aproapele. Exemplul bun al predicatorului dovedește credinciosului că învățătura creștină nu este o colecție de principii abstracte, desprinse de contextul vieții de toate zilele, ci demonstrează că ea este viață și se poate realiza în trăirea religios-morală de fiecare zi. Gîndirea Sfîntului Grigorie despre viața curată a predicatorului este foarte înaltă, exprimînd-o în cuvintele următoare: «Chiar dacă cineva se păstrează curat de orice păcat posibil, după părerea mea, acest lucru nu este suficient pentru acela care vrea să educe pe alții spre virtute. Fiindcă cine este încredințat să facă educație, nu numai că n-are voie să facă ceva rău... dar trebuie să se evedențieze și cu cele bune, conform poruncii: «Întoarceți-vă de la rele și săvirșiți binele.» (*Psalmul XXVI, 27*)²⁸. De asemenea, în Cuvîntarea a XX-a, vorbind despre predicator, Sfîntul Grigorie accentuează cu multă putere că el trebuie să dobîndească prin toate mijloacele sfințenia vieții, ca să poată îndeplini cu succes această sublimă misiune de propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu²⁹. Iar din Cuvîntarea a XXVI-a, numită și predică autobiografică, rostită în biserica Sfînta Sofia, cînd a fost înscăunat arhiepiscop de Constantinopol se desprinde întreaga sa personalitate duhovnicească, care îl dovedește un evlavios «trăitor al teologiei, nu un simplu vorbitor despre Dumnezeu»³⁰.

Pentru ca predica să aibă succes, predicatorul trebuie să fie și un bun psiholog. Psihologia îl ajută să cunoască imediat dacă tema aleasă interesează pe ascu-

21. *Idem*, p. 41.

22. *Idem*.

23. *Idem*, p. 27.

24. *Idem*, p. 32.

25. *Idem*, *Despre cumpătarea în dispute*, P.G., XXXVI, col. 208—219.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*.

28. *Idem*, *Cuvînt de apărare*, P.G., XXXV, col. 423.

29. F. A. Cayré, *Précis de Patrologie*, vol. I, Paris, p. 410.

30. Constantin Pîrvu, *op. cit.*, p. 300.

tătorii, dacă îi pasionează sau îl plictisește, dacă le mărește atenția sau le-o slăbește. Sfântul Grigorie Teologul, fiind înzestrat cu un fin simț psihologic, n-a făcut niciodată din predicile sale un monolog obositor, ci un dialog viu, realizat între atenția și interesul sporit al ascultătorilor și pasiunea rostirii prediciei din partea predicatorului. Marile sale calități de psihologic desăvârșit le constatăm din al său Cuvînt de apărare, unde zice: «Nu au aceeași constituție sufletească și trupească femeia și bărbatul, tînărul și bătrînul, bogatul și săracul, omul melancolic și cel vesel, sănătosul și bolnavul, supusul și stăpînul, curajosul și fricosul, cel blind și cel arțăgos, cel căzut și cel ce ajută»³¹.

Mai mult, Sfîntul Grigorie Teologul pregătește totdeauna cu foarte mare grijă predicile, medînd asupra temei alese. Meditația o împletea cu rugăciunea; apoi scria predicile în întregime, întocmindu-le după planul obișnuit cu cele trei părți caracteristice: introducerea, tratarea și încheierea. Niciodată nu a improvizat în întregime, ci numai atunci cînd a voit să producă varietate în expunere, sau considera că este necesar pentru ascultători. Dar «cuvîntările lui, chiar dacă cuprind unele digresiuni, se desfășoară pe firul unei idei centrale, în direcția unui singur scop»³².

În expunerea sau rostirea predicilor, Sfîntul Grigorie era impresionant și captivant de la început. În predică dezvolta o temă, de preferință dogmatică. Ea se revărsa ca un fluviu: aici fundamenta învățătura ortodoxă, aici argumenta contra ereticilor, aici făcea considerații asupra înaltelor precepte morale. De multe ori, entuziasmul ascultătorilor se manifesta cu voce tare și cu aplauze zgomotoase³³. O capodoperă de artă oratorică a marelui predicator este Cuvîntarea a XLII-a rostită cu ocazia despărțirii sale de iubiții săi ascultători. În ea, adresează mișcătoare cuvinte de rămas bun tuturor celor pe care i-a iubit și l-au iubit. Pentru exemplificarea forței și gingășiei sale oratorice, reproducem un fragment: «Te las cu bine biserica: Învierii care-ți ai numele din dreapta credință; te las cu bine monument al victoriei... Te las cu bine mare și vestită biserică..., rămas bun vouă tuturor locașurilor sfinte ale credinței... Rămîneți cu bine Sfinți Apostoli, cresc sobor, care mi-ați servit ca îndrumători în luptele mele; te las cu bine scaun episcopal, cîste invidiată și plină de pericole... Rămii cu bine sinod al episcopilor, împodobit cu virtutea și vîrsta preoților, voi toți slujitorii Domnului la Sfînta Masă; vă las cu bine cor al nazareilor, armonie a psalmilor, bătrîne pioase, fecioare smerite, cete de orfani și văduve, ochi ai săracilor îndreptați către Dumnezeu și către mine; vă las cu bine case ospitaliere, prieteni ai lui Hristos și ajutoarele nevoițelor mele. Bun rămas vouă care iubiți predicile mele, mulțimea ce vă îmbulzeai în biserică. Vă las cu bine împărați cu palatele voastre și curtenii voștri, credincioși sau nu împăratului, dar în cea mai mare parte credincioși lui Dumnezeu. Bun rămas cetate suverană și iubitoare de Hristos (căci eu voi mărturisi adevărul, chiar dacă rîvna ta ar fi neegală cu știința) momentul despărțirii a îndulcit cuvintele mele... Vă las cu bine îngeri, păzitori ai acestei Biserici care ocrotește prezența mea și veți ocroti surghiunul meu; și tu Treime Sfîntă, cugetul meu și slava mea... păzește poporul meu»³⁴.

*

31. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Cuvînt de apărare*, P.G., XXXV, col. 437.

32. Pr. Dr. Dumitru Belu, *Predica veacului de aur*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 1—2, p. 125.

33. E. Fleury, *Saint Grégoire de Nazianz et son temps*, Paris, 1930, p. 297.

34. Migne, P.G., XXXV, *Oratio XLII, Supremum vale*, 490—491, trad. după M. Willemain, *Tableau de l'éloquence chrétienne*, Paris, 1891, p. 131—132, apud Constantin Pirvu, *op. cit.*, p. 306, nota 41.

Din cele expuse pe scurt, ne dăm seama că Sfântul Grigorie Teologul a fost o personalitate a amvonului Bisericii Ortodoxe, vrednic de veacul de aur al predicii creștine. Dar trebuie să reținem că personalitatea și-a realizat-o prin muncă, sfințenie, studiu și cunoașterea realităților vieții trăite de contemporanii săi. De aceea, și noi trebuie să-l luăm ca exemplu, protector și ajutor pe drumul sublim al misiunii noastre de propovăduitori ai cuvântului lui Dumnezeu.

Protos. Prof. VENIAMIN MICLE

IMPORTANȚA CULTURII GENERALE PENTRU PREDICATOR

În ansamblul vieții moderne, cultura, prin incontestabilă înriurire a acesteia asupra vieții materiale și spirituale se înscrie printre preocupările cele mai serioase ale omenirii și ocupă între aceste preocupări un loc de frunte, dată fiind indispensabilitatea ei pentru viața întregii lumi.

Cu toate că noțiunea de «cultură» este extrem de elastică și de cuprinzătoare, încercăm totuși s-o cuprindem într-o definiție, ea fiind pe de o parte «totalitatea cunoștințelor cîștigate, care dau o înțelegere științifică, morală, artistică și religioasă universului», iar pe de altă parte «trăirea vieții potrivit acestei înțelegeri»¹. Astfel definită, noțiunea de cultură se deosebește de noțiunea de civilizație, care este «totalitatea bunurilor materiale, rezultate din aplicarea tehnică a cunoștințelor teoretice ale culturii»².

În lucrarea prezentă ne referim la unul din aspectele pregătirii preotului predicator, în vederea dezvoltării sale multilaterale și anume la lărgirea continuă a orizontului cultural. De aceea trebuie să precizăm că nu ne referim la cultură ca totalitatea cunoștințelor cîștigate de omenire, cum am văzut din definiția de mai sus. Conținutul noțiunii de cultură, în această accepțiune nu poate fi însușit și folosit de o singură persoană. Azi, prin varietatea domeniilor științei și culturii, au dispărut acei care mai înainte se mîndreau că posedă întreg *globus intellectualis*. Vorbind însă despre continua perfecționare a preotului predicator, ne vom referi la cultura generală, în înțelesul pe care-l are azi această noțiune, precum și la raportul: cultură generală—predicator—predică.

«Prin cultura generală se înțelege o înzestrare a minții cu cunoștințe de tot felul, împrumutate din toate domeniile spiritului omenesc. Un om de cultură generală ar fi, prin urmare, acela care cunoaște în linii largi istoria omenirii, care are oarecare idee de marile opere universale ale literaturii, și care nu nesocotește cu totul problemele biologiei și ale filozofiei și naturii, care, în sfîrșit, știe ceva despre principiile politice»³.

La antică noțiunea de cultură se confundă ades cu cea de înțelepciune, de știință, de cunoaștere. Cert este însă faptul că ei prețuiau cultura la justa ei valoare. Iată, spre exemplificare, citeva maxime și cugetări ale marilor gînditori antici despre cultură:

1. F. Duțulescu, *Dicționarul Filozofiei*, Craiova, 1945, p. 58.

2. *Ibidem*, p. 39.

3. T. Vianu, *Filozofia culturii*, ed. II, București, 1945, p. 27—28.

— Dragostea de cunoaștere fără dragostea de învățătură este o întunecare ce duce la risipirea minții — Confucius (551—479 î.e.n.)⁴.

— Înțelept nu e cel ce știe mult, ci cel care știe cele de folos — Eschil (525—456 î.e.n.)⁵.

— Pentru oameni există un singur lucru bun : știința și un singur rău : neștiința; zice Socrate (470—400 î.e.n.)⁶.

— Știința în timp de propășire este o podoabă; iar în nenorocire un refugiu. — Aristotel (384—322 î.e.n.)⁷.

— Ignoranța este noaptea spiritului, noapte fără lună și stele — Cicero (107—44 î.e.n.)⁸.

— Studiați nu ca să știți mai mult decât alții, ci mai bine decât ei — Seneca⁹.

— Sfătuiește-te cu înțelepții, căci sfatul unui înțelept este izvor de viață. — Epictet (50—138)¹⁰.

Poporul evreu, popor cu religie monoteistă revelată, avea despre cultură o concepție superioară gândirii față de celelalte popoare contemporane cu el, punând începutul oricărei cunoașteri în Dumnezeu. Revelatoare sînt însăși cuvintele prin care Dumnezeu a început creația. Exegeza cuvintelor «Să fie lumină» ne arată că în primul rînd trebuie ca sufletul omenesc și predispozițiile sale: intelectul, voința, afectivitatea să fie luminate.

Vechiul Testament ne prezintă numeroase exemple de oameni culți. Făcînd o severă selecție, amintim pe Moise, marele Conducător al poporului evreu, bun scriitor și cunoscător profund al culturii egiptene (Exod. VII—VIII). Nu poate fi trecut cu vederea Solomon, mare înțelept și conducător, mare gînditor, poet și arhitect. E personajul exemplar, care a știut să fructifice atît de variat talentul înțelepciunii, dat de Dumnezeu. Amintim de asemenea pe prorocul Daniil, cunoscător al culturii babiloniene, cultură cu vechi și vestite tradiții.

Ceea ce Vechiul Testament avea încă în fașă, Noul Testament a crescut și desăvîrșit. Mîntuitorul Hristos aduce mesajul luminii, El singur numîndu-se *Lumină* și arătînd că este *Izvorul* și *Părintele Luminii*. Vîndîndu-ne în chip practic, Mîntuitorul ne arată că lumina nu se ține ascunsă sub vas, ci în sfeșnic și luminează tuturor (Matei 5, 15). Astfel de lumină cere Mîntuitorul să fie oricare următor al Său.

Sfîntul Apostol Pavel este și el un exemplu de erudiție pusă în slujba creștinătății. Din epistolele sale, el ne apare ca un bun cunoscător al filozofiei și poeziei clasice antice.

Creștinismul, ca religie, deci ca fenomen social și spiritual, precizează și determină raportul său cu cultura, accentuînd rolul ei în viața credincioșilor. Ceea ce notează toți observatorii este mai ales fenomenul înfrîngerii creștinismului asupra culturii¹¹. Creștinismul încadrează orice produs omenesc în ordinea divină spre perfecțiune, dacă acest produs e conceput și realizat în vederea afirmării și ridicării valorii și demnității umane. În această perspectivă cuprinzătoare a creștinismului, adică

4. *Cugetări și maxime*, ediție îngrijită de Grigorie N. Criveanu, Editura Tineretului, București, 1968, p. 200.

5. *Ibidem*, p. 201.

6. *Ibidem*, p. 231.

7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*, p. 215.

9. *Ibidem*, p. 221.

10. *Ibidem*, p. 203.

11. T. M. Popescu, *Istoria creștinismului ca istorie a culturii*, București, 1927, passim. Pr. Cicerone Iordăchescu, *Religia și cultura*, conferință, Iași, 1920; I. Mihălcescu, *Religiunea și cultura*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XXXIX, 1915, p. 389—404 și anul XI, 1922, nr. 9, p. 668—678; Mitropolitul N. Bălan, *Religia și cultura*, în «Revista teologică», anul I, Sibiu, 1907, p. 9. ș.u.

în lumina principiului că întreaga realitate e bună dacă e orientată spre bine, trebuie privită cultura generală și importanța ei pentru predicatorul zilelor noastre.

Biserica Ortodoxă consideră cultura ca fiind o necesitate de fiecare zi a vieții credincioșilor și de aceea face din ea o habitualitate și o obligație de prim ordin pentru preotul creștin, predicator și păstor de suflete.

Sfinții Părinți ai Bisericii, în calitatea lor de oameni și de creștini, vestiți și neîntrecuți predicatori, au împărtășit și ei o concepție superioară despre cultură, au iubit-o și i-au înlesnit pătrunderea în societate.

Ce înțelegeau Sfinții Părinți prin cultură? Cultura este considerată de Sfinții Părinți ca ceva firesc și ca o achiziție vrednică de toată lumea. Fiind o contribuție a întregii omeniri, izvorită din dragostea față de om, ea este un mijloc de umanizare și spiritualizare a naturii, ajutînd spiritului să cuprindă cît mai mult posibil din realitate.

Unii Sfinți Părinți și scriitori bisericești, mari predicatori, au avut prilejul să arate și să explice marea importanță a culturii în procesul propovăduirii adevărilor creștine.

Dacă Tertulian, Lactanțiu sau Arnobiu nu priveau cu ochi buni filozofia antică, aceasta nu se datorează disprețului rațiunii și filozofiei omenesti, ci unei îndreptățite temeri de vătămare a adevărului creștin. De îndată însă ce această primejdie era îndepărtată, roadele filozofiei erau ținute în mare cinste în lumea creștină¹².

În scrierile patristice, găsim cuvinte de laudă închinare filozofiei, literaturii, poeziei, artelor. Părinții, predicatorii ai Bisericii, nu șovăiau să-și însușească și să dezvolte în elaborările lor principii filozofice antice împrumutate din platonism și stoicism, Clement Alexandrinul spunea că filozofia a jucat în lumea antică un rol asemenea celui jucat de Vechiul Testament pentru evrei. Pe creștinii care priveau cu neîncredere progresul culturii, Sfîntul Părinte îi certa cu asprime, spunînd că cel care nu are încredere în învățătură, acela calomniază credința¹³.

Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Ioan Hrisostom, mari predicatori, își pun toate posibilitățile lor sufletești în scopul de a lărgi și adînci instrucțiunea în sinul societății prin aprofundarea problemelor de cultură generală din toate domeniile.

Îată ce spune, de exemplu, Sfîntul Grigorie de Nazianz, în această privință: «Cel dintîi dintre bunuri este învățătura. Și cînd zic învățătura, nu înțeleg numai la-tura noastră bisericească, care revarsă peste noi mîntuirea și comoara bunurilor duhovnicești, ci înțeleg însăși cunoașterea profană¹⁴.

De lărgimea de vederi pe care o aveau marii dascăli și predicatori ai Bisericii în privința importanței culturii și a tuturor încercărilor minții omenesti de a se avînta în luptă pentru a smulge vieții, artelor, naturii, universului, tainele, ne putem da bine seama din cuvintele pe care Sfîntul Grigorie de Nazianz le-a scris în prima dintre cuvîntările sale teologice, unde citim :

«Gîndesc ca un filozof despre lume sau lumi, despre materie, despre suflet, despre ființe raționale, atît cele bune cît și cele rele despre iubire judecată, răs-plată, patimile lui Hristos; căci în acestea dacă izbutesc, nu este fără folos, iar de greșesc, nu este primejdios¹⁵.

12. Prof. Iustin Moiescu, *Atitudinea papalității față de progresul omenirii*, în «Orto-doxia», anul V, 1953, p. 117.

13. *Ibidem*, p. 118.

14. Marin C. Ionescu, *Înimă și suflet* (Omiletica vremurilor noastre), București, 1927, p. 16—17.

15. In *Migne*, P. O. 111, c. 11.

Origen, marele omilet, exeget și genial cugetător creștin, unește într-o grandioasă simțire toate cunoștințele, umane convertindu-le, cu ajutorul Sfintei Scripturi, în jurul lui Hristos»¹⁶.

În calitatea sa de orator, Sfântul Grigorie de Nazianz s-a folosit de poezie, pentru a putea îmbrăca idei teologice sau filozofice, sub haină poetică putînd circula mai ușor. Acest fapt dovedește că Sfântul părinte a avut o înaltă formație multilaterală, care l-a ajutat a fi unul dintre marii predicatori ai veacului al IV-lea.

Fericitul Augustin, referindu-se la calitatea sa de predicator, este și «cel mai fecund și profund scriitor și gînditor creștin, care a pus aproape toate problemele pe care le cugeta un om în acele timpuri. Problematika operelor sale este îmbogățită cu idei și cu soluții dintre care unele se mențin și azi și sînt astfel o contribuție la patrimoniul culturii»¹⁷.

În veacul al IV-lea, numit și veacul de aur al predicii creștine, cultura s-a mutat oarecum de la locul său de mai înainte, de la păgînismul muribund, la creștinismul proaspăt și tînăr¹⁸. Marii oratori ai Bisericii aveau o atitudine pozitivă față de cultura timpului și o foloseau în predicile lor, în scopuri apologetice sau constructiv-teologice. Ei socoteau cultura utilă, importantă și necesară, folosind-o la exercitarea spiritului în argumentări și la ascuțirea judecății, la pregătirea terenului pentru credință și pentru cunoașterea adevărului obiectiv precum și pentru dovedirea superiorității religiei creștine față de religiile antice. Predicatorii veacului al IV-lea împrumutau din cultura greacă platonică conceptele, metodele și dialectica argumentării, uneori chiar idei și conținuturi compatibile cu creștinismul, pe care le prefăceau și le încreștinau aproape pînă la nerecunoaștere¹⁹, făcînd ca creștinismul și omiletica să rămînă de o incontestabilă originalitate.

Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la importanța culturii laice pentru predicator, arată că unitatea ce trebuie să existe între predicator și cultura laică, poate fi comparată cu unitatea ce există între ramurile frunzelor și fructelor aceluiași pom. Și aceste idei ale sale, Sfântul Părinte le-a susținut prin practica vieții sale, făcîndu-și studiile la vestitele cetăți ale culturii antice, printre care și «Atena de Aur»²⁰.

Ținînd seama că studiul culturii clasice este exercițiu necesar al minții pentru înțelegerea deplină și predicarea Sfintei Scripturi, Sfântul Vasile, în Omilia către tineri, ne îndeamnă să studiem cu folos pe poeți, prozatori, retori, istorici și filozofi. În cele 90 de omilii la Hexaemeron, în care explică crearea lumii și toate fenomenele legate de actul creației, Sfântul Părinte pune la contribuție cunoștințele timpului său din multe domenii, trîgînd concluzii solide pentru spiritualismul creștin.

Sfântul Părinte concludă că istoria pune înaintea tineretului chipuri de oameni virtuoși din trecut, pe care să-î imităm în faptele lor înălțătoare; foloase din studiu are cel ce se poartă ca albinele; «să ia mierea, nu otrava»; «Să ia floarea și să

16. Pr. Prof. I. Gh. Coman, *Patrologia*, manual pentru institutele teologice.

17. *Ibidem*, p. 261.

18. I. Giăjan, *Platonism și Creștinism*, în «Ortodoxia», anul X, 1958, nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 61.

19. Charles Lenglais, *Question de l'Histoire et de l'enseignement*, Paris, 1902, p. 74-75; A. Harnak, *L'essence du christianisme*, Paris, 1907, p. 265.

20. Pr. L. Maghet, Valinț, *Atitudinea Sfîntului Vasile cel Mare față de cultură*, în «Mitropolia Banatului», anul VII, 1957, nr. 10-12, octombrie-decembrie, p. 52 ș.u.

lase spinii», căci adevărata cultură este hrana sufletului și întru nimic nu trebuie disprețuită.

Vom face un ultim popas printre marii părinți bisericești predicatori, pentru a pomeni numele celui care, într-un veac de aur al omileticii, a fost numit Gură-de-Aur. Sfântul Ioan Hrisostom este modelul predicatorului erudit al tuturor timpurilor. Minte luminată, el a îmbinat armonios în formația sa intelectuală cultura tinăra creștină cu principiile vetero-testamentare și cu multiseculara și vestita cultură greacă. Predicator al cetății Constantinopol, avea atita putere în cuvânt, încît a avut curajul a critica în predicile sale viciile casei imperiale. Format la vestitele centre de cultură antică, coleg cu unele somități ale culturii respective contemporane lui, el a întrecut pe mulți, în erudiție și în profunzimea gândirii, făcînd pe profesorii săi de altă religie, să declare că a fost cel mai bun elev din cîți a avut ei vreodată.

Îată deci dovada că piscurile omileticii creștine au făcut din cultura laică o necesitate vitală pentru predica lor.

Dar dacă am vorbit numai de cîteva glorii ale omileticii creștine, nu înseamnă că ceilalți părinți, și ei predicatori, cu faimă, ar fi nesocotit cultura. În această privință amintim și pe apologeții creștini care au fost premergători epocii de aur a patristicii. Operele lor literare, în care au folosit adesea cultura veacului, au ajuns celebre prin apărarea și dovedirea învățaturii creștine. Cei mai mulți dintre aceștia erau vechi filozofi, toți literați convertiți. Ei au apărat credința creștină de atacurile senatului roman, ale magistraților, filozofilor și scriitorilor antici prin dialoguri, tratate și scrisori, dovedind, așa cum a făcut de exemplu Justin Mărtirul și Filozoful, că creștinismul însuși are o filozofie folositoare²¹.

Am considerat necesară prezentarea atitudinii celor mai importanți predicatori creștini față de cultură, considerînd această prezentare ca o premiză și un ghid în indicarea importanței culturii generale pentru predicatorul de azi.

Importanța culturii generale pentru predicator iese și mai mult în evidență dacă vom arăta, în cîteva idei, concepția ce trebuie să o aibă despre cultură și despre artă în raport cu religia. Pentru predicator religia, morala, arta și știința sînt părți ale culturii. Fiecare din ele au relație cu cultura ca partea cu întregul. Am putea spune în alții termeni că cultura printre noi este o noțiune generală care cuprinde în sine noțiunile particulare: știință, artă, morală și religie sau cultura este conținutul științei, artei, religiei și moralei²². Totdeauna, în vechime ca niște surori bune, morala, știința și arta, au conviețuit de cele mai multe ori cu religia, trăind timp îndelungat astfel îmbinate în sinul mamei lor, cultura.

În concepția noastră religia e fiica cea mai mare a culturii. Cultură nu-i străină de elementul religios necesar preotului predicator, care se hrănește sufletește din bunurile culturii²³.

Creștinismul între toate celelalte religii, nu a disprețuit cultura, conștient că arta predicatorului rezidă în cultura religioasă, care educă, disciplinează, innobilează și eliberează sufletul de patimile trupului²⁴.

Creștinismul n-a încetat, în decurs de secole să sprijine cultura. La vetrele de cultură ale Bisericii s-au format religios-cultural și glorii ale culturii universale,

21. Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 50.

22. Pr. Cicerone Iordăchescu, *op. cit.*, p. 37.

23. *Ibidem*, p. 39—41.

24. C. Proșian, *Raportul dintre religie și cultură*, Teză de licență, București, 1908.

care au păstrat recunoștință Bisericii și religiei creștine. Multe opere literare universale s-au inspirat din religie. Dacă ne-am referi numai la secolele mai apropiate nouă, am putea pomeni pe Racine, autorul tragediilor biblice *Athalie* și *Esther* pe Chateaubriand cu al său *Le Génie du Christianisme*, pe Lamartine și Hugo, cu romanele lor de inspirație religioasă. Tot sub influența religiei creștine se cristalizează și concepția lui Balzac. În literatura franceză influența religioasă se continuă prin Baudelaire, Verlaine, Anysmaus, Charles van Lerberghe și Peguy. Influența ortodoxismului se vede în romanele lui Dostoievski, mai cu seamă în Frații Karamazov²⁵.

Artele (arhitectura, sculptura, pictura și artele minore) au înflorit și s-au dezvoltat și din legătura cu religia²⁶. Michelangelo spunea că «Pictura cea bună se apropie de Dumnezeu și se unește cu El²⁷, iar Luther denumește muzica «o artă divină» și o recomandă educației tineretului²⁸.

Cultura este un subiect vast, greu de stăpinit și deosebit de important prin cuprins și intensitate, pentru a cărei parțială însușire se cere o exercitare de lungă durată. Este foarte greu să se facă precizări despre conținutul culturii generale pentru diferite profesii și cu atât mai mult pentru misiunea predicatorului, de aceea insistăm mai ales asupra necesității și posibilităților însușirii culturii generale.

Să vedem acum care sînt principalele domenii de cunoștințe pe care trebuie să și le însușească predicatorul.

Se pune problema selecției, a alegerii din întregul quantum de cunoștințe științifice, literare și artistice, de selecție a esențialului, fără de care nu se poate concepe în epoca de azi un om cult, indiferent de profesia lui.

Un aspect important al pregătirii predicatorului în vederea formării culturii generale îl constituie cunoașterea temeinică a limbii și literaturii naționale.

Cunoașterea limbii în care poporul tău își exprimă de veacuri năzuințele, frământările și bucuriile, are o deosebită importanță educativă pentru predicator. Limba păstrează tezaurul vieții spirituale și-l transmite generațiilor în succesiunea lor²⁹.

Un aspect important al culturii generale pentru predicator îl constituie cunoștințele din domeniul literaturii. Trebuie să ne apropiem cu multă dragoste și mult interes și de cunoașterea cit mai temeinică a valoroasei noastre literaturi folclorice, creație nemijlocită a poporului. Cunoașterea literaturii universale, clasică și modernă, contribuie mult la formarea orizontului cultural, mai ales acea literatură care reflectă adevărul veridic al vieții umanist, evidențiază o generoasă dăruire a idealurilor umanitare. Literatura reflectă căutările înfrigate ale adevărului, virtuții, exemple de demnitate, frământările mari ale omenirii, remușcări și cazuri de conștiință etc.³⁰.

Pentru clericul român un motiv în plus de a cunoaște literatura română este și faptul că în acest tezaur se cuprind și strădaniile a numeroși clerici români. Dacă am vorbi numai despre contemporani, trebuie să pomenim numele lui Gala Galaction, Ion Agîrbiceanu, Constantin Nonea și alții.

În cultura generală a preotului predicator un loc însemnat trebuie să-l ocupe cunoștințele despre natură și diversitatea fenomenelor naturii care au rol educativ, asigurînd dezvoltarea multilaterală a tuturor aptitudinilor spirituale, apropiindu-l pe

25. Tudor Vianu, *Estetica*, E.P.L., București, 1968, p. 190—191 ;

26. *Ibidem*, p. 192.

27. *Ibidem*.

28. *Ibidem*, p. 193.

29. O. Sofran—T. Trușter, *Ce înseamnă a fi om cult* (S.R.S.C.) București, 1961, p. 22.

30. *Ibidem*.

om de natură; ele îi alimentează imaginația cu impresii și forme foarte variate; stimulează și setea de cunoștință³¹.

Un rol foarte important în însușirea culturii generale îl îndeplinește istoria, care prezintă năzuințele neamului cu semnificația lor, mersul evenimentelor și experiențele de viață acumulate de atâtea generații. Istoria națională ne cultivă și ne educă mândria pentru trecutul nostru național, cărui brațe puternice și minți luminate i-au dat strălucirea gloriei în lupta pentru apărarea independenței și a credinței strămoșești, sădind în suflete sentimentul de stimă pentru eroii neamului care s-au jertfit în numele nobilelor cauze.

Filozofia, prin înaltele cuceriri ale gândirii, caută soluții pentru complexe probleme ale existenței umane, care prezintă concepțiile diferite despre lume și viață și mai cu seamă observațiile celor care au pătruns cu putere în natura omească. Toate acestea nu trebuie să rămână indiferente preotului.

Artele, prin mesajul lor umanitar, prin capacitatea lor de a crea stări, de a produce emoții estetice, în special emoțiile legate de simțirea și înțelegerea operelor de artă, exercită o influență considerabilă asupra ființei morale a omului. De exemplu muzica, arta aceasta divină are menirea de a crea stări și sentimente prin inspirația sa religioasă sau quasi religioasă. Ne referim nu la muzica «ațițătoare de patimi» — ca să folosim expresia plastică a Sfântului Vasile cel Mare, ci la muzica cu valoare educativă, «la muzica lui David pentru liniștirea lui Saul». Așadar formația noastră culturală cere să ne ocupăm intens și de educația noastră artistică.

Data fiind imensitatea tezaurului cultural al omenirii, predicatorul, pentru mai multă eficacitate, va da curs în însușirea culturii înclinațiilor spirituale, adincind operele acelor autori către care se simte atras prin afinitate electivă, așa numita «Wahlver Wandschaft» fericita expresie a lui Goethe³².

Autorii aceștia trebuie nu numai citați, ci și studiați, atunci când operele lor urmăresc un scop moral, frumusețea caracterului, demnitatea personajelor.

Notăm citeva discipline care au afinitate cu specialitatea predicatorului.

Astfel, cunoașterea psihologiei și a logicii este indispensabilă, pentru a cunoaște legile dezvoltării vieții pașnice, pentru a se familiariza cu procesele psihice fundamentale și cu aspectele formării și dezvoltării însușirilor psihice, ale personalității (temperament, caracter, aptitudini, sentimente, interese). Logica, studiind gândirea corectă, așa cum s-a constituit ea pe baza practicii multimilenare a omenirii, ajută pe predicator în expunerea cu limpezime a ideilor.

Pedagogia îl învață pe predicator toate normele și legile educației, de care se va folosi în formarea de buni credincioși și cetățeni a ascultătorilor săi.

De la retorică predicatorul împrumută tehnica discursurilor, arta compoziției.

Științele sociale, în general, sînt un însemnat și eficient ajutor al predicatorului, care trăiește în societate și conduce pe credincioși închinându-și activitatea vieții lor spirituale creștine.

Un important mijloc al lărgirii orizontului cultural pentru predicator îl constituie cunoașterea unor limbi străine. Prin aceasta, pe lângă bucuria și plăcerea de a cunoaște, i se oferă în primul rînd prilejul de a lua contact cu valoroase lucrări de cultură și de specialitate scrise în limbile respective.

Interesul asimilării culturii trebuie conjugat cu interesul de a folosi cultura generală în activitatea predicatorială. Această cultură este însușită prin studiu, me-

31. O. Sofran—T. Trușer, *op. cit.*, p. 31.

32. *Ibidem*.

diatație, asimilare, prin citit, care ne dă idei și sentimente, atitudini ce le purtăm cu noi în viața de toate zilele și acționăm în virtutea puterii lor.

Cultura generală necesară preotului predicator provine din cărți, iar cărțile pentru omenire sînt tocmai ceea ce este memoria pentru individ. Ele conțin istoria culturii neamului omenesc și descoperirile sale. Prin ele predicatorul ajunge să cunoască înțelepciunea și experiența veacurilor; ele îmbogățesc spiritul, ne sprijină în nenorociri, ne mîngie în intristări; din ele reținem cugetări înțelepte și binefăcătoare. Iată mărturia lui Fletcher, un mare pasionat al cărților: «Dați-mi permisiunea să mă desfățez prin fantezia mea. Locul, care cuprinde cărțile mele, acești tovarășii foarte buni, este pentru mine o curte regală, unde pot în tot minutul să mă întrețin cu înțelepții și filozofii de altădată, și uneori, pentru a-mi multiplica plăcerea, eu vorbesc cu regii și cu împărații, discut sfaturile lor, judec cu severitate și condamn chiar dacă ei au învins în mod necinstit și în sufletul meu sfărim statuile lor ridicate pe nedrept. Deci aș putea vreodată să mă lipsesc de plăceri așa de sigure pentru a ciștiga deșarte și nesigure bogății? Nu! Toată grija noastră să fie să îngrămădiți aurul, a mea va fi să-mi lărgesc cercul cunoștințelor. Să alegem bine cărțile, căci datorii sîntem să răspundem de ceea ce citim ca și de ceea ce facem»³³.

Raportul cu oamenii culti, prietenii cu intelectualii, vizitarea muzeelor, dintre care multe se mindresc cu piese de inspirație religioasă, vizitarea monumentelor istorice, a caselor memoriale, excursii de studiu, vizionări de filme documentare informarea la zi prin presă, sînt atitea posibilități frecvente pentru predicator de a-și însuși cultura generală.

Asimilarea informațiilor de un gen sau altul, trecerea lor prin diverse filtre ale minții sau ale inimii și armonioasa lor așezare în fagurii zilelor existenței, operațiunile succesive ale procesului de cultură reclamă timp, cer strădanii, impun sacrificii. Ele sînt de resortul maturității. Nu există om cult format odată pentru totdeauna. Ca și instrucția, cultura e un proces de continuă devenire, ce se cere continuu înprospătat³⁴. Cultura însușită și bine asimilată are un rol binefăcător asupra personalității predicatorului, luminează mintea, îmbunătățește inima și înalță sufletul, îl ajută la exprimarea mai dreaptă a adevărului și în acest chip ajunge să deosebească, nu numai în viața altora, ci și în viața sa proprie, gîndurile, faptele, sentimentele, aspirațiile, religiozitatea. De asemenea îl ajută să interpreteze viața în sensul cel mai real, adunînd experiență, cunoștințe, impresii, pe care le prelucreează într-un fel al său propriu conform cu cerințele specialității sale.

Predicatorul trebuie să fie un om care gîndește personal, pentru care cultura nu aduce adevăruri decretate, de urmat orbește, fără control, fără adeziune consimțită.

În legătură cu necesitatea lărgirii continue a orizontului cultural al predicatorului, este important să știm că însușirea cunoștințelor trebuie să se facă în mod sistematic și creator. În nici un caz nu poate fi vorba de o însușire mecanică a cunoștințelor. Predicatorul va avea, cum am arătat, o atitudine activă, creatoare, critică, față de cunoștințele ce și le însușește. Procesul de asimilare a cunoștințelor are caracterul unei activități intelectuale intense, proprii. El reconstituie drumul

33. D. Vasilescu, *Sfintul Vasile cel Mare «Cuvînt către tineri»*, teză de licență, Ploiești, 1907, p. 25—26.

34. Acad. D. Panaitescu, Perpesicius, *Cultura și omul de azi*, în «Revista Colocvii», anul II, 1967, nr. 7, iulie, p. 2.

care duce de la fapte la generalizări, el analizează faptele, caută să pătrundă în esența lor. Predicatorul nu se va mulțumi să preia concluziile de-a gata. Numai astfel va putea mînu creator cunoștințele dobîndite, în rezolvarea unor probleme, fie teoretice, fie practice ale prediciei, avînd întotdeauna în atenție claritatea scopului urmărit prin activitatea sa intelectuală pe care o desfășoară.

Notăm cîteva efecte concrete ale culturii generale în materie de literatură sau poezie pe care predicatorul trebuie să le utilizeze frecvent în mecanismul prediciei: ilustrațiile folosite în chip fericit îi vor ajuta predicatorului să dea viață prediciei, figurile de stil și imaginile au puterea de a clarifica ideile religioase cele mai grele și mai abstracte. În aceasta constă de fapt puterea de atracție a prediciei. Predicatorul, avînd respectul propriei misiuni, își va umaniza toate genurile de cuvîntări și își va deprinde ascultătorii cu reflecție și meditație asupra înaltelor adevăruri.

După ce am arătat ce trebuie să-și însușească preotul din vastul tezaur al culturii pentru a-și forma cultura generală și modul cum să procedeze în acest sens, vom arăta rolul culturii generale în activitatea preotului predicator.

Obligația preotului predicator de a fi cult derivă din cuvintele Mintuitorului: «Voi sinteți lumina lumii» (Matei V, 14). «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît văzînd faptele voastre cele bune, să mărească pe Tatăl vostru, care este în ceruri (Matei V, 13).

Creștinismul cuprinde adevăruri și probleme pentru pătrunderea și propovăduirea cărora e nevoie de o inteligență vie și de o întinsă cultură prin care să se analizeze și să se repună sub formă omiletică aceste adevăruri și probleme. Lipsa culturii generale și incapacitatea intelectuală expune pe predicator în succesului misiunii sale și chiar disprețului, sau îl lipsește de respectul și considerația ce i se cuvine³⁵. În religia creștină vocația predicatorială implică necesar existența culturii generale. Chiar în Vechiul Testament stăruia convingerea că «buzele preotului vor păzi știința și învățătura vor căuta din gura lui, căci îngerul Domnului atotștiutor este».

Om de mare erudiție, marele Apostol Pavel, predicator al neamurilor, îmbrățișa deodată elocvența, poezia și filozofia antică, așa cum am mai arătat. El aduce în scrierile sale citații din diferiți poeți antici ca: Menandru, Epimenide și Aratus (Faptele Apostolilor, XVII, XXII; I Cor. XV, 23)³⁶.

Predicatorul de azi nu poate ignora problemele majore și preocupările timpului în care e chemat să-și îndeplinească misiunea. Duhovnicia, predica, catehizarea, activitatea pastorală, reclamă cunoștințe infinite pentru satisfacerea acestor acte creștine. Valoarea culturii predicatorului în actul mîntuirii credincioșilor este necontestată, căci Mintuitorul, trimițîndu-i pe apostoli la predicare, a zis: «învățați»³⁷.

Iată de aici valoarea cunoștințelor și a culturii generale pentru observarea legilor psihologiei și pedagogiei omenești³⁸. Iată deci cum predicatorul, numit, în Sfînta Scriptură «stejar al casei Domnului, a cărui gură vorbește din prisosința inimii, ziua și noaptea amintind oamenilor pe Dumnezeu» (Isaia LXII, 6), nu poate neglija cunoștințele ce se pot cîștiga din studiile profane și din cultura generală, care are ca vehicul arta cuvîntului scris și vorbit. Cu această artă trebuie să con-

35. Pr. Prof. I. G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru preoție*, în «Studii Teologice», seria a II-a anul VI, 1954, nr. 5—6, mai—iunie, p. 247.

36. Marin C. Ionescu, *op. cit.*, p. 50. 37. *Ibidem*, p. 53.

38. P. Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor*, p. 22.

vingi și să captivezi și ea nu trebuie să fie un simplu joc de sonorități verbale, ci expresia unei bogate comori de credință, cugetare și simțire³⁹.

Cultura și știința au două calități: una e să știu numai atât încît să mă conving pe mine însumi și cu totul altceva e să știu atât încît să învăț și pe alții: «alind es scire tantumodo quod credere debeat, alind autem quemadmodum hoc ipsum et aliis opituletur et contra impics defendat»⁴⁰. Predicatorul care are o cultură generală și o pregătire științifică de închipuire, se expune a fi înfruntat de Sfîntul Apostol Pavel, care zice: «Dacă cineva crede că știe ceva, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască» (I Cor. VIII, 2). De aceea familiarizarea predicatorului cu științele profane se impune astăzi ca un act de redeşeptare spirituală și de activitate culturală. Însă predicatorul nu trebuie să abuzeze niciodată de erudiția sa, căci păcătuiește enorm. Iată ce spune Sfîntul Vasile cel Mare: «Să uzăm de erudiția omenească, luînd din ea cît este familiar și convenabil, iar restul să-l lăsăm de o parte și precum apa se parfumează cu floarea trandafirului, dar mai întîi să-i aruncăm spinii și culegînd ce este folositor să ne păzim de ceea ce este vătămător».

Pentru îndeplinirea misiunii sale predicatorul trebuie să posede cunoștințe vaste și să folosească toate modalitățile: «Să se facă tuturor toate, ca pe toți să-i dobîndească», cum zice Scriptura⁴¹.

Predicatorul trebuie să știe că Biserica în răspîndirea și motivarea credinței uzează de idei, noțiuni și principii cu circulație generală, toate acestea făcînd parte din patrimoniul cultural-bisericesc al oamenirii creștine⁴² pe care predicatorul trebuie să știe să le folosească într-o formă accesibilă și corespunzătoare nivelului intelectual al ascultătorilor. Predicatorul trebuie să sesizeze setea de cultură a ascultătorilor — semn vădit al contemporaneității și să nu-i lipsească de binefacerile culturii, care este un izvor de apă vie. Din cultura generală predicatorul, printr-un proces continuu de selecție și imbinare, să alcătuiască răsaduri noi, din care să răsără lăstarii unei vieți proaspete, personale, originale.

Cultura înseamnă pentru predicator transformarea ideilor în sentimente; ideile ne trezesc interesul și ne trezesc atenția. Din ele adoptăm ceea ce ne convine și ele devin proprietatea noastră. «Cultura generală e un mijloc și nu un scop pentru predicator. Odată ce cunoștințele precise însușite prin cultură dispar, rămîne în schimb atitudinea sufletească — aceasta singură este importantă»⁴³. Este capacitatea de a trăi lumea sub toate aspectele ei, de a o prețui în sensul tuturor valorilor, pe care ea în mod virtual le include»⁴⁴.

Rolul ce i-l dă Biserica predicatorului ca mijlocitor de cunoștințe a crescut. El nu e însărcinat numai să transmită ascultătorilor săi tineri și bătrîni cîteva dexterități și un quantum oarecare de cunoștințe elementare, ci de la el se așteaptă mult mai mult. Preotul predicator este mai întîi un răspînditor de cultură și un adevărat părinte sufletesc al parohiei sale, care dă preponderență scopurilor superioare.

39. Pr. Prof. I. G. Coman, *Vocafila...*, op. cit., p. 249.

40. Fericitul Augustin, *De trinitate*, XIV, XV.

41. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție, cartea a IV-a*, cap. IV la P. Vintilescu, op. cit., p. 230.

42. O. Bucevschi, *Porunca culturii*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 1—2, ianuarie—februarie, anul XXXIV, 1958, p. 64.

43. M. Ralea, *Scrieri din trecut*, Editura științifică, București, p. 274.

44. T. Vianu, *Filozofia culturii*, Editura științifică, București, p. 124.

Se cere ca interesul lui să nu fie captivat de alte laturi decât aceea a specializării în arta cherigmatică, valorificând în limitele arătate cultura generală.

Cultura generală îi înlesnește predicatorului posibilitatea de a-și forma spiritul, adăugând la formarea funcțiunilor sufletești: a judecății, a logicii, a simțului observației, a spiritului de inițiativă, virtuți care, de altfel, sînt necesare oricui.

Caracterul universal al culturii predicatorului decurge din universalitatea educației creștine și din universalitatea mîntuirii (să se facă tuturor toate...).

Cultura generală este de trebuință predicatorului în tot ceasul și în tot locul. Predicatorul continuă opera Mîntuitorului și a sfinților de a împrăștia întunericul ignoranței, de a smulge și stîrpi prejudecățile. Pentru aceasta predicatorul trebuie să muncească cu sîrguință. «Natura a voit a așeza aurul nu la suprafața pămîntului, ci în adîncul munților ca să-l putem cerca numai prin muncă și osteneală». Cultura generală îl ajută pe predicator⁴⁵. Să primească tot ce este bun și folositor din moștenirea veacurilor trecute și s-o facă să rodească mereu, ca apoi să o lase altei generații — comoară mult sporită. Ca cel ce are a predica «în lungime, în lățime și în adîncime», inima lui să se facă o bibliotecă a lui Hristos, după cum Fericitul Ieronim spunea de Mepotțian⁴⁶. Predica sa va fi lipsită de substanța realității și adevărului și mai ales de acea actualitate, care o face o mărturie vie pentru ascultători, dacă predicatorul nu-și va însuși cultura generală și nu va studia cu toată seriozitatea, nu va ajunge să aibă o profundă intuiție psihologică, să cunoască etosul poporului său și să fie prezent în toate curente și realitățile vieții spirituale și sociale ale prezentului. Studiu neîncetat, studiu sîrguincios, este o parte din comuniunea noastră cu Dumnezeu, izvorul a toată știința și înțelepciunea.

Vorbînd despre folosirea în predică a cunoștințelor de cultură generală dobîndite, accentuăm felul că predicatorul trebuie să studieze mai întîi serios temele asupra cărora trebuie să predice, să-și dea interesul să valorifice la maximum cunoștințele teologice și cele ale altor direcții și ramuri ale cunoașterii omenești, pentru a evita atrofierea facultăților sale sufletești și intelectuale⁴⁷.

Științele profane înarmează pe predicator în direcția cunoașterii sufletului omenească, lucru atît de necesar unui păstor de suflete. «Omul este studiul propriu al umanității», a spus un poet. Pentru predicator se poate spune că credinciosul este un studiu propriu al lui. Fără cunoașterea naturii omenești un predicator n-ar putea fi folositor ascultătorilor săi⁴⁸. Nu va fi în stare nici să ajungă a atinge inimile prin predică sa, nici să sfătuiască, nici să-i îndrepteze cu bune rezultate, «învățătura lui țintește, ori prea sus, ori prea jos, ori trece pe alături de țintă»⁴⁹. Această cunoaștere cea mai de trebuință dintre toate este lesne de dobîndit, se poate cîștiga prin studiu, știînd să asculti, să observi, să meditezi și să reflectezi. Vrei s-o cauți în cărți? Se găsește în istorie, în poezie, în romanele bine scrise. Ce este istoria, dacă nu opera naturii omenești în indivizi și în națiuni? Ce este poezia dacă nu relevarea cugetărilor înalte și a aspirațiilor omului, exprimate într-o formă ritmică? Ce este, în sfîrșit, romanul — acel de valoare — dacă nu o serie de picturi caracteristice ale ansamblului vieții omenești?»⁵⁰.

45. Gr. Cristescu, *Curs de omiletică*, anul IV, fasc. III, p. 407.

46. *Ibidem*, p. 206.

47. *Ibidem*, p. 231—232.

48. P. Vintilescu, *op. cit.*, p. 234.

49. *Ibidem*.

50. Cf. Hogan, *Les Etudes de clergé*, traduit de l'anglais par l'abée A. Boudiuom, Rome et Paris, p. 353.

Toate disciplinele profane care intră în programul formării unei culturi generale, sînt, fără excepție, indispensabile pentru pregătirea profesională a predicatorului lui Hristos. Desigur, dobîndirea cunoștințelor și a culturii generale, pe cît e de importantă, pe atît e o chestiune delicată și de durată. «Cine vrea să se facă predicator al adevărului cu iuțeala cu care se face într-o zi o statuie de lut?» se întreabă Sfîntul Grigorie Teologul, enumerînd sublimele sarcini ale misiunii preoțești (*Despre iugă*, cap. 73). Socotim drept răspuns cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «acela care ar îndrăzni asemenea lucru, n-a cunoscut ce trebuie să cunoască». Pentru aceasta, dacă cultura este indispensabilă predicatorului, cu atît mai mult indispensabil este studiul. Predicatorul, și oricine, nu știe decît învățînd și nu învață decît studiînd. «Sfintele adevăruri nu se ghicesc»⁵¹. Predicatorul, fără un studiu continuat personal, își diminuează spiritul, ajunge la o dezarmare a facultăților sufletești în fața situațiilor care trebuie dominate și a căror esență trebuie pătrunsă. Se ajunge la o doborîre a vieții și a noțiunii de datorie într-un strat inferior și comun. Slăbește chiar conștiința și simțul misiunii sale față de enori. Se înțelege deci de ce Massillon susținea că atunci cînd intri în exercitarea slujbei sfinte a preoției, cultura generală, știința și inteligența, devin mai necesare⁵². Desigur nu fiecare preot și predicator va ambiționa să ajungă un erudit. «Nu se poate pretinde, zicea același Massillon, ca studiul să ajungă singura ocupație, ca aplecați fără încetare pe cărțile voastre, să pierdeți din vedere trebuințele poporului vostru, voi trebuie să vă instruiți ca să puteți fi folositori, pentru ca să puteți aduce în pustie prin predică bogățiile pe care le strîngeți în taină»⁵³.

În conținutul culturii generale a preotului trebuie să se cuprindă și cunoștințe privitoare la aspectele și modul de predicare a principalelor confesiuni creștine și a nevoilor sufletești ale credincioșilor moderni, care nu mai sînt identice cu acelea ale veacului apostolic sau ale evului mediu.

Preotul predicator, păstor în Biserica lui Dumnezeu dacă nu posedă și cultură, nu-și cunoaște misiunea și își compromite demnitatea. Predicator și duhovnic, dacă nu știe regulile artei sale sublime, pe care Sfîntul Grigorie Teologul o numește «arta artelor» și nu are cultură generală complexă și adîncă, bogată și întinsă, care îl ajută să nu piardă din vedere nici unul din aspectele vieții omenești, rămîne neputincios în fața bolnavului duhovnicesc, pe care e dator să-l vindece. Îndrumător, învățător și călăuzitor al creștinilor, să fie luminat la vatra adevărului și a culturii, ca să nu lase «umbrele morții să domnească în jurul lui». Potrivnic erorii și inculturii, dacă nu e îndeajuns înarmat pentru luptele nobile pe care are să le susțină, este biruit și rușinea înfrîngerii sale cade asupra religiei și a Bisericii, al căror apărător și predicator este⁵⁴. Sol și predicator al Domnului Hristos pe lingă oameni (II Cor. V, 20), dacă nu pricepe atît învățăturile pe care i le-a dat Împăratul Cerului cit și problemele ce i le pune viața celor încredințați spre mîntuire prin predicarea sa, compromite misiunea pentru care s-a pregătit⁵⁵.

Toată lumea este de acord că preotul predicator al tainelor lui Dumnezeu trebuie să aibă o ținută aleasă. Dacă el trebuie să inspire respect credincioșilor prin caracterul său sacru, dator este să se impună și prin cultura sa, cunoștințele și vir-

51. Luzerna, episcopul Sanglei, *Știința la preoți*, traducere de Pr. C. Mișescu, în «Biserica Ortodoxă Română», an. V, 1881, nr. 8, mai, p. 524.

52. Cf. *Oeuvres de Massillon*, III-e tome, Paris, p. 410.

53. *Ibidem*.

54. Cf. V. Predeanu, *Datoria preotului de a ști carte*, Conferință pastorală, București, 1903, p. 7.

55. *Ibidem*, p. 6.

țuțile sale. Chemat să propovăduiască adevăruri superioare creștine, preotul predicator trebuie să fie altceva decît un simplu distribuitor al tainelor, un «funcționar politic». Astfel de concepție e plină de primejdii. Căci oricît am avea cultură generală — cu toate că trebuie să fie de o largă platformă —, este totuși de specificul legat de profesiune. A cunoaște filiera vieții dogmelor, ramificarea tuturor ereziilor, a problemelor teologice actuale, a adinci și imita preocuparea marilor oratori bisericești și profani, a se exercita prin diverse metode în tainele elocinței, e o necesitate mereu crescîndă a predicatorului.

Preotul predicator trebuie să aibă cultură generală și profesională, mai ales în împrejurările în care trăim, cînd cerințele mari ale contemporaneității și ale vieții atît de complexe reclamă imperios îmbogățirea continuă a personalității creștinilor cu noi cunoștințe și cu valorile culturii și civilizației, a apropierii omului de cultură și profani, a se exercita prin diverse metode în tainele elocinței, e o necesitate mereu crescîndă a predicatorului.

A fi la curent cu ce-i nou în specialitatea sa și cu problemele ce frămîntă omenirea, a le interpreta just, a lua o atitudine, arătînd și poziția Bisericii față de aceste probleme precum și contribuția adusă la soluționarea lor, sînt preocupări ale preotului predicator cu adevărat. Predicatorul, cum am avut prilejul să mai arătăm este și va fi un conducător moral și spiritual al parohiei, călăuzitor în viața păstoriților. I se impune ca învățător, ca credincioșii săi să nu fie dezorientați în diferitele probleme ale timpului în care sînt chemați să acționeze, ca cetățeni și credincioși. Cultura generală reprezintă pentru el un toiaș pe care se sprijină ori de cîte ori, în diferite situații, va fi consultat. Lipsa culturii generale reprezintă un aspect negativ al predicatorului.

Dacă predicatorul e sărac în cunoștințe, credincioșii îl simt și-l ocolesc. Sufletul lui trebuie să fie vatra focului nestins a culturii, din care fiecare credincios să poată lua la nevoie un cărbune aprins. Urît lucru ar fi ca în privința culturii, predicatorul să fie umbrît de credincioși, ale căror suflete sînt pline de virtuți și însușiri creatoare. Ca cel ce are nevoie a lucra cu fapta și cu cuvîntul, este de neapărată nevoie ca cuvîntul său să fie foarte expresiv și vorba neapărat înțeleasă de credincioși, — să cunoască perfect și limba credincioșilor cărora le vorbește, căci acest fapt, nu rămîne fără influență, mai ales dacă predicatorul le spune o vorbă frumoasă pe înțelesul lor și dacă el păstrează o parte din fondul rustic în sens bun al sufletului său, fiind apropiat de creațiile și producțiile poporului, păstrarea portului strămoșesc și a obiceiurilor, a limbii care reprezintă, în ultimă analiză elemente spirituale, părți din marele tot al culturii, atît de necesare preotului.

Preotul predicator este un învățător, educator religios-moral al comunității de credincioși, dar și un cetățean al unei patrii pămîntești. Misiunea lui se încadrează în unele împrejurări de viață. Această calitate cere să fie înarmat cu «platoșa culturii», și «a artelor» și, deși nu poate fi un creator de cultură, stricto sensu, cel puțin un mijlocitor și un transmițător, căci e un lucru tot atît de important ca și primul. Mare îi este chemarea, mare însă și răspunderea; mare îi este cultura, mari sînt și roadele ei în sufletele ascultătorilor, căci nivelul pregătirii sale profesionale și din punct de vedere al culturii generale e intuit foarte repede de credincioși. El va predica pe teme: culturale, economice, sanitare, igienice și va trebui să fie un interpret al diferitelor probleme bisericești. Pînă și natura pentru orator e un discurs al lui Dumnezeu. Pentru a vorbi cu forță, să aibă cultură gene-

rală într-o măsură suficientă și bine asimilată. Cunoașterea oamenilor și a vieții în acest caz este pentru predicator o condiție de eficacitate, căci fără experiență comunicarea ce se face între credincioși și predicator nu este posibilă⁵⁶. Se cuvine deci ca predicatorul să nu dezmință prin lipsa culturii generale adevărul că Biserica reprezintă un lăcaș sfânt, un lăcaș, unde credinciosul pășeste cu credința că va afla aici temeiuri pentru mintuirea sa. Predicatorul să cunoască și să folosească aportul geniilor la îmbogățirea tezaurului templului culturii universale⁵⁷.

În prima epocă a creștinismului — a plăcut Domnului să lumineze inteligența apostolilor, prin revărsarea cu prisosință a luminii supranaturale, însă predicatorul de azi are la dispoziție valorile adevărate ale culturii ca un mijloc de a dobîndi diferite cunoștințe de care are nevoie. Cultura generală îl face mai activ și mai prezent la viață, participant și contemporan la valorile culturale, trăind sentimentele și aspirațiile nobile ale veacului, și totodată reprezintă, alături de studiu, o legătură nobilă cu oamenii venerabili, cu inteligențe înalte, pe care geniul i-a luminat, cu toți acei morți iluștri, care, în decursul veacurilor, au fost dascăli și conducători ai societății. Cultura generală, acumulată prin studiu, este, după rugăciune, pentru predicator, primul mijloc ce ni s-a dat să ne unească cu Dumnezeu, lumina conștiinței⁵⁸.

Biserica Ortodoxă nu-i străină de nici o manifestare a vieții omenești și predicatorul e chemat să ajute pe credincioși în rezolvarea problemei mîntuirii subiective în viața de aici de pe pămînt, pentru care va folosi totalitatea de cuceriri culturale.

Sînt unii creștini avansați, frămîntați de căutări, uneori neliniștiți, de aceea predicatorul să fie pregătit pentru cele mai imprevizibile reacții ale lor. Prezența credincioșilor culti în biserică, nivelul cultural ridicat al ascultătorilor, al celor mai mulți dintre ei și complexitatea vieții lor sufletești, pun predicatorului dificile probleme, în rezolvarea cărora un ajutor prețios îl oferă cultura generală solidă, bine asimilată.

Cultura teologică împinge numaidecît la cultura generală⁵⁹.

Lumina culturii îmbogățește o predică săracă în idei cu valori asimilate care au forță spirituală, ce vindecă prin cuvînt și întăresc în credință aducînd un plus de spor la cunoașterea și mai bună, înțelegerea învățaturii lui Hristos și educarea credincioșilor în spiritul înaltelor idei ale umanismului creștin. Caracterul de universalitate al cunoștințelor generale ale predicatorului este impus de cerințele multiple ale sufletului creștinesc. Trebuie semnalat faptul că conținutul culturii generale necesară predicatorului se cere modificată, îmbogățită, și adaptată mereu etapelor de azi, în care se găsesc credincioșii, iar predicatorul este al zilelor de azi nu al trecutului. Activitatea preotului predicator risipește orice îndoială asupra faptului că viziunea sa larg cuprinzătoare, capacitatea sa de a privi viața dintr-un unghi de vedere general, depinde în mare măsură de cultura asimilată. Deși deosebită de celelalte învățături, prin obiect și prin caracterul său special, teologia cercetează adevărul dintr-un domeniu dat și folosește, pentru a-l cunoaște, mijloace, asemănări echivalente celor întrebuintate în științele mai apropiate lui, pentru cercetarea domeniului lor de studiu. Aceste științe sînt numite ale spiritului (Seistei wisserschaften), care formează o categorie deosebită de cele ale naturii (natur wissenschaft) numite și pozitive⁶⁰.

56. A. O. Seritlanges, *L'orateur chrétien*, p. 54, passim.

57. A se vedea în acest sens puternica argumentare istorică din excelentul studiu al Pr. Prof. Dr. P. Rezuș, *Știința mărturisitoare de Dumnezeu*, Caransebeș, 1938.

58. Cf. V. Predeanu, *op. cit.*, p. 14.

59. Dr. N. Bălan, *Chemarea preoțimii noastre*, Sibiu, 1913, p. 69.

60. T. M. Popescu, *Îndrumări metodice pentru studenții în teologie*, în «Studii Teologice» seria a II-a, anul VIII, 1956, nr. 7—8, p. 498.

Anumite predici sau cateheze necesită explicații mai adânci, unde se aprofundează cunoștințele de natură istorică, filozofică și, pentru a nu se reduce predica la un descriptivism, sînt necesare cunoștințele generale pentru anumite interpretări și lămuriri suplimentare, după cum anumite probleme religioase, teme de predică sînt susținute și confirmate de argumentele culturii, ceea ce le dă o mare autoritate. De aceea anumite elemente și valori noi ale culturii să nu-l surprindă pe predicator neavizat, că va fi o mare carență.

Prin elementele culturii generale o predică rămîne mai prezentă și mai activă în conștiința credincioșilor. Experiențele predicatorilor de totdeauna au recomandat însușirea și familiarizarea cu cultura generală — lipsit de aceste cunoștințe predicatorul este lipsit de deschiderea necesară unui predicator modern.

Cultura generală fiind o cerință de bază a activității oratorice, dă orizont larg predicatorilor și catehezelor în sensul îmbogățirii lor continui cu informații noi, sensuri noi, interpretări originale precum și un stimulente la creșterea gândirii proprii, a deprinderii de a reflecta, să facă din predică sinteze originale trecute prin filtrul critic al personalității — lucru cunoscut din tradiția oratorică.

Anumite genuri de predică sînt pretențioase și cer cunoștințe generale multe și precise. Genul necrologului pretinde preotului cunoștințe teologice temeinice, pentru a contura sensul vieții și al morții. Genul panegiric presupune calități literare și poetice. În acest caz literatura îmbogățește vocabularul și mijloacele de expresie, îl ajută să-și formeze un stil propriu. Analiza justă a stărilor sufletești și a personajelor despre care se vorbește în pericopele evanghelice, și care se luminează prin predica plină de putere, de înviore, spre desăvîrșire. Predicatorul trebuie să știe să imprime ca o sculptură sau pictură în inimile credincioșilor săi chipul Mîntuitorului. Oricare ar fi genul predicii, nu trebuie uitat să se cerceteze cît mai multe izvoare, opere și autori⁶¹. Să nu te temi mai mult în viață decît de predicatorul care e produsul unei singure cărți. Cultura generală îl scutește pe predicator de șablon, de pesimism, de plictiseală, — acești vrăjmași de moarte ai elocinței.

Am notat suficiente motive care cer ca predicatorul să fie prin definiție un om de întinsă cultură, în măsură să aprecieze valori materiale și spirituale, din diferite domenii, din trecut și din prezent, pentru a întui și a avea o viziune de ansamblu de natură filozofică, social-culturală, etică-creștină asupra lumii și vieții. Misiunea sa principală de a instrui, educa și învăța pe alții, îl obligă să asimileze, după cum am arătat cît mai multe din valorile trecutului și ale prezentului atît în domeniul specialității sale, cît și în alte domenii. Astfel el devine purtător de zestre spiritual-creștină, pe care trebuie s-o transmită cu pasiune și dăruire credincioșilor, și acest lucru nu-î deloc ușor.

A poseda cultură e un punct de plecare, a ști să o împărtășești și altora e o calitate fundamentală a predicatorului. Creștinii, pentru care vîrsta devenirii e orice moment, caută model de viață, de conduită morală și spirituală. Predicatorul e prezent zi de zi în orizontul vizual și perceptibil al credincioșilor și treptat se integrează în existența lor prin mii de fibre invizibile. Predicatorul joacă un rol important în trezirea și formarea interesului de a se cultiva al credincioșilor. «Cine vorbește frumos dar duce o viață rea, instruiește pe mulți setoși de cunoștință, dar rămîne nefolositor pentru propriul său suflet», zice Fericitul Augustin⁶². Preotul predicator tre-

61. A. Berg, *Entspricht die heilige Bedigt den Bedurfanssen unser Gemeiden?*, 1908, p. 10.

62. M. C. Ionescu, *op. cit.*, p. 77.

buie să se arate om de cultură și prin exemplul conduitei. Ce-i de făcut ca prestigiul și forța sa de influență pozitivă asupra credincioșilor să sporească? Răspunsul ține de modul propriu de cultivare și de transmitere a acumulărilor personale, de capacitatea de a converti în metode și mijloace oratorice — omiletice și catehetice informațiile de specialitate și de cultură generală. Acestea însă să fie dublate de o mare receptivitate față de psihologia și particularitățile vârstei și nevoilor sufletești. Însă un preot predicator, dacă nu câștigă inimile tuturor celor cărora se adresează, nu-și poate valorifica în cel mai înalt grad pregătirea, generozitatea dăruirii, efortul de a suscita rațiunea și sensibilitatea credincioșilor. De aceea problema exemplului personal al preotului predicator capătă o greutate foarte mare în procesul instructiv-educativ. Prestigiul este o chestiune ce ține în mod strict de persoana predicatorului, de particularitățile lui psihice și intelectuale, de dorința de a se cultiva. De aceea credincioșii caracterizează predica preotului iubit ca foarte interesantă și folositoare multilateral, iar a predicatorului neiubit o trec în categoria celor monotone. Prin aceasta se confirmă popularitatea sau lipsa de popularitate a predicatorului. Folosirea înțeleaptă a cunoștințelor generale, cu elemente din diferite discipline, prin care predicatorul determină pe ascultători să gîndească și să recepționeze, îi pune în stare de vibrație, pentru a accepta adevărul divin și frumosul evanghelic, constituie un atribut necesar preotului predicator. Prin aceasta el îi pune pe credincioși în situația de a trăi profund emoțiile religioase, etice, entuziasmind pe credincioși pentru adevărurile predicate. Astfel predicatorul devine un animator în procesul mîntuirii credincioșilor săi.

Preotului i se cere ca mai înainte de a învăța pe alții, să fie el bine lămurit, mai ales că trebuie să cunoască toate realitățile existente — așa cum și Domnul Hristos n-a pierdut din vedere niciodată nici unul din aspectele vieții omenești. De aceea, cultura fiind un atribut al demnității, preotul trebuie să «se facă tuturor toate, ca pe toți să-i dobîndească». Cultura generală să-i fie predicatorului un «vade mecum» care să-l susțină în toate împrejurările vieții, ca, asemenea lui Terențius, să poată spune: «Nimic din ce este omenesc nu mi-e străin».

Dacă o informație la zi este o nevoie stringentă a culturii generale, preotul predicator trebuie să aibă în vedere și faptul că ea îi lărgeste mereu orizontul intelectual și-l ține în actualitate. Cultivarea și informarea aceasta poate fi asemănată cu o plantă care este stropită, pentru a o face să crească, să înflorească, și să dea rod⁶³.

Încheind, putem spune că propovăduirea «cu timp și fără timp» e legată de cultivarea «cu timp și fără timp», și dat fiind rolul precumpănitor al culturii generale în reușita activității pastorale, predicatorului i se cere să se cultive mereu pentru ca ceea ce a asimilat, să se păstreze, ceea ce-i lipsește să se completeze și ceea ce posedă să se adîncească și mai mult.

Pr. doctorand VASILE PALADE

63. Acad. Eugen Pora, *Cultura și omul de azi*, «Colocvii», nr. 3, noiembrie 1967, p. 3.

DOCUMENTARE

MANIFESTĂRI ȘI FORME ALE VIEȚII CREȘTINE PE PĂMÎNTUL ROMÂNESC, PREMISE ALE ORGANIZĂRII BISERICII ORTODOXE ÎN ȚĂRILE ROMÂNEȘTI. CONTRIBUȚIA LOR LA PROMOVAREA UNITĂȚII SPIRITUALE A POPORULUI ROMÂN

— Sintează —

Începuturile formării poporului român, aici, la Dunăre, Carpați și Marea Neagră coincid cu cele ale pătrunderii creștinismului în Scitia Mică, în ținuturile sud-dunărene și nord-dunărene, la sfârșitul secolului I și începutul secolului al II-lea. Românii apar deodată în istorie ca popor romanic și creștin. Ortodoxia românească este cea fericită sinteză dintre latinătate și credința creștină de Răsărit, exprimată concis și semnificativ prin ceea ce se numește «lege» sau «credință strămoșească».

De-a lungul istoriei și în condițiile organizării temporale în cele trei state din cauza vicisitudinilor istoriei, românii au avut totdeauna conștiința unității etnice și s-au simțit una totdeauna în sinul Bisericii Ortodoxe de o parte și de alta a Carpaților, la gurile Dunării, pe malul Mării Negre, în Dobrogea. Credința creștină ortodoxă în care ne-am născut ca neam, ne-a ajutat să ne păstrăm ființa și unitatea de neam, precum și identitatea noastră în condițiile migrării popoarelor (sec. III—XIII), ale stăpînirii otomane și ale marilor imperii feudale din jur.

Astăzi Biserica Ortodoxă Română își aduce contribuția ei la promovarea și adîncirea unității spirituale a poporului român, constructor al vieții celei noi în Patria noastră.

I. Creștinismul a pătruns în ținuturile sud-dunărene, în cetățile de pe malul Mării Negre în Scitia Mică (Dobrogea), și de aici în ținuturile nord-dunărene, în Dacia, chiar din a doua jumătate a secolului I și începutul secolului al II-lea.

1. În Peninsula Balcanică, pînă la părțile Iliriei și în ținuturile sud-dunărene, creștinismul a pătruns prin predica Sfintului Apostol Pavel și a ucenicilor săi (Rom. XV, 19; Tit III, 12; II Tim. IV, 10).

2. După o veche tradiție cunoscută, mai întii de Origen († 253) și mai apoi inserată în a sa *Istorie bisericească* de către Eusebiu de Cezareea († 340), ținuturile dintre Dunăre și Marea Neagră, și mai ales orașele grecești de pe țărm ale Scitiei Mici (Dobrogea) au fost evanghelizate de Sfintul Apostol Andrei, venind în părțile

acestea din ținuturile Sciției Mari. Din Sciția Mică s-a îndreptat spre sud murind ca martir în orașul Patras din Grecia, fiind răstignit pe o cruce în formă de X. Tradiția este înregistrată în *Doctrina siriacă a Apostolilor*, într-o omilie a lui Pseudo-Atanasie; este confirmată în sec. XIV de istoricul bizantin *Nichifor Calist Xantopoulos* († după 1340), spunând că Sfântul Andrei a predicat «în pustiurile schitice» și la Pontul Euxin, și apoi trecând prin Tracia, a ajuns la Bizanț, murind ca martir în Patras, din Ahaia. De asemenea, tradiții și creații folclorice din Dobrogea vorbesc despre Sfântul Apostol Andrei și despre lucrarea lui de evanghelizare în părțile Dobrogei.

3. Dar creștinismul a pătruns în Scythia Minor și în întreaga Dacie și pe alte căi:

a) Între populațiile romanizate din sudul și nordul Dunării au existat tot timpul legături foarte strânse, nu numai în timpul stăpînirii romane a Daciei (106—271), ci și după aceea, căci popoarele migratoare n-au avut niciodată o stăpînire politică efectivă asupra ținuturilor nord-dunărene. Dobrogea, de la cucerirea ei romană din anii 29—28 î.d.Hr., a rămas sub stăpînire romană, intrînd (86 d.Hr.) și rămînînd în componența provinciei *Moesia Interior* pînă în 292 d.Hr., cînd a devenit provincie romană aparte: *Scythia Minor*, cu capitala în orașul Tomis.

b) Vechile cetăți și orașe de pe malul mării din Scythia Minor: Histria, Tomis, Callatis, și altele mai noi, ridicate de romanii cuceritori, lingă cele vechi și pe malul drept al Dunării, drept fortărețe la granițele imperiului din această parte, aveau strînse legături comerciale cu cetățile și provinciile din sud-estul Europei și din Orientul Apropiat (Asia Mică). Aceste legături datează din sec. VII—VI î.d.Hr.: coloniști greci din Milet și Heracleea poposau în orașele-cetăți ale Scythiei Minor făcînd aici «antrepozite comerciale». De la o vreme, coloniștii greci de pe țărmul mării au pătruns și în interiorul provinciei, fundînd un «antrepozit comercial» la Hirșova și chiar un oraș la Axiopolis, lingă Cernavodă. În timpul lor de înflorire economică, cetățile grecești din Dacia Pontică făceau un intens comerț cu aproape toată lumea grecească a vremii. Pe calea legăturilor comerciale, creștinismul a pătruns în ținuturile Dobrogei foarte timpuriu chiar din a doua jumătate a secolului I, din Asia Mică, unde acesta, prin predica Sfîntului Apostol Pavel, era foarte puternic (Milet, Efes).

c) De asemenea, creștinismul a pătruns de timpuriu în Dobrogea, și apoi în întreaga Dacie Traiană, prin soldații și coloniștii romani, originari din Asia Mică și din Peninsula Balcanică, aduși în aceste provincii.

4. Răspîndirea și generalizarea creștinismului în Dacia (sec. II—IV) au loc odată cu începutul formării poporului și a limbii române.

a) Cucerită de romani în anii 29—28 î.d.Hr., Dobrogea s-a bucurat de toată atenția din partea stăpînirii romane: vechile orașe-cetăți au fost refăcute și altele noi înființate și o bogată rețea de comunicații, cu șosele construite după sistem roman, a cuprins întregul ținut dintre mare și Dunăre, și dintre nord și sud. Prin cucerire și mai cu seamă după 101—102, Dobrogea a fost supusă unui «intens și mare» proces de romanizare, ceea ce face pe savantul Vasile Pirvan să spună că «dintre țările care alcătuiesc România de azi, Dobrogea este cea mai veche ca țară românească». Căci «cu mult înainte ca dacii din Dacia să se facă romani, dacii din Dobrogea au început să vorbească latinește să se închine ca romanii și să-și facă orașe și sate romane, unindu-se cu civilii și veteranii adevărați romani, — care veneau din alte părți ale împărăției, să se așeze aici și să întemeieze gospodării statornice, ridicîndu-și conace frumoase de piatră pe moșiile cumpărate, ori căpătate ca dar împărătesc la noi, în Dobrogea».

Cucerirea Daciei de către romani în 106 a înlesnit răspîndirea creștinismului în Scythia Minor și în întreaga Dacie, pe căile amintite.

b) Popoarele migratoare, începînd cu goții către sfîrșitul secolului al III-lea, au găsit pe teritoriul Daciei Romane populația daco-romană bine încheagată și cu o identitate etnică și creștină, vorbind latina populară.

II. Viața creștinilor în Dacia în secolele IV—VII prezintă un bogat și variat relief și un conținut bine concretizat.

1. În timpul persecuțiilor lui Dioclețian și Licinius, Dobrogea creștină a dat mulți martiri. *Tomisul* a dat pe cei mai mulți martiri. Tradiția a păstrat numele unui episcop Efrem († 304), pomenit la 7 martie precum și numele episcopului Tit din Tomis (319—323), iar Martirologiile creștine pomenesc aici pe: Claudiu, Eugen, Rodi și trei frați: Argens, Marcellin și Narcis (la 3 ianuarie); Evagriu, Beningnus, Crestus, Aretus, Rufus, Sinnidis, Zosimus, Patricius și Pappus (la 3 apr.); Paul, Chiriac, Paula, Felix, Feliciană, Toma, Emil (la 20 iunie) ș. a. La *Durostorum*, cu același prilej, au primit cununa de martiri: Desius, Nicandru, Marcian, Iuliu, Pasicrat, Valentinian ș.a. Mai jos pe Dunăre, la Axiopolis, au suferit și au murit pentru Hristos: Chiril, Chindeas și Tasius (Dasius); la *Dinogetia*: un Alexandru; la *Noviodunum*: Flavian și Filip. Mai interior, în partea de nord a Scîției Mici, la *Niculifeșel* (jud. Tulcea), foarte probabil în persecuția lui Dioclețian, au primit cununa martirului: Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos (descoperiți în 1971). Basilica și cripta de la *Niculifeșel* unde s-au găsit cei patru martiri, sînt construcții diferite și ca materiale și ca lucru. Basilica, făcută din bucăți de piatră locală — de culoare gri — era mai veche decît cripta. De aceea, opiniază Pr. Prof. N. Șerbănescu, martirul sau martirii de pe nivelul inferior, pe sol, al criptei unde nu s-a mai intrat cu săpăturile, să fi fost martirizați, înainte de Dioclețian, poate pe la jumătatea secolului al III-lea, sub împăratul Deciu (249—251), a cărui persecuție s-a făcut simțită și în părțile Scîției Mici.

2. După Edictul de la Milan (313), creștinismul a înregistrat o mare înflorire în ținuturile sud și nord-dunărene. Un număr apreciabil de monumente și basilici creștine și inscripții descoperite mai demult, și foarte multe descoperite acum recent, în anii noștri la Tomis-Constanța și pe tot întinsul Dobrogei, dau mărturie despre viața creștină înfloritoare aici și despre prezența materială română (proto-română) pe malul mării și în ținutul dintre mare și Dunăre al Dobrogei.

Pînă acum au fost descoperite, la *Constanța*, patru basilici creștine. Cea mai mare dintre ele, poate catedrala, se afla pe locul fostei gări și a fost descoperită în 1961. Era lungă de 48,10 m. și lată de 23,45 m., împărțită, în interior, în altar, naos cu trei nave și nartex și avînd la est o absidă semicirculară în care se afla o criptă cruciformă cu scară și acces pe latura de vest. Resturile de construcție descoperite se socotesc din secolul al V-lea. Dar basilica a înlocuit, în secolul V, pe o alta mai veche.

La *Tropaeum Traiani* au fost dezgropate cinci basilici din secolul V—VI, dintre care patru în interiorul cetății, iar a cincea, de cimitir, în afara incintei. Cea mai însemnată dintre ele este *bazilica de marmură* a cărei zidire a început în sec. IV sub împăratul Constantin, refăcută apoi în secolul V și reparată în secolul VI sub împăratul Justinian, cînd, se crede, că a fost făcută biserica episcopală, construindu-se alături un baptisteriu și apoi iarăși reparată și înfrumusețată, dar neterminată înainte de distrugerea orașului de către avari în 587.

La *Histria* s-au descoperit șapte basilici din secolele V—VI, la *Dinogefia* s-au descoperit ruinele unei basilici din secolele IV—VI, cu resturi de tencuială, purtînd urme de pictură. Alte trei basilici s-au descoperit la *Troesmis*, azi Iglîța, pe Dunăre; cite două basilici la *Axiopolis* și *Argamum* (azi Dolojman). Apoi cite o bazilică la

Noviodunum (Isaccea), *Ulmelum*, *Ibida*. La *Callatis* (Mangalia) s-a descoperit o bazilică paleocreștină de tip sirian, «constituind o raritate nu numai pentru Dobrogea ci și pentru întreaga Peninsulă Balcanică». Amintim apoi *Niculitel*: o bazilică cu cei patru martiri (secolul IV), o bazilică la Galați (secolul IV) și o bazilică paleocreștină, descoperită foarte recent la Piatra Frecăței (jud. Tulcea), care pare a fi din timpul lui Constantin cel Mare și cea mai veche din întreaga Europă sud-estică, după Edictul de la Milan (313).

Aproximativ 70 de inscripții creștine (secolele IV—VI), s-au descoperit în ținutul Dobrogei (găsite în *Callatis*, *Histria Axiopolis*, *Tropaeum Traiani*, *Ulmelum*, *Dinogeia*, cele mai multe din *Tomis*), scrise în limba greacă și în limba latină. Creștinii menționați în inscripții aparțin tuturor straturilor sociale: soldați, ofițeri, negustori, magistrați, funcționari și slujitori ai Bisericii. Toate aceste inscripții sînt însoțite de semnul crucii, de monograma lui Hristos, precum și de unele reprezentări simbolice creștine: peștele, porumbelul, ramura de palmier și altele.

Bazilicile și inscripțiile sînt mărturii materiale ale prezenței și înfloririi creștinismului aici, în Dobrogea, înainte de trecerea bulgarilor spre sudul Dunării, precum și ale prezenței masive a străromânilor aici. De asemenea ele sînt și mărturii ale unei organizări bisericesti în Dobrogea.

3. *Episcopia Tomisului* (intemeiată către sfîrșitul secolului III și începutul secolului IV) ilustrează o prezență masivă străromână și creștină în Dobrogea. Între episcopii acestui scaun, amintim pe *Evangelicus*, *Marcu* care a participat la sinodul I ecumenic de la Niceea, din 325, *Efrem*, *Vetranion*; *Gherontius*, participant la sinodul II ecumenic de la Constantinopol, din 381; *Teotim I*, care a apărut pe Sf. Ioan Gură de Aur, la sinoadele din 400 și 403 la Constantinopol; *Timotei* participant la sinodul III ecumenic de la Efes din 431; *Ioan*, *Alexandru*, *Teotim II*. Sub episcopul mitropolit *Paternus* (după 518), în documente, *Episcopia Tomisului* este înregistrată ca *Arhiepiscopie autocefală* ceea ce înseamnă că existau și alte episcopii în ținuturile Dobrogei, sufragane ale *Arhiepiscopiei autocefale a Tomisului*.

Tomisul este cea mai veche instituție bisericască superioară de pe teritoriul Patriei noastre de astăzi, cunoscută pînă acum. Jurisdicția ei se va fi întins peste întreaga provincie și poate că și peste creștinii aflați dincoace de Dunăre, adică în sudul Moldovei și în răsăritul Munteniei, pînă la arcul Carpaților. Canonic, episcopia *Tomisului* depindea direct de Bizanț, fapt care a contribuit la întărirea legăturilor culturale între metropola *Sciției* și capitala Imperiului. Titlul de «episcop-mitropolit» luat de *Paternus*, consacra o stare de înflorire deosebită a provinciei care îi da dreptul și la o emancipare bisericască, la autocefalie față de Bizanț.

4. *Puternica viață creștină străromână din Dobrogea prezintă și o viață și o organizație monahală.*

Istoricul Sozomen ne vorbește despre călugărul *Audius* din *Mesopotamia* și despre partizanii săi numiți *audiieni*, exilați pentru ideile lor antropomorfe și pentru că erau cvartodecimani, adică sărbătoreau Paștile odată cu iudeii, de către *Constantin cel Mare* în *Scythia Minor*. Aici *Audius* a adus la *Hristos* pe mulți păgîni.

Aceleași legături comerciale ale orașelor-cetăți de pe malul mării și de pe tot cuprinsul Dobrogei și de pe malul drept al Dunării cu orașele-cetăți din Grecia continentală și din insulele *Mării Egee*, din *Macedonia*, *Tracia*, *Moesia* și din întreg *Orientalul Apropiat* (*Asia Mică*, *Siria*, *Palestina*, *Egipt*) unde creștinismul pătrunsese adînc și era înfloritor chiar din a doua jumătate a secolului I, explică existența de călugări și mînăstiri în *Scythia Minor*. Primul călugăr cunoscut din *Scythia Minor* este *Sfîntul*

Casian (circa 360—430 (435), născut într-un presupus vicus (sat) Casii pe valea râului Casimcea. A călătorit la Constantinopol, Palestina, Egipt, Roma. Hirotonit diacon la Constantinopol, de Sfântul Ioan Gură de Aur, a fost călugărit la Betleem. După mulți ani printre călugării din Egipt, a fost hirotonit preot la Roma de către papa Inocențiu I, rămânând după aceea în Apus. Un alt călugăr originar din Dobrogea, daco-roman ca și Sfântul Ioan Casian, este Dionisie Exiguul, calculatorul erei creștine stabilită de la nașterea Mântuitorului Hristos. Născut în jurul anului 470, după spusa lui Cassiodor, cu o educație bisericească și literară remarcabilă, începută, probabil într-una din mănăstirile dobrogene, Dionisie Exiguul se găsea la Roma în jurul anului 500, venit aici, se pare, de la Constantinopol, de unde îl chemase Papa Ghelasie. Legăturile Sfântului Ioan Casian și Dionisie Exiguul cu lumea mediteraneeană dau la iveală un ansamblu de elemente deosebit de interesante pentru raporturile dintre Răsărit și Apus în secolele IV—V și VI, dar în același timp ele mărturisesc o spiritualitate creștină ortodoxă dezvoltată aici, în Dacia Pontică.

«Călugării sciți» au avut un rol important nu numai în viața religioasă, ci și în cea culturală și chiar politică a Scythiei Minor. Aceștia reflectă, în genere, conștiința populației autohtone geto-romane din Scythia Minor și aversiunea ei față de ereticii arieni și monofiziți precum și față de stăpînitorii bizantini. «Călugării sciți» din Scythia Minor și-au avut partea lor de contribuție ortodoxă și în formularea dogmei hristologice de la Calcedon. Cităm nume de călugări din Scythia; *Ioan Maxentiu*, bărbat cult și bine versat în problemele teologice ale timpului; *Leontiu* rudă cu generalul *Vitalian* din Zaldapa, din Scythia Minor; *Ahile*, *Petre Diaconul* care ar fi compus o lungă scrisoare către africani. Aceștia toți se aflau sub jurisdicția Arhiepiscopului Paternus al Tomisului.

5. Vechimea și pătrunderea adîncă a creștinismului în rîndurile populației daco-romane din ținuturile nord-dunărene și ale întregii Dacii, foarte timpuriu, înregistrînd o generalizare chiar a creștinismului în întreaga Dacie, în secolul IV, sînt atestate bogat și foarte puternic prin mărturii arheologice creștine și filologice, găsite pe tot cuprînsul Daciei.

a. Un loc de frunte îl dețin bazilicile paleocreștine din Sucidava (Celei) din secolele V—VI și Morisena (Cenad). În apropierea altarului basilicii din Sucidava s-a descoperit un fragment de amforă de lut gălbui pe care se află o inscripție grecească: «Maria a născut pe Hristos Fiul lui Dumnezeu», precum și numele preotului *Lukonochos*, fiul lui Lykaios. Acesta este numele celui mai vechi preot cunoscut în Dacia Romană, slujitor al bisericii din Sucidava, prin secolul VI.

b. Inscripția creștină de la *Biertan* (jud. Alba) din secolul IV, cuprinzînd o tăbliță votivă de bronz, pe care este săpată inscripția latină: «Ego Zenovius votum posui» (Eu, Zenoviu am pus o ofrandă), cu monogramul lui Hristos în partea de jos; *gema de la Potaissa* (Turda), care prezintă scena Bunului Păstor cu oaia pe umeri, încadrat de o parte de pomul vieții cu porumbelul, simbol al Duhului Sfînt, de alta o corabie din care este aruncat Iona în gura monstrului marin cu coada în cruce, datînd din secolul II sau IV; alte gema creștine descoperite la *Porolissum* (Moigrad, Sălaj), și *Romula* (Reșca, Olt) din secolul al IV-lea; opaite creștine de lut cu semnul crucii imprimat pe ele, descoperite în Transilvania și în alte ținuturi românești; inele de aur și de bronz cu monograme creștine; o piatră funerară la Cluj-Napoca, din secolul al IV-lea, diferite obiecte creștine și chiar tipare pentru turnarea de cruciulițe, găsite în toate ținuturile românești: *Străulești* (București), *Olteni* (Teleorman), *Budureasca* (Ploiești), *Cîndești* (Buzău), *Traian* (Bacău), *Botoșana* (Suceava) ș.a. sînt tot

atitea mărturii materiale ale vechimii și răspîndirii în masă a creștinismului în Dacia secolelor II—IV. Toate acestea și alte multe mărturii descoperite recent și în curs de cercetare atestă, de asemenea, prezența masivă a populației daco-romanizate, stră-române și a vieții creștine timpurii (secolele II—IV) în Dacia Romană.

Termeni creștini de origine latină, exprimînd noțiunile fundamentale ale învățaturii creștine, intrați în fondul lexical principal al limbii române, sînt alte mărturii nu mai puțin convingătoare și probante ale existenței noastre străromâne și creștine în Dacia Romană: Dumnezeu (lat. Domine, Deus), Creatorul sau făcătorul lumii, biserică (lat. basilica), Crăciun, împărăția lui Dumnezeu, Treime, ființă, față, credință, răscumpărare, iertare, întrupare, patimă, răstignire, înviere, creștin, rugăciune, înălțare, fecioară, drac, a ajuna, altar, a boteza, cer, cislegi, a crede, a cununa, cruce, cuminica, duminică, a închina, a jura, lege, pasesimi, părinte, preot, a răposa, timplică, sînt pentru sfînt (lat. sanctus) ș.a.m.d. Toți acești termeni, și alții asemenea lor, nu sînt luați mecanic din latina clasică ci sînt luați din latina populară tirzie vorbită în Peninsula Balcanică și în Dacia, sau sînt creați aici, cu ajutorul elementelor lexicale ale latinei orientale populare tirzii; unii dintre ei sînt termeni grecești dar însușiți de latina populară. Deci, aceștia nu pot fi invocați în sprijinul unui creștinism propovăduit în Dacia de către misionari de la Roma, cum s-a încercat și se mai încearcă de către istorici interesați, străini de ființa neamului românesc și de credința ortodoxă.

6. Creștinismul înfloritor și generalizat aproape peste tot și în lumea satelor în secolul al IV-lea, în Dacia Romană, este atestat de un număr mare de martiri în ținuturile sud-dunărene în general și ale Dobrogei în special: Quintilian, Dadas și Maxim Citețul (creștini țărani † 304) și soldatul Emilian († 362) și de martiri în Dacia: Sfîntul Sava Gotul († 372), Sfîntul Nichita și alții.

7. Scaunele episcopale daco-romane de pe malul drept al Dunării, în număr impresionant de mare în secolul IV: *Durostorum, Apiaria, Abrittus, Prista, Novae, Ratiaria, Aquae, Viminacium, Singidunum, Remesiana* (Sfîntul Niceta), *Sirmium*, precum și prezența unor episcopi în nordul Dunării: Teofil «episcopus Gothiae», participant la sinodul I ecumenic; Ulfila episcopul goților, trecut în sudul Dunării în 348 din cauza cruntelor persecuții dezlănțuite de regele Atanaric împotriva creștinilor din Dacia, — sînt dovada cea mai concludentă a răspîndirii și generalizării creștinismului în lumea satelor, în veacul al IV-lea.

8. Arhiepiscopia *Justiniana Prima*, înființată de împăratul Justinian (527—565) în 535, i-au fost supuse juridicțional nu numai provinciile și scaunele episcopale din sudul Dunării, ci și teritoriile din nordul Dunării din Dacia Romana. Arhiepiscopia aceasta a fost desființată în anul 602, de către slavii și avarii care au pătruns în aceste părți, la sfîrșitul secolului al VI-lea.

III. Procesul formării poporului român, prin amestecul romanilor cuceritori și colonizați în Dacia după 106, cu geto-dacii autohtoni, în condițiile stăpînirii romane a Daciei (106—271) și ale primului val de popoare migratoare peste Dacia (III—VI), s-a încheiat în secolul IX prin asimilarea de către populația daco-romanizată (străromâni) a populațiilor migratoare slave așezate în Dacia, în număr mic (în sudul Dunării s-a petrecut procesul invers: unele mase de străromâni, în număr mic, au fost asimilați de către slavii sud-dunăreni, iar alții au fost împinși în jos spre Macedonia (aromâni), spre Meglen (meglenoromâni) sau spre Istria (istroromâni). Formarea poporului român este dependentă, deci, de cucerirea, colonizarea și romanizarea Moesiei și a Daciei, adică a populației de limbă traco-daco-moesică, autohtonă.

Deși n-au lăsat monumente materiale durabile, datorită condițiilor istorice vitrege, românii din Dacia, în număr mare, și-au dus existența pe malul Mării, în Dobrogea, la Dunăre, și de o parte și de alta a Carpaților.

1. Prin secolul X apar pe teritoriul țării noastre formele prestatale feudale: voievodatele și cnezatele cunoscute care, prin unirea lor, vor da naștere în secolul XIV celor trei țări române feudale: Țara Românească (1330) și Moldova (1359), state independente, și Voievodatul Transilvaniei care deși se afla sub stăpînirea politică a Ungariei (secolul XII—XIII) își păstra o oarecare autonomie. Dobrogea se va organiza și ea într-un voievodat care va intra, în timpul lui Mircea cel Bătrîn, în cuprinsul Țării Românești.

2. Continuitatea vieții creștine pe teritoriul țării noastre este dovedită printr-o serie de biserici modeste sau chiar mari, descoperite de săpăturile făcute, la Basarabi (Murfatlar), Dinogetia și Niculițel, biserica de la Drobeta — Turnu Severin (secolul XII); cimitire și obiecte creștine.

Cît privește Dobrogea, permanența și continuitatea străromânilor și a vieții creștine aici au avut loc în condițiile stăpînirii politice și militare bizantine asupra acesteia și după trecerea protobulgarilor la sfîrșitul secolului al VII spre ținuturile din sudul Dunării, locuite și astăzi de urmașii lor, și organizarea lor statală independentă bulgaro-slavă la începutul secolului al VIII-lea, și creștinarea lor oficială sub țarul Boris Mihail în 864. Dacă mărturiile materiale ale acestei stăpîniri în Dobrogea ajunse pînă la noi sînt mai puține pentru secolele VIII-IX, în schimb, începînd cu a doua jumătate a secolului al X-lea ea este atestată de izvoare și fapte. Împăratul Nichifor Focas (963—969) reînvie tradiția glorioaselor fapte de arme ale imperiului bizantin și continuă să socotească Dunărea ca «frontieră de nord a imperiului». În 967, profitînd de slăbiciunea hanului bulgar Petru (927—969), Nichifor Focas refuză să-i mai plătească tribut și distruge cîteva fortărețe bulgare de la frontieră. Urmașul lui Focas, Ioan Tzimiskes (969—976) învinge definitiv la Durostorum (Silistra) în 971 pe cnezul chievean Sviatoslav care cucerise Bulgaria de nord-est și nu mai voia să părăsească locurile acestea. Ioan Tzimiskes a anexat la imperiul bizantin jumătatea de nord-est a Bulgariei «pînă la granița de altă dată a Dunării de Jos», menținînd în continuare și Dobrogea, care de acum este din nou stăpînită efectiv de autoritățile militare și administrative imperiale. După victoria din 971, dacă nu mai dinainte, cum rezultă din informațiile pe care ni le dă împăratul și cronicarul Constantin Porfirogenetul (780—797) provincia *Scythia Minor* a fost ridicată la rangul de *themă* și supusă unui strateg, primul fiind Leon Sarakinopoulos, pus poate chiar de Ioan Tzimiskes. Pe la jumătatea secolului al XI-lea, această *themă* a căpătat denumirea cultă *Paristrion*, folosînd și pe cea populară: *Paradunavia* sau *Paradunavon*. Sub bizantini, orașele-cetăți cunoscute ale *Scythie Minor* au fost refăcute, altele noi au fost ridicate: *Păcuiul lui Soare* (972—976). Populația acestei *theme* a avut totdeauna conștiința originii comune romane. Și după moartea împăratului Ioan Tzimiskes, survenită în 976, stăpînirea bizantină s-a menținut în continuare în Dobrogea, fie peste întreaga provincie sau peste jumătatea ei de nord.

În 1018, statul bulgar este desființat de Vasile II, Bulgaroctonul și încorporat imperiului bizantin. Alături de *Paristrion* apar în Dobrogea și alte formațiuni politice, avînd în frunte cîte un șef feudal local, menționați acești șefi în diferite înscripții: Jupan Gheorghe, Jupan Dimitrie (secolul X). Dănuirea *themei Paristrion* (*Paradunavon*) pînă după revolta asăneștilor de la sfîrșitul secolului al XII-lea, dovedește că

imperiul bizantin nu a renunțat niciodată la frontiera Dunării de Jos și la teritoriul dintre Dunăre și Pontul Euxin.

Secolul XIV înregistrează pe jupanul *Dobrotici* stăpînind teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, care va influența evenimentele din sud-estul Europei. Sub el, *statul feudal dobrogean de sine stătător* cunoaște cea mai înaltă culme a afirmării sale. Cu moartea despotului *Ivanco*, fiul lui *Dobrotici*, în lupta cu turcii (1387—1388), s-a pus capăt despotatului dobrogean și de acum încolo, timp de trei decenii, în timpul strălucitei domnii a lui *Mircea cel Bătrîn* (1386—1418), destinele Dobrogei se vor împleți cu cele ale Țării Românești, condusă de acesta.

Începînd cu 1389, *Mircea cel Bătrîn* va adăuga titlului său voievodal de «mare voievod și domn,... stăpînind și domnind toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și Almașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin», și pe cel de «domn și stăpînitor de amîndouă părțile de peste Dunăre, al Podunaviei pînă la Marea cea Mare și cetății *Dirstovului* stăpînitor». Aceste componente ale titlului lui *Mircea cel Bătrîn*, precum și descoperirea în întreaga Dobrogea a unor tezaure monetare cu monede ale sale, atestă că această provincie se afla în hotarele Țării Românești. Această situație s-a menținut în Dobrogea pînă la moartea lui *Mircea cel Bătrîn* (31 ian. 1418) cît și în timpul fiului său, *Mihail voievod* (1418—1420) care și-a păstrat în titulatura sa de domn toate componentele amintite. Începînd cu 1420, cînd *Mihail Voievod* și-a pierdut viața în lupta cu turcii, Dobrogea și-a pierdut independența, rămînînd sub dominația otomană timp de aproape cinci veacuri (1420—1877). Dar în tot timpul stăpînirii otomane Dobrogea a fost permanent în atenția voievozilor români, încît n-a existat aproape voievod român care să nu se intereseze de acest ținut.

Sub raportul vieții creștine se constată că Arhiepiscopia Tomisului a putut funcționa pînă spre sfîrșitul secolului al VII-lea, cînd a trebuit să-și mute reședința într-un loc mai ferit, în interiorul provinciei dintre Dunăre și Mare. După această dată existența ei este atestată prin secolul al XI-lea de o listă care cuprinde scaunele mitropolitane și episcopale, dependente canonic de Patriarhia Ecumenică, cu titlul de «Episcopia Tomisului».

Viața creștină organizată și permanența populației românești aici, în Dobrogea, sînt atestate de complexul minăstiresc rupestru de la *Murfatlar* din secolul al X-lea și de cel de la *Dinogetia* și *Niculitel-Tulcea* din secolele XI și XII.

Din cauza vicisitudinilor istoriei, care au adus, în secolul al XIII-lea, decăderea ținuturilor din Sud, centrul vieții bisericești și românești din Dobrogea s-a mutat în Nord, la *Vicina*, unde este cunoscută și o episcopie de sine stătătoare (1250), ridicată, la începutul secolului al XIV-lea la rangul de mitropolie dependentă de Patriarhia Ecumenică. Ultimul mitropolit al acestei eparhii, *Iachint de Vicina*, a fost adus de către domnitorul *Nicolae Alexandru Basarab* la Argeș, pe scaunul de mitropolit al Țării Românești (1359), cu binecuvîntarea Patriarhiei Ecumenice. Mitropolitul Ungrovlahiei, cu reședința în capitala Țării de la Argeș, va purta grija spirituală și juristică canonică asupra românilor din ținutul Dobrogei, nu numai în timpul lui *Mircea cel Bătrîn*, ci și după aceea, în condițiile stăpînirii otomane a acestui ținut românesc. Este semnificativă titulatura ce și-o dă mitropolitul *Anania* al Țării Românești, la începutul secolului al XVI-lea: «Mitropolit al Podunaviei, adică al ținuturilor Dunării».

IV. Organizarea vieții creștine va urma imediat organizării statale a românilor.

1. Pînă în secolul XIV am avut începuturi ale organizării vieții creștine: episcopia și arhiepiscopia de Tomis; arhiepiscopia și mitropolia *Vicinei*; Episcopia *Asprocas-*

tron. Organizarea întregii vieți creștine bisericești nu se putea realiza decît între frontierele unui stat organizat.

2. Întemeierii Țării Românești ca stat feudal independent față de Ungaria (1330) îi urmează organizarea Bisericii în Țara Românească într-o mitropolie cu sediul la Argeș, unde era și reședința domnitorului (1359), denumită și Mitropolia Ungrovlahiei. Cîitorul acestei organizări este Voievodul Nicolae Alexandru Basarab care aduce pe Iachint de la Vicina și îl instalează la Argeș.

3. Meritul aprobării de către Patriarhia Ecumenică în 1401 și a organizării Bisericii din Moldova într-o mitropolie îi revine domnitorului Alexandru cel Bun. Acesta pune în fruntea Bisericii pe omul și ruda sa, Iosif Mușat.

4. Organizarea Bisericii în Transilvania a întîrziat, datorită condițiilor istorice ale acestui voievodat. Aceasta nu înseamnă că pînă la apariția eparhiilor organizate de aici n-au existat episcopi. De altfel nici pînă la 1359, nu se poate crede că n-au existat episcopi în Țara Românească sau pe întinsul Moldovei. Papa Grigore IX se plînge lui Bela IV, principele de coroană al Ungariei, într-o scrisoare (1234), împotriva «pseudo-episcopilor» care îngreuiază munca propagandei catolice printre români.

Stavropighia patriarhală de la Peri (1391) în Maramureș este cea dintîi organizație bisericească ortodoxă canonică în Ungaria catolică, care va juca un rol însemnat în viața religioasă și culturală a românilor din Nordul Transilvaniei. Ea va orienta bisericește pe românii maramureșeni spre Moldova.

a. Secolul XV înregistrează în Transilvania un șir de episcopi călători veniți aici din alte părți și stabiliți în diferite părți ale Transilvaniei: Ioan de Caffa (Crimeia), Ioanichie de Belgrad, Marcu și Daniil de Feleac, hirotonind preoți și zidind și sfințind biserici (Feleac).

b. Tot în secolul al XV-lea spre sfîrșit, apar și episcopii întemeiate canonic, pe feudele domnitorilor munteni și moldoveni în Transilvania: Episcopia Vadului pe feudele lui Ștefan cel Mare și cu reședința în ctitoria lui Ștefan cel Mare la Vad (sfîrșitul secolului XV), episcopii fiind hirotoniți de Mitropolitul Moldovei și stînd sub jurisdicția Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

În 1537, mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei hirotonea ca urmaș al lui Daniel al Feleacului pe fratele lui, Petru.

O altă episcopie este Episcopia Geoagiului, înființată de un voievod al Țării Românești în primul pătrar al secolului al XVI-lea în vechea mînăstire Geoagiul de Sus, cel dintîi episcop aflat în documente fiind Cristofor (1557), care își întindea oblăduirea peste toată partea de miazăzi a Transilvaniei și stătea sub jurisdicția Ungrovlahiei.

Întemeierea Mitropoliei de Alba Iulia (sau Bălgradului) a avut loc după primele episcopii organizate canonic. Începuturile acesteia au loc în ultimele decenii ale secolului al XVI, cînd episcopiile de Alba Iulia dobîndește prestigiu și autoritate sub domnia lui Mihai Viteazul, care înainte de a cuceri Transilvania și de comun acord cu Sigismund Bathory i-a construit acesteia o catedrală măreață și o reședință (1597) pentru arhipăstorul ei Ioan, fost egumen la Prislop.

Mitropolia Bălgradului va coordona acum întreaga viață bisericească a Transilvaniei, ea stînd sub jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei din Țara Românească, și sporadic, prin anumiți mitropoliți la Suceava, Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

V. Biserica Ortodoxă Română avînd cadrul legal al statului român al fiecărei provincii românești a putut să-și aducă apoi contribuția sa multilaterală la păstrarea unității spirituale și morale a poporului român.

1. Pe scaunele de mitropolii ai celor trei mitropolii, factorii de răspundere bisericească și națională au adus figuri de clerici luminați și patrioți, respingind pe ierarhii greci trimiși de Constantinopol. Pentru scaunul de mitropolit al țării, domnitorii Țării Românești ca și cei ai Moldovei alegeau dintre cei hirotoniți deja episcopi, cerând Patriarhului Ecumenic la Constantinopol numai aprobarea investirii lor.

Pentru Scaunul de mitropolit al Bălgradului, candidații erau bine aleși de românii ardeleni sau de mitropolitul și domnitorul Țării Românești, ca să servească cauza bisericească ortodoxă și națională. Mitropoliții Bălgradului s-au dovedit buni conducători ai destinului românesc în Transilvania în fața ofensivei calvine susținută de principii Transilvaniei și de nobilime. Această ofensivă era, de fapt, o diversiune în problema națională.

Bisericii îi revine un merit de a fi contribuit prin ierarhii și cărturarii săi, și mai ales prin tipăriturile românești, care au circulat de o parte și de alta a Carpaților, la conturarea și cultivarea conștiinței de sine a poporului român și mai apoi în toate elementele ei de către generația revoluționarilor și scriitorilor de la 1848.

Începutul și biruința scrisului în limba română și formarea și dezvoltarea limbii române literare vechi este opera Bisericii Ortodoxe Române.

Prin unitatea de limbă și de credință strămoșească, Biserica noastră a promovat unitatea poporului român aflat pe aceste meleaguri.

Autocefalia bisericească de fapt și lupta pentru autocefalia de drept a Bisericii Ortodoxe Române se înscriu pe linia sprijinirii luptei poporului pentru unitate și independență națională.

*
*   *

Creștinismul la români, ca fenomen istoric cultural și spiritual, ale cărui începuturi datează din a doua jumătate a secolului I, generalizat în toate așezările în secolul al IV-lea, poate fi explicat și înțeles numai dacă îl privim la legătura lui indisolubilă cu procesul general de romanizare a traco-daco-moesilor din ținuturile dunărene, Scythia Minor și din întreaga Dacie. De origine răsăriteană și răspândit de jos în sus, prin intermediul limbii latine populare târzii, el a contribuit la adâncirea romanității carpato-dunărene și pontice, diferențiind pe străromâni de populațiile migratoare, la îmbogățirea limbii vorbite străromâne și române. Micile organizații ale vieții creștine — comunități și complexuri minăstiri, și organizările canonice: Episcopia și Arhiepiscopia de Tomis, Arhiepiscopia și Mitropolia de Vicina și apoi organizarea Bisericii din Țara Românească, Moldova și mai apoi din Transilvania în mitropolii, ca organizații centrale autonome și autocefale, în conformitate cu dispozițiunile canonului apostolic și 17 Calcedon, — au contribuit la promovarea unității spirituale a tuturor românilor de pe întregul teritoriu românesc dintre Mare, Dunăre și de o parte și de alta a Carpaților în aceeași credință creștină ortodoxă, precum și a permanenței și continuității lor neîntrerupte aici, pînă la organizarea lor politică statală iar după aceea la adâncirea unității etnice romanice a poporului și prin contribuția la formarea conștiinței de sine și mai apoi naționale, pe plan limbii literare române, al culturii și spiritualității ortodoxe.

Biserica Ortodoxă Română s-a dovedit pe tot parcursul existenței poporului român o luptătoare activă pentru păstrarea ființei noastre naționale și creștine ortodoxe. De aceea ea a participat la toate marile lui evenimente politice: unirea tuturor românilor sub un singur sceptru în timpul lui Mihai Viteazul (1600); revoluția de la 1848;

unirea Principatelor Române (1859); dobândirea independenței de Stat a României (1877—1878) și realizarea statului român unitar modern în 1918, prin Unirea Transilvaniei cu Țara mamă la 1 Decembrie. Realizarea întregirii Bisericii Ortodoxe în octombrie 1948 este și o contribuție la cauza unității spirituale și politice a poporului român.

Astăzi, prezența și lucrarea ei ca membră în Frontul Unității Socialiste se înscriu pe linia istoriei de sprijinire și slujire a poporului român căruia ea aparține.

Pr. Lector DUMITRU RADU

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ed. II, București, Editura Albatros, 1975.
2. Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1973.
3. Dumitru Berciu, *Probleme privind formarea poporului român în lumina cercetării arheologice recente*, în «Revista de istorie», tom. 28 (1975), nr. 8, p. 1155—1169.
4. Dr. Constantin Preda și Dr. Florentina Preda, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, în «Revista de istorie». Momente din istoria Patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră. Consultații, 1976, p. 11—23.
5. Mircea Mușat și Gheorghe Ioniță, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român*, în «Anale de istorie», an. XXII (1967), nr. 1, p. 55—80.
6. I. Barnea, *Identității ale Romanității*, în «Magazin istoric», an. X (1976), nr. 1 (106), p. 28—32.
7. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972.
8. Pr. Prof. Nicolae Șerbănescu, *Urme creștine și românești în Dobrogea*, mss. dactilografiate, 1975.
9. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sfinți și martiri la Tomis*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. XCII (1974), nr. 7—8, p. 975—1011.
10. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la tracogeto-daci*, în «Ortodoxia», an. XXVI (1974), nr. 1.
11. Pr. Prof. Ioan G. Coman, «*Sciții*» *Ioan Casian și Dionisie cel Mic și legăturile lor cu lumea mediteraneană*, în «Studii Teologice», an. XXVII (1975), nr. 3—4, p. 189—203.
12. Idem, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea la patrimoniul ecumenismului creștin în secolele al IV-lea—al V-lea*, în «Ortodoxia», an. XX (1968), nr. 1, p. 3—25.
13. Idem, *Dionisie cel Mic, învățat daco-roman — punte ecumenică între Răsăritul și Apusul creștin, în secolele al V-lea—al VI-lea*, mss. dactilografiate, 1973.
14. Patriarhia Ortodoxă Română, *Documentar — Aniversări 1975*.
15. «Romanian Orthodox Church News», Quatterly Bulletin, an. IV-e. année (1975), nr. 4, octombrie—decembrie.

ATITUDINEA PREOȚIMII ORTODOXE FAȚĂ DE UNELE REFORME ALE LUI CUZA VODĂ

Unirea Țărilor Române, la 24 ianuarie 1859, «a constituit un pas deosebit de important în istoria patriei noastre, avînd adînci urmări pe plan politic, economic, social. Unirea a fost primul pas pe calea înfăptuirii statului unitar român, premiza cuceririi independenței și suveranității României în 1877» (*Istoria României*, IV, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 311—312).

Odată însă cu formarea noului stat se impunea reorganizarea lui pe noi baze, corespunzătoare stadiului de dezvoltare digitală și culturală care a generat o mulțime

de frământări politice și sociale care caracterizează sbuciumata domnie a lui Cuza Vodă.

Reușind să înfăptuiască unirea administrativă abia în noiembrie 1861, atenția domnitorului Cuza s-a îndreptat apoi către problemele interne, dintre care două comportau o urgentă soluționare, mai ales că se condiționau reciproc: secularizarea averilor minăstirilor închinată și «cea mai vitală pentru țară», cum o definea Mihail Kogălniceanu, problema agrară.

Dacă pentru secularizare guvernul Cuza a fost susținut masiv, legea fiind adoptată cu 93 de voturi contra 3, în schimb punerea în discuție a problemei agrare a dat naștere la o ascuțită activitate politică.

Pus pe biroul Camerii în ședința din 16/28 martie 1864, într-un moment când pasiunea maselor populare devenise mai accentuată, proiectul de lege în cauză a stîrnit discuții furtunoase, marea moșierime, care deținea numeroase locuri în Cameră, grupată mai ales în partidul conservator, respingîndu-l printr-un vot de blam.

La 15 mai, Mihail Kogălniceanu anunța Adunarea că în loc să fie dizolvată, după cum cereau uzanțele juridice într-o asemenea împrejurare, se suspendă pînă la 2 mai 1864, cînd urma să se întrunească într-o sesiune extraordinară pentru a discuta proiectul de lege electorală, care, cu toate scăderile ei, constituia, totuși, un mare pas înainte.

Cum Adunarea devenise un focar de agitație și de intrigi, era învederat că vechiul sistem parlamentar nu mai putea dăinui. De aceea, Cuza hotărî să recurgă la măsura dizolvării Adunării și la schimbarea regimului, printr-o nouă lege electorală, care să-i poată da apoi puțința de a adopta legea pentru reforma agrară.

În ziua de 2/14 mai, M. Kogălniceanu a cerut Adunării să voteze legea electorală, dar V. Boerescu a citit o propunere prin care se aduceau învinuiri pentru rezolvarea neconstituțională, a conflictului și nu se accepta discutarea acestei legi decît de un alt guvern. După discuții furtunoase, în momentul cînd moțiunea urma să fie votată, M. Kogălniceanu a citit mesajul domnesc pentru dizolvarea Adunării.

În proclamația către popor, dată cu această ocazie, Cuza aducea învinuiri «oligarhiei turburătoare» din Adunare care se opunea proiectului legii rurale, «lege de dreptate», care caută să realizeze speranțele a 3.000.000 de țărani și înfățișa, alăturat, Statutul dezvoltător al Convenției și al noii legi electorale, cu chemarea de a fi aprobat printr-un plebiscit, care a avut loc între 10—14 mai 1864.

Reforma electorală, deși nu depășea cadrele intereselor burgheziei, exprima totuși anumite tendințe de progres social, ceea ce a contribuit la aprobarea ei cu entuziasm de către masele populare, plebiscitul încheindu-se cu 682.621 voturi da, 1.307 voturi nu și 70.220 abțineri (*Istoria României*, vol. IV, p. 358—373).

Pregătirea plebiscitului s-a făcut în scurt timp și s-a rezumat doar la o circulară a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice adresată profesorilor și alți, adresată mitropoliților și episcopilor. În aceasta din urmă se arăta, printre altele, că «Țara este chemată a se pronunța între regimul oligarhic și noua eră de egalitate în care intrăm. Veți vedea din așezămîntul legii electorale ce parte largă se face clerului mirean. Noua eră va face a se deschide poarta în lucrările țării servitorilor lui Christ. Clerul, chemat deopotrivă cu ceilalți să-și ia locul său în lucrările publice, va putea spune trebuințele sale cele adevărate și prin aceasta îmbunătățirea soartei clerului va fi asigurată.

În epocile cele mari, de cîte ori inima Țării s-a vărsat în aspirațiuni nobile, clerul român, nu numai că nu a rămas nesimțitor, dar încă, cată a mărturisi, el a

fost cu inima acolo unde au fost ideile cele mărinimoase: adică acolo unde a fost partea cea mare a Națiunii suferindă.

Cu partea cea mare a Națiunii suferindă este dar Alesul Națiunii, este Guvernul său: origina sa, aspirațiunile, credințele sale-i fac o lege să fie acolo unde se află ideile generoase, unde se află durerile încă nevindecate.

În aceste împrejurări grele, menite să figureze în istorie, sunt încredințat că «clerul român va avea una din paginile cele frumoase ale istoriei și va ști a-și crea un nou titlu la stima Națiunii». În continuare, în circulară se cerea ca mitropolii și episcopii să prevină pe subalterni «împotriva intrigilor meșteșugite și cuvintelor gingașe ce pot să uneltească adversarii principiilor mărinimoase», să dispună citirea în biserici a proclamației domnitorului, să primească azeziunile clerului «la noua stare de lucruri», să fie «în capul mării reforme» și să dea exemplu «cu cuvântul și cu fapta clerului...» (*Acte relative la 2 Mai 1864 publicate de Vasile M. Kogălniceanu*, București, 1894, p. 20—21).

Conformându-se celor de mai sus, ierarhii dau, la rindul lor, circulare către subalterni, dar din numărul lor nu cunoaștem decît pe cea a Mitropolitului Nifon și a lui Calinic Miclescu, locotenent de Mitropolit al Moldovei, ambele publicate în Monitorul Oficial.

Adresîndu-se protopopilor, mitropolitul Nifon amintea, în circulara sa, că preoții, care păstoresc acest popor «blînd și iubitor de pace», sînt datori să nu uite legea Domnului care este «o voință de pace, de înfrățire și de dragoste, care nu se pot dobîndi decît numai prin împlinirea datoriilor fiecărui om în societatea care trăiește».

«Actul de la 2 Mai și proclamațiunea Măriei Sale Domnitorului cu anexele ce s-au publicat, se sublinia în continuare, țentesc a deschide o nouă eră Țării avînd de scop buna sa organizare și prosperitatea tuturor stărilor societății din care și clerul nu mai puțin face o însemnată parte».

Protopopii, care nu pot avea altă convingere decît cea a ierarhului, sînt îndemnați, în consecință, să stăruie ca, preoții din cuprinsul plășii să convingă pe enoriașii lor «că țintirile Măriei Sale Domnitorul au de scop mărirea și fericirea Poporului român». Și în concluzie, înaltul ierarh muntean ținea să sublinieze că «niciodată n-a fost mai multă trebuință decît astăzi a vă aduna cu inima împrejurul Domnitorului. O mică uitare în această recomandațiune, va fi o mare rătăcire și ar pune în pericol interesele Țărei și ale clerului român».

Dacă rîndurile acestea demonstrează atitudinea de înțelegere și sprijinire a situației, în schimb, prin tonul ei reținut, neutralist, lasă să se întrevadă lipsa de entuziasm a mitropolitului Nifon față de implicațiile sociale, în special, ale legii rurale, poate pentru că și el era deținător de mari proprietăți, achiziționate în vederea scopului filantropic de ctitorie — cum a și făcut — a Seminarului ce i-a purtat numele.

În schimb, locotenentul de mitropolit al Moldovei, Calinic Miclescu, nu se mărginește numai la trimiterea circularii cerute, ci, îmbrățișînd, cu toată convingerea consecințele politice și sociale ale actului respectiv, și mai ales ale noii legi electorale, trimitea domnitorului Cuza o vibrantă telegramă de felicitare, căreia guvernul îi face o largă publicitate.

«Actul de autonomie și libertate ce ați săvîrșit la 2 Mai a umplut de bucurie inimile tuturor Românilor binevoitori și devotați către Țară și Tron, glăsuia dintru început această telegramă — «Clerul, care a știut totdeauna în așa impre-

jurări a se arăta demn de chemarea lui, a înălțat astăzi rugă prin toate bisericile, chemînd binecuvîntarea Cerului asupra actului M. Voastre și salutîndu-l cu profund respect alături de poporul. Îmi permit dar a mă face către Tronul Țării Mele interpretul clerului pentru toată partea României de dincoace de Milcov și a vă ruga, Prea Înălțate Doamne, ca să binevoiți a primi sincerile sale urări și asigurarea sa că este decis a aduce cu credință și devotament partea lui de acțiune pentru realizarea actului Măriei Voastre...».

Că rindurile acestea nu erau izvorite din calcul sau oportunism, ci dintr-o sinceră înțelegere a ideilor înaintate de care era animat domnitorul Cuza, o dovedește circulara trimisă de acest mitropolit direct preoțimii moldovene, în care se amintește că «de mult fiind convins de bunele și părinteștele intențiuni ale Prințului nostru Domnitor și ale Guvernului său, pentru îmbunătățirea soartei clerului, nu am încetat, după cum știți, a vi le arăta și a vă încredința despre ele întotdeauna și la toată ocaziunea».

Stăpînit de aceste frumoase sentimente, pe care nu le mai poate ascunde, mitropolitul Calinic adăuga: «din momentul promulgării acestei proclamațiuni inima și sufletul meu au săltat de bucurie căci nu puteam vedea salvarea Poporului român decît numai atunci cînd toți vom lucra, vom face sacrificii reciproce, vom legifera, «așa zicînd, prin consens (consensus omnium) interesele noastre naționale, publice, și private».

Dacă pentru cei închiștați în idei conservatoare — retrograde actul de la 2 Mai 1864 era socotit ca o călcare flagrantă a uzanțelor politice, în schimb pentru cei animați de idei progresiste acesta constituia un act patriotic, cerut de împrejurări, față de care nu trebuia să se rămînă indiferenți.

Printre aceștia din urmă numărîndu-se și mitropolitul Calinic, el ținea să afirme în mod deschis: «astăzi cînd suveranul României ne-au deschis această cale salutară, plină de libertate și egalitate, cînd ne-au deschis această cale părintească, trebui-ne oare ca noi clerul român să stăm rece și cu indiferență la vederea unui așa de mare și patriotic fapt? De bună seamă că nu. Clerul dar nu va fi indiferent, clerul, care astăzi mai cu seamă este chemat a se bucura de patriotismul iubitului nostru Domnitor, prin legea supusă aprobării Națiunii Române, de toate drepturile cetățenești, trebuie să se arate demn de chemarea ce i se face, trebuie ca prin inițiativa și faptele sale patriotice să bine meriteze Patria pentru drepturile și îngrijirea ce-i dă».

Referindu-se apoi la frămîntările pentru Divanul Ad-hoc din anul 1857, «anul Unirii, cu alte cuvinte anul învierii României», el sublinia, în continuare, că atunci clerul «a știut a se pătrunde de marea și sînta sa chemare, a dovedit că el simte și dorește ca Națiunea sa, să fie și să țină locul între Națiunile libere și civilizate ale Europei...».

Cunoscînd această atitudine patriotică din trecut a preoțimii, înaltul Ierarh își exprima convingerea că «clerul nostru român nu numai că nu va fi uitat mărețele sale fapte din trecut, ci încă, spre completarea lor, va fi și astăzi cel întîiu care va da probe de iubire și patriotism către alesul Națiunii române».

«Clerul român va ști, pe lingă marele nume de apostoli ai propagării Religiunii lui Hristos, a uni și pe acel de Apostoli ai propagării principiilor timpului dătătoare de viață națională».

Și cum preoțimea avea o stare materială mizeră, așteptînd de la noua guvernare soluționarea ei în mod echitabil, mitropolitul Calinic nu uită să arate că

și această justă doleanță va fi soluționată în viitorul apropiat, dar după ce vor fi rezolvate alte mari probleme ce privesc întreg poporul. Preoțimea însă, indiferent de aceasta, trebuie să-și facă datoria patriotică către țară, sfătuind poporul să deosebească «binele de rău, frumosul de urit și realitatea de aparență» și apoi să aștepte rezolvarea problemei ce o interesează (*Monitorul Oficial*, nr. 110/864, p. 507).

Conștientă că acest act va sta la temeliea unor măsuri sociale și politice salutare pentru întreg poporul, preoțimea l-a susținut cu entuziasm, mai ales că prin noua lege electorală care se cerea votată căpăta și preotul, dreptul de alegător și a fi ales. De aceea, în actele de adeziune din diferite orașe, printre semnături întâlnim și preoții.

Mulți din aceștia trimiteau adeziuni și telegrame direct domnitorului Cuza. Astfel, soborul Minăstirii Pîngărați își mărturisește atașamentul cu entuziasm față de «unsul Domnului, după cum zice profetul David (...), prin carele drepturile noastre, ale Românilor, sînt ieșite de sub vîlul de doliu, sclavia ridicată, unirea întemeiată, și, făcîndu-i urări de bine și sănătate, termina cu versurile:

Unirea și pacea să domnească
 Peste toată Țara Românească
 Și-ntr-o Români pururea să fie
 Numai flori și omenie
 Așa zeul României au binevoit pentru noi,
 Ca să ne trimeată Domn, Român ca și noi ;
 Bine, pace, zile multe să-i dăruiască
 Și de inamici bine să-l păzească.
 Ușa binelui nu e decît unirea
 Români, știți, s-a ridicat sclavia
 Numai și numai prin cerescul nostru Domn,
 Carele pentru noi s-a făcut om ;
 Unul întii este s(f)înt și ceresc
 Iar al doilea Român și pămîntesc ;
 Laudă dați Domnului ceresc
 Domnului Cuza lungime de zile să-i cereți
 Unul singur e-narmat fără putere
 Dar mai mulți uniți a fi-n gîndire
 Inima noastră totdeauna să stea țintită
 La a Domnului Cuza viață de inamici ferită.

(*Dimbovița*, anul VI, nr. 5, p. 19)

Preotul M. Brătășanu, care conducea de la secularizare Minăstirea Rîmnice din orașul Rîmnice-Sărat, publica în paginile ziarului *Dimbovița* (nr. 13, p. 51—52), un întins manifest, în al cărei text se făcea o concludentă și realistă analiză a stării sociale de atunci din țară, cu curaj și cu o clarviziune surprinzătoare pentru timpul său.

Manifestul pleacă de la considerentul că omenirea, încă de la începuturile ei, s-a constituit într-o societate organizată, condusă de legi care evoluau «după cum i se părea mai favorabil intereselor sale morale, materiale și politice, mai just, mai uman și mai liberal, în așa fel ca toți să aibă aceleași drepturi și aceleași datorii». Cînd însă conducătorii nu mai respectau aceste principii și deveneau asupritori, poporul îi înlătura fără menajamente, și se alcătuiau alte legi «potrivite cu timpul

și le încredința la alții cari se păreau a fi mai de bună credință, mai juști, ca să le pue în lucrare».

În continuare, autorul referindu-se la starea de la noi, arăta că românii din cele două principate au trăit «sub niște legi foarte aspre și chiar sub niște domnitori streini», pînă după 1821, cînd am avut domni pămînteni. A venit apoi domnia Regulamentului organic, care acorda drepturi «numai celor ce se numeau boieri, țara deveni a acestui număr mic de privelegiați și oricine ar fi voit să fie cetățean român trebuia să fie boier».

Și cum această lege devenise nesuferită, se găsiră cîțiva patrioți care cereau să se dea drepturi cetățenești tuturor și «să se îmbunătățească soarta muncitorului de pămînt». Aceștia însă n-au fost ascultați, pentru că «majoritatea era a asupritorilor, a despoților cari voiau subjugarea Românilor și a-i ține în sclavie». Dar timpul nu mai suferea această tristă situație și la 1848 «Cîțiva dintre românii cei mai inteligenți» au proclamat o constituție prin care se înlăturau privilegiile și se acorda dreptul la cetățenie tuturor. Se mai cerea «împroprietărirea muncitorilor de pămînt pentru că sudoarea lor ne hrănește și pentru că să nu fim streini pe pămîntul pe care strămoșii lor l-a dobîndit cu armele în mînă și cu jertfa de sînge».

Mai cereau aceștia și desființarea sclaviei, pentru că n-are ce căuta «ăst crud și rușinos nume de sclav într-o națiune care voește a trece în rîndul celor civilizate, și mai cu seamă pentru o națiune creștină», următoare a învățaturii evanghelice că toți ne numim frați și fii ai aceluiași părinte, fiindcă toți avem un tată, pe Dumnezeu.

«Țara aprobă aceasta, fericită pe acei bărbați pentru frumoasele lor principii de dreptate și egalitate și le dete concursul ei». Dar cîțiva privelegiați «care voiau ca țara să fie numai a lor iar nu a tuturor Românilor, numiră pe acești oameni turburători, declarară țara în anarhie» și «rugară pe Rusia, protectoarea privelegiaților ca să vie a pune ordine în țară». Aceasta, neluînd în seamă «plingerile poporului», a înăbușit revoluția prin violență. Și după ce înfățișează procedeele folosite, preotul Brătășanu conchide: «Acestea sunt faptele boierilor cari se ziceau părinții patriei».

Mai tirziu însă «românii care gemeau sub povara regimului regulamentar» au arătat prin Divanurile Ad-hoc că «dorința lor este a se da tuturor românilor drepturi politice și desăvirșită libertate a exercițiului autonomiei spre a pune țara pe o cale de progres, în bazele de egalitate și dreptate». S-a dat acum și o Constituție, dar prin aceasta «România care pînă acum era a boierilor deveni a bogaților».

Realizîndu-se și unirea celor două țări, domnitorul Cuza a făcut tot ceea ce i-a stat în putință pentru desăvirșirea acestui măreț act, dar «reprezentanții, așa numiți, ai națiunii, dar în realitate ai bogaților, însărcinați cu reorganizarea țării și facerea legilor, în timp, de cinci ani, (...) necontentî s-au adunat în sesiuni, însă nimic sau foarte puțin au făcut pentru binele Românilor», pentru că «n-aveau în minte decît numai interesul lor material» — și chiar dacă s-au mai găsit și cîțiva binevoitori, aceștia erau în minoritate, majoritatea fiind «a aceluia ce au voit să fie (în)lăntuită autonomia națională și porțile progresului închise».

În continuare preotul Brătășanu sublinia că domnitorul Cuza a fost preocupat mai ales de împrumutarea țărănilor și reforma electorală, prin care și noi «să ne apropiem de acel sistem natural și just în care fiecare să ia parte prin el însuși sau prin'un trimis al lui la facerea legilor de care va fi guvernat. Dar el convingîndu-se că cei ce alcătuiau atunci Camera nu înțelegeau că țara nu mai poate sta sub un regim care-i compromite viitorul, «se aruncă în brațele națiunii și plin de încredere că ea îi va da concursul, la 2 Mai a dizolvat și Camera».

După ce, în continuare, se dă textul proclamației, autorul arată că Vodă Cuza dorește «improprietărea muncitorului de pământ și întinderea votului electoral, fiindcă voiește ca toți să avem patrie, toți să fie cetățeni, să nu mai fie chiriași pe pământul strămoșesc» (...). Acum el cere poporului să răspundă dacă consimte sau nu la aceste înfăptuiri, care nu sînt decît «căile pe care trebuie să meargă o națiune care voiește a face progrese în civilizația și spirituală și materială».

«Să sprijinim proiectul, fraților, se adresa cu însuflețire în încheiere patriotice, să-i dăm concursul nostru, toți cîți sîntem adevărați români, toți cîți voim să fim nație, să avem patrie și drepturi egale și să nu mai fim străini pe pământul pe care strămoșii noștri l-au dobîndit cu armele în mînă și cu jertfe de sînge. Pentru aceste mărețe fapte ale Măriei Sale, sîntem încă datori a ruga pe atotputernicul Dumnezeu ca să-l ajute a le săvîrși și să-l ție sănătos îndelungi ani pe tronul Principatelor unite și să supuie sub arma lui pe tot vrăjmașul și împotrivicul și pe lingă aceștia să ne fie sacră ziua de 2 Mai, cînd M-Sa, cu o mînă de fier, a rupt lanțul care ținea legate libertățile autonomiei și a sfărîmat porțile cari țineau închisă calea progresului...».

Acest manifest, care este o realistă sinteză a istoriei noastre, alcătuit cu atîta pătrundere a adevărului cu privire la evoluția social-politică din țara noastră și demascator al ăntirilor boierimii, nu putea avea în rîndurile preoțimii — și ea oprimată la fel ca păstorii — decît un ecou favorabil și el s-a manifestat printr-o masivă azeziune la plebiscit.

Alți preoți, mai entuziaști, cum am mai amintit, adresau și telegrame de felicitări. Consemnăm aici pe cei din Ploiești (*Monitorul Oficial*, nr. 95, p. 439) sau pe slujitorii bisericii Sfîntul Gheorghe Nou din Capitală, care, în frunte cu Arhimandritul Veniamin Catulescu, fost comisar de propagandă la 1848, mărturiseau că «pe onoarea noastră făgăduim tot lealul nostru concurs guvernului spre rezolvarea noii reforme» (*Dimbovița*, nr. 5/864, p. 19).

Arhimandritul Ghenadie, locotenent de episcop la Buzău, își exterioriza, printr-o telegramă adresată direct domnitorului Cuza, «Neexprimabila mea bucurie pentru marele act național ce Măria Ta ai împlinit la 2 ale curenteii și prin care și națiunea și Biserica Română va scăpa de suferințele trecutului» (*Monitorul Oficial*, nr. 108/864, p. 480).

Arhiereul Dionisie Romano, care la acea dată, datorită problemei schimbării calendarului, se afla destituit din calitatea de episcop locotenent al Buzăului, ținea totuși, ca unul ce era un progresist convins, să afirme, într-o telegramă adresată direct Domnitorului, că «este mare și sublim actul ce ați săvîrșit! Permiteți-mi să unesc vocea mea cu a mulțimii entuziaste, binecuvîntîndu-vă și rugînd pe Dumnezeu să vă întărească și să vă conserve sănătos ani mulți pentru consolidarea națiunii Române și gloria Înălțimei Voastre» (*Monitorul Oficial*, nr. 104/864, p. 480—481).

O altă binecunoscută figură de preot progresist din acea vreme era Grigore Musceleanu din București, editorul și redactorul ziarului «Biserica». Publicînd în acest ziar circularele Ministerului Cultelor, adresate ierarhilor și preoților, el făcea, în cuvîntul introductiv, interesante considerații, arătînd că, în trecut, preoțimea a fost lipsită de drepturi cetățenești. Noua lege însă, își exprima el speranța, «negreșit va face ca preoții să nu mai sufere insulta unei legi care-i înjosește pînă la un grad așa de rușinos».

«Căsa afară din dreptul de cetățean printr-o lege electorală venită de afară, ținea să sublinieze preotul Grigore Musceleanu, (...) preotul a fost ca sub o episcopie, ca un copil ce n-avea nicio (în)semnătate în mijlocul poporului ce păstora».

Camera dizolvată — sublinia el — n-avea în componența ei nici măcar un singur preot și din această cauză «el gemea pe la ferestrele acei adunări unde adesea poate s-au atins interesele bisericii și a slujitorilor ei fără ca să spună de la tribună vocea unui preot. Ca oameni ai păcii, preotul a suferit tăcînd! Și ce putea face cînd lanțul unei legi mărginită împingea brațele a cinci milioane de români și care făcea o minoritate numai de cetățeni privilegiați?».

După zăgrăvirea acestei triste situații, preotul Musculeanu își exprima convingerea că în viitorul apropiat și preotul va fi emancipat «de sub acea dureroasă epitropie, va fi ridicat din acel gunoi al disprețului unei legi vițioase, îl va ridica la demnitatea sa de păstor, de părinte de familie și de adevărat cetățean».

Și pentru că în anumite cercuri politice se contesta preotului drepturile cetățenești, redactorul ziarului protesta, sîcotînd aceasta ca o nedreptate, «pentru că preotul, ca tată de familie, ca om amestecat între familii, care nu pot trăi fără dinsul, simte toate greutățile pe care poporul le poartă pe umerii săi. Am zis-o adesea, într-această foaie, că preotul, ca fiecare cetățean, contribuie spre a susține statul, el ca fiecare plătește fonciera pentru proprietatea ce posedă, fiii preoților împodobesc cadrele oștirii care este fala națiunii, împlinește toate datoriile religioase către poporeni, susținut numai din mila creștinilor și apoi exclus și din dreptul de-a fi ales și alegător de o lege bazată pe bani» (*Biserica, 1864, nr. 16, p. 117—118*).

Înfățișînd înțelegerea, simpatia și sprijinul preoției ortodoxe față de cele două acte progresiste ale lui Cuza Vodă: legea electorală și legea agrară, atitudine necunoscută pînă acum, o facem pentru a avea și noi cei de azi, încă un luminos temei pentru a sprijini cu toată convingerea realizările de real progres ce se înfăptuiesc în țara noastră, situîndu-ne prin aceasta pe linia înaintașilor noștri, care au știut să fie, de-a lungul istoriei, alături de nevoile și aspirațiile păstorilor.

Pr. GABRIEL COCORA

MODELE RĂSĂRITENE ȘI MODELE VOIEVODALE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Se știe că multe personalități de seamă din trecut se regăseau și își mărturisesc ca modele fie chipuri puse în lumină de scrierile istorice — proiectate la rîndul lor pe fundalul fabulos al unor «timpuri de aur», exaltați de vocația mitică a poezilor — fie tipuri ideale propuse de filosofi și care pentru noi oglindesc tendințele și năzuințele unei întregi societăți. Fervoarea pentru anumite figuri istorice sau pentru anumite personaje plătuite, devenite modele, este revelantă pentru caracterul unei epoci și, din acest consens admirativ, putem desprinde trăsături ale mentalității vremii¹.

Personajul istoric, propus ca model, facilitează înțelegerea celui care îl alege și îl enunță ca atare, relevîndu-i — pentru contemporani, ca și pentru urmași — propriul contur spiritual. Imitatorul sau numai admiratorul modelului profită de

1. Vezi Alexandru Dușu, *Eseu în istoria modelelor umane*, București, 1972, și *Umanistii români și cultura europeană*, București, 1974, a căror lectură ne-a înăvuit cu admirabile teme-uri și perspective și ne-a deșteptat interesul pentru modelele românești mai vechi.

prestigiul acumulat în timp al idolului său și, stabilind un raport cu acesta, își însușește cu bună știință sau nu, și reputația lui. Desigur însă că raportul este recunoscut ca atare numai în momentul în care imitatorul se apropie de valoarea umană a predecesorului său. André Grabar insistă asupra faptului că mitul pe care și-l alcătuiește o personalitate trebuie tradus în înfăptuiri concrete, în «minunății», în opere de artă, care să permită înfăptuitorilor lor să viețuiască în continuare, în memoria contemporanilor sau a urmașilor². Acest adevăr axiomatic poate fi desprins și din trecutul Țării Românești, unde prestigiul mitic al unor voievozi ca Neagoe Basarab, Matei Basarab sau Constantin Brîncoveanu Basarab a fost mereu prezent de-a lungul secolelor mai cu seamă prin operele memorabile care le-a însoțit domnia. Transpunerea trecutului în prezent, pentru a-i imprima elanul de a străbate viitorul, are nevoie mai cu seamă de acest vehicul al operei de artă, care să confere consistență modelelor teoretice.

În lumea occidentală, curțile strălucite și-au proclamat modele pe eroii de largă circulație ai lui Suetoniu, Tit Liviu sau Plutarch. Mai târziu au apărut modelele virtuale, propuse de cărturarii Renașterii, care defineau alte tipuri de umanitate decât cele care puteau fi găsite în trecutul mai apropiat sau îndepărtat. Deși un Machiavelli, de pildă, recomandă omului politic să ia drept model marile figuri pe care memoria lumii le-a păstrat cu fidelitate, el scrie și *Principele*, acest ideal de atitudine și comportament pe care îl credea și îl dorea al vremii sale. Este știut că trăsăturile *Principelui* au constituit norme pentru numeroase personalități și mai ales pentru condotierii secolelor următoare.

Modelele tipice, care corespund unor idealuri ale vremii — Il Cortegiano al lui Baltasare Castiglione sau Il Galateo al lui Giovanni della Casa, de pildă — reflectă modul de a concepe viața al epocii; însăși epoca se oglindește în modelele în care ea își căutase justificarea sau numai aprobarea conduitei sale.

Ne pare firesc ca Occidentul european să se fi detașat, încă înainte de sfârșitul evului mediu, de modelele Orientului bizantin sau postbizantin. În vreme ce împăratul Carol cel Mare (742—814) privea pe Constantin cel Mare și pe Theodosie ca pe strămoși ideali, zugrăvindu-i pe pereții palatului din Ingelheim, iar fiul său, Ludovic cel Pios (814—840) inițiază la rîndu-i pictarea unor întemeitori de imperiu, ca Alexandru cel Mare, Romulus și Remus și Constantin cel Mare³ (superlativul cognomenului «mare» se datorește tocmai rolului lor de model), în același Occident, jumătate de mileniu mai târziu, după declararea mării schisme (1054), Dante îl acuză pe împăratul Constantin (care nu mai trece drept «cel Mare») că «s-a făcut grec» și îl privește ca pe un reprezentant al autorității care și-a împlinit destinul în afara zonei cunoscute de civilizație, adică a Occidentului⁴.

Biserica latină nu l-a canonizat pe Constantin, ci doar l-a beatificat, în vreme ce ortodoxismul răsăritean l-a venerat ca pe un sfânt și i-a conferit titlul de isapostolos (egal cu apostolii)⁵. Așa se și explică mulțimea reprezentărilor sale în lumea ortodoxă (unde strălucirea rolului său imperial se identifică cu acela religios) și raritatea chipului său în apusul Europei. Ne pare semnificativ faptul că reprezentarea pe cal a împăratului frecventă în Occident înainte de marea schismă,

2. André Grabar, *L'art de la fin de l'antiquité et du Moyen Age*, vol. I, Paris, 1968, p. 122 și 137; vezi și Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană și evul mediu latin* (ed. în l. română), București, 1970, cap. IX «erol și suverani».

3. *Ibidem*, p. 136—137.

4. Alexandru Dușu, *Umaniștii români și cultura europeană*, p. 68.

5. Louis Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, tomul III, vol. I, Paris, 1958, p. 342—344.

devine foarte rară după secolul al XII-lea și trebuie să așteptăm secolul al XVII-lea ca Bernini să îi împrumute un nou prestigiu ⁶.

Or, tocmai viața lui Constantin cel Mare apare — așa cum vom vedea — pilduitoare pentru marii cirmuitoari de oști sau de suflete ai lumii răsăritene, un arhetip pentru cei care au primit cultura orașului care purta numele împăratului.

Dar și bazileii bizantini au avut, la rindul lor, modele mai vechi, pe care le aflăm în *Biblie*, ca de pildă regele David și fiul său, regele Solomon. André Grabar arată că conducătorii Bizanțului se intitulau «noi Davizi» și «noi Solomoni», reînnoind «marile fapte și gesturi ale conducătorilor inspirați ai iudeilor... ei țineau în mod vizibil să se arate ca urmași ai marilor monarhi dintr-un trecut îndepărtat», ceea ce le îndreptățește și inițiativa unor realizări artistice de mare amploare. Ei hărăzeau acestor înfăptuiri considerabile mijloace materiale, știind că le aduce glorie și popularitate ⁷.

Nu este așadar întâmplător că, în cadrul preluării tradiției imperiale bizantine, puse în lumină mai cu seamă de N. Iorga, cei mai vestiți voievozi români ai secolelor XIV și XV, Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare mărturisesc și ei drept model pe regele David, ajungând — ca să spunem astfel — la modelele modelelor lor într-un interesant — pentru cine urmărește rădăcinile culturii românești — joc de perspective istorice. Desigur, sub influența lui Mircea cel Bătrîn și aceea a lui Ștefan cel Mare, s-au inserat psalmi de-ai lui David în arenga unui document, dăruit mănăstirii Cozia, sau în cea mai veche cronică cunoscută a Moldovei. Versetul citat în hrisovul lui Mircea cel Bătrîn ne va evoca realizările de prestigiu ale împăraților bizantini, cel inserat în cronică lui Ștefan cel Mare îi va exalta victoria.

Este vorba de un hrisov din jurul anului 1400, în care Mircea hotărăște mănăstirii sale Cozia mai multe satе și unde lasă urmașilor această mărturisire: «...rîvnind să urmez vechilor împărați și domni care cele lumești le-au cîrmuit cu pace, în binefaceri și s-au învrednicit de împărăția cerurilor... De acestea amintindu-și domnia mea și de cuvîntul lui David, prooroc și împărat, care spune: «Feriți cei cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora păcatele li s-au acoperit» ⁸. În continuare, hrisovul reproduce partea de început al psalmului următor (XLII, 1): «Cum dorește un cerb izvoarele de apă așa te dorește sufletul meu pe tine, Dumnezeu!» ⁹. Urmarea acestui psalm, pe care o presupunem, ne sugerează sărbătoarea tîrnosirii, într-o atmosferă de somptuozitate bizantină: «Mi-aduc aminte... cum mergeam înconjurat de mulțime și cum înaintam în fruntea ei spre casa lui Dumnezeu, în mijlocul strigătelor de bucurie și mulțumire ale unei mulțimi în sărbătoare».

Damian P. Bogdan a arătat că, în țările române, uzul și originea formulei arenga sînt bizantine, dar elementele componente ale formulelor din hrisoave aparțin mediului românesc. Mircea cel Bătrîn a hotărît el însuși psalmii pe care să îi insereze în hrisov pentru a transpune poetic concepția sa de ctitor și aceste versuri — uneori ușor modificate sau reduse la esențial — vor fi considerate repre-

6. *Ibidem*. Jean Adhémar, *Influences antiques dans l'art du moyen âge français*, Paris. 1940, p. 280 sq.

7. André Grabar, *L'art de la fin de l'antiquité et du Moyen Age*, vol. I, p. 136.

8. D.R.H., B, I, nr. 20, p. 49. Citatul reprezintă o dezvoltare a părții a doua din psalmul 41/1: «Ferice de cel ce îngrijește de cel sărac : Căci în ziua nenorocirii Domnul îi izbăvește».

9. D.R.H., B, I, nr. 20, p. 49.

zentative de urmașii săi și reproduse de-a lungul secolelor în documentele Țării Românești¹⁰.

Ca și vestiții împărați ai Bizanțului, Mircea cel Bătrîn se închipuie pe sine înaintînd către noua sa ctitorie, mănăstirea Cozia, înconjurat de mulțimi care îl aclamă sărbătorește. Să nu uităm că psalmul este transcris în jurul anului 1400, cînd voievodul se afla în culmea puterii. Mircea cel Bătrîn pusese pe fugă pe Baziid la Rovine în 1394 și îl înfrinsese pentru a doua oară în septembrie—octombrie 1397, conducîndu-și oștile la o nouă și categorică victorie, zăgăzuind puhoaiile care amenințau să se reverse peste Europa¹¹. Este începutul unei epopei care avea să dureze secole și nu întîmplător regele David, marele poet și edificator de monumente, apare invocat încă de la începutul acestei încreștări.

Regele David și fiul său Solomon, ne sînt înfățișați pe ușile unui paracelis de la mănăstirea Snagov din 1453, care fusese construit pentru Vladislav al II-lea. În registrul inferior al acelorași uși, găsim pe sf. Gheorghe și sf. Dimitrie, și ei modele ale împăraților Bizanțului, pe care îl vom întîlni pomeniți și reprezentați atît în Moldova lui Ștefan cel Mare, cît și în Țara Românească a lui Neagoe Basarab.

Ștefan cel Mare, care înfățișează pe steagul său chipul sfintului militar Gheorghe, evocă în cronică scrisă în timpul domniei lui, intitulată în prezent *Letopiseșul de cînd ... s-a început țara Moldovei*, un David învingător, cu mijloacele modeste ale Moldovei, asupra împăratului păgîn Saul, într-un moment de unanimă mobilizare¹². În legătură cu victoria lui Ștefan cel Mare asupra ungarilor de la Baia, din 1467, sînt evocați în aceeași cronică doi psalmi ai lui David (fără să se menționeze numele proorocului): «Pentru că zice: Să nu se laude puternicii cu puterea lor, să nu se laude bogății cu bogăția lor. Și-ntralt loc iar zice: Precum au căzut cei puternici și neputincioșii s-au încins cu putere, astfel să pricepem că războaiele nu se biruiesc cu ajutor de la nimeni, ci de la domnul Dumnezeu puterilor»¹³.

Un alt model al lui Ștefan cel Mare, împăratul Constantin cel Mare, poate fi întîlnit în literatura și arta celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Voievodul poruncește diecilor din mănăstirea Putna să copieze panegiricul *Viața lui Constantin cel Mare*, scris de patriarhul Eftimie de Tîrnovo¹⁴ și reprezintă la Pătrăuți (ca și la Bălinești și Arbora) cavalcada în fruntea căreia înaintează Constantin, urmat de taxiarhii bizantini Gheorghe și Dimitrie, soldați din cavaleria celestă¹⁵.

10. Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în *D.I.R.*, *Introducere*, vol. II, p. 89.

11. *Istoria României* (edit. Academiei), vol. II, București, 1962, p. 368—373.

12. N. Iorga, *Faze sufletești și cărți reprezentative la români cu specială privire la legăturile «Alexandriei» cu Mihai Viteazul*, în «Analele Academiei Române», seria a II-a, tomul XXXVII (1914—1915), p. 547.

13. Ioan Bogdan și P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 16. Vezi și p. 18: «căci a biruit domnul limbile păgîne cu mina robului său, Io Ștefan voievod». Despre «batjocura limbilor străine» vorbește și Neagoe Basarab într-una din pisaniile sale (G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. I, București, 1969, p. 160). G. Mihăilă, (*Ibidem*, p. 41) identifică în pasajul de mai sus psalmii 49, 7—11 și 18, 40.

14. Această copie urmează să fie editată de G. Mihăilă.

15. André Grabar, *Les croisades de l'Europe orientale dans l'art*, în *Mélanges Charles Diehl*, Paris, 1930, p. 19—27; Sorin Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1963, nr. 1, passim; Dumitru Năstase, *Ideea imperială în țările române. Geneza și evoluția ei în raport cu vechea artă românească*, Atena, 1972, p. 14—15 (lucrarea ne-a parvenit în iunie 1976).

În tabloul votiv al aceleiași biserici din Pătrăuți, împăratul Constantin, în calitate de intercesor, prezintă pe voievodul Ștefan, urmat de familie¹⁶.

La mai puțin de un deceniu de la moartea lui Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab va patrona și va contribui la un nou revirement al culturii Țării Românești, în continuarea celei, atît de strălucite, a Moldovei. Ca și «țarului» Ștefan al Moldovei, lui Neagoe, David din Biblie i s-a părut modelul care întrupa aspirațiile sale imperiale, vocația de scriitor și activitatea sa de mare ctitor. Apologetul lui Neagoe, Gavriil Protul notează că după înfrîngerea lui Vlăduț «nărodul tot striga și zicea către dînsul (Neagoe — n.n.): ...numai tu să fii noao domn. Iată, și aici să întimplă cum și de dămurt, în legea veche, Saul și-au eșit din minte și Ionathan au căzut de sabie, iar David fu rădicat împărat. Deci și Neagoe să plecă glasului năroadelor și luă coruna și scaunul a toată Țara Românească. Și îndată făcu judecată și dreptate între oameni. Și cum rădică David chivotul legii domnului, așa și Neagoe vodă rădică biserica cea căzută și puse pe Macarie mitropolit a toată țara Ungrovlahiei¹⁷.

În pisania nordică a mănăstirii Argeș, care reproduce «svitocul» solemn de la tîrnosirea bisericii¹⁸, cînd voievodul i-a hotărît daniile și privilegiile — «svitoc» redactat, foarte probabil, de Tudor din Drăgoești, dacă ar fi să ne luăm după anumite elemente din arenga hrisovului din 16 martie 1494, dăruit de voievodul Vlad Călugărul mănăstirii Bistrița¹⁹ — se află citat același psalm al regelui David (41, 1), pe care l-am întilnit (într-o altă parafrază) și în hrisovul lui Mircea cel Bătrîn, pe care l-am amintit mai sus.

În vreme ce pisania dispusă la sudul intrării se adresează mai cu seamă meșterilor, care înfăptuiseră material biserica, pisania din nord are un caracter mai confesiv, conține justificarea ctitorului, mărturisirea temeiului spiritual care îl determinase să înalțe monumentul²⁰. Este vorba de mila care generează înălțarea și înfrumusețarea bisericilor și care are drept consecință «pomenirea <ctitorilor pentru intrarea — n.n.> în împărăția cerului, unde este bucurie netrecătoare...».

16. Maria-Ana Musicescu, *Introduction à une étude sur le portrait de fondateur dans le sud-est européen. Essai de typologie*, în «Revue des études sud-est européennes», tomul VII (1969), nr. 2, p. 296.

17. G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. I, p. 85.

18. Pavel Chihala, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab. Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, București, 1976, p. 196.

19. Dacă comparăm arenga hrisovului de înzestrare al mănăstirii Bistrița din 16 martie 1494 (D.R.H., B. I., nr. 247, p. 401-405), dăruit de voievodul Vlad Călugărul, cu pisania nordică a mînăstirii Argeș, despre care am arătat (vezi nota 18) că reprezintă în realitate transcrierea «svitocului» solemn de la tîrnosirea bisericii, constatăm o certă asemănare și o serie de elemente comune. Dar hrisovul din 1494 are numele diacului indescifrabil, asociat însă cu o invocație religioasă, de tipul celor pe care le regăsim la hrisoavele alcătuite de Tudor din Drăgoești, care era mare boier avînd și o deosebită activitate de diacon de la sfîrșitul secolului al XV-lea, pînă în 1521 (vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregătîri din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 98). Partea introductivă (arenga) unor hrisoave, scrise de Tudor din Drăgoești, vadește elemente care se găsesc și în *Invățăturii* (G. Mihăilă, *Introducere la Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (ed. Minerva), București, 1970, p. 92 sq.).

Încredinșîndu-i-se și redactarea hrisovului solemn al ctitoriei lui Neagoe din Argeș, ne întrebăm dacă acest mare boier și cărturar nu a fost cel care a fost folosit de Neagoe pentru adunarea unor materiale în vederea redactării *Invățăturilor* sale (Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Invățăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate*, p. 195).

20. Invocarea în pisanile de la ctitoria lui Neagoe din Curtea de Argeș a celor două categorii de înfăptuitori ai bisericii — ctitorul, cel cu inițiativa, și meșterii, care transpun ideea în lumea reală — ar merita în sine un studiu.

Evocarea ca model a regelui David de către curtea lui Neagoe — regele biblic apare la loc de frunte și în *Învățăturile către fiul său Theodosie*²¹ — ne pare cu atât mai explicabilă, cu cât știm că David a chemat pe fiul său Solomon și i-a dat sfaturi de dreptate și înțelepciune, asemănătoare celor pe care voievodul Țării Românești le-a împărțit fiului său. În aceleași *Învățături*, Neagoe transcrie o mare parte din *Viața lui Constantin cel Mare*, în versiunea patriarhului Eftimie de Tîrnovo — copiată, cum am văzut, în Moldova lui Ștefan cel Mare — pentru a înfățișa pe împărat ca model fiului său Theodosie. Ne pare semnificativ faptul, pus în lumină de Dan Zamfirescu, că, înălțînd biserici de mare prestigiu, Neagoe Basarab însuși urmează pilda împăratului Constantin și a mamei sale Elena²². Aceste biserici reprezintă pentru Neagoe — așa cum fuseseră concepute și de împăratul Constantin — tot atitea bastioane împotriva păgînismului, a «batjocurii limbilor străine», cum mărturisește în aceleași pisanii ale bisericii sale din Argeș.

Un important și — se pare — mai vechi model al voievozilor Țării Românești a fost împăratul macedonean Alexandru, eroul versiunii creștine a *Alexandriei*, «moralizată» deci. N. Iorga a arătat că numele voievodal al fiului lui Basarab I «Alexandru» nu a fost inspirat de sfîntul cu acest nume, ci de prestigiosul cuceritor elenistic, mai întîi descifrat în numele țarului Ivan Alexandru al Bulgariei, îndeaproape înrudit cu voievodii Țării Românești²³.

Neagoe Basarab ne-a lăsat o compoziție heraldică în care, replicînd unei steme a lui Vlad Dracul, încastrată în turnul primei minăstiri a Argeșului, sint înfățișați un țap cu corn și un dragon străpuns în inimă de acest țap. Scena transpune în piatră o profeție a lui Daniel, care în romanul *Alexandria* anunță apariția marelui cuceritor²⁴. Ori tocmai această profeție (despre care George Cary, într-o lucrare despre figura lui Alexandru cel Mare în teologia medievală, scrie că «portretul celui a-tot-cuceritor... a fost în mod profetic schițat în proorocul Daniel»²⁵, apare în stema lui Neagoe Basarab. Analizînd această sculptură am ajuns la concluzia că scrierea care a inspirat stema a fost o *Alexandrie* sîrbească, deoarece numai în această versiune inorogul este tradus «țapul cu un corn». Iată pasajul respectiv din *Alexandria* care reproduce profeția lui Daniel: «Cînd va fi cursul anilor 5200 eși-va inorogul <în versiunea sîbească «țapul cu un corn» «edînorog cozl» — n.n.> și va goni pe toți pardoșii de la apus și va merge la berbecele cel mare ce-i ajung coarnele pînă la cer <Darius — n.n.> și-l va junghia inorogul la inimă și se vor cutremura limbile»²⁶.

Ce a urmărit oare Neagoe reprezentînd pe stema sa victoria simbolului lui Alexandru, împăratul grecilor asupra berbecului cu coarne (înlocuit, pentru mai multă expresivitate, cu dragonul), simbolizîndu-l pe Darius, împăratul perșilor, sinonimi în tradiția românească cu turcii?²⁷. Desigur că lupta dintre Ortodoxie și islamism, adversitate ilustrată și de înscrisura în semilună a dragonului străpuns de cornul victorios al țapului. Culorile inșele erau simbolice, țapul fiind zugrăvit

21. Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 299.

22. *Ibidem*, *Passim*. 23. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. I, București, 1925, p. 14.

24. Pavel Chihala, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, p. 192—193.

25. George Cary, *Alexander the great in medieval theology*, în *Journal of the Warburg and Courtauld Institute*, vol. 17, Londra, 1954, p. 99.

26. Versiunea sîrbească studiată și citată de Dan Zamfirescu : Stola Novaković, *Prilpovetka o Alexandru velikom u staroj srpskoj knjizevnosti*, Belgrad, 1878, p. 135—136.

27. Ioan Bogdan și P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI*, București, p. 2, nota 3 ; Sorin Ulea, *L'origine et la signification idéologique de la peinture extérieure moldave*, în «Revue roumaine d'histoire», 1963, tomul II, nr. 1, p. 44.

fa origine în roșu, culoarea imperiului bizantin și a sfinților militari martiri, dragonul în verde demonic.

În capitolul X din *Învățăture* apare un citat din *Alexandria*, în care Alexandru cel Mare explică lui Aristotel cum a cucerit lumea prin generozitate. *Alexandria* folosită de Neagoe este aceeași traducere sîrbească pe care am constatat-o și la analiza stemei de piatră a mănăstirii Argeș²⁸. Pasajul începe printr-o evocare a vechilor modele: «Că iată că voi să vă aduc aminte și de împărații cei de dămult. Că grăi Aristotel filosoful către Alexandru împărat și zise: «Împărate Alexandre, cu ce luai și biruși toată lumea? Iar Alexandru zise: ...numai cu 3 lucruri am biruit toată lumea: întâi, cu cuvînt adevăratu și stătător. A dooa, cu judecată dreaptă. Iar a treia, cu mina întinsă și îndurătoare... cu acestea am biruit eu toată lumea»²⁹.

Putem constata în trei capitole succesive din *Învățăture* recomandarea acestor trei idealuri. Astfel, în capitolul VIII (*Pentru solii și pentru războaie*), Neagoe arată valoarea cuvintelor: «m-am umplut de multe cuvinte ca mîrgăritaru», «...ați biruit cuvintele solului cu înțelepciunea voastră»³⁰. În capitolul IX, el recomandă *Cum și în ce chip vor judeca*, iar în următorul (X), voievodul își învață urmașii «ca să fie milostivi și odihnitori»³¹.

Prin urmare, Neagoe Basarab recomandă virtuțile lui Alexandru Machedon care «fiind încă elin și cu aceste 3 lucruri luă toată lumea și ce nume mare își dobîndi...»³².

Dacă punem în legătură stema lui Neagoe și pasajul din *Învățăture*, preluat din *Alexandria*, cu vulturul bicefal de pretenție bizantină din tabloul votiv, cu titulatura din hrisoave și cu tonul apologetic al contemporanilor³³, realizăm, o dată mai mult, de ce împăratul macedonean a fost unul dintre modelele voievodului Țării Românești.

Intr-adevăr, în capitolul al IX-lea din *Învățăture* întîlnim un pasaj inspirat — după cum a arătat Dan Zamfirescu³⁴ — de cuvîntarea lui Alexandru Machedon către ostași, înainte de lupta cu Darius.

Dar modelul «oficial», pe care însuși Neagoe îl hotărăște pentru necropola sa din Argeș, cel care îl va reprezenta în ochii posterității, este cneazul Lazăr. Într-un tablou votiv care face pandant celui al familiei sale, cneazul Lazăr este transpus din biserica de la Ravanîța împreună cu soția și cei doi copii. Paralelismul poate fi constatat și în pomelnicul mănăstirii Argeș, care, alcătuit desigur la sfințirea ei punea în coloane paralele pe voievozii Țării Românești și «Pomelnicul despoților sîrbi», în frunte cu «Sfîntul cneaz Lazăr». El transpare, de asemenea, atît în titlul voievodal al lui Neagoe, cu elemente din formularul oficial sîrbesc, cît și în reprezentările sale heraldice, vulturul bicefal bizantin fiind purtat de despoții sîrbi. Neagoe Basarab nu se prelua numai de calitatea de voievod al Țării Românești, ci și de aceea, întărită prin soția sa, de despot³⁵. Manuil din Corint, marele retor

28. Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul sdu Theodosie*, p. 344.

29. *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, p. 298.

30. *Ibidem*, p. 271 și 272

31. *Ibidem*, p. 291

32. *Ibidem*, p. 298.

33. Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 130—139; Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul sdu Theodosie*, p. 112; P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 154—272; Alexandru Dușu, *Umaniștii români și cultura europeană*, București, 1974, p. 120.

34. Dan Zamfirescu, *Introducere la Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul sdu Theodosie*, p. 52 și p. 52, nota 2.

35. Pavel Chihala, *Din cetățile de stea ale țării Românești*, București, 1974, p. 131—150.

al Patriarhiei din Constantinopol, se adresa în felul următor voievodului Țării Românești: «Preainălțatului și preastrălucitului și preaslăvitului domn Ioan Neogoe mare voievod și împărat și autocrat a toată Ungrovlahia... Preainălțate, preastrălucite, preaevlavioase și preaortodoxe doamne Ioane Neogoe, voievod și împărat și autocrat a toată marea Ungrovlahie»³⁶.

Reprezentarea paralelă a lui Neogoe Basarab și a cneazului Lazăr urmărea să pună în lumină că primul avea în vedere viața și activitatea ultimului. Cneazul Lazăr era nu numai strămoșul doamnei Despina — calitate care nu ar fi justificat reprezentarea sa pe peretele cuvenit ctitorilor — ci și un erou al ortodoxiei, mort în luptă, ca și sfinții militari bizantini, reprezentați pe icoanele dispuse între stâlpii pronaosului, pe fața care privea către tablourile votive din încăperea funerară³⁷, a căror vitejie și mucenicie o urmasă și despotul sîrb. Prin urmare, titlul și vulturul bicefal, țesut pe caftanul lui Neogoe, nu înseamnă numai etalarea unui rang dobîndit prin soția sa, ci și încadrarea în șirul luptătorilor pentru menținerea valorilor spirituale ale lumii ortodoxe.

Este sigur că Neogoe Basarab — ca și Radu de la Afumați, care îi înfăptuiește dorința și care se zugrăvește într-un al treilea tablou votiv, constituind cu celelalte două un fel de triptic, cu semnificații de continuitate spirituală și politică — s-a gîndit și la sporul de prestigiu pe care îl va avea chipul său, alături de cel al cneazului Lazăr, protector de seamă al ortodoxismului balcanic, după cum el însuși își propusese să fie. Nu trebuie să uităm că acest cneaz apărea în biserica lui Neogoe — ca și la Ravanița — cu aureolă în jurul capului (cum erau înfățișați și alți țari sîrbi), așa cum putem constata din fragmentul păstrat al acestui portret.

Nu întîmplător zugravii lui Radu de la Afumați au reprezentat pe cneazul Lazăr și pe soția sa cu modelul bisericii Ravanița în mîini. Biserica Ravanița devenise și un monument simbolic deoarece adăpostea mormîntul cneazului Lazăr, mort pe Cimpia Mierlei (Cosșovo) în 1389, luptînd împotriva turcilor. Ravanița se impusese în conștiința creștinilor din Balcani ca lăcaș de veci al unui luptător antiotoman și acest înțeles al ei nu putea fi, desigur, ignorat de descendenții direcți sau indirecti ai cneazului Lazăr, cum erau voievozii Neogoe Basarab și Radu de la Afumați. O baladă din ciclul cosșovian (legată de evenimentele luptei de la Cosșovo), culeasă pe la mijlocul secolului trecut, dar al cărei germene s-a ivit — foarte probabil — în anii imediat următori luptei de la Cosșovo, este semnificativă pentru reputația simbolică a bisericii Ravanița în lumea balcanică. Cneazul Lazăr — spune balada — dorea să construiască biserica Ravanița din argint, să o acopere cu aur și s-o împodobească cu perle. Milos Oblič îi citi din *Biblie* pasajul din *Cartea Regilor*, interpretîndu-l ca pe o prevestire a năvălirii turcilor și a supunerii regatului. Din plumb, turcii urmau să facă tunuri, din pietrele prețioase, bijuterii. Atunci Lazăr îi răspunse: «Vom tăia marmură din carieră și vom construi biserica din piatră. Turcii ne vor lua într-adevăr regatul, dar în locașurile credinței noastre se va sluji pînă la Judecata din urmă, pentru că din piatră ei nu vor putea lua decît piatră»³⁸. Prin urmare, concepută ca un dialog între

36. Petre Năsturel, *Manual din Corint către Neogoe Basarab*, în «România Literară», II/51, 1959, p. 13.

37. Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului bisericii mîndștirii Argeșului*, în S.C.I.A., tomul 14 (1967), nr. 2, p. 187—199.

38. Balada culeasă de Vuk Karagić (*Srpske narodne pjesme*, Beciu, 1815), este menționată de Gabriel Millet (*L'ancien art serbe. Les églises*, Paris, 1919, p. 8).

cneazul Lazăr și viteazul Milos Oblič, balada ne relevă că biserica Ravanița a fost înălțată de cneaz pentru a asigura rezistența spirituală a poporului său. Chiar dacă nu a îmbrăcat veșmintul anume al acestei balade, ctitoria Sf. Lazăr a generat desigur legende asemănătoare, care au circulat și la curtea, frecventată de cărturari sîrbi, a domnilor Țării Românești. Prezența guzlarilor, cîntăreților epici sîrbi, în cercul lui Neagoe, poate fi dovedită în primul rînd prin termenii «guzlă» și «Vidov dbn» din *Invățăturii*, denumire pe care eposul popular sîrb o dă bătăliei de la Cossovo, în care a pierit cneazul Lazăr³⁹. Să nu uităm totodată că acești guzlari sîrbi — care sînt prezenți, în Polonia, tocmai la începutul secolului al XVII-lea — au cîntat motivul zidirii unei ființe vii în frumoasa baladă «Sagradenje grada Skadra», din care derivă balada «Manole zidaru» din colecția Giuglea-Vilsan, unde nu se pomeneste de niciun domnitor și care reprezintă forma de tranziție de la balada sîrbească la aceea românească⁴⁰.

Urmașul și ginerele lui Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, care are de făcut față unui imperiu turcesc consolidat și agresiv, contemporan cu marea înfrîngere a creștinilor de la Mōhacs (1526), se consideră un continuator al politicii so-crului său, și ca atare imitator al vitejiei lui Lazăr de la Cossovo, imaginii căruia tabloul său votiv îi corespunde, prin intermediul celui al lui Neagoe. Unica sa ctitorie cunoscută (pe care, de altfel, o zugrăvește și tirnosește fratele său Radu Paisie) este paraclisul legat de casa sa domnească în incinta mînăstirii lui Neagoe, ceea ce ne vorbește, o dată mai mult, de continuitatea viziunii celor doi voievozi din familii diferite⁴¹.

Scurta și agitata domnie a lui Radu de la Afumați ne-a lăsat o cronică luminată de bravură, al cărei capăt de început ne relevă un fabulos întemeitor de țară — imitînd pe voievodul Dragoș — «Negru Vodă»⁴². Aceste priviri întoarse către trecutul îndepărtat și leagănul tuturor domniilor, izvorul destinului țării în-suși, au aparținut unui cronicar luminat. «Negru Vodă» nu reprezintă încă temeiul destinului țării și — mai puțin — model mărturisit de voievozi. Cel mai vechi strămoș al dinastiei trece ctitorul bisericii din Cimplung-Muscel, voievodul Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab, poate pentru că pe piatra sa de mormînt există notat anul 1351/52⁴³.

Pe piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați apare silueta voievodului, cu hlamida în vînt, ținînd în sus buzduganul. Această imagine poate fi raportată fi-resc la scena cavalcadei din biserica de la Pătrăuți, zugrăvită în 1475, ilustrarea legendei victoriei împăratului Constantin. Relieful reprezentînd pe Radu de la Afumați ilustrează și inscripția militantă de pe piatra de mormînt⁴⁴ și, mai cu seamă, pomelnicul boierilor «țiați de agareni», cinstiți după moarte⁴⁵.

Dar raportarea la scena cavalcadei de la Pătrăuți devine și mai revelantă dacă vom căuta modelul imitat de meșterul acestei pietre de mormînt, desigur în

39. *Invățăturile...*, p. 274; Dimitrie Marmeliuc, *Figuri istorice românești în cîntecul popular al românilor*, în «Anal. Acad. Rom.» seria II-a, tomul XXXVII (1914—1915), p. 78.

40. *Invățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, p. 274; A. Balotă, *Autenticitatea Invățăturilor lui Neagoe Basarab*, în *Studii*, tomul 22 (1969), p. 278.

41. Pavel Chihala, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 110—111.

42. Idem, *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab*, passim.

43. Faptul că pentru prima cronică a Țării Românești se propune anul consemnat pe piatra funerară a comitelui Laurențiu (greșit citit) ne încurajează această presupunere.

44. G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, *Literatura română veche*, vol. I, p. 162—163.

45. Ștefan Andreescu, *Observații asupra pomelnicului mînăstirii Argeșului*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 7—8, p. 800—831.

spiritul dacă nu după voința celui pe care ea îl reprezintă. Privind relieful scund înfățișând pe sf. militar Dimitrie de pe aceleași uși de la Snagov, unde se află sculptați regii David și Solomon, modele ale lui Ștefan cel Mare și Neagoe Basarab, constatăm o mare asemănare între călărețul sculptat în lemn de la Snagov și cel lucrat în piatră de la Curtea de Argeș (la acesta din urmă renunțându-se la unele detalii din cauza tehnicii în care este lucrat). Aceeași mișcare a calului, același friu care forțează gura întredeschisă, aceeași mantie ferăstruită de falduri mărunte care flutură pe spatele cavalerului avântat în luptă⁴⁶. Să nu uităm că și pe marile icoane, care închideau încăperea mormintelor familiei lui Neagoe Basarab, alți sfinți militari călări, în ținută de război, se alăturau imaginii mobilizatoare a voievodului Radu de la Afumați⁴⁷.

Faptul că imaginea gândită pentru eternitate a lui Radu de la Afumați a fost imitată după aceea a unui sfânt militar bizantin nu este întâmplător. Acest urmaș al marilor ctitori, Radu cel Mare și Neagoe Basarab, nu avusese vreme să își descingă sabia: el își închinase viața cîmpurilor de luptă, în momentul în care înclăștarea cu impactul islamic era la apogeu și steagul profetului flutura victorios către centrul Europei.

Dar către mijlocul secolului al XVI-lea constatăm o schimbare radicală în mentalitatea voievozilor din Țara Românească în ceea ce privește felul cum priveau cadrul istoric în care se desfășuraseră întâmplările din trecut și evoluau evenimentele vremii lor: acest cadru nu mai închidea invariabil întreaga lume a ortodoxiei răsăritene, ci se limita mai cu seamă la realitățile, trecute și prezente ale Țării Românești. Această schimbare hotărâtoare de unghi poate fi constatată în primul rînd din studiul evoluției modelelor. Și în Moldova sfîrșitului primei jumătăți a secolului al XVI-lea se petrecuseră prefaceri însemnate de mentalitate, nestudiate încă, dar schițate, cu aceeași profundă înțelegere, de N. Iorga. Eminentul savant observă că, atunci cînd este înfrînt, Petru Rareș afirmă că Dumnezeu l-a biruit (urmărind să tăgăduiască meritul regelui polon victorios). Dar, spre deosebire de Ștefan cel Mare, tatăl său, Petru Rareș ne lasă să înțelegem că lupta pe care o pornește, ca și victoria, se datoresc vitejiei sale și nu unei alte puteri⁴⁸. Același model (Constantin cel Mare), care fusese și al lui Ștefan cel Mare, apare prin pana cronicarului său Constantin Manasse, nu numai ca un împărat cucernic, supus poruncilor dumnezeiești, ci mai cu seamă un purtător de spadă, cuceritor de păminturi, stăpînitor de țări⁴⁹.

Hotărîndu-și modele din istoria Bizanțului, Petru Rareș este propus el însuși model țarului Ivan al IV-lea, de către Ivan Peresvetof⁵⁰.

Schimbarea de unghi de la mijlocul secolului al XVI-lea, de la o mentalitate ecumenică la una românească (dar fără desprinderea de tradiția bizantină, care se confundă, de la mijlocul secolului al XVI-lea înainte, cu preocuparea pentru politica sud-dunăreană, situată acum pe un alt plan decît acela al intereselor țării), poate fi «citită» în succesiunea documentelor minăstirii Tismana.

Pînă în pragul secolului al XVI-lea au fost invocați în sprijinul dreptului de stăpînire a bunurilor minăstirii Tismana voievozii donatori, după criteriile dinastice foarte precise, specificîndu-se adesea gradul de rudenie al strămoșilor cu domnul care semna

⁴⁶. Vezi nota 42. ⁴⁷. Vezi nota 37.

⁴⁸. N. Iorga, *Faze sufletești și cărți reprezentative la români cu specială privire la legăturile «Alexandriei» cu Mihai Viteazul*, p. 550. ⁴⁹. *Ibidem*.

⁵⁰. *Vezi Căldători străni despre țările române*, vol. I (îngrijit de Maria Holban), București, 1968, p. 449-463.

hrisovul. După anul 1500, filiațiile genealogice se pierd și Mihnea cel Rău invocă pentru o întărire de donație făcută minăstirii Tismana «legea din zilele bătrînilor domni»⁵¹. Mai tîrziu, în 1528, Radu de la Afumați se referă la însăși vechimea așezării: «pentrucă iaste bătrînă și dreaptă moșie de moștenire încă de la întîia alcătuire a sfîntului loc»⁵², pentru ca în 1533 să deducem că apăruseră deja preocupările pentru începuturile Țării Românești. Voievodul Vlad Vintilă de la Slatina întărește minăstirii Govora două moșii, deoarece ele îi erau «vechi și drepte ocine încă din zilele de demult, de cînd este Țara Românească și de cînd s-a zidit întîi sf. minăstire»⁵³. Dar două documente ale lui Mircea Ciobanul, de la 1 și 6 iunie 1547, ne vorbesc direct despre «întemeierea Țării Românești»⁵⁴ care — consemnată întîia dată în *Cronica despre Radu de la Afumați din 1525* — este enunțată oficial de către cancelaria voievodală curînd după urcarea pe tron a lui Mircea Ciobanul.

Nu după mult, «Negru Vodă», din aceeași cronică, scrisă în vremea domniei lui Radu de la Afumați, va fi preluat și el de către oficialitate și va apare, nu în hrisoave — unde îl vom găsi menționat mai tîrziu — ci într-un tablou votiv de profundă semnificație. Acest tablou este «martorul» unor prefaceri hotărîtoare în mentalitatea aulică din Țara Românească.

După urcarea sa pe tron și sfătuit de mitropolitul Anania, Pătrașcu cel Bun (1554—1557), hotărîște să reprezinte în gropița bisericii minăstirii Argeș pe tatăl său Radu Paisie — poate în legătură cu un proiect pentru aducerea osemintelor acestuia din îndepărtatul Egipt, unde murise în exil⁵⁵.

Atunci Pătrașcu cel Bun a hotărît transpunerea chipului tatălui său și a fiului acestuia Marco din paraclisul bolniței Cozia pe pilastrul estic al gropniței bisericii minăstirii și ca model al acestora, replică la modelul lui Neagoe Basarab, care era cneazul Lazăr, pe «Negru Vodă» (însoțit de doamna Ana), copiați din biserica sf. Nicolae Domnesc pe care *Cronica despre Radu de la Afumați* o prezenta ca pe ctitoria întemeietorului Țării Românești și al Curții de Argeș⁵⁶.

Acest model, care vădește o concepție nouă, alta decît cea a chipurilor «ră-săritene», cum fuseseră regele David, împăratul Alexandru Machedon, Constantin cel Mare sau cneazul Lazăr, marchează un moment important, cel al Renașterii românești, al conștiinței despre un trecut propriu, limitat la hotarele țării, dincolo de implicațiile

51. *D.R.H.*, B, II, nr. 56, p. 118—119.

52. *Ibidem*, III, nr. 59, p. 101—102.

53. *Ibidem*, III, nr. 170, p. 276—278.

54. *D.I.R.*, nr. 372, p. 354 ; nr. 374, p. 356.

55. Radu Paisie își zugrăvise portretul în paraclisul închinat sf. Petru și Pavel, ridicat de fratele său Radu de la Afumați (pe care îl și tirnosise) încă de pe vremea în care fusese staret al minăstirii. Nu vedem vreo rațiune pentru care, încă în timpul vieții, Radu Paisie să-și fi zugrăvit chipul și în biserica mare, în gropnița familiei lui Neagoe, înainte de a se fi căsătorit cu domnița Roxanda, deoarece încăperea funerară aparținea acestei familii. După căsătoria sa (neșteptată, desigur, de contemporani) cu aceea care fusese soția fratelui său, Radu de la Afumați, Radu Paisie nu ar fi avut nici un avantaj de prestigiu să apară zugrăvit la numai cîțiva pași de tabloul înfățișînd perechea Radu de la Afumați—Roxanda. Totodată, ne pare de neconcepț ca soțul fiicei lui Neagoe să fi modificat raportul dintre tablourile votive ale lui Neagoe Basarab și cneazul Lazăr, asociere gîndită și lăsată cu vorbă de moarte de însuși Neagoe și care oglindea o întreagă politică, respectată și practică de Radu Paisie însuși. Această intrusiune în viziunea ipostasierii postume a lui Neagoe (foarte importantă în epocă), va fi făcută mai tîrziu, cînd toți membrii familiei ilustrului voievod se stinseseră — atît doamna Despina, cît și doamna Roxanda — și cînd, probabil, s-a pus problema (de către același mitropolit Anania, care aduce în țară osemintele doamnei Despina) și reînnumării rămășițelor lui Radu Paisie, tatăl lui Pătrașcu cel Bun, aflat pe tron.

56. Pavel Chihaiia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, p. 146—148.

mai largi ale tradițiilor culturale bizantine, prezente și ele, dar oricum nu în primul plan.

Este un moment crucial, care vedește conturarea unei noi mentalități, apariția unor noi preocupări: cele pentru voievodul legendar al începutului Țării Românești, legat de destinele acestui pământ, «intemeietorul» de la capătul unei cronici căreia de-abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea începe să i se acorde importanță. «Negru Vodă» devine marele model, tot mai des evocat, al voievozilor.

Confirmarea ca model a lui «Negru Vodă», pentru noi dovada începutului de Renaștere românească, este însoțită de o serie de fenomene de cultură semnificativă. La numai câțiva ani de la zugrăvirea lui «Negru Vodă» ca model al lui Radu Paisie, apar la Brașov cărțile în limba română ale lui Coresi, Tetraevanghelul (1561), Apostolul (1563), Liturghierul (1570) etc. Legăturile tipografiei lui Coresi — care era tirgoviștean — cu Țara Românească «erau neîntrerupte... O parte din cărțile tipărite de Coresi sînt dedicate domnilor și mitropoliților Țării Românești, unele dintre ele poartă stema acestei țări... tipografia lui Coresi, așezată la Brașov, nu era o întreprindere exclusiv ardelenescă, ci lucra permanent pentru toți românii din toate cele trei țări românești»⁵⁷.

Totodată apar în limba țării scrierile de agrement, manuscrisele cu povestiri populare. Așa numitul *Codice Sturzanus*; de pildă, copiat de popa Grigore din Mohaciu, începînd de la anul 1580, în care se află și prima traducere a *Alexandriei* — din limba sîrbă, poate după originalul folosit de Neagoe Basarab în *Învățătură*, la care ne-am referit mai sus — datează «de pe la mijlocul secolului al XVI-lea»⁵⁸.

Detalii care pot părea puțin însemnate — dar care grăiesc despre cultura epocii — ca, de pildă, grafia manuscriselor din epocă, oglindesc și ele o prefacere profundă. N. Iorga, care cunoaște direct, ca nimeni altul, vechile scrieri românești, observă că o serie de «deosebiri ce se întîmpină tot mai multe de pe la 1560—1570 înainte se aseamănă cu acelea ce se constată în cancelariile Apusului la trecerea din evul mediu în epoca modernă. Pergamentul începe să se întrebuițeze mai rar... avem hotăriri domnești însemnate scurt pe un petec de hirtie obișnuită, pecetluită cu o pecete mică. Scrierea nu mai e aceeași ca în manuscrite: groasă și îndesată, cu totul dreaptă; după norme apusene, prin mijlocirea Ardealului, dar cu mult mai mult prin a Poloniei, ea se apleacă, se desfășoară în linii fine, se face lungueață...»⁵⁹.

Dacă arhitectura și pictura bizantină rămîn cele tradiționale, de inspirație bizantină, corespunzînd aceleiași viziuni teologice ale lumii, evoluînd pe ulucul vechilor dogme, cu unele modificări interpretative care au fost puse în lumină nu de mult, sculptura în piatră și în deosebi portalul cunoaște o cotitură grăitoare, putînd fi asociat cu noile fenomene culturale care apar în această vreme, în primul rînd cu scrierile laice. Portalul reprezintă la o biserică hotarul între universul divin și cel laic, el face trecerea de la lumea absolută la aceea a vremii trecătoare, aparținînd, ca orice graniță, ambelor universuri. De aceea este firesc ca, dintre monumentele artistice, să descifrăm la portal marea orientare care anima viața de toate zilele. Portalul este și el «martorul» în artele plastice a noii sensibilități, mai cu seamă că în vecinătatea lui se aflau zugrăvite singurele personaje de pe pământ care puteau fi întîlnite în acest univers ideal, perfect închis, constituit din imagini ale unei biserici: ctitorii.

57. *Istoria literaturii române* (edit. Academiei), București, 1964, p. 318.

58. *Ibidem*, p. 330.

59. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. I, p. 209.

De la portalul bisericii Cobia (1571/72), de pildă, ni s-a păstrat pisania, brodată cu un chenar de împletituri, îndepărtate de rigiditatea pe care o constatăm la decorația bisericii mănăstirii Dealul sau la aceea a lui Neagoe de la începutul secolului al XVI-lea. De-a lungul împletiturii pot fi văzuți mici colți care par niște muguri; întreaga podoabă merge către vegetal, ne vorbește de pragul unei viziuni noi. Aceste tendințe evidente către ornamentica vegetal-stilizată le regăsim și pe piatra de mormânt a Erinei Goleșcu din Vierși.

De la mijlocul secolului al XVI-lea înainte, adică din momentul în care constatăm că însuși un voievod al țării este consemnat ca model, și nu un monah din trecutul orientului ortodox, două figuri din trecutul Țării Românești sînt propuse pentru acest rol: una legendară, «Negru Vodă», devenită reală prin consistența pe care o capătă în conștiința tot mai largă a multilor, alta reală, Neagoe Basarab, devenită legendară prin strălucirea înfăptuirilor sale.

Prezența celor doi voievozi în eposul popular este atît de vie, numele și realizările lor încrucișîndu-se și confundîndu-se, încît ei apar adesea unul în locul altuia, ceea ce îndeamnă pe N. Iorga să emită ipoteza (neconfirmată de cercetările mai noi) că tradiția lui «Negru Vodă» s-a desprins din autoritatea numelui lui Neagoe⁶⁰. Așa cum vom vedea, personalitatea și activitățile (reale sau închipuite) ale celor doi voievozi reprezintă două puternice prezențe, îmbogățite neîntrerupt de hotărîrile și acțiunile urmașilor lor, care imită fie edificiile, fie scrierile sau activitățile acestor «bărbați iluștrii».

Care este motivul pentru care necesitatea de prestigiu a domnilor Țării Românești s-a oprit anume la acești doi voievozi, începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea? În primul rînd, «Negru Vodă» răspundea — așa cum am arătat — nevoii de a se găsi un început Țării Românești. Apoi «Negru Vodă» era constructorul prin excelență, cum îl prezenta cronica țării. Neagoe era și el marele ziditor, ctitorul strălucitei biserici din Curtea de Argeș, care perpetua numele edificatorului ei, așa cum biserica Sf. Sofia din Constantinopol, memoria împăratului Justinian⁶¹. Neagoe Basarab lăsase amintirea unui voievod strălucit, prin activitatea sa artistică și literară, prin somptuozitatea domniei sale care putea fi desprinsă din tabloul votiv, din marile icoane, din decorația pietrelor de mormînt ale familiei sale. Succesorii săi au admirat mai cu seamă această bogăție artistică și acest spirit imperial, cu rădăcinile în cultura și civilizația bizantină și, în ochii lor, Neagoe a căpătat proporții monumentale, ca și «țarul» Ștefan cel Mare⁶² din Moldova.

Dacă privim lucrurile în perspectivă, constatăm că succesorii care i-au urmat lui Neagoe au raportat înfăptuirile lor la cele ale iluștrului voievod. La rîndul său, Gavriil Protul proiectează ctitoria lui Neagoe de la Argeș pe modelul acesteia, strălucita Sfînta Sofia din Constantinopol. În sfîrșit, înălțînd Sfînta Sofia, împăratul Justinian se compară cu Solomon, întemeietorul marelui templu din Ierusalim. Pe drept cuvînt, André Grabar observă că mitul modelului se cristalizează în jurul «unor înfăptuiri concrete, a unor monumente mărețe, a unei bogății strălucitoare, a ceremoniilor, a unei vieți pline de glorie, ale cărei forme variază de la civilizație

60. Idem, *Histoire des roumains*, vol. III, București, 1937, p. 188.

61. André Grabar, *L'art de la fin de l'antiquité et du Moyen Age*, vol. I, p. 122.

62. Letopisețul anonim al Moldovei, la Ioan Bogdan și P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, p. 18; vezi și Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 112.

la alta, dar care presupune întotdeauna calităţi excepţionale de frumuseţe sau bucurie. Minunăţiile înfăptuite pentru prinţi... sînt exemple de realităţi concrete care permit unui mit princiar să se menţină»⁶³.

Trimiterea la un strămoş ilustru, cum trecea «Negru Vodă» sau Neagoe Basarab, contribuia la îmbogăţirea prestigiului voievodului care îi invoca, dilata sensul şi semnificaţia înfăptuirilor acestui voievod, contribuia la supradimensionarea propriilor lui merite. Încercînd să imite — sau să pună în lumină — asemănarea lor cu aceste modele prodigioase, care au fost «Negru Vodă» sau Neagoe Basarab, voievozii din a doua jumătate a secolului al XVI-lea sau din secolul al XVII-lea au vădit «gustul Renaşterii», au încercat să reînvie momentele de apogeu ale trecutului Ţării Româneşti, legîndu-şi numele de noi înfăptuiri care să le favorizeze, ca şi modelele lor, o glorie cît mai strălucită. Dar însăşi această fervoare, pe care o descifrăm la o serie de voievozi, pentru valori din aria circumscriasă a Ţării Româneşti, vorbeşte în sine despre schimbarea evidentă a mentalităţii.

Evident că acei care s-au prevalat de activitatea lui Neagoe Basarab, mărturisindu-l drept model, au fost, în primul rînd, descendenţii lui (indirecti), urmaşii boierilor Brîncoveni. Aceştia au pornit adesea şirul evocărilor sau reprezentărilor de la Neagoe, ceea ce a pus în umbră pe însuşi începătorul de ţară, «Negru Vodă». (Această interferenţă a celor două personaje a îndemnat pe N. Iorga să considere, cum am arătat, că «Negru Vodă» s-a născut din deformarea, în tradiţia populară, a numelui şi activităţii lui Neagoe Basarab).

Dar ne pare semnificativ faptul că primul voievod care a proiectat o lumină puternică asupra personalităţii lui Neagoe nu a fost un membru, direct sau indirect, al familiei sale, ci dimpotrivă, un descendent al lui Mihnea cel Rău, învins de către Neagoe: Alexandru al II-lea Mircea.

Fervoarea lui Alexandru al II-lea Mircea pentru Neagoe şi totodată pentru «Negru Vodă», cum vom vedea, poate fi explicată prin dorinţa acestui voievod — ai cărui strămoşi adăstaseră multă vreme în străinătate şi a cărui soţie era originară din Galata — să se însereze în tradiţia voievodală din Ţara Românească. Dacă predecesorul său Mircea Ciobanul (fiul lui Radu cel Mare, ctitorul mînăstirii Dealul şi organizatorul bisericii Ţării Româneşti) nu simţea nevoia unui spor de prestigiu prin sublinierea ascendenţei sale, Alexandru al II-lea Mircea, al cărui bunic distrusese unele venerabile ctitorii româneşti, încercă dimpotrivă să risipească impresia lăsată de strămoşii săi. El s-a orientat către cei mai străluciţi voievozi ai ţării şi aceştia erau «Negru Vodă» şi Neagoe Basarab. Acesta ne pare motivul cel mai important pentru care Alexandru al II-lea Mircea introduce pe «Negru Vodă» în actele de cancelarie, oficializîndu-l, după ce Pătraşcu cel Bun îl inseriase cu puţină vreme înainte în dinastia Ţării Româneşti, reprezentîndu-l ca model — cum am arătat — al tatălui său Radu Paisie. Totodată, nepotul celui care distrusese «lăcaşul morţilor» lui Neagoe Basarab hotărăşte să ridice o necropolă după modelul celei zidite de Neagoe la Curtea de Argeş. Această necropolă — biserica mînăstirii numită în prezent după un restaurator al ei «a lui Radu Vodă» — construită în 1570, reprezintă prima interpretare cunoscută a tipului bisericii lui Neagoe din Argeş, cu un pronaos lărgit, cu trei turle, cea din mijloc sprijinită pe piloni, cu naosul trilobat încoronat, la rîndul lui, cu o turlă.

Un an mai tîrziu, în 1671, Badea Boloşin, unul din protejaţii lui Alexandru al II-lea Mircea, construieşte la rîndul său la Cobia o biserică care are în mod vădit ca model, biserica Argeşului.

63. André Grabar, *op. cit.*, p. 122.

În sfârșit, fratele lui Alexandru al II-lea Mircea, Petru Șchiopul, poartă cu el în exil, la Bolzano, după ce fusese domn al Moldovei, o versiune a *Învățăturilor* lui Neagoe Basarab, împreună cu o serie de obiecte, figurind în listele care s-au întocmit după moartea sa — nestudiate încă — și cu un tablou în ulei, reprezentind pe Vlad Țepeș. Deducția lui N. Iorga că mențiunea lapidară din aceste liste de inventar indică un manuscris al *Învățăturilor*⁶⁴ este confirmată de arenga din preambulului unui hrisov de daniî al voievodului Petru Șchiopul pentru minăstirea Sf. Ioan din Patmos, datat 30 august 1584. În această arengă găsim o serie de pasaje asemănătoare unor paragrafe din *Învățături*:

Documentul din 1584

«...bunule Dumnezeu care știi toate aceste bunătăți, care m-a ales din pîn-tecele mamii mele și m-a dăruit cu împărăția și cu voievodatul țării, pentru prea covârșita bogăție a milei sale, se cuvine dar totdeauna a mulțumi lui Dumnezeu că ne-a deschis ușile milei sale și lumina înțelepciunii și au văzut și au cunoscut că nici o mărire nu stă pe pămînt neschimbată și morții nelmpărțășită, ci după cum floarea se ofilește și după cum umbra trece pe alături așa și orice om se nimicește.

... am rîvnit ca prin împărăția și domnia țării să calc pe urmele celor mai vechi împărați și domni drept mărturisitori care au strălucit în dreaptă mărire și să primesc și să capăt bunuri cerești...»⁶⁵.

Deducem prin urmare că, cu toate antecedentele familiare potrivnice — sau poate tocmai de aceea — a existat la Mihneștii din a doua jumătate a secolului al XVI-lea o adevărată fervoare pentru activitatea și înfăptuirile lui Neagoe Basarab, al doilea model, după «Negru Vodă».

Primul voievod al secolului al XVII-lea, Radu Șerban, care se trăgea prin maică-sa Maria, fiica Ancăi din Coiani, din Șerban, marele ban, ginerele lui Radu Craiovescu⁷⁰, prezintă și el de model pe strămoșul său Neagoe. *Cronica boierească despre Matei Basarab* precizează în legătură cu urcarea sa pe tron «aleseră pe unul din boieri, anume Șerban, nepotul răposatului Basarab vodă»⁷¹. Interpolatorul variantelor distinse cu sigla O observă: «Acet Șărbân voevod să iscălea Io Radul voievod, nepotul lui Băsărabă voievod, precum să vede la toate hrisoavele lui scris»⁷². Într-adevăr, cu toată rudenia îndepărtată, Radu Șerban precizează în docu-

Învățăturile...

Că și pe mine încă m-au ales Dumnezeu cu socoteala milii sale și m-au pus păstor turmii sale...

Împărății și domnii⁶⁵

Că pînă iaste mila lui Dumnezeu cu noi... să ne schimbăm sufletele în lumina luminilor⁶⁶...

Astăzi anii miei și zilele vieții mele toate să sfîrșiră, carii i-am cheltuit în zadar i-am cheltuit în lumea aceasta, și slava mea trecu ca o umbră și se uscă ca florile cimpurilor⁶⁷.

lui Dumnezeu totdeauna vă rugați ca să se milostivească spre voi și să vă dea cinste... să ne schimbăm sufletele în lumina luminilor, cum și-au curățit și alții»⁶⁹.

64. Vezi Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 23—24.

65. *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Theodosie*, p. 231.

66. *Ibidem*, p. 300.

67. *Ibidem*, p. 338.

68. D.I.R., XVI, A, vol. III, nr. 315, p. 260—262.

69. *Ibidem*, p. 297.

70. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, p. 94—95.

71. *Istoria Țării Românești* (ed. C. Grecescu și D. Simonescu), București, 1960, p. 84.

72. *Ibidem*, aparat, r. 43.

mentul din 20 aprilie 1604 că este «nepotul răposatului și milostivului Băsărab vv»⁷³, arătînd că ocina «au hotărnicit-o și au împărțit-o cu Murgeștii, încă în zilele bătrînului unchi al domniei mele⁷⁴. Într-o poruncă dată mînăstirii Argeș la 6 iulie 1605, el se prezintă inițial ca «nepotul răposatului Io Băsărab vv» și arată că mînăstirea Argeș «a zidit-o și a întemeiat-o și a făcut-o bunicul domniei mele răposatul Io Băsărab vv»⁷⁵. În sfîrșit, cu documentul din 9 februarie 1608, el reînnoiește hrisovul de întemeiere, «svitocul» solemn dat de Neagoe Basarab acestei mînăstiri: «Văzînd cinstitul hrisov al străbunului domniei mele... vechi și rupt și întunecat... am înnoit și am întărit...»⁷⁶.

Matei Basarab arată pentru întemeitorul statului o fervoare deosebită. Încă din primii ani de domnie, el reconstruiește biserica «Negrului Vodă» din Cîmpulung-Muscel, a celui pe care îl privea drept întemeietorul Țării Românești. În pisania pe care o încastrează la 20 august 1636, Matei Basarab arată că a înălțat biserica «care s-au început și se-au zidit și se-au săvîrșit de bătrînul și prea milostivul creștin Radu Vodă Voievod, care au fost de'nceput desc(ă)lic(ă)torul Țării Rom(â)nești și de'nceput au fost zidit(ă) această sf... biseric(ă)...»⁷⁷. În această biserică este zugrăvit chipul lui «Negru Vodă» și cel al lui Nicolae Alexandru.

Totodată, Matei Basarab, înrudit și el cu Craioveștii, ca și Radu Șerban — era strănepotul Margăi, sora lui Neagoe — mărturisește, în orice împrejurare, ca model, pe Neagoe Basarab. Astfel, dăruind lui Constantin, mare postelnic și fiilor săi ocina de la Sărata (Buzău) la 25 decembrie 1634, Matei se întitulează «nepot de fiu al marelui și preabunului Io Basarab voievod»⁷⁸. Într-un alt document, din 10 aprilie 1647, el invocă «neamul nostru băsărabesc...»⁷⁹. Iar în hrisovul din 7 ianuarie 1654, prin care dăruiește mînăstirii Argeș moșia Flămînzești, Matei Basarab evocă pe «răposatul moșul domniei mele Io Basarab voievod», deoarece «această sf. mînăstire Argeș au fost făcută... dar răposatul moșul domniei mele Io Basarab voievod... Apoi... acum... dăruindu-mi Domnul... a stăpîni Țara Românească în scaunul moșului domniei mele Io Basarab voievod»⁸⁰.

Cronica de curte a lui Matei Basarab, aceea redactată sub directa influență a voievodului în 1653 arată în mod evident prestigiul lui Neagoe la curtea sa. Această cronică este în mod evident inspirată de *Viața patriarhului Nifon*, în care se aflau descrise pe un ton apologetic înfăptuirile lui Neagoe, ca o prefigurație a celor ale lui Matei.

Dacă comparăm pasajele referitoare la ctitoriile lui Neagoe de la Sfetagora și din țară din *Viața patriarhului Nifon* cu paragraful cu care își începe cronica redactorul aulic al lui Matei Basarab, unde sînt menționate înfăptuirile creștinești ale lui Matei, constatăm că acest redactor, și desigur și voievodul, au avut în vedere realizările lui Neagoe. O deosebire semnificativă, care merită a fi subliniată, este că — spre deosebire de ordinea din modelul său — înfăptuirile religioase de la Ierusalim și Athos ale lui Matei apar consemnate în general și se află așezate în urma ctitoriilor din țară, cărora li se acordă o mai mare importanță⁸¹, spiritul tradiției «moșnenești» fiind mai puternic decît cel ecumenic.

73. D.I.R., XVII, B, vol. I, nr. 124, p. 117—119.

74. *Ibidem*.

75. *Ibidem*, nr. 173, p. 176—178.

76. *Ibidem*, nr. 273, p. 293—296.

77. Ioan Răuțescu, *Cîmpulung-Muscel, Monografie istorică*, Cîmpulung, 1943, p. 76.

78. Vezi N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 7.

79. Arh. St. București, fond Mînăstirea Cîmpulung, ms. 204, f. 76.

80. *Ibidem*, fond Mînăstirea Argeș, ms. 168, f. 22.

81. *Istoria Țării Românești*, p. 106—107.

Viața patriarhului Nilon — tradusă la mijlocul secolului al XVII-lea — precum și *Cronica lui Mihai Viteazul*, adaosă la prima cronică a domniei sale, aceea din 1636—1640, vădesc fervoarea voievodului și a cărturarilor de la mijlocul secolului al XVII-lea pentru viețile unor bărbați iluștrii din gîntea Țării Românești, care au prefigurat activitățile religioase și politice ale lui Matei Basarab. Dacă redactorul *Cronicii boierești despre Matei Basarab* înserează viața lui Mihai Viteazul în epoca tulbure a începutului domniei lui Matei, în care relațiile voievodului cu turcii erau destul de încordate, cronica de curte, aceea a unei domnii stabile, cu o certă reputație, se inspiră din știrile despre Neagoe din *Viața patriarhului Nilon*.

La cîțiva ani de la urcarea lui Matei Basarab pe tron, la 20 august 1643, rezi-dentul Rudolf Schmid scrie Împăratului Ferdinand că voievodul este un bătrîn oștean viteaz, din singele vechilor voievozi și că turcii îl țin în bun renume, considerîndu-l «ca pe un al doilea Mihai Vodă»⁸².

Însăși emblema Țării Românești este considerată de Udriște Năsturel ca aparținînd marelui întemeietor al dinastiei «casei prealuminate și preabătrîne, a casei preaviteazului neam Basarab»⁸³.

Același Udriște Năsturel se întreabă în prefața *Antologhionului slavonesc* din 1643: «... care din domnii de mai înainte ai țării (afară de cel din al cărui neam și familie prea vestită, prea luminăția voastră prea nobilă prin urmași se trage, adică prea bunul Basarab Neagoe de odinioară) s-a arătat așa de binefăcător țării?»⁸⁴.

Matei Basarab își concentrează atenția nu numai asupra Cîmpulungului, leagă-nul presupusului «Negru Vodă», ci și asupra Curții de Argeș, unde inițiază o serie de lucrări la curtea domnească și în incinta minăstirii⁸⁵.

După modelul strălucitei ctitorii a strămoșului său, el înalță, încă din primii ani de domnie, biserica din Căldărușani (r. Snagov).

Merită însă să menționăm și prezența vechilor modele, pe care Matei Basarab — ca și contemporanul său, domnul Moldovei, Vasile Lupu — le reactualizează, tocmai pentru marcarea politicii de prezență balcanică.

În manuscrisul *Tetraevanghelului* apărut în timpul domniei sale, ctitorul ideal de biserică nu mai este Neagoe, ci modelul acestuia, Constantin cel Mare, cu care este comparat voievodul: «Binecinstitorul (Matei Basarab — n.n.)... luminatul de sf. împărat ceresc, încununat cu împărătească cunună, care este luminat cu ochiul soarelui și a credinței... neprihănite cu sceptru luminat și stîlp neclintit al dumnezees-tilor biserici, fiind asemenea unui al doilea Constantin din sf. mari împărați ai Romei Nouă, celor nevoiași și săraci cald ajutor, luminatul și prea milostivul...»⁸⁶.

Politica lui Matei Basarab în sudul Dunării — ca și ctitoriile sale de aici — aveau mare răsunet în epocă. Soli bulgari, trecînd pe la curtea voievodului «îl roagă să ia comanda pentru ofensiva creștinilor contra turcilor și îi promit că va fi ales, în caz de izbîndă ca «Domn al Răsăritului». De asemenea regele polon

82. I. Lupaș, *Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania*, în «Anal. Ac. Române, Mem. sect. ist», seria a III-a, tomul XIII (1932—1933), p. 356.

83. Vezi I. Bianu și H. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 109.

84. *Ibidem*.

85. Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Passim.

86. La P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din biblioteca Academiei Republicii Populare Române*, I, București, 1959, nr. 13, p. 19—20.

Vladislav al IV-lea, scriind lui Matei, în aceeași chestiune, îl numea «generalissimul Orientului»⁸⁷.

La rîndul său, Vasile Lupu, care își hotărăște numele voievodal după numele marelui împărat bizantin dătător de legi, Vasile I, ale cărui Vasilicale le vor imita întocmitorii de pravile moldovenești (titlul cărții apărute la Iași în 1646, *Carte românească de învățătură după pravilele împărătești* este semnificativ), patronază, ca odinioară împărații, sinodul de la sfîrșitul anului 1642 din Iași⁸⁸.

Ne pare firesc ca voievodul Constantin Șerban Cîrnul, urmînd la tron rudei și adversarului său Matei Basarab — deoarece și el se trăgea din Craiovești — să fi înălțat biserica minăstirii închinată Sf. Constantin și Elena din București, nu după planul bisericii curții țirgoviștene, unde se afla încă trupul lui Matei, ci după acela al ctitoriei din Argeș a strămoșului său Neagoe, unde încăperile importante erau cele ale gropniței familiale. Ca și biserica de la Argeș, cea a lui Constantin Șerban din București vădește un caracter dinastic. Înălțate pe o ridicătură, amîndouă oglindesc ideea unei *civitas dei* în fața orașului laic.

Deși Mihnea al III-lea, domnind la cîțiva ani după Matei Basarab și Vasile Lupu, cere patriarhului Macarie de Antiochia, care se afla în Țara Românească, să îl încoroneze după ceremonialul bizantin, el preferă să poarte ca domn nu numele străbunicului său Mihnea, pe care cronica țării îl consemnase cu porecla «cel Rău», ci acela de Mihai, în semn de prețuire pentru Mihai Viteazul, «al cărui urmaș se socotea, sperînd să îi urmeze politica și să o ducă mai departe». De aceea, toate hrisoavele din iunie 1658 înainte vor fi emise sub numele de Mihai Radu «îghemon al Ungrovlahiei, frunțaș și arhiduce al părților din jur», înțelegînd prin aceasta vechile stăpîniri ale Țării Românești în Amlaș și Făgăraș. Prin urmare, Mihnea al III-lea urmărea — ca și Mihai Viteazul de altfel, pe care îl glorificau scrierile popoarelor asuprite din sudul Dunării — să acționeze pentru eliberarea Balcanilor, dar numai și în *primul plan*, prin căpătarea independenței țărilor române. «În afară de Transilvania, Mihnea ar fi dorit să își apropie și Moldova, fiind sigur că, unite, cele trei țări românești ar fi putut mai bine face față primejdiei și ar fi alungat mai ușor pe turci și tătari»⁸⁹.

După Șerban Cantacuzino, al cărui rol în promovarea valorilor literare românești și celor din Constantinopol basileilor este cunoscut⁹⁰, și care își înalță minăstirea Cotroceni după același model, mereu viu, al ctitoriei lui Neagoe, figura domnească a lui Constantin Brîncoveanu, care dă o nouă strălucire întregii țări, avea să se oglindească desigur în vechile modele, în primul rînd în cele invocate și de ceilalți descendenți ai boierilor Brîncoveni, Matei Basarab și Constantin Șerban.

Marea ctitorie a lui Brîncoveanu, minăstirea Hurezi din Oltenia, ne înfațișează ca plan, structură și plastică monumentală interpretări ale bisericii lui Nea-

87. I. Lupaș, *op. cit.*, loc. cit.; vezi și Virgil Cîndea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în «Revue des études sud-est européennes», tomul VI (1968), nr. 2, p. 246—265; Alexandru Dușu, *Umanismii români și cultura europeană*, p. 93.

88. N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinople și a bisericii ortodoxe*, în «Anal. Ac. Române», seria a II-a, tomul XXXVI (1913—1914), p. 211—214; idem, *Istoria bisericii românești și a viefții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 311.

89. Lia Lehr, *Mihnea al III-lea (Mihail III Radu)*, în «Studii», tomul XXVI (1973), nr. 6, *passim*.

90. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, vol. I, p. 407; Dan Ionescu, *The ideal of restoration of the Byzantine Empire during the reign of Șerban Cantacuzino (1678—1688)* în *R.E.S.E.E.*, tomul XII (1974), nr. 4, p. 1—5.

goe din Curtea de Argeș. «Manea, vâtaful de zidari» a adus planului prestigioasei biserici doar câteva ușoare modificări⁹¹.

Atît în principală sa ctitorie din Hurez, cît și în biserica Domnească din Tîrgoviște, Brîncoveanu poruncește să se zugrăvească o serie de chipuri ale strămoșilor săi, începînd cu Neagoe Basarab, pe care îl privește așadar ca pe un întemeietor de dinastie. Ne pare semnificativ faptul că, dacă între jumătatea secolului al XVI-lea și jumătatea celui următor, «Negru Vodă» își dispută înfietatea ca model cu voievodul Neagoe Basarab, ultimul capătă ascendență odată cu urcarea pe tron a Cantacuzinilor, care se regăseau în strălucirea de tradiție bizantină a ctitorului de la Argeș. Pentru a întări ideea originii basarabești, Brîncoveanu a hotărît ca rudelor sale, reprezentate în fresca bisericii Domnești din Tîrgoviște, să li se adauge și numele «Basarab»⁹².

În inscripția pe care o încastrează în turnul ridicat de el în 1683, la mănăstirea Bistrița, voievodul se mărturisește «dă spre tat(ă) trăgîndu-se dă(n) vechea dungă a Craioveștilor, care și Băsărăbești să chiamă, și dă spre mumă și mai den bătrîna și împărătească casă a Cantacuzinilor»⁹³.

Modelele bizantine rămîn în continuare nu numai să ornameze decorul plin de fast al curții Țării Românești, ci să simbolizeze o întreagă politică de prezență balcanică, care dubla activitatea — aceasta mai importantă — pentru dezvoltarea din interior a culturii românești.

Știm că predicatorul curții, Gheorghe Maiota, alcătuieste în 1697 un panegiric al Sf. Constantin, patronul voievodului⁹⁴, iar pe o sabie din muzeul Eski Serai din Istanbul se află următoarea inscripție: «Tu împărat nebîrîut, Cuvînt al lui Dumnezeu, rege al lumii, dăruiește semnele biruinții împotriva dușmanilor lui Constantin voievodul și domnul credincios, după cum odinioară le-ai dăruit marelui împărat Constantin»⁹⁵.

Celălalt vechi și constant model al voievozilor Țării Românești, regele biblic David, apare și el la acest sfîrșit de ciclu, în pisană de la mănăstirea Hurezi, redactată de ispravnicul Pîrvul Cantacuzino, marele stolnic: «Să voi intra în sălașul casei mele, au să voi sui spre așternutul patului meu, să voi da somnu ochilor miei și plohapelor (pleoapelor — n.n.) mele dormitoare și răpaos tîmplilor mele pînă nu voi afla loc Domnului și sălaș D(u)mnezeului lui Iacov, jurîndu-se în mintea luminatului... Ioanu Constantin Basarabu voievod... locașul... au ridicat marelui Constantin și Elenii, semnaților împărați(i)... carii mari și sf(in)ți împărați... D(u)mnezeului... și Is(us) H(risto)s și aicea jos pre lume au trăit, și în Ierusalimul cel de sus să trăescu în veci, nehotărîți, slăvindu-se și cîntîndu-se... blagocestivului domnu făcîndu... cit nemoartă pomenire lui și părinților... au lăsat...»⁹⁶.

La începutul pisaniei se află transcrisă o parafrază din Psalmul 132, 3—5, care simbolizează rîvna voievodului: «Nu voi intra în cortul în care locuiesc, nu mă voi sui în patul în care mă odihnesc, nu voi da somn ochilor mei, nici ațipire pleoapelor mele, pînă nu voi găsi un loc pentru Domnul, o locuință pentru Dumnezeu!

91. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, p. 96.

92. Petre Cristea, Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Radu Mihnea — ctitor la biserica Domnească din Tîrgoviște*, în «Documenta Valachica», VI, Tîrgoviște, 1974, p. 205—207.

93. Vezî N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. I, București, 1905, p. 194.

94. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, vol. II, p. 10.

95. *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, (Orașul București), (ed. îngrijită de Alex. Elian), București, 1965, nr. 1192.

96. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. I, p. 184.

cel Puternicul lui Iacov». Continuarea acestui paragraf (12—17) ni se pare legată simbolic de tragicul sfârșit al voievodului și al fiilor lui: «Dacă fiii tăi vor păzi legământul meu, și învățăturile mele pe cari li le voi da, vor ședea și fiii tăi în veci pe scaunul tău de domnie... Acolo voi înălța puterea lui David, voi pregăti o candelă unsului meu, voi îmbrăca cu rușine pe vrăjmașii lui, și peste el va străluci cununa lui».

Versetele ne îndeamnă să ne gândim la dîrzenia lui Brîncoveanu și a fiilor săi, care au refuzat abjurarea în fața sultanului, convinși că pină la urmă vrăjmașii lor vor fi învinși.

Nu cu mult înainte de moarte, Constantin, cel mai mare dintre fiii voievodului, tradusese din latinește *Viețile oamenilor iluștri a lui Plutarch*⁹⁷. Această inițiativă marchează începutul unei etape noi în evoluția mentalității din Țara Românească.

PAVEL CHIHAIĂ

UN IMPORTANT LĂCAȘ DE CULT RESTAURAT: BISERICA SFÎNTUL NICOLAE A SFINTEI MÎNĂSTIRI CERNICA

Printre așezările monahale din jurul Bucureștilor, mînăstirea Cernica se distinge ca un prestigios locaș monahal, atît prin zidurile înălțate de-a lungul veacurilor, cît și prin tradiția de continuitate a vieții călugărești și înalta valoare teologică, a unor figuri luminoase ce au păstorit obștea credincioșilor strînși aici întru viețuire evlavioasă închinată înălțării sufletești, în spiritul cuvioșiei creștine.

Așezarea mînăstirilor de șes aflate în cimpia Dunării, îndeobște în locuri înconjurate de ape, și acoperite cu păduri seculare, se datorește năzuinței de a asigura acestor comunități un cadru cît mai incîntător, prielnic meditației și contemplării în spirit creștin, condiție pe care cel mai bine o îndeplineau aceste configurații ale peisajului natural, după cum apreciază Sfîntul Cassian Rimleanu «un loc cu așezare frumoasă, un loc în care monahul nu numai să-și poată câștiga lesne tot ce-i de nevoie pentru viață, dar să se și desfășeze în pădurile adînci și tăcute de pe el»¹.

Vatra de început a Sfintei mînăstiri Cernica a fost întemeiată pe un ostrov (însulă) — ca și la semnele ei de la Snagov sau Pantelimon — aflat în lacul format de gîrla Colentinei, la 12 km sud de București, și purta numele de «Mînăstirea ot Grădiștea Floreștilor», după numele moșiei vornicului Cernica Știrbei, pe care se afla².

În vecinătatea acestui ostrov, ce poartă acum numele hramului impunătoarei clădiri a bisericii Sf. Nicolae, edificată în 1815, se află al doilea ostrov, numit Sf. Gheorghe, în semn de slăvire a vrednicului stareț Gheorghe, ce s-a distins ca un nou ctitor al mînăstirii într-o vreme de răsruce în existența ei³.

Pe acest ostrov — Sf. Gheorghe — se desfășoară astăzi viața de obște a mînăstirii, unde se află cele mai multe dintre așezămintele ce constituiesc ansamblul monahal; a cărei înălțare se datorește arhimandritului Calinic — ulterior canonizat — care în anul 1832 a purces la edificarea lui⁴.

97. N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin vodă Brîncoveanu și scopurile Academiei Române*, în «Anal. Ac. Române», seria a II-a, tomul XXXVII (1914—1915), p. 166.

1. Athanasie Mironescu, *Istoria mînăstirii Cernica*, Tipografia sfintei mînăstiri Cernica. 1930, p. 13.

2. Pentru istoricul mai dezvoltat vezi: I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *Mînăstirea Cernica*, Editura Meridiane, 1969; Athanasie Mironescu, *op. cit.*

3. Astăzi cele două ostroave sînt legate prin drumuri, amenajate în umplutură, de șoseaua București—Oltenița.

4. I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *op. cit.*, p. 8.

Vechea cetate a minăstirii, ce se află deja înființată pe la începutul veacului al XVII-lea, după cum se poate deduce dintr-un hrisov de la 1608⁵, care atestă existența ei la acea dată, a fost distrusă în urma unor calamități, precum, cutremurul din 1802 care a dărâmat biserica dintru început și apoi incendiul din 1869 care a măcinat cetatea minăstirii aproape în întregime; din vechile construcții mai subsistând, un rând de chilio la răsărit — reparate și recondiționate în 1932 — și clopotnița cu eclisiarhia, la apus.

De-a lungul secolelor, viața monahală în această obște, nu s-a desfășurat totdeauna sub semnul liniștei și al prosperității. Au fost perioade de criză — molimi, invazii ș.a. — neprielnice, care au dus la destrămarea orinduirii, și, pînă la urmă, la părăsirea minăstirii — prin deceniul al IV-lea al secolului al XVIII-lea⁶.

Această jalnică stare a durat pînă în 1781, cînd stăruitorul în faceri de bine, ce a fost starețul Gheorghe, vine în aceste locuri și reinvie viața călugărească în așezămîntul părăsit. Sub ocîrmuirea lui, minăstirea cunoaște o epocă de crescîndă dezvoltare a vieții monahale și culturale, după cum rezultă și dintr-un hrisov dat de voievodul N. Mavrogheni, la 6 iunie 1788, în care acesta preciază cu laude activitatea desfășurată de starețul Gheorghe «sihăstreasca minăstire ce se numește Cernica ot sud Ilfov, ce este aproape de scaunul domniei mele, în care se sihăstresc 100 de frați călugări cu starețul lor părăsind lumea... petrec viață fără prihană cu posturi și rugăciuni... muncind și lucrînd ei înșiși cu mîinile lor de au deschis și împodobind acel loc ce rămăsese pustiu»⁷.

Viața în minăstire, pe lîngă aspectul ritual și gospodăresc, a avut și o activitate culturală; o latură a acestei preocupări constituînd-o și copierea și scrierea de cărți liturgice și de inițiere teologică⁸.

În urma devastatorului cutremur de la 1802, surpîndu-se căldirea bisericii Sf. Nicolae — zidită de vornicul Cernica Știrbei — minăstirea a rămas fără locaș de cult.

Această situație neputînd dăinui fără ca viața monahală să nu sufere în îndeplinirea funcției liturgice, starețul Timotei — urmaș al predecesorului Gheorghe, decedat la 7 decembrie 1806 — însuflețit de dragostea pentru obștea ce păstorea, și fiind om destoinic, după ce a chibzuit cum să readucă fala minăstirii, a purces — în 15 august 1809 — la înălțarea unui nou locaș conceput în proporții grandioase, mai cu seamă pentru acele timpuri.

Locul ales pentru ridicarea noii ctitorii, astfel cum o cerea poziția centrală în incinta minăstirii, a fost peste urmele vechii bisericii, după cu se va descoperi mai tîrziu.

Viziunea starețului Timotei, în desăvirșirea operei ce avea să dureze, a fost neasemuit de îndrăzneată, ceea ce denotă un spirit cu vederi largi și fără temeri în fața greutăților, căci noua biserică a fost croită după dimensiuni ne mai atinse pînă atunci: 49,00 m lungime, 17,00 m lățime și 13,00 m înălțime pînă la streșină. Ceea ce reprezintă însă o realizare deosebit de hazardată în tehnica constructivă de atunci, este dimensiunea de 9,00 m a diametrului calotei sferice a bolții centrale a naosului.

Ca structură planimetrică, noua construcție se înscrie în rîndul bisericilor care împrumută tipul de plan al marelui ctitorii a lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, din care mai fac parte: biserica minăstirii Radu Vodă a lui Radu Mihnea, catedrala patriarhală, ctitorie a voievodului Constantin Șerban, biserica minăstirii Cotroceni a lui Serban Cantacuzino, biserica minăstirii Hurez, biserica Sf. Gheorghe Nou din București, ctitorii ale lui Constantin Mavrocordat⁹.

Acest tip de biserică, realizat prima dată de meșterii lui Neagoe Basarab la minunatul monument arhitectural ce avea să fie biserica episcopală a Argeșului,

5. *Ibidem*, p. 8; Hrisov în care printru moșile cumpărate de vornicul Cernica Știrbei se numără și «Moșia Floreștil de Jos unde sta Sfînta minăstire pe acel loc», dat de W. Radu Șerban la 29 mai 1608.

6. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 19.

7. I. L. Georgescu și Roman Stanciu, *op. cit.*, p. 10.

8. Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 110.

9. Biserica din Cobia-Dîmbovița, cu un pronaos supralărgit, ar putea fi încadrată în același grup, dacă cercetările ulterioare ar confirma ipoteza existenței unei structuri a pronaosului de același tip.

reprezintă o creație originală în arta acestui gen de construcții prin ingeniozitatea cu care se ajunge la mărirea pronaosului, ce capătă aici o amplă dezvoltare; soluție care impune introducerea unor stilpi de susținere a bolților ce constituiesc sistemul de acoperire a acestui mare spațiu.

Tipul astfel creat, e considerat cu drept cuvânt o culme a genului, prin măiestria cu care e tratat pronaosul, și care este preluat de ctitoriile voievodale amintite, cu mici variante: numărul stilpilor interiori fiind când de 12 când de 4, iar turlele ce supraînălță construcția variind deasemenea, numărul lor fiind câte 4 câte 2.

Biserica minăstirii Văcărești, a cărei podoabă sculpturală întrece tot ce s-a făcut pînă atunci, reprezintă o perfecțiune a tipului prin amplasarea celor patru stilpi — din interiorul pronaosului — în mijlocul spațiului, creînd planul zis «cruce greacă înscrisă» de origine constantinopolitană, spre deosebire de celelalte la care stilpii de susținere dispuși într-un contur pătrat — se află alături peretelui ce desparte această încăpere de naos¹⁰.

Biserica Sfintul Nicolae, al cărui ctitor de bună seamă a fost impresionat de mărirea construcție a lui Nicolae Mavrocordat, reproduce întru totul structura ei, însă la dimensiuni amplificate și fără podoaba sculpturală atît de valoroasă a voievodalei ctitorii.

Un destin necrutător însă urmărește și această ctitorie, căci puternicul cutremur din 1838 zdruncină biserica cu atîta furie încît pridvorul din față, cu stilpi de piatră, se surpă, ca apoi cel din 1940 să-i dărîme turlele, parte din bolțile naosului, și să-i șubrezească zidăria, producînd adînci crăpături în bolta altarului și în pereții absidelor. De asemenea bolțile pronaosului au fost și ele crăpate, însă nu atît de grav ca cele din naos, zidăria lor nefiînd dislocată.

În anul 1965, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în grija permanentă ce o poartă sfîntelor lăcașuri de rugăciune, a dispus refacerea acoperișului, pentru a pune la adăpost clădirea de efectele dăunătoare ale precipitațiilor atmosferice, și refacerea turlei de peste pronaos. Cu aceste lucrări a fost preîntîmpinată extinderea degradărilor, dar construcția rămînea încă sub amenințarea pericolului iscat de slăbirea structurii de rezistență, precum și cu aspectul de ruină al unei bune părți din ansamblul ei; motive pentru care lăcașul nu mai era folosit în scop liturgic.

În fața acestei situații, care nu prevestea nimic bun pentru viitorul acestui lăcaș, P. S. Episcop vicar Roman, pe atunci stareț al minăstirii, sub a cărei păstorie se mai făcuseră ample lucrări de restaurare și îmbunătățiri la minăstirea din ostrovul Sfintul Gheorghe, a luat hotărîrea de a restaura și acest Sfînt lăcaș, spre a fi salvat de la distrugere și redat cultului, restabilind în acest fel și continuitatea unei tradiții seculare de sacerdoțiu creștinesc.

Proiectul întocmit în vederea acestor lucrări, a fost conceput în ideea redării monumentului aspectul cît mai aproape de forma originală. Ținîndu-se seama însă de faptul că întreaga construcție a fost profund încercată de efectele cutremurelor, s-a renunțat la ridicarea turlei peste naos — evitîndu-se astfel adăogarea unei sarcini în plus peste zidurile de sprijin — în locul ei executîndu-se o calotă sferică. De asemenea proiectul prevedea refacerea pridvorului, din a cărei formă se mai păstrau urme la fața locului¹¹.

Trecîndu-se la execuția lucrărilor, întreaga construcție a fost supusă unor operații de consolidare prin: centuri de beton armat, suprabetonarea bolților — lucrări ce au fost extinse și asupra celor din pronaos — precum și consolidarea crăpăturilor din pereți și bolți.

Lucrările cu resursele minăstirii, au continuat, reușindu-se a se executa consolidarea părților șubrezeite din construcție, pardosirea cu lespezi de piatră a interiorului și a pridvorului, refacerea streășinei — denaturată între timp — instalația electrică de iluminat și încălzit; astfel că la 6 decembrie 1974 — în ziua hramului

10. Ultimile cercetări efectuate asupra construcției bisericii Sf. Gheorghe Nou au dovedit existența unei structuri a pronaosului similară celei a bisericii Minăstirea Văcărești, ea putînd fi deci considerată ca primul exemplar al acestei variante a tipului Neogoe Basarab.

11. Din pridvorul surpat în 1838 au fost surprinse în pămînt vechile temelii, iar în perețele de vest al bisericii, cele două coloane angajate care constituiau pornirea arcadelor.

bisericii — lăcașul a putut fi sfințit, cînd în prezența unui numeros public credincios s-a efectuat slujba ceremonială.

În ceea ce privește lucrările de refacere a pridvorului, ce urmau a se efectua în primăvara anului 1975, acestea n-au putut fi duse pînă la capăt, ele fiind oprite la nivelul bazelor coloanelor, din cauza neajunsurilor ivite ca urmare a inundațiilor catastrofale din acea primăvară, efecte ce s-au reflectat negativ asupra posibilităților în domeniul construcțiilor.

Pentru identificarea construcțiilor dispărute, s-au efectuat — înaintea începerii lucrărilor — cercetări arheologice în zona afectată, ceea ce a avut ca rezultat surprinderea temelii construcției bisericii de început — zidită de vornicul Cernica. S-a constatat cu acest prilej că actuala construcție se suprapune peste o parte a temelii vechii biserici, restul acestora aflîndu-se în afara conturului celei noi.

În scopul păstrării măturii primei ctitorii, temelii vechi au fost păstrate vizibil și marcate la nivelul pardoselii noi și al terenului cu placaje de marmoră, care indică și fazele de transformări pe care le-a suferit — în decursul timpului — vechea biserică¹².

În afara importanței deosebite a concepției arhitecturale a acestui prestigios monument bisericesc, un factor care-i mărește interesul ca valoare artistică, îl constituie impresionanta desfășurare a podoabei picturale ce acoperă pereții și bolțile. Privitorului, ce a pătruns în interior, i se oferă o vastă panoramă cromatică în care sînt prezentate turburătoarele scene biblice.

Viziunea cromatică a ansamblului, realizată într-o tonalitate caldă, în care culorile pastelate cu irizări de nuanțe dominate de un fond galben, reușește a produce o încantație estetică și o revelație optimistă a figurației legendei biblice.

Opera este datorată unor meșteri zugravi iscusiți ai timpului: Fotache și Nicolae Polcovnicul. Ultimului îi aparține numai pictura iconostasului — azi dispărut — din care se mai păstrează unele fragmente, salvate de la distrugerile cutremurelor, în colecția minăstirii și, poate — după stil — portretele de ctitori ale stareților, Gheorghie și Timotei, de pe perețele de vest al pronaosului.

Ansamblul pictural al tablourilor murale este realizat de meșterul zugrav Fotache, după cum acesta o mărturisește prin semnătura aflată pe perețele veșmintului: «FOTACHE zugrav» cu data de 29 mai 1915. Totuși, în vasta operă picturală ce reprezintă decorația interioară a bisericii, pare ca el să fi avut și concursul altor meșteri (ucenici), după cum lasă să se creadă unele particularități stilistice; mai cu seamă în pronaos, unde coloritul împrumută o tonalitate mai închisă. O cercetare atentă va putea lămuri, pe baza nuanțelor stilistice, autenticitatea paternității meșterului zugrav pe întreaga arie picturală.

Sînt de remarcate, în pronaos, reușite compoziții, ca scenele: Izvorul tîmăduirii, pe perețele de vest, Buna vestire, pe cel de est, Arborele lui Ieseu, Scara lui Iacob, Scara urcușului monahal și Nunta din Cana, pe arcadele susținute de cei patru stâlpi din mijloc, Acătistul Maicii Domnului, precum și unele chipuri de cuvioși, ce ocupă un întreg registru. În naos se remarcă o amplă scenă Deisis, pe perețele absidei de sud, ca și celelalte scene canonizate: Adormirea Maicii Domnului, Punerea în mormînt, Iisus pe corabie, Iisus și Zahau; tablouri în care tratarea subiectelor vădește o tendință de liberalizare față de rigorile stilistice ale picturii tradiționale.

În general, caracterul stilului picturii zugravului Fotache manifestă tendința spre o viziune mai realistă, îndepărtîndu-se de rigiditatea schematismului picturii bizantine. Este o etapă în procesul evolutiv al picturii religioase spre expresia realistă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În urma surpării a o parte din bolțile naosului, ca și apariția crăpăturilor din pereți, integritatea ansamblului pictural este știrbită, părțile refăcute rămînd nepictate, ca și reparațiile crăpăturilor.

O restaurare a picturii, care să întregească părțile descompletate ar fi tot atît necesară pentru restabilirea unității decorului pictural.

*

12. Potrivit concluziilor trase de arheologul Prof. Gh. Cantacuzino, care a efectuat cercetările, se disting trei faze în evoluția construcției bisericii :

— Faza I (sec. XVI) : biserica apare de plan dreptunghiular ;

— Faza II (sec. XVII) : se adaugă absidele laterale (plan triconc) ;

— Faza III (sec. XVIII) : se mărește pronaosul extinzîndu-se construcția spre vest.

Prin restaurarea prestigiosului local al bisericii Sf. Nicolae din complexul mănăstiresc Cernica, s-a împlinit un act pios de recuperare a unui lăcaș de cult cu trecut în istoria Bisericii Ortodoxe Române, redându-i-se funcțiunea lui sacerdotală și totodată valorificarea unei realizări de cultură a trecutului, îmbogățindu-se patrimoniul național al monumentelor istorice cu un exemplar valoros.

IOAN DIMITRESCU

CERCETĂRI PRIVIND BISERICA FLĂMÎNDA DIN BUCUREȘTI *

Prin forma, dimensiunile și elementele decorative exterioare, Biserica Flămînda din București, situată pe strada Olimpului, nr. 17 amintește seria ctitoriiilor de cult, ridicate în prima parte a secolului al XVIII-lea, ce se întîlnesc mai frecvent în jumătatea nordică a orașului.

Dimbovița curge spre nord la o distanță destul de mare de locul pe care se află ctitoria și de aceea și urmele arheologice sînt mai sărace pentru perioadele mai vechi și mai frecvente din momentul ridicării edificiului de cult, ce reflectă, el însuși, un moment de extindere a limitelor orașului, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în această zonă.

Ctitoria de zid a fraților¹ Istrate vel Vornicul și Costandin Crețulescu, menționați în pisanie, are un plan simplu, cu un pronaos lărgit și alungit, cu absidele poligonale la exterior, absida altarului avînd trei muchii și circulare la interior.

Pe partea nordică, în zona pronaosului, se află un turn ce adăpostește scara spre clopotniță, avînd de asemenea un aspect poligonal la exterior.

În partea de vest, vădit adăugat, se află un pridvor decorat cu elemente neoclasice. Pe latura de sud a curții, acum sînt două cruci din piatră și o lespede de mormînt avînd ca decor vulturul muntean. Inscripția s-a șters, dar N. Iorga considera în 1905, că aparține unor oameni de rînd².

Cu siguranță că atît compartimentarea actuală cît și unele elemente decorative sînt rodul reparațiilor³, pe care le-a suferit acest valoros monument din secolul al XVIII-lea, ce reflectă forța economică a uneia din cele mai puternice bresle meșteșugărești din București. Breasla croitorilor, menționată pentru prima dată într-un document la 24 ianuarie 1671, număra la începutul secolului al XIX-lea 131 meșteșugari cu prăvălii.

După cum este înscris în pisania bisericii, pusă în 1871⁴, pe acest loc a fost «un schișoru de lemn» ridicat de un Dimitrie⁵, în anul 1766. Această construcție din lemn, dintru început metoh al Mitropoliei⁶, a funcționat scurtă vreme, căci în anul 1782, s-a început construcția de zid a bisericii actuale, lucrările fiind ctitorite de Istrate mare vornic și Costandin Crețulescu. După cum rezultă din lectura pisaniei, pusă și ea destul de tîrziu, informațiile privind prima construcție de lemn, au fost preluate din vechea pisanie a bisericii de lemn, ce s-a găsit în momentul ridicării edificiului de zid.

* Cercetările s-au efectuat în perioada 29 aprilie—13 mai 1974, în cadrul amplelor lucrări de restaurare întreprinse de parohie sub îndrumarea D.P.C.N.

1. G. D. Florescu, consideră că marele vornic Istrate era frate cu Constantin Crețulescu; vezi, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 80.

2. N. Iorga, *Inscripțiile din bisericile României*, București, ed., Minerva, 1905, p. 356.

3. N. Iorga consideră că intervențiile din anul 1869, au păstrat neatinsă înfățișarea și eleganța bisericii, vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 355.

4. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 207—208.

5. G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, Socec, 1899, p. 188.

El consideră că este vorba de un vornic Dumitru Istrati; vezi și, *Marele dicționar geografic al României*, București, 1898, p. 717.

6. G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 80.

Aceiași izvor ne dezvăluie și faptul că biserica începută în 1782, a avut de întâmpinat numeroase greutăți, ce-i vor fi determinat și adaptarea numelui de Flămînda, întrucît terminarea lucrărilor s-a petrecut numai pe la 1800, cheltuielile fiind suportate de breasla croitorilor bucureșteni.

Pisania menționează apoi momentul reparațiilor din anul 1869 subvenționate din veniturile bisericii și ale altor «pravoslavnici creștini» în timpul episcopiei lui Ioan Dobrescu și a lui Dimitrie Gheorghe, alături de care sînt numiți și preoții Ion și Nicolae.

Succintul istoric înscris deasupra intrării mai precizează că pictura păstrată pe zidurile construcției, a fost așternută după terminarea reparațiilor din 1869, în anul 1871. Tot atunci, interiorul a fost pardosit cu piatră.

În ceea ce privește istoricul monumentului, în afara datelor înscrise în pisanie, destul de puține izvoare mai amintesc evenimente legate de acest lăcaș. Cele mai multe dintre ele se referă la avarii și reparații, donații și înzestrări cu obiecte de cult. Inscriptiile așternute pe diverse piese aflate în patrimoniul bisericii vădesc încă din primii ani preocuparea pentru înzestrarea lăcașului cu obiecte necesare cultului. Astfel la 1 septembrie 1786, un «Constantin vistierul, cu ai săi»⁷, dăruia lăcașului, un potir înalt de 22 cm., completînd zestrea de obiecte a noii biserici de zid, care preluase foarte probabil și obiecte de la vechiul lăcaș de lemn, deși acestea nu sînt amintite niciodată.

Calamitățile și intemperiiile ce au afectat construcțiile orașului, s-au repercutat și asupra ctitoriei boierilor Crețulești încă din primii ani. Chiar înainte de a fi complet terminată, la 17 septembrie 1794⁸, în timpul unei furtuni, biserica și-a pierdut acoperișul turlei. Mahalaua Flămînda, săracă la acea vreme, reprezentînd probabil marginea de sud-est a orașului, nu a putut face față cheltuielilor, și a cerut ajutorul domnitorului⁹. Alexandru Constantin Moruzi a dat poruncă la 15 noiembrie, marelui vistiernic pentru ajutorarea bisericii din fondul visteriei, cu 100 de taleri, reparația producîndu-se la scurtă vreme.

În secolul al XIX-lea, odată cu patronatul breslei croitorilor, și starea materială a bisericii trebuie să se fi îmbunătățit.

Un kiriacodromion, cumpărat de această breaslă în 1801¹⁰, «terziabași fiind Ianco și staroste Matei și ipitropi Ilie proin staroste și Hăgi Dinu și Amza și Marin și Vasile brat Radu și Vasile zet Catrafus», odoarele dobîndite acum, ferecarea evangheliei și cumpărarea unui policandru, ca și lucrările efectuate de un Ilie staroste, ce construiau amvonul, sau Anastase staroste care invelia biserica, lărgind ferestrele ferecate cu fier, sau înouîndu-i timpla de lemn poleit, ilustrează grija breslașilor pentru lăcașul lor. Acestora li se adăugau un Popa Nicolae la 1805¹¹, stăruitor și el pe lângă biserica pe care probabil că o slujea.

Sporirea veniturilor bisericii, i-au permis chiar cumpărarea unor case din apropiere¹², iar starostele Matei, dispunea de fonduri pentru dărmarea stîlpilor din interiorul bisericii și construirea pălimarului pentru femei. Avariile provocate de cutremurul din 1838, cînd s-a prăbușit turnul clopotniței, au fost repede soluționate, deoarece, așa cum aprecia George D. Florescu¹³, deși se păstrase numele de Săracă sau Flămînda, biserica era totuși destul de bogată. Cartografiile austriece de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o menționează cu minuțiozitate, înscirînd-o cu tuș roșu la numărul 83, sub denumirea de Saraska-Flamunda¹⁴. Aceiași plan înfățișează o slabă densitate a locuințelor în jurul bisericii. De altfel spre sud nu se mai află nici o locuință.

Prosperitatea economică a bisericii, observată în secolul al XIX-lea, reflectă prosperitatea economică a mahalalei din jur, și a breslei ce o patrona. Încă din

7. Al. Elian, *Inscriptiile medievale ale României*, vol. I, București, 1965, ed. Acad. R.S.R., p. 258; N. Iorga, *op. cit.*, București, Minerva, 1905, p. 355.

8. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom. VI, seria 1774—1800, București, 1893, p. 108—109.

9. *Ibidem*.

10. Neda M. I., *Știri mărunte din trecutul bisericii Flămînda* (București) ..., în, *Revista istorică română*, VIII, 1938, p. 245.

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*.

13. G. D. Florescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 80.

14. *Ibidem*; vezi și «*Plan der Walachischen Haupt — und Residenz — Stadt Bukarest*», aflat la MIMB, inv. III 21 S.F.I.

1810, mahalaua număra 340 locuitori¹⁵, români, greci și sirbi, ce locuiau în 86 de case. Biserica avea la acea dată trei preoți și urmărea «toate orînduielele bune».

Alături de marile lucrări legate de terminarea edificiului și transformările din interior, breasla croitorilor, înfrumusețează și dăruiesc lăcașul cu frumoase icoane ferecate în argint¹⁶. Un «Stoica staroste de croitori și jupan Marin croitorul epítrop» cumpără seria mineelor de Buda, legate, la 1832 și înzestreață strana bisericii cu ele¹⁷. La 20 decembrie 1849, un staroste Ștefan și ajutoarele sale din conducerea breslei, dăruiesc bisericii un chivot¹⁸, iar Zmăranda Gheorghiasca, poleiește cu aur o icoană din catapeteasmă în 1858.

Și seria bunurilor dobîndite este completată de un preotul Nicolae, de la care s-a păstrat o cruce lucrată în 1859, printre binefăcători numărîndu-se și un Hagi Tudorache cavaf, ce dăruia la 9 iulie 1860, bisericii o frumoasă ladă pentru păstrarea bunurilor. În curtea lăcașului Ivan sin Sobe Popovanul a ridicat o cruce de piatră în anul 1845, completînd pitorescul edificiului.

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, deși populația orașului era într-o substanțială creștere, parohia bisericii Flămînda este destul de redusă. Numărul enoriașilor abia atinge cifra de 150 persoane, iar statul era nevoit să-i acorde o subvenție de 3000 lei. În același timp buna funcționare era asigurată de doi preoți¹⁹ și deci perioada de avînt economic trecuse, buna stare se va menține încă multă vreme²⁰.

Dar toate reparațiile mai vechi sau mai noi, prin folosirea unor materiale necorespunzătoare, unei atari construcții, au determinat o deteriorare a zidurilor și menținerea unei umezeli periculoase.

Pentru remedierea acestor neajunsuri și readucerea bisericii la înfățișarea plăcută de odinioară, prin strădanja preotului iconom stavrofor Iulian Stoicescu²¹, s-au inițiat lucrări de restaurare a monumentului, la care au participat specialiști din partea Direcției Patrimoniului Cultural Național, și ai Muzeului de istorie a municipiului București²².

Cercetarea arheologică s-a limitat la trei sondaje efectuate la exterior²³. S. I a fost trasat perpendicular pe pronaos la locul de înfîlînire al acestuia cu prezumtivul pridvor vechi al bisericii. S. II A și S. II B, au fost trasate perpendicular pe absida sudică și respectiv pe cea nordică, iar S. III perpendicular pe absida estică. Scopul acestor secțiuni a fost acela de a stabili cu precizie nivelul de călcare în momentul construcției, în exterior, surprinderea etapelor de construcție a monumentului și recuperarea unui inventar arheologic privitor la evoluția sa.

Din primul moment s-a stabilit că o reparație făcută în urmă cu nu prea mulți ani²⁴, a îmbrăcat pereții bisericii cu o tencuială de ciment. Tot atunci s-a așternut în jurul edificiului un pavaj lat de 1 m. din același material. Sub acest paviment se află un pămînt puternic pigmentat cu mortar și cărămidă.

Nivelul de călcare al constructorilor, marcat printr-un decorație mai mult sau mai puțin proeminent²⁵ se află la —0,39—0,40 m., în partea de sud-vest (observat în S. I), la —0,53 m²⁶ în partea de est (observat în S. III) și —0,60 m²⁷, în zona absidelor de sud și de nord. Sub această cotă, zidul are aspectul caracteristic de fun-

15. Al. Lapedatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, în B.O.R., XXXI, București, Tipografia cărților bisericești, 1908, p. 25; N. Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, București, 1899, vol. IV, p. 88.

16. N. Iorga, *op. cit.*, București, Minerva, 1905, p. 355. 17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*. 19. *Marele dicționar geografic al României*, București, 1898, p. 717.

20. *Anuarul capitalei București pe anul 1910*, Socec, București, p. 114; vezi și N. Dumitrescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 88—89.

21. Lucrările preliminare au început din anul 1972, în timpul păstoriei Pr. Dr. iconom stavrofor Nica Tuță.

22. La cercetările arheologice a participat și Constantin Ion, student.

23. Observații arheologice asupra unei gropi pentru var s-au mai efectuat și în anul 1972.

24. N. Stoicescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 208.

25. În S. I acest decorație măsoară 8—10 cm., în S. III el este de 14 cm., iar în S. II A, el are 10 cm.

26. Măsurătorile sînt în raport de nivelul actual de călcare.

27. Corespunde adîncimii de 0,93 m., față de wagriss la absida sudică și 1,04 m., la cea nordică.

dație, cu mult mortar curs în șanț. Fundațiile groase și compacte se adîncesc în pămîntul viu 1,20 m. La această adîncime, în șanțul de fundație au fost bătuți țaruși de stejar, avînd rolul de a asigura masivei fundații o tasare uniformă și o elasticitate în prima fază, pînă la solidificarea fundației. Țarușii așezați în linie sînt bătuți la distanță de 0,30 m. unul de altul.

Decroșul de cărămidă, căruia îi corespunde în S. II A și o dungă de mortar, marchează cu precizie nivelul de călcare al primilor constructori de pe acest loc, ce au folosit ca material de construcție cărămidă și mortarul de var. Anterior acestei faze nu a existat pe acest loc o construcție de zidărie.

Dasupra acestui nivel, în zona estică a monumentului, peste zidăria ordonată, din cărămidă de dimensiunile 28 cm.x13,5 cm.x3,5 cm., se află porțiuni din tencuiala veche de culoare roz.

Sub nivelul de călcare al constructorilor se află un pămînt cenușiu-castaniu, slab pigmentat cu cărbune, ce se transformă în pofunzime în pămîntul galben lutos, virgin.

Astfel din punct de vedere stratigrafic, evoluția monumentului cunoaște două etape de lucrări majore. Mai întîi a fost faza de construcție a edificiului, în cursul căreia s-a folosit mortar albicios, cu cuiburi de var nestins și pietriș. Acest mortar observat în zidăria fundațiilor, dar și în profilul secțiunilor, a fost deosebit de rezistent.

Cea de-a doua etapă de lucrări, s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De această dată s-a folosit un mortar nisipos, gălbui. El este comun timpanelor ce au umplut zidăria pridvorului vechi și construcției pridvorului nou.

Intr-o perioadă mai apropiată, biserica a suportat în două rînduri lucrări de renovare. În această etapă, mortarul folosit are în compoziție și ciment.

În ultima vreme bisericii i s-a aplicat tencuiala de ciment.

În cursul reparațiilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea părți importante din pictura veche a bisericii au fost cojite²⁸. Ele se întîlnesc în umplutura ultimei serii de înhumări practicate în curtea bisericii.

Stratigrafia terenului este destul de agitată din cauză înhumărilor practicate un timp îndelungat, ca și a unor gropi superficiale conținînd mari cantități de oseminte reînhumate descoperite probabil cu prilejul unor lucrări. Asemenea gropi au fost descoperite în S I, la -0,20 m, față de nivelul actual, conținînd osemintele unui grup de 5 indivizi, notați M. 1—M. 5. La acestea se adaugă, deranjamentele produse de instalațiile de apă și canal, gaze și electrice descoperite în S. II B.

Deși materialele descoperite în contextul unora din aceste reînhumări datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ele au fost făcute cu puțin timp înaintea ultimei reparații de acum trei decenii, deoarece gropile sînt căpăcuite de ultimul strat de mortar cu mult ciment, corespunzător stratului de nisip și pietriș, de sub actualul paviment de ciment. Fragmentele ceramice, găsite în umplutura gropilor sînt de mici dimensiuni, răvășite și aparțin unor farfurii acoperite cu smalt de culoare verzuie și cu dungi cafenii, amintind piesele similare descoperite și umpluturile de la Curtea Veche, în mare cantitate, de la biserica Sf. Gheorghe-Nou, Răzvan, Hanul cu Tei, etc., datate în secolul al XIX-lea.

Remarcăm în această umplură, fragmente din fresca veche a bisericii, înlocuită în 1871, de pictura actuală, aparținînd lui Ștefan Stoenescu²⁹, ce stabilesc astfel și termenul postquem al efectuării acestor reînhumări. Bucățile de frescă sînt de mici dimensiuni. Ele au fost acoperite cu un strat de pictură realizată cu vopșele de apă, culorile predominante fiind roșurile și tonurile de negru.

Confirmînd evenimentele înscrise în pisania mai nouă a bisericii, cercetarea arheologică, surprinde căpăcuite de dunga de mortar a constructorilor o serie de câteva morminte, (M. 13 și M. 18). Umplutura acestora conține un pămînt cenușiu, pigmentat slab cu boboțe de cărbune și foarte rare fragmente ceramice, purtînd smalt verde subțire, ce aparțin unor vase cu buza triunghiulară în secțiune. Nu s-au găsit în aceste două cazuri în pămînt pigmenți de mortar. Ele fac parte din grupul de morminte ale fazei în care biserica în funcțiune era din lemn.

28. Operațiile de curățare și restaurare a picturii vechi, din 1974, au scos la iveală existența în interior a unor mari suprafețe pictate la începutul secolului al XIX-lea.

29. N. Stoicescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 207.

Urme ale acestui prim lăcaș de cult, n-au fost descoperite în cursul cercetărilor. Este de presupus că dimensiunile sale erau reduse. Iar spațiul ocupat de actuala biserică, necercetat, poate adăposti indicii ale construcției de lemn, nesemnalate încă.

Aceeași situație se desprinde și din analiza materialului arheologic descoperit la cele 21 de morminte. Foarte multe dintre ele sînt reînhumări sau au fost deranjate. Prelunga funcționare a bisericii și ritmul de creștere al populației în secolul al XIX-lea în această parte a orașului, a făcut neîncăpătoare curticița din jur.

Două morminte, a căror umplură nu conține pigmenți de mortar le considerăm practicate între 1766 și 1782. Celelalte aparțin fazei de funcționare a bisericii de zid. Dintre înhumările vechi numai M. 13 a avut inventar compus din bumbișori și două monede. M. 18 nu a avut obiecte de inventar. Ii lipsea chiar și calota craniană în locul căreia se puseseră cărămidă pe care nu se află nimic scris. Probabil că aparține unui individ pedepsit de legile aspre ale epocii, așa cum au mai fost semnalate cîteva cazuri la biserica Sf. Gheorghe-Nou, în cursul cercetărilor desfășurate cu ani în urmă.

Mai bogate în inventar, cele 19 morminte ale bisericii de zid, conțin două inele. 27 monede diverse, copci, nasturi, în general piese databile la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului XIX. Cele mai multe monede sînt de proveniență austriacă, kreuzeri și monedă divizionară. Nu lipsește nici moneda otomană. Dar perioada marilor războaie dintre ruși, austrieci și turci de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea veac, a determinat pe de o parte o reducere a influenței otomane, în economia românească, iar pe de altă parte o orientare a comerțului românesc către Europa centrală.

Cele două inele pot fi socotite ambele sigilare, de aplicat în ceară cel de la M. 8 și în chinovar cel de la M. 21. Ambele sînt confecționate din argint, cel din M. 21 fiind aurit.

Inelul sigilar de aplicat în ceară, este confecționat prin procedeul de turnare, batere și gravare. Chaton-ul este circular și ceva mai îngroșat. Pe margine are un chenar punctat gravat. În centru se află un «arbore al vieții»³⁰, timbrat de o coroană, schematic redată, asemănătoare unei piese descoperită la Comana, datată 1762³¹. În partea de sus, sînt două litere: M și K. Inelul aparține probabil unor membri ai familiei ctitorilor Istrate și Constantin Kretzulescu. La același mormînt s-a găsit și o monedă datată în 1809 și cîteva nasturi albi.

Celălalt inel sigilar, de aplicat în chinovar, este lucrat din argint, avînd veriga rotundă în secțiune lipită de o cușetă pentagonală, cu laturile neegale în care se află înscris numele proprietarului, Anastasie Atanasiu (sau Atanasie al lui Anastasie) cu litere grecești. Și acest inel atît prin tehnica de lucru cît și prin ductul scrisului este databil la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor.

Restul materialelor, năsturei, copci, ace de maramă, un lăntișor, au analogii apropiate în materialele cercetate în necropola de la Pantelimon³², cu care sînt contemporane.

Surprinzătoare este prezența unei monede otomane bătută la Constantinopol de sultanul Ahmed III în anul 1704³³, aflată la mormîntul M. 19. Data emiterii sale este anterioară celei mai vechi construcții de pe acest loc. Moneda este găurită, ceea ce poate indica portul în saibă a piesei o perioadă de timp și depunerea ei în mormînt atît de tîrziu.

Evident cercetările de la Flămînda, au avut ca principal obiectiv clarificarea unor probleme legate de restaurarea și punerea în valoare a elementelor vechii

30. Flaminu Mirșu, *Reprezentări ale «pomului vieții» pe inele românești din secolele XVI—XVII*, în SCIA, seria Artă Plastică, tom. 17, 2, 1970, p. 298—301.

31. Lia Milencovici Bătrîna, *Podoabe din necropola fostei mînăstiri Comana*, în, B.M.I., nr. 2, 1973, anul XLII, p. 15.

32. A. Ștefănescu, *Note arheologice pe șantierele de construcție din București*, în, București, *Materiale de istorie și muzeografie*, VIII, 1971, M.I.M.B., p. 95—99.

33. M. Grigoruță, *Descoperiri monetare medievale pe șantierele arheologice bucureștene*, comunicare susținută la Sesiunea științifică «Arheologia Bucureștilor și a centrului Cîmpiei Române», Rezultatele cercetărilor din anul 1974, MIMB, 27 martie 1975.

construcții afectate de reparațiile din secolul trecut și chiar mai noi. Materialul arheologic descoperit reprezintă numai o parte din potențialul arheologic al terenului, cercetarea interiorului, neefectuată în acest moment, rămânând în orice caz o problemă pentru viitor. Toate lucrările efectuate în secolul trecut au redus pitorescul și eleganța bisericii inițiale. Iar readucerea sa la înfățișarea veche, îmbogățește albumul monumentelor din secolul al XVIII-lea cu o piesă valoroasă, ce amintește de priceperea și bunul gust al meșterilor constructori locali.

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

SCHITURILE METOACE ALE MITROPOLIEI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Noțiunea de schit, care ar avea o rădăcină slavă, iar aceea de metoh, grecească, au același conținut; de loc de pustietate, de retragere, de singurătate. O nuanță de ceva mai mic ar fi de adăugat la metoc, metoașe din care vine și cuvântul, curat național de mitocan, adică din partea locului, a metocului cutare.

Prin schit, poporul românesc a înțeles o mănăstire mai mică, mai redusă ca puteri spirituale cât și materiale. Mănăstirile cunoscute reprezentau ceva mareț, pompos, greu de realizat, pe când schiturile și metoașele se puteau ridica și de oameni cu posibilități mai mici, mai reduse. Vechile noastre documente vorbesc mai rar, de schituri, în schimb, începând din jumătatea veacului al XVII-lea ele sînt des amintite. Ele, schiturile, fiind unități bisericești cu puteri reduse, simt nevoia a se pune sub patronajul altora, mai puternice, fie Mitropoliile, Episcopiiile sau mănăstirile bogate. Această dorință de a sta sub protecția altor instituții bisericești a căpătat numele de închinare, de a fi *erosire*. Era o *imitație* a actelor făcute de puternicii ziditori de mănăstiri, Domn, boeri, clerici sau mari negustori, cari puneau bisericile lor sub protecția locurilor sfinte, din Orient. Închinarea acestor schituri s-a început din prima jumătate a veacului al XVII-lea. Ele se făceau mai ales la Sf. Mitropolii, deși unele erau bogate ca și o mănăstire, cum spre exemplu era Didesti (Teleorman) — și nu locurilor sfinte; aceasta o socotim și din cauza limitării abuzurilor, prin hrisovul lui Matei Vodă Basarab, prin care se interziceau închinările, acolo.

Este interesant și concludent că, cea dintîi importantă închinare la Mitropolie, se făcea de un vestit episcop al lui Matei Vodă, Serafim. El afierisea schitul său, de la Strihareț (Olt) pe care-l ridicase pe locurile unde-și petrecuse tinerețea. Mitropolit al țării pe atunci era Teodosie, ce i se zicea și Veștemeanul, el însuși ziditor și închinător al schitului Cetățuia de lângă Rimnicul Vilcea. Și urmează apoi, altele și altele, unele mai bogate, altele mai sărace, unele a căror existență o putem urmări istoricește, altele care abia apar în documente. Închinarea era legată și de un modest dar ce se făcea anual Mitropoliei, fie în natură, mai ales ceară, sau bani așa-zisul «embatichi». Dar ceea ce era mai important era faptul că un schit închinat, intra sub tutela și controlul Sf. Mitropolii, iar «igumenașul» trebuia să se poarte după «pravila». Și aceasta pe cît s-a putut, schiturile fiind presărate de la Vilcea pînă în județul Buzău. O epocă de bună chiverniseală este aceea a păstoriei Mitropolitului Grigorie (1760—1787). Catagrafii încep să se facă de avutul încredințat lor; egumenii își iau angajamente să ducă viața după «postriț», să chivernisească schitul, slujbele să nu lipsească, și de pot să sporească venitul acestuia.

În privința ariei, pe care s-au întins ele, constatăm o bogăție deosebită în județul Olt și Prahova-Saac. Destule aflăm în însăși capitala țării, cum se va vedea. Istoricul acestor modeste lăcașe dumnezeiești este uneori interesant, dar greu de urmărit, din lipsă de mărturii. Aceasta explică și disproporția ce se va constata în descrierea lor, cît și poate scăparea unora dintre ele. Cele mai bune izvoare informative, pomenesc de ele din epoca Mitropolitului Grigorie — a cărui însemnătate în istoria Bisericii române este încă necunoscută. — Om harnic, prevăzător și plin de experiență în a cunoaște oamenii, numirile de «egumenași» ce face dînsul

sînt exemple de mare înțelepciune. La toate eventualitățile se gîndea și totul prevedea. Repetăm, materialul documentar rămas de la dînsul ne-a fost de mare folos, în redarea știrilor ce urmează.

De mare folos ne-au fost și catagrafiile, începînd după cutremurul cel mare, de la începutul veacului al XIX-lea, și pînă la secularizare. Sperăm că, din cele ce dăm aici, cititorul își va face o idee, cît de cît, despre cele ce reprezentau, în domeniul sufletesc și material al poporului, aceste modeste și uitate locașuri de închinare.

În București Mitropolia a avut șapte schituri metoace și anume, în ordinea închinării lor: Sf. Nicolae Prund, Hagii Dinii, Sf. Elefterie, Sf. Nicolae Șelari, Spirea doftorului, Biserica Măgureanul și Sf. Ioan cel nou de la podul lui Șerban Vodă. Ceva mai departe de centrul Bucureștilor, Mitropolia avea schiturile Mărcuța și Cernica.

1. Sf. Nicolae din Prund.

Prima închinare a unui schit, din București menționată, în documente, este aceea făcută la 21 septembrie 7191—1682, de către Teofan schimonahul. Mitropolit al țării era atunci Teodosie cel ce a condus destinele bisericii române zeci și zeci de ani (1668—1672 și 1679—1708). Teofan călugărul în actul său de închinare, spune cum, a făcut cu osteneala și toată cheltuiala sa, o biserică de piatră în prundul Dîmboviței, între curtea domnească și Sfînta Mitropolie. Lîngă biserică, spune el, a zidit și chiliile de piatră. După ce a isprăvit-o de tot lucrul a mers la Teodosie mitropolitul de o a închinat «sfînției sale să fie metoh sf. Mitropolii, neclătit în veci și să-i poarte Sf. sa grijă să rînduiască preoți ori cine în urma noastră».

El se mai roagă ca Mitropolitul și urmașii săi în scaun, să poarte grijă «să nu se pustiască, nici să rămîie în grija mirenească, nici vre un boeru să zică că iaste ctitor». Căci toate ale bisericii sînt făcute de dînsul cu cheltuiala și osteneala sa. El dă Mitropolitului și un catastif în care sînt scrise toate ale bisericii, ca să nu se piardă, sau să intre în mîna vreunui străin. Ținînd mult la pomeneirea numelui său, el adaugă: «Și mă rog cu lacrimi fierbinți cinstite părinte și tuturor fraților întru Duhul Sfînt să nu uitați numele meu, ci să se pomenească întru sfînta Mitropolie cum și la biserica mea la sfîntul jertvenic». Pentru ca dania sa să fie cunoscută în cercuri cît mai largi, el roagă pe înalții demnitari ai țării să iscălească actul său. Între aceștia găsim și pe Ștefan episcopul de Rîmnic, Grigorie episcopul de Buzău, mari boeri ca Radul Năsturel vel ban, Barbu Milescu vel vistier, Constandin Brâncoveanu vel spătar, viitorul Domn, Papa vel comis, Ștefan vâtaf za copii, Radul vel șufar și mulți alții în total treizeci și doi de martori. Mai rar un act încărcat cu atîtea mărturii, ceea ce ne arată cîtă importanță da smeritul schimonah daniei făcute Mitropoliei. De reținut că această aferomie nu este însoțită de nici o danie, adică de o mică dajdie anuală către Mitropolie, cum găsim în multe alte cazuri, contribuția constînd în genere din ceară, tămîie, bani etc.

Îată aici și cuvîntul smeritului schimonah :

«Adecă eu Teofan schimonah, dat-am această scrisoare a mea la cinstită mîna Sfînții sale cinstitului și prea sfînțitului părintelui nostru Kir Teodosie arhiepiscopul și mitropolit a toată Țara Românească, ca să fie de bună credință, cum să se știe că din ajutorul lui Dumnezeu, am muncit dintru a mea osteneală, și cu toată cheltuiala mea, și cu toată osteneala mea, de am zidit din temelie beserică de piatră în prundul Dîmboviței între Curtea Domnească și între sfînta Mitropolie în oraș în București și întru cîntea și lauda Sfîntului Nicolae făcătorul de minuni. Mai zidit-am lîngă beserică și chiliile de piatră tot cu cheltuiala mea și am zugrăvit beserica tot cu cheltuiala mea. Deci după ce o am isprăvit de tot lucrul, am mersu eu de a mea bună voie, la Sfînția sa cinstitul și Prea sfînțitul părintele nostru Kir Teodosie mitropolitul țării de o am închinat sfînției sale să fie metoh sfîntei Mitropolii neclătit în veci și să-i poarte Sfînția sa grijă, să rînduiască preoți ori cine în urma noastră. Așijderea și în urma sfînției sale, cine va alege Dumnezeu a fi păstorio și stăpîn scaunului în locul sfînției sale, încă să aibă a-i purtarea grijă să nu să pustiască nici să rămîie în grija mirenească, nici vreun boeri să zică că iaste ctitor. Căci toate cite sînt, ori beserica, ori chiliile, ori odăjdii, toate sînt făcute cu cheltuiala și osteneala mea. Iar alt nu are nimea treabă cu nici unele din cite sînt făcute, ori la beserică, ori la chiliile ori la odăjdiile bisericesti ori la cărți. Și aceste toate cite scriu mai sus, toate le-am dat cu catastih scrise anume, întru

cinstită mina Sfinției sale părintelui Mitropolitului. Și cînd am făcut acest zapis, fost-au mulți boeri și oameni buni mărturie, cari vor iscăli mai jos. Și eu pentru mai adevărată credință, mi-am pus pecetea și iscălitura din jos ca să se crează. Și am scris eu Mihai logofătul de la sfînta Mitropolie.

Sept 21 din valeat 7191

Și mă rog cu lacrimi fierbinți cinstite părinte și tuturor fraților întru Duhul sfînt să nu uitați numele meu, ca să se pomenească întru sfînta Mitropolie, cum și la biserica mea la sfîntul jertvenic.

O Teofan schimonah

Ștefan episcop R.
mărturie

Grigorie episcop Buzău
mărturie

Paisie egumen minăst. Radului Vodă, fiind față am iscălit, Radul Năsturel vel ban mărturie, Badea vel dvornic mărturie, Gligorie vel logof martor, Ghinea vel post mărturie, Barbul Milescu vel vist mărturie, Vintilă spătar martor, Constandin Brâncoveanu vel spătar mărturie, Stoean vel clucer, Statie clucer, Mihalcea vel pitar mărturie, Tănase Saracinescu vel armaș martor, Barbu Bădeanu pahar martor, Alecsandru bivel stol mărturie, Papa vel com mărturie Constandin vel ață mărturie, Șerban vel cămăraș mărturie, Hristu cluc martor, Cârstea logof Ghidul mărturie, Constandin căpt. märt. Șerban vt logof märt. Fiera vt vist. martor, Radul vt vor. mărturie Danciuł vătaf za aproz martor, Radul vel șufar martor, Mușat logofătul martor, Ștefan vătaf za cop(ii) mart. Ioan Iozbaș martor».

La 18 Dec. 1762 se menționează în condica Mitropoliei, cele ce se află la Prund : unele odăjdii, candelile, cărți și «alte»¹.

De la 15 Octombrie 1772 avem o carte foarte prețioasă pentru trecutul acestui schit. Aceasta este dată protosinghelului Kir Filaret care nu este altcineva decît viitorul Episcop de Rîmnic și mai apoi Mitropolit. În ea se spune că Mitropolitul dă Biserica de la Prund, cu tot cuprinsul de loc ce are, ca s-o dreagă și să facă chilii și ori ce se va socoti pentru odihna cuvioșiei sale Kir Filaret «fiindcă înșine am văzut silința ce au pus și în mănăstirea Căldărușani ce o avea dată tot asupra cuvioșiei sale. El va trebui să o aducă la starea bună numitul mai sus metoh al Sf. Mitropolii «și după sfîrșitul cuvioșiei sale, tot sfîntei Mitropolii să rămînă metoh cu tot ce se vor afla adăogite ca să fie pentru sufleteasca pomere-nire a cuvioșiei sale». Mitropolitul mai spune că privitor la zapisul datoric ce are la Nicolae biv vel logof, de 450 taleri, dela anul 1764 «și de atunci până acum se indoesc acești bani, il dă cuvioșiei sale, «ca să ceară banii»². Banii fuseseră garanțată prin niște case, care se prăpădiseră din pricina răzmeriții. Dacă debitorul va da locul caselor «măcar că nu plătește atîția bani», să ceară zapis pe numele nostru de stăpînirea locului «zice Mitropolitul Filaret protosinghelul va lua însă locul «să-l facă tot ouna cu locul bisericii».

2. Schitul Hagi Dini

La 1 Noiembrie 1739—1730, Timotea monahia Hagica dă zapis la mina Mitropolitului Danilii, prin care închină și «dă danie» Sf. sale și Mitropoliei schitul său de aici, din București «ce iaste pe moșia iar a sfîntei Mitropolii». Schitul fusese ridicat cu osteneala ca «și cu mila altor creștini». Hagiica lăsa cu sufletul său, ca să locuiască aci «și să fie călugărițe de aicea de țară și streine». Dinsa dăruie toate în stăpînirea Mitropoliei în veci cu bună pace, iar ea să nu se mai amestece întru nimica.

Dintr-o însemnare mai veche, vedem că schitul avea și 300 stj dă moșie pã marginea tîrgului, 400 stj la Vadul lat, 8 pogoane vie la Podgone, 1 moșioară la Carida, 6 pogoane aicea lîngă schit, țigani 8 sălașe, vite 4 boi mari și alți mai tinerei 200 banițe porumb, chilă griu. Era așadar o gospodărie agricolă chiar în oraș³. Se bănuiește că acesta era schitul Maicilor, azi metoh minăstirii Țigănești.

1. Acad. R.S.R., 657 f. 254.

2. Acad. R.S.R., f. 86.

3. *Ibidem*, f. 87.

Iată ce spune maica Timoteia, ea însăși⁴:

«De vreme ce împlinirea cea viitoare iaste nevăzută și însăși Ingerilor necunoscută, pentrucă numai la Dumnezeu toate sunt cunoscute. Drept aceea și eu Timotea Monahia Haglică (fiind de neam rusesc) dat-am acest al meu adevărat zapis la cinstita și prea sfințită mina Sfinției sale părintelui nostru Kir Daniil mitropolitul Oungrovlahiei; precum să se știe că viind eu la multă slăbiciune și temându-mă ca să nu mă coprinză sffrșitul vieții fără de veste, fiindu-mi mințile întregi și sănătoase. Am socotit din bună voința mea, de am închinat și am dat danie Sfinției sale și sfintei Mitropolii schitul meu de aicea din București, ce iaste pe moșia iar a sfintei Mitropolii, precum arată și dovedește mai chiear (sic) în hrisovul Mitropoliei; care din temelia lui iaste zidit din osteneala mea și cu mila altor creștini ounde să cinstește și să prăznuiește hramul Blagoveșteniei Prea Sfinției Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Marie. Întru care locaș am lăsat cu sufletul meu ca să locuiască și să fie călugărițe de aicea de țară și străine. Ca să fie sfinția sa de acum înainte stăpîn acestui schituleț și poroncitor, atita călugărițelor, cit și slugilor și poslușnicilor celor de pe afară, precum iaste Sfinția sa stăpîn și patron și altor minăstiri din toată țara, și îndreptar tuturor.

Drept aceea de astăzi înainte să aibă a-l stăpîni Sfinția sa și sfinta Mitropolie în veaci, cu bună pace. Iar eu întru nimica să nu mă amestec.

Iar oricarii din judecătorii cei după vremi, sau din boeri, sau din cei besericești ar vrea să întoarcă și să strice această danie a mea, sau de s-ar ispitii a scoate călugărițele, unii ca aceștia să aibe a da răspuns și seama la înfricoșata zioa aceea a răsplătirii Judecătorului lui drept a Domnului nostru Iisus Hristos.

Și cînd s-a făcut acest zapis, fost-au de față și duhovnicul meu Sfinția sa părintele Kir Ioanichie Stavropoleos, și proeți și alți oameni de cinste, carii mai jos să vor iscăli. Și eu pentru bună adevărită mi-am pus numele, întărînd și cu pecetea ca să se crează. Și am scris eu popa Stanciul ot Toți Sfinții cu învățatura și zisa ei.

Noem. 1 dni leat 7239.

Eu Timotea monah. Haglică.

† O Stavropoleos Ioanichios martis.

3. Sf. Elefterie.

Un cupeț adică un negustor bucureștean numit Maxim, lăsa prin dietă casele sale din mahalaoa Colții și cu o pivniță de piatră, ca vinzîndu-se, să se facă o biserică de piatră unde ar socoti părintele vlădica Mitropolitul aici în București, cu toate cite trebuiesc bisericii, cu două rînduri de odăjdii, cu discopoder de argint cu candelile de argint, cu cădelniță de argint, cu cărțile cite trebuiesc, pe ajunsul acestor bani, ce se vor lua pe aceste ce scriu mai sus». Pentru chiverniseala bisericii mai lăsa zece pogoane de vie la Sărbeni, cu pămîntul lor și o prăvălie de mîrgelărie, în care avea și sf. Mitropolie locul pe jumătate, iar lemnele, deci clădirea era a lui. Din venitul viilor și al chiriei prăvăliei epitropii vor chivernisi biserica cu ceară și de untu de lemn pe an; să nu lipsească. «Și la facerea acestei sfinte biserici las pre Sfinția sa părintele Vlădica Mitropolitul unde ar socoti să se facă și luatoriu de seamă epitropilor la biserica și la toate cite am lăsat cu sufletul meu să se facă»⁵. Ca urmare a acestor dorințe, ale bunului creștin negustor, Mitropolitul Neofit I zidește după 1748, frumoasa biserică a Sf. Elefterie în afară, oarecum pe atunci de București. Într-o pozițiune pitorească, ea atrăgea și atenția istoricului Sulzer. În 1782 Nicolae Brîncoveanul, care avea grădini pe acolo, cere Mitropolitului biserica Sf. Elefterie, obligîndu-se să o îngrijească și să-i facă chilli. Mitropolitul Dositei văzînd că Brîncoveanul nu-și respectă angajamentul, o ia iarăși metoh al Mitropoliei.

Iată și dorințele clare ale evlaviosului cupeț.

«Las casele mele de aicea din București din mahalaoa Colții și cu pivnița de piatră de la ulița cea mare, care iaste lîngă pivnița jupanului Gheorghe, să să vînză și să mi se facă o biserică de piatră unde ar socoti părintele vlădica

4. Arhivele Stat. Bucur. Mitropolia. Mss. 131 f. 264.

5. Acad. R.S.R., Mss. 657, f. 6-7.

Mitropolitul aici în București, cu toate cîte trebuiesc bisericii, cu două rinduri de odăjdii, cu candelile de argint, cu discopoder de argint, cu cădelniță de argint, cu cărțile cîte trebuiesc, pe ajunsul acestor bani ce se vor lua pe aceste ce scriu mai sus ⁶.

Las și acestei sfinte biserici, pentru chiverniseala ei asupra epitropilor zece pogoane de vie ot Sărbeni cu pămîntul lor, din viea ce las și epitropilor.

Mai las și o prăvălie de mîrgilărie, în care prăvălie are și sfînta Mitropolie locul jumătate, însă după cum vor scrie zapisele, iar leamnele sînt ale mele; și are pentru acest loc de ia sfînta Mitropolie pe an cîte tal 12; să-i ia de la epitropi. Și cu venitul acestei vie și cu chiria prăvălii, să aibă epitropii a chivernisi biserica de ceară și de untu de lemn pe an, să nu lipsească. Și hramul acestei biserici să se pue sfîntul marele mucenic Gheorghe. Și la ziua praznicului și a doa zi, să aducă epitropii Arhiereu să slujească sfînta și dumnezeiasca leturghie cu parastas și osteneala arhierilor să li se dea tal 12. Și la parastas să se facă făclii oca 8 tal 8; las să se îmbrace săraci cu tal 12. Las să se cheltuiască la bucate tal 18 care fac tal 50 și vin vedre 50 tot din venitul ce mai sus s-au zis⁷.

Și la facerea acestei sfinte biserici, las pre sfinția sa părintele vlădica Mitropolitul unde ar socoti să să facă și luătorii de seamă epitropilor la biserica și la toate la cîte am lăsat cu sufletul meu să se facă ⁷.

4. *Sfîntul Nicolae din Șelari* este închinat Mitropoliei de Anița, fiica biv vel spătarului Radul Golescu la 8 Martie 7258—1750. În actul de donație ne spune că această biserică a fost făcută de moșul său Pană Apostol. Ea constata că lipsesc toate lucrurile date de părinții ei sfintei biserici, slăbindu-se învelișul și va rămînea «la slăbiciune de tot». Și văzînd acum că Prea Sfințitul Mitropolit a cumpărat citva loc împrejurul acestei biserici..., «și are Sfinția sa gîndul și rîvna ca să facă această sfîntă biserică mănăstire, cu han împrejur, să fie pentru chiverniseală la bătrînețele Sfinției sale, să o lase să fie mănăstire slobodă a țării, precum au făcut și răposatul Antim mitropolitul pe Toți Sfinții». O închina sfinției sale, cu toate cîte sint ale ei «Ca să o facă Sfinția sa precum pohtește mănăstioara slobodă a țării»; așa dar gîndul boeroaicei era, de a vedea ctitoria înaintașilor la bună stare ce avea pe atunci, Antimul, Mitropolit al Țării era la această dată, Neofit I (1738—1754).

Îată înșei cuvintele donatoarei: ⁸

«Anița fiica răposatului dumnealui Radul Golescu biv vel spătar adeverez cu aceasta carte a mea la cinstita și blagoslovitoarea dreapta sfinții sale părintelui Mitropolitului Kir Neofit, precum să să știe, că făcînd răposatul moșul meu dumnealui Pană Apostolul o sfîntă beserică unde să cheamă Mahalaoa Șălarilor hramul sfîntului ierarh Nicolae făcătorul de minuni. Și trăgîndu-mă eu ctitorita din neamul moșu-mieu și văzînd că ceale ce au dat răposatii părinții noștrii sfintei biserici, tot lipsesc și nu sa mai adaugă, și mai virtos socotind eu, că după vremi slăbindu-să învelișul și altele, va rămănea la slăbiciune de tot și văzînd acum că Prea Sfinția sa prea sfințitul Mitropolit au cumpărat citvași loc împrejurul aceștii sfinte biserici cu prăvălii, și are sfinția sa gînd și ravnă ca să facă această sfîntă beserică mănăstire cu han împrejur să fie pentru chiverniseală la bătrînețele sfinției sale, și pă urmă după pristăvirea Sfinției sale să o lase să fie mănăstire slobodă a țării precum au făcut și răposatul Antim Mitropolitul pe Toți Sfinții.

Deci pentru aceasta și eu văzînd un gînd bun ca acesta al sfinției sale, din bună voința inimii mele, am dat și am închinat Sfinției sale această beserică, cu toate cîte sint ale ei, ca să o facă Sfinția sa precum pohtește mănăstioara slobodă a țării. Și pentru întărirea cărții acestia mi-am iscălit numele și am pus și pecetea mai jos pentru încredințarea.

Martie 8 din leat 7258—1750

Anița fiica răposat Radului Golescu biv vel spătar
adeverezi.

Constantin Știrbea ⁹
martor.

6. Arhivele Statului Buc. *Mitropolia* Mss., 131.

7. Mss. 131

8. Arhivele Statului Buc. *Mitropolia*, Mss., 131/f. 203.

9. Mss. 131, f. 203.

5. *Biserica Spirea doitorul* își datorește existența unui Grec din insula Corfu. El iscălește Corfiotis. În donația pe care o face la 17 Iulie 1759 el spune: Eu Spirea doitorul de la Corfu

După aceasta întimplindu-mi-se moarte las cu sufletul meu, ca să mi îngroape păcătoase oasele mele la sfa biserică ce este hramul sfintului ierarhi și făcătorul de minuni Spiridon. Care biserică s-a făcut prin multa osteneală mea și a altora pravoslavnici creștini, la care las și acum la sfârșitul vieții mele, acestei sft. biserici, viea și casa ce este acolo împrejurul sfintei biserici, iar pământul iaste al sfintei Mitropolii.

Iarăși mai las sfintei biserici tal(eri) trei sute ca să-s cumpere vie, o prăvălie, sau ce se va socoti, pentru chiverniseala sfintei biserici și a preotului ce va fi acolo după vremi.

Iuli 17 din 1759¹⁰.

Cu prilejul dietei sale doctorul lăsase și executori testamentari cum era firesc. Se pare însă că cei doi însărcinați să supravegheze asupra bisericii nu erau tocmai atenți.

Ca urmare, o vizită inopinată a Domnitorului Constantin Nicolae Mavrocordat aduce o muștrare usturătoare Mitropolitului Grigore, un ierarh ales. Merită să fie cunoscută și de aceea lăsăm să urmeze aici.

Io Constandin Nicolae Voevod¹¹.

Sfinția ta părinte Mitropolit, te înștiințăm, că viind Domnia mea la biserică ce iaste făcută de Spirea doitorul văzuiu ușa închisă a bisericii și în curtea bisericii negrijit. Ce lucruri sînt acestea, de acel preot ce lasă biserică închisă? Ci biseari-ceaște să-s canonească și să-s pui biserică la orinduială. Văzum și poarta curții derăpănată, fiarele luate. Ci cum zicem să-s puie la orinduială.

(Pecetea mică roșie aplicat).

Această neplăcută împrejurare, cit și altele, aduc curind o schimbare în situația bisericii doctorului, care are ca hram pe sfintul Spiridon, făcătorul de minuni. Cunoaștem și din diata doctorului Spirea, că el a fost căsătorit de două ori, avînd două rînduri de copii. Două din fete se măritau, una cu «popa Constandin de la Biserica domnească» iar alta cu Gheorghe logofăt de taină. Ei fuseseră lăsați epitropi de doctor, asupra avutului său și asupra schitului împreună cu casele făcute la vie. Via era în Dealul Mitropoliei «pe moșia iar a Mitropoliei», unde se găsea și schitul. În «cartea» pe care o dau la 28 Iunie 1762 ei spun cum schitul nu fusese isprăvit de socrul lor și cum s-au silit de au făcut zugrăvitul, pardoseala și alte podoabe, cumpărînd cărți, odăjdii și altele. Iar doctorul lăsase și bani gata 200 de talere la polcovnicul Nicolae Lupoianul. Totuși ei mărturisesc că, nu pot să-l chivernisească «fără a nu avea ajutoriu de la obrazele cele mari». De aceea ei merg la P. S. Mitropolit și-l roagă «ca să primească acest schit să fie întru purtare de grijă a Prea sfinției sale și a sfintei Mitropolii... ca să fie de acum înainte metoh supus sfintei Mitropolii împreuna (cu) casele și cu banii ce s-au numit mai sus». Deci de acum înainte, să pue sfinția sa preot scutit, să fie paznic cu slujba neîncetată, ca să pomenească pe reposatul și tot neamul lui. Iar dobînda banilor de care am amintit mai sus, să se cheltuiască la praznicul schitului cu unt delemn, ceară și tămîie, peste an.

Ei mai cer ca să fie neoprit, de la sfînta biserică «întimplindu-se pentru păcatele noastre să vie o moarte cu urgie, să nu fim izgoniți, ci să ne primească ca pe niște ctitori», adică să fie înmormîntați aici. Tot prin această carte, viea care rămăsese paragină se da logofătului Gheorghe, cumnatul lor, s-o lucreze, să-i ia rodul, «fără numai să aibe a da otaștina la biserică să-i fie de a slujii sfînta liturghie»¹².

În chipul acesta ctitoria doctorului Spirea intra sub oblăduirea Mitropoliei.

Doctorul Spirea avînd complicații în viață, închinarea la Mitropolie o fac cum se vede ginerii lui.

10. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropolia Buc.* Pachet 340, doc. 2.

11. Arh. Stat. *Mitropolia*, Pachet 340, doc. 5. Constantin Nicolae Mavrocordat în a șasea domnie munteană 1761 Iunie 5—1763 Martie 9.

12. Arh. Stat. Buc. *Mitrop. Buc.* Pachet 340, doc. 3.

*Iată ce spun ei*¹³: Constandin dă la biserica domnească dimpreună cu cumnații miei Gheorghe logofăt de taină, ginerii răposatului Jup Spirii doftorul adevărăm, cu această carte a noastră, la cinstita și blagoslovitoarea dreaptă Prea Sfinției sale părintelui Mitropolitul țării Kiriu Kir Grigore și la sfinta Mitropolie din București precum să-s știe că făcând răposatul socrul nostru Spirea doftorul un schițor de piatră la viea dumnealui în Dealul Mitropolii pe moșiea, a Mitropoliei și iaste întru cinstea sftintului părintelui nostru Spiridon făcătorul de minuni, pentru o dumnealui vecinică pomeneire. Și la răposarea dumnealui avind copii de două jupănese și mari și mici, ne-au lăsat cu diată epitropi pe noi amindoi ginerii pe cele ce au fost agonisite mult puțin. Și au lăsat asupra noastră și schitul împreună cu casile cele făcute la vie. Dar fiind schitul neisprăvit și cu cele trebuincioase a se isprăvi ne-am silit și noi de l-am isprăvit cu zugrăvitul și cu pardositul și cu alte podoaabe ale bisericii cîte sînt trebuincioase, cărți și odăjdii și alte scule după cum să văd. Și încă și zestre i-am lăsat bani gata la dumnealui polcovnicul Nicolae Lupoianu cu zapisului dumnealui și alte zapise ale casii dumnealui ce sînt amanet drept tl 200 care s-au făcut capete cu dobînda tl. (lipsă). Deci noi văzînd că nu-l putem să-l chivernisim fără a nu avea ajutoriu de la obrazile cele mari, am mersu la Prea Sfinția sa părintele Mitropolitul de a noastră bună voie, neîndemnați de nimenea și ne-am rugat Sfinții sale ca să primească acest schit să fie întru purtare de grija a Prea Sf. sale și a sfinței Mitropolii. Și Prea sfinția sa după rugăciunea noastră au primit. Și încă l-am închinat ca niște epitropi ce ne-au lăsat răposatul, ca să fie de acum înainte metoh supus Sfinței Mitropolii împreună cu casele și cu banii ce s-au numit mai sus. Deci de acum înainte să pue sfinția sa preot scutit să fie paznic cu slujbă neîncetată ca să pomenească pă răposatul ctitorul și pă tot neamul dumnealui. Și dobînda acelor bani ce scriu mai sus să-i cheltuiască la praznicul schitului, și la întdelemn și ceară și tămîie peste an, ca să nu se stingă pomeneirea răposatului ctitor. Și am dat și foiță de odoarele sfinței biserici iscălită de noi. Deci și noi să fim neopriți dă la sfinta biserică întîmplîndu-se pentru păcatele noastre vre o moarte cu urgie, să nu fim izgoniți, ci să ne primească ca pă niște ctitori. Iar viea fiind că au rămas paragină încă trăind socrul nostru, și fără de grad incit se făcuse și drum prin mijlocul ei. Și pă lîngă bisearică și neputîndu-să cu alt mijloc a îngrădi fiind facerea de grad multă și cheltuială mare, cu voia și mai mult îndeminarea mea a popi Constandin și a soacrei noastre Calita și a cumnaților au primit-o logofătul Gheorghe de taină cumnatul nostru și cu a sa cheltuială s-au apucat de au îngrăditu-o și au destupat și viea și dumnealui să o lucreze și să-i ia rodul, fără numai să aibă a da otașină la biserică să-i fie de a sluji sfinta liturghie. Și noi pentru adevărata încredințare încă am dat această carte de danle la cinstită mâna Prea Sfinției sale părintelui Mitropolitului și la sfinta Mitropolie întărită cu iscăliturile noastre.

Ioni 28 din 1762

Pop Constandin adeverez — Gheorghe logofăt de taină adeverez.

Cu toată această carte, Calița a doua soție a doctorului făcea multe neplăceri Mitropolitului Grigorie, în ceea ce privește viaa, pînă ce la 20 August 7277—1769 Grigorie Aleksandru Ghica Voevod hotărâste ca aceasta să fie stăpînită de biserica potrivit diatei doctorului Spirea¹⁴. La 26 Martie 1775 Hristofil ceauș, care se trăgea din neamul ctitorului își ia angajamentul față de Mitropolit să fie biserica cu preot, să-i dea simbric cum se va putea învoi (afară din mila de scuteală ce va avea de la P. S. sa). El se va îngriji de ceară, de tămîie, de întdelemn, de cărți, de odăjdii, să «meremetisească» biserica pe dinlăuntru și să facă la ferestre fiare, care din răzmirița se prăpădiseră. Hristofil se va ocupa și de acoperiș iar în preajma bisericii va face chilioare de șezut, care au fost și iarăși, în vremea răzmiriței s-au prăpădit». Iar preotul urma să fie sub povățuirea sa, pentru trebuința bisericii, iar cînd nu se va supune să-l arate P. S. sale. Hristofil se mai obligă, să lucreze via cu cheltuiala sa, îngrădindu-o cu gard, iar rodul să fie asupra lui, «nu ca să stăpînească desăvirșit» ci fiindcă se trage din ctitor «să mă numesc și eu nou ctitor». El își mai ia angajamentul, că dacă în două trei ani nu se va cunoaște o îndreptare, să i se re-

13. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropolia. Ibidem.*

14. Arhiv. Stat. București, *Mitropolia*. Pachet 340, doc. 8.

tragă schitul «fără a supăra Mitropolia, de vre-o cheltuială ce voi fi făcut. Dacă dimpotrivă va spori, să rămie schitul tot pe seama lui. «Și iarăși mă făgăduiesc după ce vor trece 3 ani, să aib de aci înainte a da și la Sf. Mitropolie cite 20 oca ceară pe an, pentru otaștină numitei vii, fiindcă iaste pe moșia Sf. Mitropolii¹⁵. Iată așadar un început de arendare al minăstirilor, sistem de care ne vom izbi mai ales în decursul veacului al XIX-lea.

Sfântul Ioan cel nou de la Podul lui Șerban Vodă, își datorește existența unui modest croitor, «Ioan Croitoriu». El da la 12 August 7274—1766, o carte către Mitropolitul Grigorie, în care spune cum, luind în mîntea sufletului acest de «Dumnezeu insuflat cuvînt» a voit să facă un schit pe locul unde se afla casele Ioanei Buduroaea» care loc iaste al Bisericii domnești». Deci mai întii, după orînduiala pravilei, a mers la P. S. Mitropolit și l-a rugat să dea blagoslovenie de începere. Apoi a arătat «voînța» inimii sale, ca adică după ce se va săvîrși schitul, cu cheltuiala lui și se va tirnosi cu blagoslovenia Prea Sfinției Sale «să fie schitul acesta dimpreună cu casele închinat metoh sfintei Mitropolii». Și Prea sfinția sa să pue preoți de mir, și să-l aibe întru stăpînire și casele să le dea cu chirie și cum va lumina Duhul sfînt pe Prea Sfinția sa cit și pe urmașii săi întru arhierie. Dorește însă, ca lîngă poarta schitului, lîngă pod, «să-mi fac și eu o prăvălioară pentru odihna mea și a copiilor mei. Și sfinția sa ca un arhieriu, care dorește mîntuirea sufletelor «mi-au primit rugăciunea și au dat voe și blagoslovenie ca să se facă schitul acesta».

Drept aceia după săvîrșirea schitului urma să se respecte dispozițiunile așezămîntului cum mai sus s-a arătat. După zece ani la 19 Decembrie 1776 găsim cum Mitropolitul Grigore numește la această biserică ca «epitrop» pe fiul nostru sufletesc d-lui Kir Constandin Giorgiul pitar». E primul caz ce întîlnim: epitropului i se dă mare împuternicire, dar sub controlul Mitropolitului.

Dar să lăsăm să vorbească modestul croitor. De vreme ce proorocul David, la cartea Psalmilor zice, cît sunt de iobite lăcașurile tale Doamne al puterilor, dorește și se sfirșește sufletul meu. Drept aceea și eu robul lui Dumnezeu Ioan croitorul, luînd în mîntea sufletului acest de Dumnezeu insuflat cuvînt, din buna voînță inimii mele cu nădejdea ce am pus către Dumnezeu ca să fac un schit pe locul ce am cumpărat casele de la Ioana Buduroae (care loc iaste al biserici Domnești), să fie pentru pomenirea mea și a părinților mei.

Deci mai întii după datoria creștinătății și orînduiala pravilii, am venit la Prea Sfinția sa părintele Mitropolitul Țării Kir Grigorie al Ungrovlahiei, și m-am rugat Prea Sfinției sale, ca să dea blagoslovenie de începere, arătînd către Sfinția sa și voînța inimii mele, cum să se urmeze. Adecă după ce se va săvîrși schitul de tot lucrul său, cu cheltuiala mea, și se va tirnosi cu blagoslovenia Prea Sfinției Sale, cum să fie schitul acesta dimpreună cu casele închinat metoh sfintei Mitropolii. Și Prea Sfinția sa să pue preoți de mir, și să-l aibe întru stăpînire și casele să le dea cu chirie și cum va lumina Duhul sfînt pe Prea Sfinția sa, cum și pre alți arhierii după vremi cari Dumnezeu îi va orîndui, să poarte grijă, iar mie și părinților mei, să-mi fie pentru osteneala mea veacinică pomenire. Numai atîta oareșce împărțășire din locul acesta mi-am luat, ca lîngă poarta schitului lîngă pod să-mi fac și eu o prăvălioară pentru odihna mea și a copiilor mei. Și sfinția sa ca un arhieriu, care dorește mîntuirea sufletelor mi-au primit rugăciunea, și au dat voe și blagoslovenie ca să se facă schitul acesta. Drept aceea dar ca după săvîrșirea lui să se urmeze așezămîntul după cum mai sus să cuprînde, și să fie schitul metoh sfintei Mitropolii, am dat această carte de adevîrîntă, la prea cinstita dreaptă sfinției sale, iscălitindu-mi numele cu mîna mea și alte mărturii de credință.

August 12 dni va leat 7274 (1766).

Ioana Buduroaea
martoră

Ioan Croitorul adeverez

Gheorghe Constandin
martor,

Stancu logofătul
martor

Voico căpitanul mărturie¹⁶.

7. *Biserica Măgureanului* are o istorie mai agitată. La început ea a fost zidită de Șerban Vodă Cantacuzino pe la 1686, și se spune, că era de lemn ceea ce este

15. *Ibidem*, doc. 8.

16. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropolia*. Mss. 131, f. 200—1.

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://bibsinod.ro>

cam greu de admis, ținind socoteala de situațiunea ctitorului. Ea a fost ridicată la capul Căii Victoriei spre Dimbovița. Dintr'un act dat, la 20 August 7233—1775 de către Teodorache Balș, Biv vel spătar, aflăm cele ce urmează :

Spătarul Pirvul Cantacuzino Măgureanu avea nește case lângă această biserică, pe care ginerele său Teodorache Balș le vinde cu preț scăzut Mitropolitului și anume cu 6250 taleri, cu gândul că va fi îngrijită și biserica de alături și «ajutând Dumnezeu Prea Sfinției sale să facă conac arhieresc» aci. Vinzătorul spune deci să aibe datorie Prea Sfinția sa de a urma acestei simfonii ce am făcut, ca să nu fie lipsită sfânta biserică de dumnezeeștile slujbe și de altele ceale trebuincioase. Căci eu mai mult pentru aceasta m-am bucurat, avind rîvnă dumnezeiască, ca un ctitor ce sînt pentru ca să-și aibă sfânta biserică toată orînduiala cea cuviincioasă pe deplin *numindu-să metoh sfintei Mitropolii*¹⁷. Dania caselor și a bisericii era întărită prin hrîsovl domnesc din Mai 1776 de către Domnitorul Alexandru Ioan Ipsilant. Aci se reamintește motîrul vinzării avantajoase a caselor : «și mai virtos că șederea Mitropolitilor după vremi jos în oraș iaste de folos obștii, pentru lesnirea celor ce au trebuință ait de îndreptare sufletească, cît și pentru judecățile besericești, fiind lucru foarte cu greu, nu numai arhierilor la vreme de iarnă și la vreme ploioasă, a pogorî de la Mitropolie, ca și celor cu ori ce fel de trebuință sufletească și besericească, o să suie pe dealul Mitropoliei și de ceale ce de către noi se orînduiesc spre cercetare la Mitropolit¹⁸. Este încă o mărturie cu ce gînd vinduse Balș casele și din care va izbucni un conflict între dînsul și Mitropolit, tocmai din această destinație de viitor conac mitropolitan, ce urma să se stabilească aci.

Conflictul se ivește ceva mai tîrziu, din pricină că Mitropolitul Filaret, dă această biserică făcînd-o metoh, Episcopiei Rîmnicului, în schimbul metohului acestuia, care se afla pe locul unde azi se nalță Ateneul Român și pe care-l ia, pentru Mitropolie. Este o discuție interesantă, din punct de vedere canonic asupra căreia, trecem.

Iată ce spune Tudorache Balș, fost mare spătar, în privința acestei biserici¹⁹. «Și pe acest preț făcîndu-se vinzătoare s-au găsit mușterii ca să intrăm în tocmeală, atît alții cît și Prea Sfinția sa părintele Mitropolit. Deci eu socotind că avînd noi o sfîntă biserică ce se numește Biserica lui Șerban Vodă, unde se prăznuiește hrîmul (lipsă) care beserică fiind mai nainte de lemn, a făcut-o după cum se vede răposatul socru meu de zid, din temelie cu toată cheltuiala dumisale, împodobindu-o cu adăjzii și cu alte trebuincioase înăuntru, avînd această sfîntă biserică și locul ei peste pod, împotriva caselor noastre. Pentru pomenirea răposatului socru-mieu, avut-am putare de grijă acestei sfînte biserici, și după moartea răposatului, de n-au fost lipsită de preoți, de cîntăreți, de făclii, de untdelemn, ținîndu-o cu toată orînduiala ceea ce se cade unii sfînte biserici pentru sfîntele slujbe. Întru care puindu în gîndu, ca și de aci înainte a găsi mijloace, ca să nu scază aceasta sfîntă biserică, a se lipsi după vremi, sau cîntăreți sau de ceale trebuincioase, sau de preoți și ca să fie pururea împodobită, atît cu sfîntele slujbe, cît și cu cele trebuincioase spre pomenire ctitorilor dintr'acesta cuviincioasă pricină îndemnîndu-mă am protimisit a vinde casele Prea Sfinției sale. Și pentru de a se păzi sfînta biserică precum mai sus zic, am lăsat din sumă, cu care eram de a le da oricui s-ar fi găsit și le-am dat Prea Sfinției sale, în tal 6251, adecă șase mii două sute și cincizeci, care bani mi-au daț deplin în mîna mea, fiind trebuincioase sfîntei Mitropolii, ca ajutînd Dumnezeu Prea Sfinției sale să facă conac arhieresc.

Deci să aibă datorie Prea Sfinția sa de a urma aceștii simfonii ce am făcut, ca să nu fie lipsită sfînta biserică de dumnezeeștile slujbe și de altele ceale trebuincioase. Căci eu mai mult pentru aceasta m-am bucurat, avînd rîvnă dumnezeiască ca un ctitor ce sînt, pentru ca să-și aibă sfînta biserică toată orînduiala cea cuviincioasă pe deplin, numîndu-se metoh sfintei Mitropolii ; și pentru orice lucru are sfînta biserică, am dat Prea Sfinției sale deosebita foae. Drept aceea să aibă Prea Sfinția sa și toți alți părinți Mitropoliti ce vor fi după vremi, în urma Prea Sfinției sale, a ținea pe seama sfîntei Mitropolii și a stăpîni numitele case, cu tot locul lor, în lungu din pod și pînă în Dimbovița și a avea purtarea de grijă și pentru biserica, precum s-au

17. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropol. Mss.* 131. f. 26 v. 27.

18. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropol. Buc. Pachet* 171, doc. 8.

19. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropolia*, Mss. 131, f. 26—27.

(lipsă) și de către fii miei anume (lipsă) și de către tot neamul meu, nestrămutat în veci .....

Anul 7283—1775

luna lui August 20

(Pecete, Teodorache Balș biv vel spătar.

Iar marele boer, căpăta și un hrisov întăritor, dela luminatul Domn, care a fost Alexandru Ipsilate²⁰.

«Io Alexandru Ioan Ipsilant vvd bg milostiv gospodar Vlah

Acei ce săvârșesc bunătățile de suflet folositoare și plăcute lui Dumnezeu, nu numai în viața aceasta să laudă și bine să cuvintează: ce și după petrecerea lor le rămân nemuritoare și veacinică pomeniri, și sufletele lor se învrednicesc a dobîndi odihnă în lăcașurile dreptilor. Multe bunătăți dar sînt, în care poate neștine a-ș dobîndi sufleteasca mintuință: iar cea mai mare iaste milostenia ce să fac, nu numai la să-raci, și scăpătați ci mai virtos la sfintele lui Dumnezeu lăcașuri.

De vreme ce în lăcașurile ceale dumnezeiești ferea să săvârșesc sfintele Dumnezeestile taini, și toate învățatura sfîntă a cuvîntului, și cei chemați la cina tainii cei sfînte, prea întru limanul nestrîcaciunii petrec. Drept aceea dar de vreme ce dumnealui Teodorache Balș, nepotul Excelenței sale ghegeneral maior Mihail Cantacuzino, și ginere răposatul spătar Părvul Canta (cuzino) deosebindu-să cu totul de aicea: din răvnă dumnezeiască îndemnîndu-să, au afierosit, și au închinat o besearcă de peatră, care besearcă iaste zidită de răposatul socru-său ce s-au numit mai sus, aici în lăuntru orașului Bucureștii, din naintea curții caselor socru-său, în mah ce să numeaste a lui Șarban Vod: întru care besearca să cinsteaște și să prăznuește hramul Preobrajeniei. Și pentru neîncetarea pomeniri sufletului socru-său și pentru întemeierea besearicii dumnealui Teodorache Balș grîjindu-să mai înainte pentru amîndoua păzirile, au închinat această besearcă sfîntei Mitropolii, de aci din orașul Domniei meale București ca să săvârșească pomenirea și să-s păzească întru podoaba ei cea căzută... și spre întemeierea afierosenii. Și pentru ca să poată Mitropolii cei după vremi, avînd aproape lăcaș a griji mai cu de dînsul de besearca, au afierosit și casele de zeastre ce le avea de la răposatul socru-său, ce sînt denaintea acestei besearici, iarăși la sfînta Mitropolie ce s-au zis mai sus, luînd din prețul caselor șase mie și două sute cinci zeci numai, prețul cel mai mult lăsîndu-l spre ajutorul besericii la sfînta Mitropolie, și mai virtos că ședearea Mitropoliilor după vremi jos în oraș iasta de folos obștii, pentru lesnirea celor ce au trebuință atît de îndreptare sufletească cît și pentru judecățile besericești, fiind lucru foarte cu greu, nu numai arhierieilor la vreme de iarnă și la vreme ploioase, a pogori de la Mitropolie, ci și celor cu ori ce fel de trebuință sufletească și besericească, a se sui pe Dealul Mitropoliei și de ceale ce de cătră noi să orînduiesc spre cercetare la Mitropolit. Ci dar și Domnia mea văzînd buna voință a dumisale mai sus zisul boiar către aceste de mai sus arătate afierosiri, de a nu fi volnic alt cinecaș ori cine ar fi, ca să strămute și să înstreineaze această afieroseală, bine am voit și printre acest cu totul cinstit și bine închipuit hrisov al Domniei meale, adevîrînd ceale de mai sus numite, adecă beserica și casele, ca să fie sfîntei Mitropolii de ajutoriu și de întărire și spre folosul, cum am zis, a tot norodul de obște, iar dum-sale și părinților întru veacinică pomenire. Întărirînd hrisovul acesta cu însuși credința Domniei meale Io Alexandru Ioan Ipsilant Vvd și cu credința prea iobiților Domniei meale fii Constandin vvd, Dumitrașcu vvd și cu tot sfatul cinstiților și credincioșilor boerilor celor mari ai Divanului Domniei meale: Pan Toma Crețulescu vel ban, pan Nicolae Stirbei vel dvor de țară de sus, pan Badea Stirbei vel dvor de țara de jos, pan Ioan Guliano vel logof. de țara de sus pan Dumitrescu Racoviță vel logof de țara de jos, pan Ștefan Mișoglu vel spăt, pan Ianache Văcărescu vel vist, pan Scarlat Caragea vel post pan Manolache Brancoveanu vel choc, pan Nicolae Filipescu vel pah. pan Constandin Bălcean vel stol, pan Scarlat (lipsă) vel com; pan (lipsă) vel slug, pan Alexandru Farfara vel pit, i is pan (lipsă) vel Și s-au sintisit și s-au scris hrisovul acesta întru al doilea an al întiei domnie a Domniei meale, aici în

20. Arhiv. Stat. Buc. *Mitropolia*. Pachet 171, doc. 8.

Țara Românească în orașul scaunului Domniei mele Bucureștii la anul spășitoriu 1776 Mai (lipsă) dni de Constandin dascălul slov (enesc) ot stăii Gheorghe vethăii.

Monogram roșiu. Io Alexandru Ipsilant Voevod

(Pecete mică roșie aplicată).

Ioan Gulliano vel logof procitoh

Trecut în condică Constand. logf.

8. *Bărbătescu vechi* este încă unul din schiturile Mitropoliei în cuprinsul Bucureștilor. Într-una din condicele acesteia așa de prețioase, pentru informațiile istorice ce ne dau, găsim: «Schitul Mitropoliei ce se numește Bărbătescu pe Dealul Bucureștilor ce s-au făcut acum de Sf. sa Părintele Mitropolit (Grigorie) leat 7272—1764 August 3 și mai departe: cărțile bisericești ce sînt date de părintele Mitropolit», odăjdiile și alte odoare»²¹.

Deci clădirea este fundația acestui ales ierarh. În anul 1818 Manda Sebăreasa repară biserica²².

9. *Mărcuța*. Azi biserică în mahalaua Pantelimonului bucureștean se găsea odinioară în afara Bucureștilui. Este una din vechile ctitorii ale acestui ținut. Din inscripția ei, de dată tîrzie, adică de la anul 1733, aflăm că ea a fost zidită la 1587 de Dan vel logofăt. Și apoi urmașii ctitorului, văzînd că nu mai pot s-o chivernisească, vin în frunte cu jupăneasa Vișana, fata lui Marco vel armaș, nepoata lui Dan vel logofăt, la Mitropolitul Teodosie și-o închină Sfintei Mitropolii.

Teodosie mitropolitul o învelește, și-i face și casele de alături. Acum, cînd se pune această inscripție, adică la 1753, Mitropolitul Ștefan o înfrumusețează cu «sлом» (pîrvor), copotniță și cu zugrăveală pe din lăuntru și pe din afară, cu ușă de piatră și cu multe altele. Dan a fost un om bogat și s-a amestecat în tulburările politice din vremea lui Mihail Viteazul, ajungînd să moară — poate în pribegie²³. Schitul va fi trecut prî multe greutăți, dar una din cele mai mari a fost aceea pe care o găsim menționată la 25 Mai 1772. Aci ni se spune cum Mărcuța a fost dată asupra lui Climent ieromonah, căci ea arseese «atît biserica cît și casele de lîngă biserică... din primejdioasele vremi». Mitropolitul îi dă acestuia «adică lui Climent să chivernisească moșiora pe care este zidit schitul, nește vie ale Mitropolii dela Schiau, în locul viilor acestuia, și-l îndemna să scoată din zălogie morișca de lîngă schit; sau să facă una de iznoavă, în vadul ce are Mitropolia pe apa Păsări la moșia Brănești. Cu venitul de la toate acestea Climent urma să șindrilească biserica și casele de lîngă schit și trei ani nu va fi supărat cu «batic», Biserica să fie împodobită, slujba să fie deapurarea» și să petreacă întru bună și cuvincioasă viețuire». Așezămîntul se întocmea ca ieromonahul Climent, să stea aci, pînă la sfîrșitul vieții sale²⁴.

Azi se vede pe turn: Io Al Ips Vv 1779» ceea ce însemnează că acest ales voevod a clădit din nou clopotnița și a reparat biserica la anul menționat.

10. Ceva mai departe, de București, în districtul Ilfovului, Mitropolia a avut o minăstire schit cu un trecut deosebit de important; este vorba de Minăstirea Cernica, ajunsă metoh. Intemeierea ei se datorește marelui vornic Cernica Știrbei și soției sale Chiajna — o femeie de o energie aprigă.

Puterile acestui schit crește în prima jumătate a veacului al XVII-lea, ca apoi să înceapă să scadă, în ultimul sfert al aceluiași secol. Astfel la August 7193—1685 Cernica comisul «fociorul jupînesei Mariei» împreună cu «Dragomir Iozbașa, fociorul Cernicai vornicului» dau zapis la mina Mitropolitului Teodosie, prin care închină minăstirea cu toate moșiile sfintei Mitropolii. «Ca să o ție și să o stăpînească sînta Mitropolie în veaci și Sfinția sa să pue egumen și să-i ia seama, iar alt nimenea din ctitori, nici noi nici din neamul nostru, să nu se amestece a călca și a strica această tocmeală».

Ei justificau acest act, arătînd că sînt cuprinși întru multe și grele valuri, iar minăstirea s-a slăbit și neputînd să-i dea ei nici un ajutor «ca să nu-s pustiască nici să se părăsească» o închină sfintei Mitropolii. Actul este întărit cu martori de marcă că: Barbul Milescul vel ban, Radul Năsturel banul, Barbul Bădeanul vl logof., Cos-

21. Acad. R.S.R., Mss. 657, f. 8.

22. Gion G. I. Ionescu, *Istoria Bucureștilor*, p. 176.

23. Academia R.S.R., Mss. 657, f. 63.

24. Iorga N. 1 c. p. 84 *Inscripții din Bisericele Române*, fasc. I, p. 83—4.

tandin Brâncoveanu vel spătar, Vintilă Corbeanu biv vel spăt, Constăndin Știrbei vel cluc²⁵. ș.a. În chipul acesta intra ctitoria lui Cernica, marele vornic al lui Radu Vodă Șerban, om de mare prestigiu, supt directa conducere a Mitropoliei.

Salturile și coborișurile acelei sfinte mănăstiri, azi un loc proslăvit, prin duhul sfintului Calinic, formează o problemă istorică mai grea pe care a încercat să o rezolve răposatul Mitropolit Athanasie Mironescu²⁶.

Vom aminti totuși imixtiunea, ce încerca patriarhul Țarigradului în Sept. 1750 la care Mitropolitul Țării îi arăta că mănăstirea Cernica este închinată Mitropoliei și vorbește de starea de decădere, în care se află²⁷. Grigore Ghica Voevod intervine la 1 Noembrie 1729—1750, și dă un hrisov, prin care întărește închinarea mănăstirii către Mitropolie, îndatorindu-o însă a trimite Patriarhiei 2000 de bani, pe fiecare an²⁸.

La 19 Decembrie 1751 Patriarhia scrie către Mitropolit spunându-i că a primit embaticul trimis de Mănăstirea Cernica, dînd și dovada scrisă²⁹.

La 12 Septembrie 1725—1766 se făcea o catagrafie de «ceale ce se află la schitul sfintei Mitropolii Cernica sud Elhov. Se însemnează cărțile, odăjdiile, arăturile «i alte fiare»³⁰.

Alexandru Vodă Ipsilanti un innoitor în multe, dă un hrisov prin care întărește și dînsul stăpînirea Mitropoliei, asupra Cernicăi³¹.

Iar la 4 Martie 1786 Mitropolia dă voie călugărilor să facă moară, în apa Dimboviței «în coada Colintinii», pe moșia schitului Cernica³².

Începuse via aleasă de aci, inițiată de marele stareț Gheorghe și continuată de sfintul «Kallinik».

Prof. T. G. Bulat.

ACTIVITATEA CULTURALĂ A MITROPOLITULUI ANDREI ȘAGUNA*

Una dintre figurile cele mai strălucite de ierarhi ardeleni, care au jucat un rol de seamă în trecutul istoric al poporului român din Transilvania, este cea a mitropolitului Andrei Șaguna. Activitatea lui însă, fiind foarte variată, se poate privi din mai multe puncte de vedere. În studii de față, se va prezenta numai un singur aspect al ei și anume, cel pe tărîm cultural. Înainte de a se face aceasta, însă, se va înfățișa pe scurt viața acestui mare mitropolit, căci în unele cazuri, cursul ei va înlesni înțelegerea unor momente din activitatea sa culturală.

I. Viața mitropolitului Andrei Șaguna

Mitropolitul Andrei Șaguna a fost al treilea vlăstar al familiei Naum și Anastasia Șaguna, de origine macedo-română. El a văzut lumina zilei la 20 decembrie 1808, în orașul Mișcolț, din nord-vestul Ungariei, la botez primind numele de Anastasiu.

25. Arhivele Stat. Buc. *Mitrop.* Pachet 345 doc. 10.

26. *Istoria Mîndstirii Cernica*. Tip. min. Cernica, 1930.

27. Arhivele Stat. Buc. *Mitrop.* Buc. Pachet 533, doc. 16 + 17.

28. Arhivele Stat. Buc. *Mitrop.* Pachet 533, doc. 18.

29. Arhivele Stat. Buc. *Mitrop.* Pachet 533, doc. 19 + 20.

30. Academia R.S.R., Mss. 657, f. 49.

31. Arhiv. Statului Buc. Pachet 533, doc. 21.

32. Academia R.S.R., Mss. 657, f. 286.

* Pentru «Viața și activitatea mitropolitului Andrei Șaguna», am consultat următoarele lucrări :

Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andreiu baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, passim ; Alexandru Ghiga, *Viața și activitatea arhiepiscopului Andrei baron de Șaguna*, Teză de licență, București, 1899, p. 11—27 ; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Scriere comemorativă*, Sibiu, 1909, passim ; N. Dobrescu, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, București, 1909,

La un moment dat, situația materială a lui Naum Șaguna, a început să se înrăutățească (1814). Nu după mult timp însă, Naum Șaguna a murit și educația copiilor săi a rămas în seama soției sale Anastasia, un model de femeie evlavioasă. Aceasta a dat copiilor săi o aleasă educație religioasă. În orașul natal Mișcolț, viitorul mitropolit a urmat școala elementară «greco-valahă», apoi, și-a continuat studiile la gimnaziile din Mișcolț și Pesta, iar în 1826 s-a înscris la Universitatea din acest ultim oraș, unde a studiat dreptul și filozofia. Atmosfera de cultură literară, găsită în casa unchiului său Anastasiu Grabovschi a trezit în inima sa tînără, dorința fierbinte de a cunoaște cît mai bine trecutul istoric al poporului român. Cu fiecare zi, această dorință îi «aprindea mai vie în inimă o flacără nouă : iubirea de neam»¹.

După absolvirea studiilor de drept și filozofie în 1829, Anastasiu Șaguna a plecat la Vișeț pentru a urma teologia. Acest pas avea să fie hotărîtor atît pentru viața lui de mai apoi, cît și pentru Biserica și poporul românesc din Transilvania. După încheierea cu succes a studiilor teologice, mitropolitul sîrb Ștefan Stratimirovici, dîndu-și seama de însușirile sale alese l-a numit profesor de teologie și secretar al consistoriului său din Carloviț. În 1833, deci, la numai 25 de ani a fost tuns în monahism, la Carloviț i s-a schimbat numele în Andrei și curînd a fost hirotonit în diacon și preot. Mai tîrziu, în 1842, a ajuns profesor la secția românească a Seminarului teologic din Vișeț și asesor (consilier) consistorial tot acolo. La 26 octombrie același an, a fost cinstit cu rangul de arhimandrit și numit egumen al mînăstirii Hopovo, iar în 1845, al mînăstirii Covil, ambele sîrbești. În anul 1846 — la 38 de ani — a fost ales vicar general al episcopiei Ardealului, rîmasă vacantă prin trecerea la cele veșnice a episcopului Vasile Moga. Doi ani mai tîrziu, în 1848, el a fost recunoscut de Curtea din Viena ca episcop al Ardealului și la 1/13 aprilie același an, hirotonit arhiepiscop la Carloviț, de cître mitropolitul Iosif Raiacici. De la această dată, își va începe bogata sa activitate în rîndul românilor transilvăneni. Prin decretul imperial din 24 decembrie 1864, Curtea din Viena aprobă reînființarea vechii Mitropolii Ortodoxe a Transilvaniei, iar Andrei Șaguna este numit mitropolit al ei. Aceasta a fost cea mai frumoasă realizare a lui Șaguna pentru Biserica noastră din Transilvania; este un rod bogat al strădaniilor sale de ani de zile în această direcție. A închis ochii pentru veșnicie în ziua de 16/28 iunie 1873, fiind înmormîntat lîngă biserica din comuna Rășinari.

II. Activitatea culturală

a) Învățămîntul primar

În «cuvîntarea program», rostită cu prilejul hirotonirii sale întru arhiepiscop, Andrei Șaguna anunța profetic planul activității lui : «pe românii ardeleni... cître tot ce e adevărat, plăcut și bun să-i atrag»². Ajuns la cirna Bisericii Ortodoxe din Transilvania precum însuși spune, a găsit-o pe aceasta și reședința ei din Sibiu, într-o jalnică stare : «Îmi plîngea inima — zicea el cîndva — văzînd starea cea deplorabilă a bi-

p. 3-7 ; Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări școlare. Diverse*, Sibiu, 1938, p. 3-5 ; Dr. I. Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 171-227 ; Gh. I. Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 449-450 ; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 306-310 ; Keith Hitchins, *Andrei Șaguna și românii din Transilvania în timpul decadelor absolutiste 1849-1859*, în vol. «Studii privind istoria modernă a Transilvaniei», Cluj, 1970, p. 13-58.

1. Gh. Tulbure, *op. cit.*, p. 4.

2. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 65 ; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 29.

sericii noastre din Ardeal. Stam ca un nemernic și nu zăriam nici măcar un semn, cit de mic și neînsemnat, al unei episcopii române în Sibiu. Unica casă numită a clerului, era totul ce se putea zice : al nostru»³.

În aceeași situație precară⁴ se găseau școlile și în general învățămîntul românesc din Transilvania⁵. Prin spiritul său creator, prin cultura sa temeinică, episcopul și-a formulat un mare plan dînd o atenție deosebită învățămîntului românesc. Pe el îl interesau mai ales, școlile primare sătești care-deși puține la număr— «erau singurele... ce... stăteau la dispoziția ortodocșilor»⁶ din Transilvania. Tinda Bisericii avea să devină leagănul școlii populare, iar preotul, care lucra mină în mină cu dascălul, conducea atît soarta Bisericii cit și destinele acestei școli⁷. Sporirea numărului de școli, îmbunătățirea condițiilor de învățămînt, pregătirea cit mai temeinică a viitorilor învățători, fac parte din programul bunului lor conducător, episcopul Andrei Șaguna⁸. Toate circularele lui, instrucțiunile didactice, precum și diferite legiuri și lucrări mai mărunte, referitoare la organizarea învățămîntului ne oferă date precise în problema preocupărilor sale culturale. Aceste lucrări «ne înfățișează adevărata icoană a învățămîntului popular din Ardeal în epoca de aur a păstoriei lui»⁹.

Grija mare pentru școlile populare se vede și din aceea că, la sinodul din 1850, și-a rezervat sieși conducerea supremă a școlilor ortodoxe, făcîndu-l totodată răspunzător pe fiecare protopop de conducerea problemelor școlare din protopopiatul său, precum și pe fiecare preot de ridicare și de bunul mers al școlii sătești¹⁰.

Toate strădaniile sale de fiecare zi, pentru ridicarea de cit mai multe școli, de promovare a culturii poporului, de a avea învățători și preoți cit mai bine pregătiți îl așează pe Șaguna «la temelile școalei populare și-i leagă numele de iarăși epoca renașterii învățămîntului românesc din Ardeal»¹¹. Cu toate acestea, a avut de înfruntat destule greutăți și neajunsuri¹², după cum rezultă din corespondența purtată cu patriarhul sîrbilor Iosif Raiacici. Munca tînărului ierarh avea să se conformeze «trebuințelor pe care le reclama situația deosebită în care se afla Biserica noastră»¹³; și să se desfășoare pe întreaga arenă a vieții românilor ortodocși : politică, economică, socială, culturală și bisericească, identificîndu-se cu idealurile acestora.

Preocuparea de căpetenie a lui Șaguna a fost cea bisericească și școlară. La marea adunare populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, din 3/15 mai 1848, el a luat parte activă. În «programul» votat la 4/16 mai 1848 se punea cu toată seriozitatea problema înființării școlilor românești în toate orașele și satele, dreptul de organizare și funcționare a acestora în deplină libertate, de susținerea lor în spirit național cu limba de predare română și cu folosirea de cărți românești în biserică¹⁴.

3. Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și metropolitului Andrei baron de Șaguna sau Luptele naționale-politice ale românilor 1846—1873*, Sibiu, 1889, p. 5.

4. Ioan N. Clolan, Victor V. Greșu, *Visarion Roman, pedagog social*, București, 1971, p. 35.

5. Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 308 ; Alexandru Ghiga, *op. cit.*, p. 70.

6. Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 47.

7. Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal în epoca lui Șaguna*. Colecția revistei «Satul și școala» — red. Const. Iencica, Cluj, 1937, p. 3 ; idem, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 79.

8. Idem, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 80.

9. *Ibidem*, p. 81.

10. Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 47 ; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 152.

11. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. VIII.

12. T. Bodogae, *100 de ani de la venirea lui Șaguna în Ardeal*, Sibiu, 1942, p. 22.

13. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. VII.

14. Dr. Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 49 ; Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 87.

Din anul 1837, deci pe timpul episcopului Vasile Moga, școlile populare ortodoxe din Transilvania erau sub conducerea supremă a episcopului romano-catolic de Alba Iulia¹⁵. Printre preocupările de seamă ale primului sinod al eparhiei ortodoxe a Transilvaniei, ținut la 12 martie 1850 a fost și aceea de a scoate aceste școli de sub tutela episcopului romano-catolic și de a le trece în seama episcopului ortodox Andrei Șaguna. Școlile populare ale românilor ortodocși trecind sub controlul bisericii noastre, au fost transformate în școli confesionale, deoarece în acele timpuri școala românească putea să se dezvolte mai bine sub ocrotirea bisericii. Tot cu privire la școli acest sinod mai ia următoarele hotărâri :

1. «Pînă la altă rînduială, tot insul dintre protopopi să fie inspector de școale, în districtul său și din timp în timp să raporteze P. S. Sale, iar P. S. Sa înaltului minister de culte».

2. «Școala clericală a diecezei să se prefacă într-un institut teologic-pedagogic să se înzestreze întocmai cum sunt întocmite alte seminarii și tot clericul să fie dator, înainte de ce s-ar preoți să fie învățător, după stările împrejur ».

3. «Pînă la altă rînduială mai înaltă soborul acesta prescrie pentru școalele sătene următoarele cărți didactice»: a) Catechismul tipărit la Brașov; b) Abecedariul tipărit la Brașov; c) Elementele Gramaticii române; d) Datorințele supușilor către Monarh; e) Pentru învățarea copiilor în frica lui Dumnezeu, să se inițieze a citi din Ceaslov, Psaltire, precum și din Apostol; f) Cîntarea bisericească; g) Nahmenbuclein zum Gebrauche der Stadtschulen in den K. K. Staaten; h) Deutsche Sprachlehre fur Schuler der Normal Haupt-und Trivialschulen¹⁶.

Abia după nouă ani (23 februarie 1859), s-au aprobat unele din aceste hotărâri. Șaguna însă, n-a mai așteptat aprobarea ministerului Thun, ci în același an (1850) a pășit la organizarea învățămîntului românesc din Transilvania. Pe temeiul unui decret din 1850, în care se arăta că școala «e de competența statului și a Bisericii», la 24 aprilie 1852, Andrei Șaguna a fixat un «principiu confesional», ca bază a organizării școlilor primare, dînd următoarele hotărâri :

1. «Fiecare obște bisericească să-și facă școală; cele sărace să nu se întovărășească cu vreo obște de altă religie».

2. «Dascăli să fie de religia noastră».

3. «În toate școalele noastre populare sunt admise numai cărțile cele tipărite în tipografia arhidiecezană».

4. «Ca dascăli pot funcționa numai aceia cari au de la episcopul atestat despre hărnicia lor».

5. Protopopii și administratorii școlilor să trimită toate rapoartele școlare «oblu» episcopului sub președinția și superinspecțiunea căruia se va pertracta treaba școlilor ».

6. «Să i se facă, fără întîrziere cunoscute toate școalele noastre care s-ar afla sub inspecțiunea sau direcțiunea vre unui șef de altă religie»¹⁷ și în sfîrșit, școlile ortodoxe să fie controlate de autoritățile bisericești în colaborare cu cele ale statului.

15. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 151.

16. *Ibidem*, p. 152—153; *Actele Soborului bisericii ortodoxe din Ardeal din anul 1850*, la Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal...*, p. 18—19; N. Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania între anii 1800—1867*, București, 1872, p. 86.

17. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 154—155; Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal...*, p. 22—23; *Idem*, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 93.

Din cele de mai sus, se poate constata deosebita grijă a lui Șaguna, atît pentru învățămînt, cit și pentru păstrarea credinței ortodoxe¹⁸.

Prin «Ordinăciunea arhierescă pentru rîndul cel bun în școalele noastre populare», emisă la 10 august 1854, se dădeau îndrumări privitoare la organizarea învățămîntului. Se dispunea ca protopopii și preoții să facă cit mai multe inspecții școlare pentru a se convinge de pregătirea învățătorilor, de «sporul» copiilor la învățatură de cărțile folosite în școală «iar dacă vreunul dintre preoți ar cuteza a pitula sau a tăi-nui ordinațiunile mele, se va pedepsi cu asprime»¹⁹. În această «ordinăciune» mai este publicată dispoziția lui Șaguna în ceea ce privește organizarea internă precum și metoda în predarea materiilor la școlile populare²⁰. Astfel, dispune ca în comunele în care școala ar avea mai multe săli de clasă și mai mulți învățători, în fiecare clasă să fie plasat un «despărțămînt» sau două, iar în localitățile unde se afla o singură clasă elevii să fie așezați pe «despărțăminte». Deci, învățămîntul se împărțea în trei clase, cu șase «despărțăminte», după următorul plan :

Pentru clasa I normală

a) I. <i>Despărțire</i> (începători)	b) II. <i>Despărțire</i> (cititori)
1. Abecedarul	1. Istoria biblică de rost
2. Bucoavna	2. Ceaslovul și Bucoavna
3. Scrierea	3. Datorințele supușilor de rost
4. Cîntarea	4. Scrierea
	5. Cîntarea

Pentru clasa a II-a normală

a) I. <i>Despărțire</i>	b) II. <i>Despărțire</i>
1. Urmarea Ceaslovului	1. Urmarea Catihisului
2. Catihisul mic de rost	2. Urmarea aritmeticii
3. Aritmetica de rost	3. Urmarea gramaticii românești
4. Gramatica română de rost	4. Repetiția cărții întregi despre Datorințele supușilor
5. Urmarea datorințelor supușilor	5. Abecedarul nemțesc
6. Scrierea	6. Scrierea
7. Cîntarea	7. Cîntarea

Pentru clasa a III-a normală

a) I. <i>Despărțire</i>	b) II. <i>Despărțire</i>
1. Urmarea Catihisului	1. Repetiția Catihisului întreg
2. Gramatica rom. cu conțepturi	2. Gramatica rom. cu conțepturi
3. Gramatica nemțescă	3. Gramatica nemțescă
4. Urmarea aritmeticii	4. Urmarea aritmeticii
5. Geografia	5. Urmarea geografiei
6. Istoria	6. Urmarea istoriei
7. Scrierea	7. Scrierea
8. Cîntarea	8. Cîntarea

18. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 27 ; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 48.

19. N. Albu, *op. cit.*, p. 88 ; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...* p. 158.

20. Cf. Circ. nr. Cons. 581 din 1854 intitulat : *Ordinăciunea arhierescă pentru rîndul cel bun în școalele noastre populare*, la I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 156 ; N. Albu, *op. cit.*, p. 87—88.

Acest principiu al lui Șaguna cu trei clase și șase «despărțăminte», va rămâne valabil în școlile satești până la 1918, cu deosebirea că Legea XXXVIII a lui Eotvos (din 1868), numește despărțămintele «clase», deci, școala era acum cu șase clase²¹. După zece ani de cîrmuire bisericească, numărul școlilor populare confesionale românești era de 981, dintre care de religie ortodoxă peste 600, cu 33.229 școlari²². Deci, după un deceniu de activitate în acest domeniu s-a ajuns la rezultate promițătoare, de pildă, aproape 500 de școli înființate între timp ca și apariția de cărți școlare în condiții corespunzătoare²³.

Pentru a veni în ajutorul dăscălimii Șaguna, scrie o serie de «instrucțiuni» cu caracter didactic și pedagogic. Între ele merită să fie amintite :

1. Instrucțiuni pentru învățători despre Didactica generală și specială la predarea cu școlarii a singuraticilor studii, 1869.

2. Instrucțiuni pentru învățătorii din școalele normale și capitale de religie ortodoxă și Marele Principat al Ardealului, Sibiu, 1865.

3. Instrucțiuni pentru directorii școalelor populare și pentru directorii și inspectorii școalelor capitale precum și pentru inspectorii districtuali de școală din arhidieceza greco-răsăriteană din Ardeal, Sibiu, 1865²⁴.

Pentru a stimula Șaguna pe învățători și pentru a le asigura o plată mai bună, dă o serie de dispoziții prin numeroase circulațe prin care pretinde autorităților comunale să remunereze munca acestora din «lada comunelor» și din contribuția poporenilor. Această acțiune a lui a culminat cu «Fundațiunea dascălilor săraci», înființată în 1856, din care avea să se acorde ajutoare după necesitate²⁵.

În vederea instruirii pedagogice a învățătorilor, episcopul, inițiază și dă viață pentru prima dată «conferințelor învățătoarești» (1863). Acestea se organizau în toate centrele tractuale și erau prezidate de către un «comisar școlar», funcție ce era îndeplinită de multe ori de cîte un învățător mai distins²⁶. La sinodul din 1864, școlile confesionale sînt puse definitiv în sarcina Bisericii, afirmîndu-se că : «Biserica nu se poate inchipui fără școală..., deoarece școala... este parte întregitoare a Bisericii»²⁷.

Școlile confesionale se întrețineau din fondurile școlare înființate și administrate de comitetele parohiale iar pentru mărirea fondurilor școlare, masele populare plăteau «darea de cult».

După anul 1870, toate circularele date de Șaguna arată preocuparea sa permanentă pentru școli, pentru culturalizarea maselor, căutînd să aducă îmbunătățiri de ordin administrativ și didactic pentru a nu fi «admoniate» de organele școlare ale statului²⁸. Întreaga sa activitate în acest domeniu este foarte bogată, căutînd să îmbine rostul școlii populare cu cel al culturii poporului într-o unitate de nedescris²⁹.

21. *Ibidem*, p. 88.

22. Cf. «Telegraful Român» pe anul 1858, p. 66, la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 164.

23. Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal...*, p. 43.

24. N. Albu, *op. cit.*, p. 93.

25. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 312 ; *Idem*, *Istoria bisericească...* p. 210-

211.

26. A. Șaguna, *Normativul conferințelor învățătoarești*, Sibiu, 1863, la N. Albu, *op. cit.*, p. 92 ; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 17 ; Nicolae Popea, *Archiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 318 ; Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal...* p. 54.

27. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 111.

28. *Idem*, *Școala satească din Ardeal...*, p. 62 ; *Idem*, *Mitropolitul Șaguna*, p. 119.

29. *Idem*, *Școala satească din Ardeal...*, p. 67.

b) Inspectori școlari și inspecția școlilor

La 9 februarie 1856, clerul ortodox este încunoștințat de Șaguna că dintre cei patru inspectori de școli aleși pentru Transilvania, la religia ortodoxă, a fost numit consilier (inspector) școlar doctorul Pavel Vasici. Acești consilieri (inspectori) școlari puteau inspecta școlile confesionale de toate gradele, apoi trebuiau să țină conferințe cu învățătorii, iar în școlile în care se găseau nereguli, făceau observații asupra celor constatate, în timp ce protopopii erau obligați să-i ajute în această activitate³⁰. Până în anul 1850 școlile din Transilvania erau inspectate de un așa-numit «director general de școală». Între anii 1785—1850, această funcție a fost ocupată de următoarele personalități: Dimitrie Eustatievici, Gheorghe Haines, Radu Tempea și Moise Fulea³¹. La îndemnul lui Șaguna, consilierul Pavel Vasici face o inspecție amănunțită a școlilor confesionale din Transilvania. Rezultatul acestei inspecții este consemnat în «Telegraful Român» sub titlul de «Împărțășiri pedagogice», în care, este zugrăvit tabloul școlilor sătești (ortodoxe) din vremea aceea. Încă de la început arată că «acolo unde preoții și protopopii au fost pătrunși de chemarea lor, școlile au înregistrat frumoase progrese, ceea ce, însă, durere, nu se întâmplă decît în prea puține locuri»³².

În continuare sînt arătate în cîteva puncte lipsurile învățămîntului sătesc:

a) «Necapacitatea celor mai mulți învățători», majoritatea abia știau scrie și citi.

b) «Dotația rea a învățătorilor», aceasta variînd între 40—300 florini.

c) «Lipsa de cărți».

d) «Necercetarea școalelor din partea parohilor și protopopilor».

e) «Necercetarea școlii prin copii buni de școală».

f) «Lipsa fondurilor școlare».

g) «Neregulata chiverniseală a bunurilor bisericesti și școlare».

h) «Spiritul de disciplină în școală aproape nul»³³.

Această oglindă a școlilor ortodoxe prezentată de Pavel Vasici nu era deloc îmbucurătoare. Ținînd cont de starea de sărăcie și de înapoiere culturală în care se găsea poporul nostru, n-ar trebui ca ea să ne mire. Fiind convîns că Pavel Vasici a exagerat în raporturile sale, Șaguna dă poruncă protopopilor să cerceteze mai amănunțit școlile de sub jurisdicția lor, și să se raporteze exact starea fiecăreia. Din cele 43 de rapoarte ale protopopilor, s-a constatat că de la 1850 pînă la 1865, s-au ridicat în Transilvania 339 de școli ortodoxe, preoții fiind aceia care au depus eforturi considerabile pentru edificarea lor³⁴. Cu toate eforturile lui Șaguna și ale colaboratorilor săi, această stare de sărăcie în care se găsea școala noastră din Transilvania, n-a putut fi schimbată.

30. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 99.

31. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 100.

32. Cf. «Telegraful Român» pe 1857, nr. 1—2; 12—14; 18—19; 22—23 și 34, la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 160; N. Albu, *op. cit.*, p. 88.

33. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 161—162; Gh. Tulbure, *Școala sătească din Ardeal...*, p. 40—41; Idem, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 106; N. Albu, *op. cit.*, p. 88—89.

34. *Adunarea rapoartelor de la directorii districtuali de școală în arhidieceze greco-răsăriteamă din Ardeal în anul Domnului 1865*, Sibiu, 1865, la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 370; Idem, *Istoria bisericească...*, p. 209.

c) Seminarul teologic-pedagogic

Șaguna își dădea foarte bine seama că pentru promovarea culturii poporului avea mare nevoie atât de preoți luminați cât și de dascăli pregătiți. Astfel, acel «curs clerical» de șase luni găsit încă de la venirea sa ca vicar general al eparhiei Ardealului, îl ridică la un an, curs ce va primi denumirea de «Seminar», unde va numi câțiva profesori cu pregătire superioară. Prin muncă neobosită, Andrei Șaguna reușește să ridice an de an nivelul seminarului, asigurându-i o bună dezvoltare atât din punct de vedere material cât și din punct de vedere moral și intelectual. Se simțea nevoia unui edificiu corespunzător, în care să fie crescuți sub supravegherea directă a episcopului, viitorii preoți și dascăli. Din banii colectați de la preoți și credincioși s-a cumpărat o clădire corespunzătoare, unde în 1853 se mută Seminarul. Tot în acest an (1853), cursul teologic se separă de cel pedagogic, primul ridicându-se la doi ani, iar cel pedagogic, la un an³⁵.

Episcopul Șaguna se îngrijea și de soarta elevilor lipsiți de mijloace materiale, acordându-le ajutoare bănești, parte din veniturile sale personale, parte din diferite fundații întemeiate special pentru asemenea scopuri.

Punerea în aplicare a planului său privitor la luminarea poporului prin școală cerea însă, dascăli și preoți cu pregătire corespunzătoare. În acest scop, în anul 1861—1862, cursul teologic este ridicat la trei ani, iar în 1862—1863 și cel pedagogic se ridică la doi ani, care mai târziu (1879—1880) ajunge la trei ani și în 1907—1908, la patru ani³⁶.

Pentru nevoile Seminarului alcătuiește diferite manuale care au fost de mare folos atât elevilor cât și profesorilor acestuia. Cu timpul însă, acest Seminar este ridicat la rangul de Academie și apoi, de Institut Teologic, denumire ce o poartă și în zilele noastre.

d) Învățământul secundar

Și în ceea ce privește școlile secundare, Șaguna își dădea foarte bine seama că acest ideal nu se va putea îndeplini așa de repede³⁷.

Într-un «elaborat despre școli», înaintat secretarului imperial Heufler, care se ocupa cu problema organizării școlilor în Transilvania se cerea să se înființeze șase gimnazii superioare (licee) la: Sibiu, Deva, Cluj, Chioar, Cohalm și Brașov; șase gimnazii inferioare (cu patru clase) la: Făgăraș, Alba Iulia, Sighișoara, Brad, Brețcu și Abrud; șase școli reale și anume la: Hălmașiu, Mureș, Oșorhei (Tîrgu Mureș), Hațeg, Baia de Criș, Mijlocenii Birgăului și Șimleu, toate cu limba de predare română³⁸.

Din păcate, s-a putut înființa numai un gimnaziu superior la Brașov, în 1851 și unul inferior la Brad în 1868³⁹.

35. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 310—311; Mircea Păcurariu, *150 de ani de la înființarea primei școli teologice ortodoxe în Ardeal*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 355 și 375.

36. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 311; Alexandru Ghica, *op. cit.*, p. 71; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 128; N. Albu, *op. cit.*, p. 85; Mircea Păcurariu, *150 de ani de la înființarea primei școli teologice...*, p. 356 și 375.

37. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 166.

38. *Ibidem*, p. 167; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 17; Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei Șaguna*, p. 312—314; Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, în «Mitropolia Ardealului», XIII (1968), nr. 11—12, p. 865.

39. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească...*, p. 215.

e) Învățămîntul superior

Cu toate că, grija de căpetenie a lui Șaguna se îndrepta, mai ales, asupra școlilor populare și a Seminarului, la sinodul din 1850 s-a insistat și asupra instituțiilor de învățămînt superior. Încă de la 1 sept. 1847, deci, la un an de la venirea lui Șaguna în Transilvania, el se adresa Ministerului Cultelor cerînd înființarea unei «facultăți juridice», cu o catedră de teologie ortodoxă, la Blaj⁴⁰.

Sinodul din 1850, pune și problema înființării unor institute de învățămînt superior, solicitînd înființarea unei academii sau universități pentru români⁴¹.

Într-o petiție către Ministerul Cultelor, Șaguna cere să se înființeze la Cluj, o facultate «filosofică-juridică» pentru români, dar pînă la urmă s-a convins că acest lucru este imposibil de realizat⁴². Prin urmare, «pesimismul» lui Șaguna cu privire la învățămîntul superior era pe deplin justificat⁴³. În școlile superioare, pe de o parte ar fi intrat numai fiii cîtorva familii cu situație mai bună, pe cînd, prin școlile sătești aveau posibilitate să treacă toți copiii cu situație modestă. Cum aceștia constituiau masa și baza existenței naționale, Șaguna s-a orientat în direcția formării unei conștiințe puternice căci: Un neam — zicea cineva — trăiește numai atîta vreme cît este conștient de trecutul său și este treaz pentru viitorul său, cînd aceste două scînteii s-au stins, el încetează să mai trăiască, chiar dacă continuă să existe⁴⁴.

Măsurile luate în mod special în vederea deznaționalizării tuturor naționalităților conlocuitoare din imperiul austro-ungar, încep în mod odios cu legile «Aprobate» (1654) și «compilate» (1669)⁴⁵.

În 1836, maghiarii au dus în Dietă o lege în care se prevedea ca în școli și institute să se introducă maghiara ca «singura limbă de predare»⁴⁶, alta din 1842 se impunea ca în «toate școlile din Transilvania, afară de cele sătești, învățămîntul să se facă în maghiară⁴⁷, iar în epoca absolutismului (1850—1861) se impunea și germana⁴⁸. Aceste măsuri și încă altele asemenea lor motivează împotrivirea lui Șaguna ca fiii ortodocșilor români să studieze la școlile superioare străine, precum și cea a înființării școlilor naționale, deoarece în ele nu se preda în limba română și asimilarea noastră prin «alipire» s-ar fi făcut foarte ușor. Forma de învățămînt din Transilvania rămîne în continuare cea confesională pînă în 1918.

f) Bursieri

În scopul obținerii unor cadre didactice cu pregătire superioară pentru Institut, în fiecare an, studenții cei mai buni erau trimiși la studii peste hotare, obținînd astfel o pleiadă de oameni care au devenit colaboratorii lui Șaguna și care au jucat un rol hotărîtor în răspîndirea culturii. Între ei amintim pe: Nicolae Popa (1856—1870), vicar al său și apoi episcop la Caransebeș membru corespondent al Academiei Române; Ioan Popescu (1861—1892), întemeietorul școlii pedagogice din Sibiu și Zaharia Boiu (1861—1870), vestit predicator, ambii membri corespondenți ai Academiei Române; Nicolae Cristea (1863—1865) și (1870—1873), redactor

40. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 89.

41. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, p. 164—165.

42. *Ibidem*, p. 165. 43. Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 49.

44. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 211.

45. Gh. I. Moiescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 87.

46. N. Albu, *op. cit.*, p. 17. 47. *Ibidem*, p. 8. 48. *Ibidem*, p. 18.

la «Telegraful Român», condamnat la procesul Memorandului în 1894; Ilarion Pușcariu (1870—1878), vicar al Arhiepiscopiei Sibiului și membru onorar al Academiei Române ș.a.⁴⁹. Toți acești oameni de cultură formați «în spiritul lui Șaguna» prin munca lor au participat activ la toate frământările acestui popor, înscriindu-și cu cinste numele lor în istoria neamului românesc din Transilvania.

g) Manuale didactice

Un rol de seamă în opera de educare și formare a conștiinței naționale prin școală l-au jucat și manualele didactice. În acest sens, Șaguna s-a gândit la retipărirea cărților de școală în condiții corespunzătoare. Conștient că acest ogor al «literaturii bisericești» era pe de a-ntregul sărac și înțelenit, se simțea dator «să pună mâna pe condei și să-l brăzdeze»⁵⁰. În acest scop a început o frumoasă acțiune de tipărire a manualelor școlare, ajutat fiind de oameni de valoare pe care a știut să-i adune de timpuriu în jurul său. «Am cunoscut — declară el însuși — necesitatea cea mare și arzătoare pentru primele cărți bisericești și școlare, care nu ierta fără paguba imediată a binelui comun amlnarea retipării unora, a compunerii și a editării altora, dintre care cele bisericești toate le-am tipărit, iar dintre cele școlare și științifice unele le-am compus eu, iar altele le-am încredințat unor bărbați de știință spre compunere ori spre traducere. Și așa le-am tipărit pe toate în tipografia pe care am făcut-o eu și am dăruit-o Bisericii noastre din Ardeal»⁵¹. Deci această activitate literară se poate împărți în trei părți:

1. Opere alcătuite de el însuși;
2. Cărți de cult și manuale de teologie, revizuite și tipărite de Șaguna;
3. Manuale alcătuite sau traduse de alți autori la îndemnul și dispozițiile lui Șaguna.

Liste cu aceste cărți găsim la următorii autori: Nicolae Popea⁵², Alexandru Ghiga⁵³, Gheorghe Tulbure⁵⁴ și Mircea Păcurariu⁵⁵. Toate aceste cărți au fost tipărite în tipografia arhidiocezană din Sibiu. În cele ce urmează se vor prezenta cîteva cărți școlare compuse de Șaguna și colaboratorii săi:

1. Istoria Bisericească în două tomuri, în anul 1860 de Șaguna.
2. Elementele dreptului canonic, în anul 1854, de Șaguna.
3. Manuale de studiu pastoral, în anul 1872, de Șaguna.
4. Compendiu de drept canonic, în anul 1868, de Șaguna.
5. Abecedariu românesc prin Sava Popovici, paroh la Rășinariu, în anul 1851.
6. Istoria biblică pentru școlari, în anul 1851.
7. Gramatica română, de Sava Popovici, paroh la Rășinariu, în anul 1852.
8. Carte de conversațiune și vocabulariu german și român de Sava Popovici, paroh la Rășinariu.
9. Aritmetica cu cifre de Visarion Roman, 1855.
10. Abecedariu nemțesc pentru școlile române de Sava Popovici, paroh la Rășinariu, în anul 1857.

49. Gh. Tulbure, *Școala satească din Ardeal...*, p. 70; Mircea Păcurariu, *150 de ani de la înființarea primei școli teologice...*, p. 360. 50. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 6.

51. Vezi Prefața «*Compendiu de drept canonic*», Sibiu, 1868, p. 12, la Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 6. 52. *Archiepiscopul și mitropolitul Andreiu baron de Șaguna*, p. 322—327.

53. *Viața și activitatea arhiepiscopului Andrei, baron de Șaguna*, p. 76—79.

54. *Mitropolitul Șaguna...*, p. 32—33; 44 și 133.

55. *150 de ani de la înființarea primei școli teologice...*, p. 358.

11. *Învățătorul și poporul*, de Atanasie Marienescu în anul 1859.
12. *Gramatica română de Belisimus*, învățătoriu și director la școlile capitale din Brașov, în anul 1859.
13. *Istoria Austriei cu statistica de Visarion Roman*, în anul 1859.
14. *Abecedarul de prof. Zaharia Boiu*, în anul 1862.
15. *Manducerea*, la întrebuintarea abecedarului de același în anul 1862.
16. *Partea din istoria bisericească de episcopul Șaguna despre Biserica ortodoxă din Austria tradusă în limba germană de profesorii Zaharia Boiu și Ioan Popescu*, 1862.
17. *Computul în școlă populară de profesorul Ioan Popescu*, în 1864.
18. *Cartea de citire de profesorul Zaharia Boiu*, în anul 1864.
19. *Gramatica română de Nicolau Mihelțan învățătoriu și director la școala capitală în Reșinariu*, în anul 1866.
20. *Cunoscințe practice despre cultivarea grădinilor de Dr. Pavel Vasiciu*, în anul 1867.
21. *Compendiu de pedagogică de Ioan Popescu*, în anul 1868.
22. *Stenografia română, de Dr. Răuciu*, în anul 1864.

Toate cărțile și circularele sale ne dezvăluie «cele dintii preocupări de cultură teologică în Ardeal»⁵⁶, continuând în același timp un «serios început al literaturii didactice ardelenene»⁵⁷.

Cercetînd situația învățămîntului în perioada 1846—1873, putem să tragem următoarele concluzii :

Vicisitudinile istorice și-au imprimat caracterul lor asupra învățămîntului, fapt care a dus la instaurarea unei situații destul de grele în viața școlii românești din Transilvania. În primul rînd, edificiile școlare nu erau întru totul corespunzătoare, iar numărul elevilor care frecventau școala era relativ mic în comparație cu cei care erau obligați să o frecventeze. Situația materială era foarte slabă, sărăcia fiind o piedică reală în calea frecventării școlii. Iarna elevii nu puteau merge la școală, datorită lipsurilor de ordin vestimentar, iar vara trebuiau să-și ajute părinții în muncile agricole pentru a-și câștiga piinea necesară traiului. Pe de altă parte învățătorii nu aveau salarii fixe și garantate de confesiunea respectivă, ei mulțumindu-se de multe ori cu banii primiți de la părinții elevilor, iar alte ori cu bucate. Nimeni nu poate contesta rolul cu adevărat istoric pe care l-au avut modestele noastre școli confesionale din Transilvania în procesul de formare a conștiinței naționale și de păstrare a comorilor poporului nostru sublinierea rolului în ridicarea învățămîntului românesc de pe aceste meleaguri pe care l-au jucat căpeteniile bisericești.

Biserica și clerul ortodox au depus eforturi deosebite pentru ridicarea nivelului învățămîntului de toate gradele susținînd în mod consecvent realizarea unui dezi-derat de veacuri: — școala.

III. Activitatea literară a lui Andrei Șaguna; tipografia

Andrei Șaguna a desfășurat și pe acest teren o însemnată activitate⁵⁸. Cărțile bisericești și școlare tipărite pînă în anul 1850, au apelat și la tescurile sașilor: Petru și Ioan Bart, Martin de Hochmeister și George Cloesius din Sibiu⁵⁹. Dîndu-și

56. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. VI.

57. Idem, *Școala sîtească din Ardeal...*, p. 62.

58. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 173.

59. Cf. Vasilie Popp, *Disertație despre tipografiile românești*, Sibiu, 1833, p. 31 ș.u.; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 174.

seama de foloasele unei tipografii proprii, bine înzestrate la 17 iunie 1850 înaintează o «petiție» guvernatorului Wohlgemuth, în care cerea să i se dea voie a înființa o tipografie pe cheltuiala sa în scopul satisfacerii nevoilor bisericești și școlare ale eparhiei sale⁶⁰.

În ziua de 27 august a aceluiași an (1850) se făcea inaugurarea ei sub denumirea de «Tipografia diecezană»⁶¹. Primul conducător și director al ei este românul Dimitrie Lazarevici. Sub conducerea sa, a avut loc o activitate bogată tipărind numeroase cărți de cult și manuale didactice. Dar Șaguna are de întâmpinat și destule greutăți⁶². Această frumoasă realizare nu era văzută cu ochi buni de ministrul cultelor Thun. Între aceștia și Șaguna s-a dat o «luptă-întinsă» care a durat pînă în 14 decembrie 1860 cînd obține încuviințarea tipăririi de cărți bisericești nu numai pentru episcopia Transilvaniei, ci și pentru celelalte dieceze ca: Arad, Timișoara, Vîrșeț și Bucovina⁶³.

Secretarul guvernului ardelean Iacob Rannicher, într-o «disertație» din 1855, arată însemnătatea acestei tipografii pentru români caracterizînd pe Șaguna astfel: «El a lovit în stîncă și a deschis pe seama poporului său izvorul culturii intelectuale»⁶⁴. Sub supravegherea lui Șaguna în decurs de 11 ani s-au retipărit vreo 35 de cărți bisericești dintre care cele mai însemnate au fost cele 12 minee (1853—1856) și Biblia ilustrată (1856—1858)⁶⁵. Se mai tipărea în fiecare an calendarul diecezan (respectiv arhidiecezan), apoi, anuarul gimnaziului român din Brașov și cel evanghelic-săsesc din Sibiu⁶⁶. Toate cărțile alcătuite de el și de alți autori au fost folosite cu succes de cadrele didactice de la Seminar precum și de cele de la școlile populare confesionale.

Intuind necesitatea apariției unui ziar național, în anul 1853 înființează «Telegraful Român» care avea să devină nu numai un apărător al intereselor bisericești și naționale ale poporului de pe aceste plaiuri, cît și un mijloc de informare a învățătorilor, de culturalizare și de vehiculare a ideilor și proiectelor sale pe întreg cuprinsul Transilvaniei. În coloanele acestui ziar au mai apărut o serie întreagă de articole de cuprins bisericesc, școlar, literar, politic, circulare pastorale, precum și o mulțime de polemici purtate «cu diferiți potrivnici ai acțiunilor sale» scrise de însuși Șaguna⁶⁷. Prin articolele ce le dădea publicității în «foișoara» acestuia mai urmărea și modernizarea învățămîntului prin introducerea în practica școlară a noilor cuceriri ale științei și pedagogiei moderne⁶⁸. Acest ziar național a reprezentat și a promovat, pe cît a putut, interesele culturale și bisericești ale românilor ortodocși din Transilvania. El apare neîntrerupt de la înființare pînă în zilele noastre.

60. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și mitropolitul Andreiu baron de Șaguna*, p. 327; Alexandru Ghiga, *op. cit.*, p. 79; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 174.

61. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 175; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 50.

62. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 176.

63. Vezi «Telegraful Român» pe anul 1861, p. 34, la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 178.

64. Vezi «Telegraful Român» pe anul 1855, p. 17 și 18, la Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 179.

65. *Ibidem*, p. 181; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 18.

66. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 187 ș.u.; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 18.

67. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și mitropolitul Andreiu baron de Șaguna*, p. 329; Alexandru Ghiga, *op. cit.*, p. 80; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 194; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 16; Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 52.

68. Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 52.

69. V. Popeangă, *Presa pedagogică din Transilvania 1860—1918*, București, 1966, p. 20—21.

IV. Contribuția lui Șaguna la înființarea „Astrei“

Din mărețul plan de luminare a maselor face parte și «Asociația transilvană pentru literatură română și cultura poporului român», întemeiată în 1861, prin eforturile lui Șaguna și ale unor oameni de seamă din acel timp cărora li s-a alăturat și Șaguna. Această societate era menită să unească pe toți intelectualii din Transilvania, în vederea luptei pentru interesele naționale ale românilor și pentru ridicarea nivelului cultural⁷⁰.

Către sfirșitul anului 1859, tinerii din clasele superioare din gimnaziul arădean, publică câteva poezii în așa-zisul almanah literar «Aradul vechi». În urma recenziei făcute de Zaharia Boiu, la poeziile din acest almanah — care era foarte slabe —, s-a ridicat o discuție foarte serioasă pe această temă. Cu această ocazie s-a iscat pentru prima oară problema înființării unei societăți literare.

Correspondentul «Telegrafului român», Ioan Pușcariu ia apărarea acestor studenți, motivând această stare de lucruri prin lipsa unei astfel de societăți, «societate românească» ce trebuia să-i învețe a scrie corect românește. Această idee a fost îmbrățișată de episcopul Șaguna⁷¹. Astfel, la 10 mai 1860, inițiatorul înaintează un memoriu guvernatorului Transilvaniei, Leichtenstein, semnat de 171 de frunzași români în care cerea dreptul de a se convoca o adunare «consultativă», la Sibiu în vederea înființării unei societăți literare⁷². În răspunsul primit la 12 iunie 1860 se arată că înainte de a se aproba acest lucru, va trebui prezentat un proiect de statute, deoarece nu poate aproba constituirea unei societăți cu tendințe exclusiv naționale⁷³. În urma acestui răspuns se încredințează lui Barițiu, Cipariu și I. Pușcariu să elaboreze fiecare câte un proiect de statut. Pe baza acestor trei statute s-a realizat unul pe care însuși Șaguna l-a trimis guvernatorului spre sancționare. Rolul acestei «asociații» este arătat foarte clar în articolul II al «Statutelor» în care a fixat ca scop: «Înaintarea literaturii române și a culturii poporului român în deosebitele ramuri de studiu, elaborarea de opuri prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și arte și alte asemenea»⁷⁴.

După ce primi răspuns favorabil, Șaguna convocă la Sibiu în 9/21 martie, 1861, pe cei 171, care au semnat memoriul în 10 mai 1860 în scopul studierii și aprobării respectivelor statute. După aprobarea acestora și de către autoritatea de stat, această societate a fost inaugurată la 23 octombrie/4 noiembrie 1861. Ca președinte a acesteia a fost ales Andrei Șaguna, vicepreședinte Timotei Cipariu și Gheorghe Barițiu, ca secretar pe o durată de trei ani⁷⁵.

În calitate de președinte Șaguna a condus trei adunări generale și anume: cea de la Sibiu (1861); Brașov (1862); Alba Iulia (1866)⁷⁶.

În discursul ținut cu ocazia inaugurării ei, între altele spunea: «Asociațiunea are o problemă pe cit se poate de nobilă, frumoasă și unică în felul său... în în-

70. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 291.

71. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 329; Alexandru Ghiga, *op. cit.*, p. 80; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 292; Idem, *Andrei Șaguna și colaboratorii «Asociațiunii transilvănene» (1861—1922)*, București, Edit. Cartea românească S. A., p. 10; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 17.

72. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 294.

73. *Ibidem*, p. 294; Ioan Lupaș, *Istoria bisericească...*, p. 219.

74. Acad. Constantin Dalcoviciu, Ștefan Pascu ș.a., *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, ed. II-a, București, 1965, p. 475.

75. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 296 și 298.

76. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 329; Alexandru Ghiga, *op. cit.*, p. 80; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 298 și 299.

treaga națiune din toate părțile... pe atât de serioasă și grea pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă»⁷⁷. La cuvîntarea sa a răspuns Timotei Cipariu prin clasicul său discurs despre «importanța limbii naționale»⁷⁸. La următoarele adunări generale: Blaj (1863) Hațeg (1864) și Abrud (1865), Șaguna n-a putut participa fiind reținut de unele probleme de ordin politic, bisericesc și școlar, iar acestea au fost conduse cu succes de Timotei Cipariu⁷⁹. De remarcat că din fondurile acestei «Asociații» erau ajutați elevii, studenții și meseriașii săraci. Ultima adunare condusă de Șaguna a fost cea din Alba Iulia din 28/29 august 1866⁸⁰. În cuvîntul de deschidere arată motivele pentru care a fost obligat să absenteze de la cele trei adunări precedente, adresînd cu această ocazie lui Cipariu, mulțumiri pentru deosebita iscusință cu care le-a condus.

Începînd din 1864, situația politică a românilor s-a înrăutățit⁸¹. Între altele s-a dezlănțuit o campanie ziaristică prin «Gazeta Transilvaniei» împotriva lui Șaguna. Astfel la adunarea generală care s-a ținut la Cluj, în august 1867, locul lui Șaguna a fost luat de baronul Vasile Pop, iar Timotei Cipariu a fost înlocuit cu I. Hania, directorul Seminarului din Sibiu⁸². Cea mai reușită dintre adunările «Astrei» de sub președenția lui Șaguna a fost cea de la Brașov din iulie 1862. În discursul său introductiv accentuează importanța culturii și limbii naționale pentru poporul român spunînd că: «nimic mai mult și mai puțin nu dorește decît aceea ca să rămînă în viața sa națională, adecă în veața limbii sale»⁸³, iar într-un viitor apropiat «națiunea română va fi regenerată și întinerită în puterile sale intelectuale, industriale și materiale pentru că națiunea este setoasă după cultură și luminare»⁸⁴. Această «Asociație», și-a continuat cu rodnicie activitatea și după ce conducerea ei a trecut în alte mîini»⁸⁵.

V. Rezultatele activității mitropolitului Andrei Șaguna

Clerul și credincioșii ardeleni își manifestau de nenumărate ori mulțumirea și recunoștința, față de ierarhul lor, încă din timpul vieții sale. Aceste manifestări au continuat și după moartea sa, ca drept recunoștință pentru meritele și eforturile sale depuse în scopul prosperării bisericii și școlii⁸⁶. Lasă în urma sa, un Seminar teologic și o școală normală (curs pedagogic), bine înzestrate și organizate. Apoi liceul din Brașov și gimnaziul din Brad, întemeiate tot cu concursul său, pe care le-a sprijinit nu numai materialmente, ci și din punct de vedere material.⁸⁷ Lasă apoi, școli capitale cu trei și patru clase, mai mult de 800 de școli primare confessionale, numeroase «fundațiuni» școlare și opere de cultură, săli de clasă cu mobilier, rechizite și material didactic, programă analitică, o școală de «repetiție» cu o durată de doi ani, cursuri de adulți pentru serile de iarnă și manuale școlare, deci, o școală primară destul de bine organizată⁸⁸.

Mai mult, el se îngrijea de tinerii români ce studiau la gimnaziile străine dîndu-le burse din fondurile întemeiate de el. În scopul culturalizării maselor, înfiin-

77. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 296.

78. *Ibidem*, p. 297.

79. *Ibidem*, p. 303.

80. *Ibidem*, p. 303.

81. *Ibidem*, p. 304.

82. *Ibidem*, p. 305.

83. *Ibidem*, p. 300.

84. *Ibidem*, p. 301.

85. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 867.

86. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna...*, p. 338.

87. *Ibidem*, p. 340; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 366; Gh. Tulbure, *Școala sîtească din Ardeal...*, p. 73; Idem, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 129-130.

88. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și metropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 340; Gh. Tulbure, *Școala sîtească din Ardeal...*, p. 73-74; Idem, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 130.

țază în 1850, o tipografie care a înzestrat Biserica și școala cu cărțile de trebuință. Și-a adus apoi, o însemnată contribuție la înființarea «Asociației transilvane pentru cultura și literatura poporului român» (ASTRA), în 1861, fiind președinte al ei vreo șase ani. Întreaga sa activitate pe tărîm școlar o îmbină cu rostul culturii poporului român într-o unitate ce le contopește pe amîndouă⁸⁹.

La moartea sa «lăsa o Biserică bine organizată, înzestrată cu cele mai de seamă instituții care... aveau... să-i asigure o bună dezvoltare și în viitor»⁹⁰. Datorită meritelor sale, mitropolitul Șaguna a fost ales membru al mai multor societăți literare și științifice printre care amintim: membru și președinte (de două ori) al «Asociației transilvane pentru cultura și literatura poporului român» și al «Muzeului național» din Cluj; membru de onoare al «Societății pentru științele naturale»; membru de onoare al «Societății pentru cunoașterea țării transilvane» etc.⁹¹.

VI. Considerații finale

Dacă facem o retrospectivă asupra vieții marelui mitropolit Andrei Șaguna, observăm că din anul 1846 pînă în 1873, a știut să țină în mîini cu dibăcie cîrma destinului națiunii române transilvane în marea viltoare a evenimentelor istorice din perioada considerată. El a știut să depășească cu tact diplomatic unele situații politice, să ia măsurile ce se impuneau și să inaugureze în decursul, păstoririi sale o adevărată «epocă de aur», în istoria neamului nostru. Putem spune pe drept cuvînt că «merită titlul unui bărbat le școală căci mare și rodnică i-a fost activitatea în direcția organizării învățămîntului de... toate gradele»⁹².

Toate sinoadele și congresele bisericești aveau ca punct principal de discuție probleme bisericești, naționale și școlare.

Toate pastoralele adresate clerului și poporului sint străbătute de fiorul bărbăției «care avea să-și urnească neamul din toate robiile... ca să-i deschidă porțile luminii» și să dea libertate unor «năzuinți încătușate»⁹³.

Cu toate greutățile întîmpinate, învățămîntul românesc din Transilvania a cunoscut un progres destul de mare în acest veac al XIX-lea. Școlile începeau să împînzească majoritatea satelor, să dispună de manuale și programe școlare, precum și de învățători bine pregătiți. Importanța lor, în acele timpuri, este de netăgăduit. Școala a fost singurul loc unde s-a putut păstra conștiința națională mai curată, mai vie, aici am putut cunoaște mai clar adevărul cu privire la trecutul nostru, aici a putut fi păzită și apărută mai bine «limba» și «legea românească», aici s-a putut adăposti în zile de restriște «sufletul prigunit al neamului»⁹⁴.

Mitropolitul Șaguna, fiind om de carte și-a formulat liniile de bază, a acestui program de promovare a învățămîntului românesc prin acțiunea de sporire a numărului școlilor, de tipărire a manualelor școlare, de asigurare a condițiilor pentru funcționarea în mod normal a diferitelor școli, de pregătire a cadrelor didactice, precum și de asigurare a retribuției corespunzătoare pentru aceștia.

⁸⁹. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. 131.

⁹⁰. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna...*, p. 840.

⁹¹. Nicolae Popea, *Archiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, p. 335–336.

⁹². Dr. Șpan Petru, *Școala lui Șaguna*, Sibiu, 1909, p. 21.

⁹³. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna...*, p. VII.

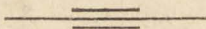
⁹⁴. *Ibidem*, p. 31.

Toate eforturile Bisericii pentru susținerea învățămîntului primar s-au concretizat în susținerea școlilor confesionale pe cont propriu, în înzestrarea lor cu material didactic necesar, cu încălzit și luminat.

Biserica și-a impus în această perioadă existența ca instituție organizată pentru românii de aici și tot ea a fost aceea care a vegheat mereu la întărirea conștiinței naționale fie direct, fie indirect, prin școlile ce i-au aparținut. Prin **activitatea sa mitropolitul Andrei Țaguna**, s-a impus cu strălucire pe arenă istoriei poporului român din Transilvania, nu numai ca personalitate bisericească, ci și ca un om ce s-a identificat cu idealurile poporului nostru, avînd să înregistreze pe filele istoriei, o perioadă de renaștere culturală.

Făcînd o comparație a învățămîntului din trecut și cel de azi, putem observa saltul important realizat de structura învățămîntului românesc. Noile condiții sociale au dus la **perfecționarea metodelor folosite în domeniul învățămîntului**, creîndu-se un cadru optim desfășurării învățămîntului în cele mai bune condiții, toate acestea fiind opera Statului nostru socialist.

Doctorand ALEXANDRU GAINA

COMEMORĂRI

CONSTANTIN BRÂNCUȘI La centenarul nașterii sale

„Sculpturile mele sînt eu. Ele vor spune
gîndurile și sentimentele mele“.

Biserica Ortodoxă Română a binecuvîntat totdeauna geniile țării și operele lor. Ea însăși a îmbogățit patrimoniul național cultural-artistic cu contribuții capitale.

Istoriografia a remarcat faptul că din antichitate și pînă astăzi, poporul român a participat la civilizația și cultura europeană (și prin ea la cea universală), prin legături cu celelalte popoare și specific caracteristic.

Deși, numeric, nu a făcut parte dintre popoarele mari și, deși, cu o viață istorică foarte zbuciumată, chiar vitregă, poporul român a dat personalități dintre cele mai de seamă, care s-au impus în epocă și în veacuri, și a înzestrat patrimoniul universal cu creații dintre cele mai de valoare, «contribuția lui la știința, tehnica, literatura și arta omenirii, contribuție care este, în ultima analiză, justificarea existenței unui popor. Avem ce înfățișa celorlalte popoare, ne putem mîndri cu aportul nostru»¹.

O personalitate și o contribuție de acest fel, de mîndrie națională, este Constantin Brâncuși. El reprezintă, total și desăvîrșit, poporul român, «os din oasele lui, suflet din sufletul lui»; opera lui este *coloana infinită* a geniului creator al poporului, luceafăr în Carul mare al constelației spirituale a țării și a lumii.

U.N.E.S.C.O., patronează cu prestigioasa-i autoritate universală sărbătorirea centenarului nașterii marelui român Constantin Brâncuși. Iar Republica Socialistă Română a proclamat anul 1976 *anul jubiliar Brâncuși*.

Pentru a înțelege substanța și valoarea națională și universală a operei lui Constantin Brâncuși este nevoie de cunoașterea citorva date biografice hotărîtoare — între care locul nașterii și copilăria. Cum a și indicat el însuși, precizînd că «arta e o parte a vieții; iar înțelegerea artei este egală cu înțelegerea vieții»². Cu altă mai mult, cum viața, începînd chiar din anii copilăriei, a fost «un șir de miracole» — cum singur a definit-o.

A văzut lumina zilei la 19 februarie/2 martie 1876 — cu un an înainte de a suna goarna independenței politice și de stat a României —, în cătunul Hobița, comuna Peștișani, plaiul Vilcan, plasa Tismana, districtul Gorj, al șaselea copil (din șapte)³ al țaranului moșnean Nicolae C. Brâncuși și al Mariei Diaconescu (din neam de diaconi). Răstrăbunicul dinspre tată, Ion Brâncuși, a fost meșter lemnar și unul

1. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Prefată, Editura științifică, București, 1974, p. 7—8.

2. Petre Neagoe, *Sfîntul din Montparnasse*, «Transilvania», nr. 2/1976, p. 22.

3. Ceilalți copii s-au numit: Dumitru, Ion, Vasile, Gheorghe, Grigore, și după el, sora Frâsina.

din ctitorii și meșterii ostenitori ai bisericii de lemn din Hobița, din vecinătatea casei părintești⁴.

Hobița, cu Peștișani și megieșele Borošteni, Bilta, Runcu, Dobrița..., sate de la tâlpile munților Vilcanului, sint așezări străvechi, cu tradiții și legende dace, prelungite prin veacuri. Sint locuri istorice și de pitoresc național. La 7 kilometri de Peștișani este Tismana Sfintului Nicodim. Și ceva mai colo, Cloșanii lui Tudor Vladimirescu. Bistrița Gorjului trece repede, pe albia de piatră, prin Hobița și Peștișani.

Aici, în țara de stincă și de codrii, cu orizont istoric și mitologic, a copilărit Constantin Brâncuși.

Casa părintească — o casă de lemn, de tip vechi — era în vecinătatea bisericii, tot de lemn, ridicată de străbunicul meșter lemnar și crucier (făcător de cruci și stâlpi pentru morminte). Lângă biserica — cimitirul. «Băiatul avea privesște drept asupra bătrinei biserici de lemn, cu pâlmarul frumos crestat și sprijinit pe stâlpi ce evocă obârșia viitoarei *Coloane infinite*. Jur împrejurul bisericii era cimitirul satului, cu troițe și cruci înflorite»⁵.

Este un amănunt biografic esențial pentru fondul spiritual-religios, ancestral și tradițional, al personalității sculptorului și al creației sale.

Fenomenul s-a repetat mai evident cu un alt copil, scoică cu mărgăritar, dintr-un sat din altă parte a țării, care, la fel, a copilărit sub streșina unei biserici cu cimitir lângă ea, și care a ajuns cel mai creștin scriitor român: Părintele Gala Galaction. «Biserica din copilărie, arăta el, era lângă conacul moșiei (conacul în care se născuse n.n.)...

Biserica aceasta din copilărie este stilul sfânt de care se leagă tot ce am visat și am clădit mai târziu»⁶.

Biserica din Hobița, pe care o vedea în fiecare zi copilul Costache Brâncuși, este de lemn (mai era în altă parte a satului încă o biserică, tot de lemn, poate mai veche). Bisericile de felul acesta, de lemn, sătești, se făceau de meșteri lemnari din popor (cum a fost și lemnarul Ion Brâncuși, străbunicul sculptorului), desigur după un model arhitectonic canonic ortodox și tradițional românesc, la care, însă, adăugau elemente locale, accesorii de artă populară locală, ca la case. Biserica fiind Casa Domnului, stăruiau să fie cât mai frumoasă; cea mai frumoasă și mai înzestrată casă. Concentrau asupra ei toată devoțiunea religioasă, toată grija și toată priceperea artistică — geniul colectiv popular. Au realizat adevărate capodopere de artă populară românească. Femeile ornau bisericile de felul acesta și în interior cu lucruri casnice de artă populară — covoare, ștergere, broderii..., ca în casele lor. În felul acesta, sub raport artistic, au prefăcut Casa Domnului în casa omului — după cum casele lor, prin icoane, candelă, cruci și aceleași lucruri de artă populară amintesc de Casa Domnului⁷.

Copilul Costache Brâncuși vedea la biserica de lemn o streășină mare cu pridvor (tîrnat), cu stâlpi ciopliti în forme. Cînd mama îl ducea la biserică⁸, vedea că stîlpii balconului, grinzile și lemnăria erau cioplite, tăiate și sculptate cu diverse linii și figuri. Vedea la casa părintească și la casele sătenilor astfel de grinzi și stâlpi lucrați⁹.

În casa părintească vedea o masă rotundă de lemn, joasă, cu trei picioare, și scaune mici, tot de lemn. Se adunau, toți ai casei, părinți și copii, seara, la cină, după munca zilei, toți flămînzi. Pentru aceasta, de bună seamă, s-a gîndit să nu-

4. V. G. Paleolog, *Tineretea lui Brâncuși*, Editura tineretului, București, 1967, p. 19, 211.

5. Barbu Brezianu, *Inceputurile lui Brâncuși*, «Secolul XX», nr. 3, 1964, p. 146.

6. Gala Galaction, *Biserica din copilărie*, «România», an. I, nr. 240, 31 ianuarie 1939, p. 3.

7. Pentru acest caracter apropiat, sufletesc, casnic, scriitorul preot I. Agărbiceanu a preferat bisericile sătești românești catedralelor romano-catolice. «În bisericuțele noastre de lemn, în stil bizantin, oricît de vechi, îmi pare că pot respira mai ușor decît în grelele arhitecturi de piatră ale catedralelor din apus. Interiorul bisericuțelor noastre îl simți mai senin și nu e plin de pacea grea, toropitoare, a marilor domuri, ci de una odihnitoare. Ești în Casa Domnului și totuși parec ești și în casa ta: la vatra ta» (Ion Agărbiceanu, *Meditații — Fața de lumină a creștinismului*, «Cultura creștină», XXI, nr. 4—6, aprilie—iunie, 1941, p. 221).

8. În 1930—1940, un Vasile Brâncuși era preot în Peștișani.

9. Biserica cu pridvor și stâlpi și casa părintească reproduce în fotografiile de V. G. Paleolog, *op. cit.*, fig. 3—4; și Barbu Brezianu, *Opera lui Constantin Brâncuși în România*, Editura Academiei R. S. România, București, 1974.

mească *Masa rotundă* din Tg. Jiu, *Masa flămânzilor*. S-a dovedit că felul acesta de masă, rotundă, de lemn, cu trei picioare, s-a moștenit de la daci. O masă de felul acesta, rotundă, dar de piatră (ca o piatră de moară) a văzut și în altarul bisericii, la care preotul făcea Proskomidia. Mai târziu, versat în problemele cultului, va numi Masa rotundă, pe care a făcut-o din piatră, *Masa Cincei cea de taină*, referindu-se la Sfânta Euharistie.

În casa părinților a mai văzut o sobă cu vatră, cu lanț și cu ceanul agățat de el. Erau acestea în toate casele sătenilor.

În cimitirul de lângă biserică vedea troițe, stilpi și cruci la morminte, făcute din trunchiuri de copaci, ciopliți în forme și cu tăieturi de sculptură populară. Existau în sate anume meșteri cruceri care ciopleau și sculptau stilpii și crucile pentru morminte cu o știință și cu o artă specifică. Le-a primit cu atenție. A reținut evlavlia și rigorismul etic ale meșterilor cruceri. A condamnat și el pe crucerii care făceau cruci din lemne furate. Și a lăudat pe acei cruceri care făceau cruci numai din lemne plătite. Altfel este păcat¹⁰. A fost și el citva timp *meșter crucer*.

La pogorâanii și parastase vedea femei plingându-și morții, ingenucheate la morminte și rugându-se pentru ei. A văzut-o și pe mamă-sa în felul acesta, în 1886, la mormântul lui tată-său, sfârșit prematur, la 51 de ani, pe cînd el avea doar zece ani.

I-au rămas scumpe amintiri ale biserica și cimitirul, cu toate ale lor, care i-au străjuit leagănul și copilăria. Bisericii i-a purtat de grijă de la Paris. În 1922 a trimis fratelui său Dimitrie 6000 de lei pentru biserică¹¹.

Vedea, la orizont, stînci și pădure — piatră și lemn. Le-a îndrăgit deopotrivă. Le socotea — ca și poporul — cu viață în ele, intruchipare de ființe, personaje de basme. În lunile de vară, păzea citeva oițe. Avea cu el briceag, ca orice copil de la sat. Și-a făcut un fluier. Auzea păsările cîntînd și le imita trîlurile. Toată viața a păstrat fluierul și a cîntat cîntecele poporului. Părinții îl sculau din zorii zilei, ca să se ducă cu oile în răcoarea dimineții. Auzea trîmbețele cocoșilor cîntăreți. Mai târziu și-a amintit de ei și le-a prefigurat imaginea și cucurigul lor în lemn, piatră și bronz. I-a numit «Vestitorii zorilor».

Vedea cum păsările pădurii și ale cîmpului zboară, plutind lin sau repezi ca săgeata, drept în sus, în înălțimile cerului. De la părinți, de la bunici, de la bătrînii satului a auzit basme cu Pasărea măiastră, cu Pasărea care nu doarme și alte personaje din mitologia și folclorul popular. Și-a amintit și de ele, intruchipîndu-le în lemn, piatră, bronz, marmură¹².

În albia pietroasă a Bistritei vedea bolovani rotunjiți și lustruiți de undele repezi și cristaline. Aveau forme de ouă, de capete de copil... La o vizită, de mai târziu, în satul natal, privind apele Bistritei spălînd fără odihnă bolovanii de piatră și sculptîndu-i, sculptorul a exclamat: «Cît aș voi ca operele mele să fie șlefuite de frecarea apelor! Ce forță magică are natura!»¹³.

Aude, cunoaște și trăiește, în acești ani, mitologia populară, ancestrală și tradițională, «satul metafizic», cum l-a numit Lucian Blaga, l-a trăit, l-a cunoscut și l-a însumat și el, în copilăria sa rurală. «Vedeam satul așezat inadins în jurul bisericii și a cimitirului, explica el la Academia Română, adică în jurul lui Dumnezeu și al morților... Localizam pe Dumnezeu în spațiul ritual de după iconostas. Satul era astfel situat în centrul existenței și se prelungea prin geografia sa de-a dreptul în mitologie și în metafizică»¹⁴.

C. Brăncuși a acordat o importanță primordială copilăriei sale, așa cum a fost el, precum și copilăriei în general, vîrsta decisivă de murgere al omului de mai

10. Ion Pogorilovschi, *Lecția timpurie a sculpturilor funerare*, «Transilvania», nr. 2/1976, p. 18—19.

11. Barbu Brezianu, *Brăncuși inedit*. Din corespondența artistului. «Arta plastică», nr. 1/1965, p. 28, 29, nota 23.

12. Petre Pandrea, *Brăncuși*. Amintiri și exegeze. Editura Meridiane, București, 1966, p. 136; Athena T. Spear, *Păsările lui Brăncuși*, Ediție revăzută și adăugită. Prezenta și traducere de Ana Olos, Editura Meridiane, București, 1976.

13. Romulus Diaconescu, *Hobița: Un sat pentru eternitate*, «Tribuna», an. XX, nr. 9 (1001), 26 februarie 1976, p. 9.

14. Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*. Discurs de recepție la Academia Română, 1937, p. 5—6.

lirziu. I-a adus elogiul geniului său în seria de *Capete de copil*. A formulat aforismul personal: «Cînd nu mai sîntem copii, am murit de mult».

Cele ce vedea și auzea — această lume reală, de istoric și geografie românească, dar și metafizică, mitologică și folclorică, nu mai puțin națională — s-au imprimat în pasta receptivă a ființei copilului, s-au sedimentat și au pus bazele personalității artistului; le-a luat și le-a dus cu el, pe drumul greu și lung al vieții sale; și, cînd, departe de țară și de poporul său, a încercat să arăte, în lemn, în piatră, în marmură și în aur, cine este, cărui popor îi aparține și ce are de spus lumii din partea acestui popor vechi dintre Carpați-Dunăre și Marea Neagră, a luat din această comoară sufletească pe care o avea în el. Pentru acestea, opera de artă a copilului din Hobița Gorjului este esențial românească, deși a realizat-o sub cer străin.

Tinerețea i-a fost fără aceste priveriști și bucurii, la oraș — în cîteva orașe —, o tinerețe deosebit de vitregă, de copil orfan și sărac, pornit în lume să-și facă un rost oarecare.... A umblat din stăpîn în stăpîn. A fost copil de prăvălie (în Slatina), lucrător la o boiangerie (în Tg. Jiu), ospătar într-un birt și într-o bodegă (în Craiova), spălător de vase într-un local de noapte (în București)... «Munceam cîte opt-sprezece ore pe zi».

S-a desprins să muncească și a făcut regula de viață din muncă, oricît de incomodă, din muncă stăruitoare, tăcută, laborioasă... Munca, a declarat el, a fost adevărata mea școală. Greutățile m-au șlefuit, m-au făcut diamant... Recomanda, aforistic: «Crează ca un zeu, comandă ca un rege, muncește ca un sclav!».

Totodată, în acești ani (1888—1902) a urmat și a absolvit Școala de arte și meserii din Craiova și Școala națională de Arte Frumoase din București. S-au manifestat, în acești ani, și posibilitățile sale artistice. Din scîndurile unei lăzi a făcut o vioară, pe care auzind-o un client al localului unde lucra l-a ajutat să intre în Școala de arte și meserii. A sculptat și cîteva obiecte de artizanat (casete, rame...), precum și lucrări pentru examene și concursuri, remarcate și distinse cu 11 mențiuni, 3 medalii de bronz, o medalie de argint.

Deprins cu biserica și avînd voce bună, în anii de elev la Craiova și de student la București, a cîntat, corist, în corul bisericii Madona Dudu (în Craiova), în corul bisericii Mavrogheni și în corul Carmen (în București). A lăsat bune impresii și amintiri la biserica Madona Dudu, care i-a dat o bursă în anii de școală la București și a continuat să-l ajute și la Paris. I-a rîndul lui, are toată admirația pentru compozitorul și dirijorul D. G. Kiriac, fondatorul Societății și al corului Carmen. A făcut și a dăruit Societății Carmen o statuie, cu o femeie care simboliza muzica, iar la picioarele ei un grup de țărani cîntînd din vioară. Poate s-a avut în vedere pe sine însăși, căci totdeauna a avut cu el vioara și-i plăcea să cînte din vioară.

În 1902 a absolvit, cu succes, Școala națională de Bele Arte din București. După militarie, solicită o bursă pentru studii în Italia. Nu i se dă. Se hotărăște și pleacă în Franța, la Paris. A mers mai mult pe jos, prin Austria, Germania, Elveția, cu popasuri prin diferite orașe, lucrînd diverse munci, de la hamal la infirmier. «Mergeam cîntînd!... Aveam încredere în viață! Simțeam bucuria de-a trăi!. De cîte ori mă aflam în impas, se întimpla cîte ceva neașteptat care mă scăpa din încurcatură. Știam că ceea ce trebuia să se întimplă, se va întimpla». În Elveția apucîndu-l o ploaie rece, s-a îmbolnăvit. În spitalul în care a stat, a sculptat și a lăsat o *Cruce (Crucifix)*¹⁵.

În 1904 este la Paris. A dus-o foarte greu. «Uneori mă țineam de ziduri să nu cad. De foame. De boală»... A lucrat ca «plonjeur» (spălător de vase) într-o tavernă. Se pare că proprietarul era un om cumsecade. I-a făcut un bust, — prima lui operă în Paris (face portrete-bust unui ospătar, pe semne tovarăș de lucru, unui portar). Întră cîntăreț la biserica ortodoxă română din Paris de pe stada Jean de Beauvais nr. 9. Preot era arhimandritul Chesarie Ștefano (1902—1914). Cînta și citea la stradă în stîhar (se vede că a fost hirotosit ipodiacon)¹⁶. S-a fotografiat în odăjdii, probabil amintindu-și de dorința mamei saie de a-l face preot. A trimis fotografia unui

15. Petru Comărnescu, *Brâncuși*, mit și metamorfoză în sculptura contemporană, Editura Meridiane, București, 1972, cap. Drumul la Paris, p. 103—110.

16. Curios, că, deși toți biografuli lui C. Brâncuși menționează acest amănunt, arhiereul Dr. Vîlamin Poictan, fost și el superior la Biserica ortodoxă română din Paris, în cărțile ce

prieten din Craiova. A scris pe ea: «Amintiri din vremuri grele»¹⁷. Un student român din Banat, întâlnindu-l la biserică și auzindu-l cum citește și cîntă în stihar, l-a întrebat dacă este teolog, la care sculptorul a răspuns: Nu, dar și acasă, în sat la noi, cîntam în strană, la slujbe, fără a fi «țircovnic», cum îmi zic uneori aici malițioșii. I-am răspuns: Dar și eu i-am ajutat preotului în sat la mine, în Banat... Mi-a păstrat încredere amicală, prețuind ținuta mea serioasă și liniștită, potrivită cu blîndețea și cu sobrietatea care ținea de esența firii lui de om sincer, foarte corect, atent și cordial în toate manifestările și atitudinile sale, vădînd toate o personalitate originală, adîncă, independentă, fără nici un fel de ostentație ori de ciudățenie»¹⁸. Desigur că a cîntat și în corul bisericii dirijat (6 din 1907) de Gh. Cucu, apoi de Ion Chirescu.

Locuia și avea atelierul la mansarda unei case din Place Dauphine, 16. Vedea de sus catedrala Notre Dame; o privea prin geamul atelierului, cum în Hobîța se uitase din balconul casei părintești la biserică de lemn. «Îmi hrăneam sufletul și pe mine, cu ea».

Primește ajutoare din țară și, după un an, se înscrie și asistă la lecții la Școala franceză de arte frumoase. Muncеște mult, Vizitează muzee, face portrete, participă, cu lucrări, la Saloanele Societății naționale franceze de arte frumoase. Este remarcat și ajunge în atelierul celebrului sculptor Auguste Rodin. N-a rămas, însă, mult la el. A plecat, declarînd situația observată în pădurile de la Hobîța: «La umbra pomilor mari, nu crește nimic... L-am supărat, dar trebuie să-mi caut calea mea»¹⁹.

Nu era mulțumit de ceea ce făcuse și, îndeosebi, de cum le făcuse, pînă atunci. Mai mult se luase după alții, imitase. S-a hotărît să fie el; cit mai mult și mai autentic el: sculptorul român Constantin Brâncuși, creator de artă românească. A început «drumul Damascului», cum l-a numit; drumul regășirii pe sine însuși; drumul întoarcerii acasă, la Hobîța, întoarcerii la copilărie. Le avea în el.

Și ca să fie cît mai total și mai autentic el, român, și creația sa, artă românească, s-a întors, sufletește, intelectual și ca viață, în țara sa de baștină, în România, la Hobîța Gorjului. În cele două ateliere ce le-a avut, cel din Rue Montparnasse și cel din Impasse Ronsin, a adus pietre și lemne. Locuința a făcut-o casă țărănească românească (ca în Hobîța copilăriei): cu masă rotundă joasă și scăunele, sobă cu vatră, lanț și cean pentru mămăligă, icoane și Biblia. Citea des în ea — adeverește o ucenică româncă²⁰. O poartă de lemn, cu înflorituri de artă populară românească. Îi plăcea să stea pe pragul ei, cum arată o fotografie. Cînta din fluier și din vioară cîntece populare românești; deseori cînta cîntări bisericești²¹.

Astfel a trăit toată viața. I se spunea «țăran și filozof». Ucenica româncă, talentată sculptoriță și ea, vedea în Constantin Brâncuși, cu felul său de-a fi și de viață, un dac de altădată — un dac redivivus. «Urmărindu-i viața și opera lui Brâncuși, a relatat ea, eu citesc istoria poporului nostru din străvechile ei începuturi, căci Brâncuși venea din munții Gorjului, din acea împărăție alpestră a dacilor și barba sa de sfînt²² îl evoca pe Zamolxis, iar modul său de a se comporta îmi amintea de asaltul dacilor cînd mergeau la luptă. Opera sa izvorăște din acea artă străveche românească, din cumînțenia și înțelepciunea acestui popor»²³.

Și a început să fie... dac...

Propunîndu-i-se din țară, în condiții avantajoase, să facă o statuie lui Spiru Haret, el s-a gîndit, ca mai potrivit și mai românesc, să ridice, într-o piață a Bucu-

le-a scris despre această Biserică (*L'Eglise Orthodoxe Roumaine de Paris, 1937*; *Biserica Ortodoxă Română din Paris, 1941*) nu-l pomeneste pe sculptorul român nici între cîntăreți, nici între citeți, nici între paraclisieri, nici între portari (concierges)!

17. Barbu Brezianu, *Brâncuși inedit*, loc. cit., p. 47, nota explicativă nr. 7.

18. Petru Comărnescu, *op. cit.*, p. 113.

19. V. G. Paleolog, *op. cit.*, p. 114.

20. Mihai Drișcu, *Retrospective: Milița Petrașcu*, «Arta», an. XVIII, nr. 2/1971, p. 26.

21. V. G. Paleolog, *op. cit.*, p. 134.

22. L-a numit «sfînt» (*Sfîntul din Montparnasse*) și un biograf conațional și prieten: Peter Neagoe, scriitor american din emigranții români.

23. C. Bivolaru, *Brâncuși în evocarea Miliței Petrașcu*, «Lucafăru», an. XIX, nr. 1—2 (714—715), 10 ianuarie 1976, p. 6; Cf. Petru Vintilă, *Milița*, Editura tineretului, București, 1972, p. 28.

reștilor, o fîntină, cum fac românii, din moși-strămoși, pentru pomenirea ființelor scumpe. Explica: «Spiru Haret fusese un izvor de apă vie pentru țărâtime și luminătorii ei, învățătorii». A făcut macheta unei fîntini-monument. A scris pe ea: «Fîntina lui Haret» și invitația: «Veniiți și vă adăpați la izvoarele vieții, voi cei însetați de cultură!» Dar, ministrului culturii (!), G. M. Morțun, i s-a părut ideea prea rurală, o fîntină în Capitala țării!, și n-a fost de acord. A rămas numai în machetă *Fîntina lui Haret*.

Oferindu-i-se cinstea să modeleze un portret marelui scriitor francez Anatole France, n-a acceptat el! A motivat: «Nu pot să fac bustul nimănui, pentru că nu pot să-i dau acel ceva care l-ar face asemănător cu subiectul: viața».

A primit să facă statuia funerară unui român (Constantin Stănescu din Buzău), lăsându-i-se libertatea creației. A făcut *Rugăciunea*, cu toate cele ce semnifică ea pentru poporul român și pentru sculptor.

Avea despre artă o concepție etică-religioasă. Spunea că «arta e o taină, este o credință. Trebuie să ne distrugem pe noi, să ne scuturăm de toată obrăznicia omească. Numai astfel izbutim să descoperim frumosul»²⁴. La observația unui interlocutor că ceea ce spune pare atît de religios, a precizat: «Dar creația (creația de artă n.n.) nu poate să nu fiină seama de experiența religioasă. Nu încerc să reproduc ceea ce se vede; încerc să evidențiez ceea ce nu se poate vedea».

Profesa arta cu seriozitate, conștiința și emoțiile unui sacerdoțiu, totdeauna cu o riguroasă etică personală — după pilda *mesterilor cruceri*. «Arta este echitate. Frumusețea este echitatea absolută» — arăta el. În atelierul său era liniște, tăcere și ordine ca într-o biserică. «Pare să fie, a remarcat un bun cunoscător, simultan un templu și un laborator al artei; locul unei confruntări între ordinea trasată de om și haosul naturii». Porunca din *Decalog*: «Să nu minți!» o aplica și în creația artistică. «Să nu minți nici în artă!»²⁵.

Religioasă și românească era și dragostea lui față de materialul artei: lemnul și piatra. Provenea din cultul poporului român pentru pomi. «Romînu-i frate cu codru — cu pădurea». Pădurea care ne-a adăpostit, ne-a ajutat să trăim și să ne apărăm»²⁶. Atît de unit și de legat este poporul român cu pădurea, că tăietorii de pădure își făceau semnul crucii și cereau iertare copacilor pe care îi doborău²⁷. Sculptorul tăia lemnul cu securea și ciopea piatra cu dalta, cu multă grijă, ca să le doară cit mai puțin. Atît de concentrat și de absorbit era în procesul creației, că nu simțea loviturile dureroase de ciocan pe degete și țandările de piatră. Cînd termina sau întrerupea lucru, vedea miinele singerînde.

În felul acesta, prin muncă stăruitoare de titan, prin căutări în sufletul neamului și în esențe, printr-o viață de sfinț, și-a ridicat, ca un alt legendar Meșter Manole, catedrala măreață a operei sale — a doua Curte de Argeș, cu temeliiile în România și turlele sub cerul universului.

Opera întregă a lui Constantin Brâncuși numără 720 de lucrări — din care peste două sute de sculptură propriu-zisă, celelalte desene și portrete grafice.

L-a preocupat chinul tainei genezei omului, a lumii, a vieții... Și, ca într-o cosmologie plastică, a făcut începutul lumii și a vieții reprezentat prin *Ou, Noul născut, Primii pași, Primul țipăt, Adam și Eva, Cumințenia pămîntului* (atît de înrudită cu *Gînditorul* neolitic de la Hamangiu), *Vrăjitoarea*, seria de *Copii*, apoi *Rugăciunea, Sărutul, Pasărea Măiastră și Coloana lără de sfîrșit*, ca tot ațitea etape ale evoluției biologice-spirituale a omului, a omenirii, a poporului român.

Ne oprim asupra a 3 capodopere brâncușene: *Rugăciunea, Pasărea Măiastră și Coloana înfîntă*, ele fiind coloanele centrale ale geniului creator al lui Constantin Brâncuși, ale operei lui românești și universale.

Rugăciunea face parte dintr-un moment funerar, cu un bust al defunctului (Constantin Stănescu) executat tot de el. Le-a făcut în 1907, recomandat soției Stănescu de Dr. D. Gerota, profesorul de la Școala de Arte Frumoase din București (fiu de preot), care l-a ajutat mult pe elevul său în care a întrevăzut posibilități artistice rare.

24. Barbu Brezianu, Centenar Brâncuși. *Fragment dintr-o biografie neromanțată*, «Transilvania», nr. 2/1976, p. 11.

25. Mihai Drișcu, *Retrospective: Mihaela Petrașcu*, loc. cit.

26. Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Ceres, București, 1975, p. 81.

27. *Idem*: Dialog televizat.

În conceperea și executarea comenzii, sculptorul a satisfăcut și pretențiile familiei, prin bustul în bronz al adormitului în Domnul, și vederile sale, adăugându-i *Rugăciunea*, reprezentată printr-o femeie îngenuncheată la mormint, cu fața spre statuie care înfățișa Crucea. Era prima lui operă de pe *drumul Damascului*; drumul descoperirii adevăratei lui arte și l-a început, creștinește și românește, cu rugăciune. Femeia care se roagă îl reprezintă și pe el care voia să fie sculptor român și creștin ortodox, după cum reprezenta pe țărâncile române, pe poporul românesc. Se văd acestea din felul cum a conceput și a executat *Rugăciunea*²⁸.

A trecut prin mai multe faze. Fotografia unei prime machete a *Rugăciunii* înfățișează o femeie învăluită în haine lungi, parcă monahale, prosternată, cu capul plecat aproape până la pământ și părul desfăcut căzut jos, acoperindu-i fața. Expri-ma o durere furtunoasă, patetică, disperată. A abandonat-o. Și-a amintit că femeile din *Hobița*, că *mamă-sa*, că femeile române nu se comportau astfel la mormintele celor scumpi. Ele se rugau, îngenuncheate la morminte. A făcut o femeie în acest fel: îngenuncheată la mormint și rugindu-se, în poziție de rugăciune, făcându-și cruce (inițial mina dreaptă era ridicată până la frunte, prima mișcare a crucii. Probabil din considerente de simetrie, a renunțat la ea, oprindu-se la ultima mișcare a minii, dusă la umărul stîng. Pentru a se vedea mai bine gestul, a rupt mina stîngă mai sus de cot. Degetele minii drepte sînt strinse pentru semnul crucii, în chip evident. Fața exprimă durere, dar o durere stăpînită, calmă, reculeasă... A lucrat-o după natură (s-a precizat cine i-a pozat), dar s-a îndepărtat mult de model. A alungit corpul și picioarele, într-o viziune ascetică. Se recunosc influențele artei religioase bizantine-românești, cu tendința ei de stilizare²⁹.

S-a opinat că *Rugăciunea* lui Constantin Brâncuși are și unele semnificații sociale românești directe, privind Răscoala țăranilor din 1907. «Întîia mare îndrăzneală a artei brâncușiene n-a putut fi străină de această cutremurare din adîncuri a lumii de plugari din care se înălțase și sculptorul. Imaginea de reculegere funerară pe «care a zămislit-o atunci Brâncuși — acel trunchi auster și anonim, și sfîlnic și tenace totuși, acea veghe în genunchi, neprăbușită și fermă, nu le pot închipui doar la mormîntul unui domn cvasinecunoscut din Buzău. Un Hristos cu 11.000 de trupuri fusese răstîgnit pe o cruce mare cît țara. De ce în *Rugăciunea* lui Brâncuși n-am deslușit întîiul monument al acestui martiraj?»³⁰.

A turnat *Rugăciunea* în două exemplare identice. Unul pentru cimitirul Dumbrava din Buzău, unde a și stat mulți ani. Astăzi se află în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România. A doua *Rugăciune* este în cimitirul Bellu.

Cu *Pasărea Măiastră* continuă linia artei românești. Dorind o operă reprezentativă pentru el și pentru poporul român, a apelat la copilărie și la folclor (la mitologia românească). A început seria *Păsărilor* sale, cea mai lungă și cea mai celebră serie de sculptură, unică în arta universală. Din 1910—1911, cînd a făcut prima sa *Măiastră* și cît timp a putut să țină ciocanul și dalta în mînă, pe Brâncuși l-a preocupat *Pasărea sa*, trecînd la zborul ei. I-a dat diverse nume: *Pasărea Măiastră*, *Măiastra Pasărea de aur*, *Păsărica*, *Păsăruica*, *Pasărea în văzduh*, *Pasărea în zbor...* A realizat peste 33 de *Păsări* de acestea (8 Măieste, 4 Păsări de aur, 19 Păsări în văzduh, 2 Păsări...), fiecare cu specificile ei, de la primele Păsări, cît mai aproape de imaginea concretă, pînă la formele aerodinamice din 1940, și în diverse materiale: lemn, gips, bronz (polisat și aurit), marmură (albă, cenușie, neagră, galbenă...). I se recunoaște că este primul sculptor care a introdus în artă compoziția serială în perspectiva de infinitate spre perfecțiune. Seriele brâncușiene nu sînt variații ale aceleiași teme, ci forme progresive pe o linie unidirecțională, pași înainte în direcția evolutivă spre desăvîrșire, spre esență, spre simbol și idee. «Rareori face un pas înapoi; aproape întotdeauna merge înainte, în general spre perfecțiunea formei și eliminarea detaliilor neesențiale»³¹.

28. Tot în acești ani, primind o comandă pentru un monument tombal la mormîntul a doi tineri căsătoriți care și-au curmat viața, sculptorul a recurs la folclorul românesc, făcînd *Sărutul*, care, apoi a fost reluat de artist în diverse variante și stilizat pînă la stilpii *Porții* de la Tîrgu Jiu.

29. Ceva asemănător a făcut și sculptorul Gh. Anghel (înruđit artistic cu Constantin Brâncuși), pentru mormîntul său de la Minăstirea Pasărea: O călugăriță citind rugăciuni.

30. Dan Hăulică, *Brâncuși*, vol. Colocviul Brâncuși (13—15 octombrie 1967), Editura Meridiane, București, 1968, p. 24—25.

31. Athena T. Spear, *Păsările lui Brâncuși...*, p. 104.

De aici perseverența de Sisif (a unui Sisif biruitor) al lui Brâncuși spre înălțimile perfecțiunii, căutînd originea, esența, idealitatea, eternul... «Nu lucrez păsări, ci zboruri — a declarat sculptorul. Atunci cînd vedeți un pește, nu vă gîndiți la solzii lui, ci gîndiți-vă la viteza mișcării lui, la corpul său strălucitor și plutitor, văzut în apă. Artă nu este o evadare din realitate, ci un zbor într-o realitate nouă, în singura realitate de aci înainte valabilă»³².

Intr-adevăr, *Măiestrele* lui Brâncuși sugerează și reprezintă zborul, zborul spre înălțimi infinite. În poezia ce i-a dedicat-o Lucian Blaga, poetul și filozoful satului românesc și al culturii, *Păsării Măiestre de aur*, din 1925, a numit-o *Pasăre Sfință*. Întreba :

*Pasăre ești ? Sau un clopot prin lume purtat ?
Făptură ți-am zice, potir fără toarte,
cîntec de aur rotind
peste spaîma noastră de enigme moarte.*

*Înălță-te fără sfîrșit,...
dar să nu ne descoperi niciodată ce vezi*³³.

Goloana fără sfîrșit (infinită) este un alt serial propriu brâncușian, axat pe linia ascendentă a aspirațiilor veșnice ale omului spre înălțimi, spre desăvîrșiri, biologice, sociale etice, metafizice... Și ea este inspirată din vechile tradiții românești — concepții, stîlpi de pridvor, stîlpi de morminte... Mai mult de cît celelalte opere ale sale, *Coloana fără sfîrșit* a fost declarată cea mai românească din operele lui Brâncuși — ca origine, ca semnificație, ca simbol (național și uman), ca realizare. O recunosc ca atare și străinii³⁴.

L-a preocupat îndelung pe sculptor. I-a dat și el o însemnătate deosebită. Cînd, în 1936, i s-a propus să ridice un monument în cinstea eroilor din primul război mondial, a înălțat, în Tirgu Jiu, o *Coloană infinită* de oțel, împreună cu *Poarta și Masa rotundă*.

Este un ansamblu de artă unic în lume, de excepțională valoare artistică și semnificație umană-etică, și națională-românească, și universală totodată.

A conceput și a realizat opera într-un ansamblu unitar: *Poarta-Masa-Coloana și Biserica* (biserica Sfinții Apostoli), așezate pe aceeași linie și cu semnificații în lanț, transmise de la una la alta, în direcția desăvîrșirii.

Poarta, masivă, din piatră albă, cu stîlpi patrați cu simbolul sculptate pe ei ce reprezintă iubirea și unirea umană, de familie, de neam, pentru care și a numit-o *Poarta iubirii și a unirii*.

Masa rotundă, de piatră, cu 12 scaune în jurul ei, tot de piatră, dispuse în grupe de cite trei. A fost numită de sculptor și de alții: *Masa dacă*, *Masa Cinei de taină*, *Masa apostolilor* (cele 12 scaune, sugerate, poate, de biserica Sfinților Apostoli), *Masa familiei*, *Masa Ilăminzilor*, *Masa omeniei și a pomenirii*, *Masa tăcerii*...

Coloana infinită, numită și *Coloana fără sfîrșit*, *Coloana pomenirii fără de sfîrșit* (avea în vedere pe eroi)... Este din fontă, are 15 elemente paralelipipedice și 30 metri înălțime.

32. Constantin Brâncuși a făcut și alte cîteva serii de sculpturi : *Peștele*, *Cocoșul cîntînd* («una din înfăptuirile magice ale operei brâncușiene»), *Domnișoara Pogany* (în unele variante ale ei s-au observat influențe ale iconografiei bizantino-românești).

33. Lucian Blaga, *Lauda somnului* — versuri. Colecția «Gîndirea», 1929, p. 20—21 ; retipărită în Lucian Blaga, *Poezii*. Ediție și prefață de George Ivașcu, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 109—110.

34. Sidney Geist, *Brâncuși*. Un studiu asupra sculpturii. În românește de Andrei Brezianu, Editura Meridiane, București, 1973, p. 152.

35. Sculptorul a dat o însemnătate specială Porții, ca element al vieții și al artei românești. A observat cîtă importanță și grijă artistică acordă țărani porții de la gospodăria lor, făcînd din ea un blazon al familiei. Porțile maramureșene sînt adevărate opere de artă populară. La poartă se primește nunta ; la poartă se primesc oaspeții, cu piinea și sarea bucuriei și a ospitalității.

Cînd a fost vorba să facă în satul său natal un monument în cinstea eroilor consăteni, a cerui să-i aducă un vagon de piatră să ridice o poartă.

Semnificația este evidentă — a acestei paraboli în piatră, fier și simboluri. Schematic ar fi aceasta: Prin *Poarta iubirii și a unirii*, la *Masa neamului*, a strămoșilor (masa dacă), a poporului;³⁶ la pomenirea fără sfârșit a celor ce s-au jertfit pentru apărarea țării, pentru libertatea și independența ei; și, prin înălțare infinită, la sfințenie, la mîntuire, la Dumnezeu — reprezentate prin biserică³⁷. În general, opera sculptorului român coordonate și apoteoze religioase (ortodoxe-românești). «*Pasărea* sa o vei găsi în strai de aur pe un perete de miază-noapte la Dintr-un lemn a lui Matei Basarab. *Coloana*, în stilul troiței care ține amintirea celui dus dintre cei rămași. *Oul* nu-i decît rostogolul roșu în prier în cuibare, al soarelui celui nou însămițat sub vulturi; *pruncii* săi sînt cei basarabi înlăcrimați, întorși după suflarea numei, iar ochii mari ai *Domnișoarelor* sale sorb blindețea nepieritoare de lemn de tei a micii Teotocos multiseclara, ce modelează privirile. Masa cu douăsprezece scaune din crîngul de pe malul Jiului e *Masa tripodas*, triepedul trapeză care de la Dodona pînă la Delfi, din Tomis pînă la peștera Ialomicioarei, din casă-n casă, sprijină pîinea și mina ce o frînge de-a lungul istoriei»³⁸.

Brîncuși era foarte înținat de *Coloana* sa *înră sfîrșit*. «Ceea ce fac, mi-a fost dat să fac. Am venit pe lume cu o menire» — arăta el, indicînd datoria fiecărui om, a fiecărei generații, a fiecărui popor, de-a înălța tot mai sus, forța creatoare, valorile neamului, ale poporului, ale vieții, ale progresului. «*Coloana infinită* — a declarat el va fi una din miracolele lumii».

Și este. Numele, renumele și operele brîncușiană sînt cunoscute pe toate continentele globului. Au intrat în universalitate și eternitate. Și, împreună cu ele, poporul și țara sa de obîrșie, pe care nu le-a uitat niciodată.

Venea des în țară. De fiecare dată, se ducea să vadă locurile natale și ale copilăriei. Se ducea la mormintele părinților (mama i-a murit în 1919). Lui îi aparțin cuvintele din catehismul patriotic: «Nu vom fi niciodată îndeajuns de recunoscători, față de pămîntul (țării n.n.) care ne-a dat totul».

Mulți ani n-a voit să fie cetățean francez, continuînd să fie cetățean român. Și în anii bătrîneții cînd s-a făcut cetățean francez, tot același român și ortodox a rămas, în toate. Era foarte bucuros de oaspeți români. Nu se sătura să afle vești din țară. Îi plăcea să i se cînte cîntece populare românești. O prețuia foarte mult pe cîntăreala poporului, Maria Tănase. Avea cîntecele cîntate de ea.

Nici țara și poporul nu l-au uitat pe fiul lor genial, Constantin Brîncuși. I-au expus lucrările în numeroase expoziții. I-au premiat lucrări. În 1923 i-au conferit ordinul «*Steaua României*». A avut totdeauna admiratori. Mulți dețin de ale sale. În 1956, i s-a organizat la Muzeul de artă din București o Expoziție omagială. În 1966 s-a ținut, în București, Colocviul Internațional Brîncuși. În 1970, în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, o Expoziție retrospectivă C. Brîncuși. Acum «anul jubiliar Brîncuși». S-au tipărit numeroase studii și cărți despre sculptor și opera sa, albume... Toată țara participă la Centenarul nașterii.

Și-a încheiat viața pămîntească, așa cum a trăit-o: simplu, înțelept, românește și creștinește.

În 1957 cu nimb de glorie universală C. Brîncuși pășise în al 81-lea an al vieții. Bătrînețele îl apăsau. Forțele fizice slăbiseră. A alunecat și și-a frînt un picior. A refuzat să se interneze în clinică. «Prefer să aștept clipele din urmă aici, în atelierul meu. Aici, între lucrurile mele, în țara mea, în satul meu unde am văzut lumina zilei...»

În ziua de 16 martie a închis ochii în somnul nemuririi. Compatriotul său devotat, Peter Neagoe, a fost cu el în ultimele zile ale vieții și a descris sfîrșitul.

«Sînt în fața perdelei celei negre. Nîmic nu mă mai interesează. Vreau să mor». Vocea îi era clară, dar slabă.

36. *Masa rotundă*, poate dacii luîndu-i forma de la luna plină de pe cer, mai reprezenta (și mai reprezintă) imaginea rotundă, geografic și istoric, a pămîntului patriei.

37. Ansamblul de la Tg. Jiu ar fi neterminat. Sculptorul ar fi dorit să facă un șir de trepte de la Poartă la Masa Rotundă; o plață zodiacală în jurul Coloanei, cu Coloana gnomon, prelungindu-și umbra peste semnele Zodiacului; în lungul aleii, de o parte și de alta, cite trei fîntîni, în total 6 fîntîni, și altele (Ion Pogorilovschi, *Capodopera lui Brîncuși — creație neterminată?* (111), «Convorbiri literare», nr. 3 (75), martie 1976, p. 14.

38. Ioan Alexandru, *Potire de frumusețe*, «România literară», an. IX, nr. 3, 19 februarie 1976, p. 5.

«De ce nu mori, atunci», glumi Mihai.

«Vezi, lucrurile acelea nu mă lasă», zise el, arătînd cu toiagul spre sculpturi... Știi că mi-a sosit clipa cea de pe urmă. Da! Viața omului e scurtă dacă privești înapoi. Dar e o greșeală să faci asta. Timpul nu înseamnă nimic — este *nimic*. Ceea ce ai făcut este important. Și aici..., aici e munca mea, aici sînt sculpturile mele... Le părăsesc acum... Dar nu pot să le părăsesc de vreme ce ele sînt eu. Da, da. Sînt eu. Du-te și uită-te la ele. Mă vei vedea pe mine, pe Constantin Brâncuși în ele... Îți vor vorbi chiar cu vocea mea. Îți vor spune gîndurile, sentimentele mele... Închise apoi ochii.

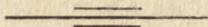
Constantin murea. Știa. În vîrfurile picioarelor, merse pînă la masă pentru a bea un pahar cu apă. Era pe punctul să ridice paharul, cînd îl văzu pe Constantin acolo, în picioare, zîmbi și uitîndu-se la el, cu un ciocan mic în mînă. Înainte de a dispărea arăta spre divanul unde zăcuse Constantin.

Pentru un moment, Mihai înlemni, apoi își întoarse capul. Constantin nu se mișca de la locul său. Părea că se uită la cer. Mihai se apropie și văzu că ochii îi erau închiși așa cum fuseseră și înainte. Se uită la trupul care zăcea pe divan. Acolo nu era Constantin, omul pe care îl cunoscuse și iubitese mai mult de șazececi de ani... Ade-văratul Constantin îi apăruse lucrînd, era printre sculpturile pe care le-a iubit atît de mult»³⁹.

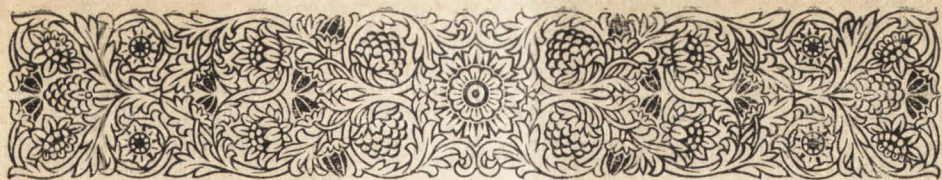
În ziua de 19 martie i s-a făcut prohodul în Biserica românească din Paris. Au vorbit prof. univ. Basil Munteanu și prof. George Salles, directorul Muzeul național de artă modernă. I s-a înhumat corpul în cimitirul Montparnasse. S-a împărțit asistențelor colivă românească după tradiția ortodoxă.

Sculpturile mele sînt eu... Într-adevăr, ele sînt Constantin Brâncuși. Sînt gîndire și simțire românească. Sînt artă românească. Prin ele, Brâncuși și geniul românesc au făcut alți «pași pe nisipul eternității» — după propriile-i cuvinte.

Pr. GHEORGHE CUNESCU

39. Peter Neagoe, *Sfîntul din Montparnasse*, în românește de Sever Trifu, «Tribuna», an. XX, nr. 9 (1001), 26 februarie 1976, p. 6.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

MOMENT FESTIV

Acordare de distincții și ranguri bisericești

Aniversarea a 75 de ani de viață ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a constituit pentru întreaga ortodoxie românească, în frunte cu Sfântul Sinod, cu întregul cler și popor credincios un luminos și omagial moment în viața Bisericii noastre.

Cu acest prilej au avut loc ceremonii religioase în toate bisericile ortodoxe din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cu rugăciuni de mulțumire aduse lui Dumnezeu, pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Înaltului nostru ierarh, pentru pacea în lume și pentru propășirea Sfintei noastre biserici ortodoxe.

În calitate de «arhiereu» al lui Hristos și de «iconom al tainelor lui Dumnezeu» și al Sfintei biserici, întreaga activitate a Prea Fericirii Sale a fost elogiată festiv de înalții și distinși vorbitori în catedrala Patriarhală și Palatul Patriarhal, ca și în toate bisericile din eparhie, în numele Sfântului Sinod și al ierarhilor noștri, al eparhilor, în numele întregului cler, al Centrului eparhial, al Învățămintului Teologic, al Bisericilor de peste hotare și al Conducerii de Stat, prin cuvîntul de omagiere al Conducătorului Departamentului Cultelor, Domnul Gheorghe Nenciu, s-a subliniat personalitatea excepțională a Prea Fericirii Sale, care a luptat pentru prestigiul bisericii noastre în aria ortodoxismului și a ecumenismului local și internațional, lupta sa pentru realizarea unității bisericești, pentru un cler bine pregătit și orientat și pentru o ancorare cât mai adîncă în realitățile vremii și în frământările întregului nostru popor, în eforturile sale pentru un trai mai bun, pentru pace și pentru progres.

Ca o mărturie a acestui însemnat moment în istoria actuală a bisericii noastre și ca o ilustrare a activității preoțimii din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, care de 28 de ani lucrează în «apostolatul social» în sensul în care a intrat în istoria Bisericii noastre Prea Fericirea Sa și Sinodul mitropolitan a acordat numeroase distincții și ranguri bisericești clericilor care s-au evidențiat în mod deosebit în această perioadă atît pe tărîm bisericesc și cultural cît și social.

Astfel au fost acordate 100 de ranguri de «iconom stavrofor» și crucea patriarhală, 140 de ranguri de «iconom» și 100 ranguri de «sachelar» bisericesc.

Ceremonia hirotesiei clericilor merituoși s-a oficiat în catedrala Patriarhală de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în prezența PP. CC. Consilierii mitropolitani, PP. CC. Protoierei și a credincioșilor.

În cuvintele lor de mulțumiri, delegații preoților care au primit distincții au urât Înaltului nostru Păstor — Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, multă sănătate și îndelungă înziliră pentru conducerea mai departe a Bisericii Ortodoxe Române și pentru binele ei.

ASISTENT

ȘEDIȚA ANUALĂ A ADUNĂRII GENERALE A CASEI DE AJUTOR RECIPROC DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

Potrivit prevederilor art. 10 din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Caselor de Ajutor reciproc ale clerului și salariaților bisericești din eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 5 februarie a.c. a avut loc ședința anuală a Adunării Generale a Casei de Ajutor reciproc a clerului din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, avînd la ordinea de zi următoarele puncte :

Darea de seamă a comitetului de conducere și Bilanțul Casei pe perioada 1 ianuarie — 31 decembrie 1975.

- Raportul Comisiei de verificare.
- Planul financiar pentru anul 1976.

Ședința a avut loc în sala de festivități a Institutului Teologic de grad universitar din București și a început prin oficierea unui Tedeum în paraclisul Institutului — Biserica Sfînta Ecaterina.

Ședința a continuat sub conducerea P. C. Pr. Petre F. Alexandru, Președintele Comitetului de conducere. P. C. Sa arată că, datorită sprijinului neprecupețit dat și anul acesta de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Onor. Departamentului Cultelor, lucrările C.A.R. s-au desfășurat în condiții optime și au dat rezultate bune. La propunerea Comitetului de conducere se trimit două telegrame omagiale de mulțumire, una Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și una D-lui Gheorghe Nenciu, Vicepreședintele Departamentului Cultelor.

Din «Darea de seamă» prezentată Adunării Generale se constată situația anului 1975 a Casei de Ajutor reciproc în legătură cu numărul de membrii activi, și cotizațiile care s-au încasat, pînă la data de 31 decembrie 1975, modul cum au fost acordate împrumuturi membrilor Casei, ajutoare de deces și ajutoare de boală pentru spitalizare.

Pentru anul 1975 — începînd de la data de 1 iulie a fost instituită contribuția pentru «Fondul de ajutorare de deces de lei 10 lunar, care va fi micșorat în anul 1976 la lei 5 lunar de fiecare membru.

Comisia de verificare, în raportul său arată că a executat cele 4 verificări trimestriale Casei și toate lucrările au fost găsite legal efectuate. În concluzie propune :

- aprobarea dării de seamă.
- aprobarea contului de execuție financiară și a bilanțului pe anul 1975.
- aprobarea majorării planului financiar la articolele care au fost depășite.
- Trecerea excedentului la «Fondul pentru ajutoare de deces,» pentru alimentarea acestuia.

Fixarea contribuției pentru fond la lei 5 lunar, pentru anul 1976.

După discuțiile purtate Adunarea Generală aprobă «Darea de seamă» și concluziile Comisiei de verificare, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ajutorul acordat C. A. R. și în anul 1975 și Onor. Departamentului Cultelor. Deasemenea colectivului de conducere, care, cu competență, a dus munca de fiecare zi pentru această instituție de binefacere pentru viața fiecărui cleric sau salariat, la împrejurările cele mai importante care solicită un spor financiar mai concret.

În încheiere P. C. Președinte dă citire proiectului de «Plan financiar pentru anul 1976, care este aprobat întocmai.

Epuizîndu-se ordinea de zi, P. C. Președintele Petre F. Alexandru mulțumind membrilor Casei, declară ședința închisă.

A urmat o agapă frățească la care s-au adus mulțumiri tuturor celor care prin munca lor au adus contribuții pentru bunele rezultate obținute și în acest an de către Casa de Ajutor Reciproc a Clerului din Arhiepiscopia Bucureștilor.

Pr. DAVID POPESCU

Secretarul C. A. R.

BISERICA DIN PAROHIA PREDEAL-SĂRARI

Duminică 18 ianuarie 1976 a fost tîrnosită frumoasa biserică din parohia Predeal-Sărari, Protoieria Vălenii de Munte, județul Prahova.

Este vorba de reconstruirea unei biserici năruite de cutremurul din 1940 și care — din cauza stricăciunii prea mari în care se găsea — era supusă demolării. Prin stăruința actualului și vrednicului preot Nicolae Pinteș, biserica nu a fost demolată spre a fi transplantată în alt loc, așa cum se preconiza, ci ea a fost reconstruită pe același loc, pe o înălțime care domină întreaga parohie. Intrînd astăzi în parohia Predeal-Sărari de la distanță te întîmpină silueta zveltă a bisericii celei noi, cu arhitectura ei minunată, ce se profilează pe un fundal de dealuri.

Lucrarea s-a executat între anii 1971—1975, în ultimul an executîndu-se pictură nouă în tehnica tempera de către pictorul Gheorghe Manu.

Iar în ziua stabilită pentru tîrnosirea ei — o zi frumoasă și însoțită, o zi de primăvară în miez de iarnă — credincioșii parohiei în frunte cu preotul lor, toți în haină de sărbătoare, ca și biserica lor ait de frumoasă, așteptau pe Vlădica Roman, delegat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ca să le sfințească biserica, rodul așteptărilor și muncii lor de ani de zile.

La ora 9 Prea Sfințitul Episcop Roman, însoțit de Consilierul Sfintei Arhiepiscopii, Preotul Petre F. Alexandru, sosește în fața bisericii, unde este întîmpinat de credincioși și preoții invitați la această festivitate, în fruntea cărora se află P. C. Protoieru Constantin Dobra de la Vălenii de Munte.

Se începe slujba de tîrnosire. La sfîrșitul ei, credincioșii, potrivit tradiției intră în sfîntul altar și sărută sfînta masă. La ora 11 se începe Sfînta Liturghie, după care, în fața sfîntului altar unde se află pe solee. P. S. Episcop înconjurat de preoții slujitori și cei doi diaconi de la Catedrala Patriarhală: Arhid. Evghenie Dascălu și Arhid. Petre Zanfira, — P. C. Protoieru Constantin Dobra rostește un cuvînt de salut pentru P. S. Episcop Roman. «Ați venit aici, spune printre altele P. C. Sa, să sfințiți acest locaș dumnezeiesc, rod al credinței enoriașilor de aici și al muncii plină de entuziasm

a păstorului lor. Vizita Prea Sfinției Voastre va rămâne înscrisă în răbojul acestei parohii și de ea vor vorbi multă vreme credincioșii prezenți care au avut prilejul să ia parte la o astfel de rară festivitate». P. C. Protoieru face apoi o scurtă dare de seamă asupra parohiilor și a mănăstirilor din cuprinsul acelei Protoierii. S-au executat în anul ce a trecut unele din aceste biserici lucrări de reparații și pictură, de împrejmuiri și electrificări. Preoții poartă grijă deosebită pentru împrejmuirea și înfrumusețarea cimitirelor, cunoscut fiind că în toate parohiile noastre cultul morților este în mare cinste. Toată această muncă depusă de preoții și credincioșii noștri pentru înfrumusețarea bisericilor lor se datorește îndrumărilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, dar și libertăților religioase din Patria noastră. Preoțimea ortodoxă, urmînd tradiția de veacuri a Bisericii Ortodoxe Române, sprijină cu munca sa, munca întregului nostru popor pentru înflorirea Patriei noastre. În numele credincioșilor și preoțimii din Protoieria Vălenii de Munte, P. C. Protoieru aduce P. S. Episcop Roman respectuoase mulțumiri pentru dragostea cu care Prea Sfinția Sa a venit la o astfel de sărbătorire în cuprinsul acestei Protoierii, spre a împărtăși, totodată, credincioșilor binecuvîntările arhieresti ale Prea Sfinției Sale. «Vă rugăm să asigurați pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că vom fi și pe viitor cu toți la datorie, fiind buni credincioși ai Bisericii strămoșești, dar în același timp muncind și aducîndu-ne aportul nostru pentru propășirea Patriei noastre scumpe. Rugăm pe Dumnezeu să-i dăruiască sănătate și viață lungă. De asemenea, Vă dorim și Prea Sfinției Voastre ani mulți și puteri de muncă pentru a conduce în duh și în adevăr pe cei ce vi s-au încredințat să-i îndrumați pe calea binelui pentru desăvîrșirea vieții lor sufletești. Mulțumim, de asemenea, Departamentului Cultelor, pentru ajutorul pe care îl dă preoților pentru restaurarea lăcașelor noastre de cult. Încredințăm Conducerea Departamentului Cultelor și Conducerea Statului nostru că credincioșii noștri sînt toți buni cetățeni ai Patriei și muncesc cu drag pentru progresul său, la îndemnul și al slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române.

Dorim vrednicului părinte Nicolae Pîntea, Consiliului și Comitetului parohial și tuturor credincioșilor acestei parohii spor în munca lor viitoare. Din toată inima, Vă spunem Prea Sfințite Părinte Episcop: «Bine ați venit în mijlocul nostru».

În continuare ia cuvîntul *Preotul paroh Iconom Stavrofor Nicolae Pîntea*. Printre altele, P. C. Sa spune: «Sprijinit de dragostea credincioșilor mei am pornit la lucru pentru împlinirea dorinței și gîndului meu, de 20 de ani de cînd am venit în această parohie, de a reface această biserică, rămasă în ruină de la cutremurul din 1940. Umăr la umăr cu credincioșii mei m-am înrolat la muncă și am refăcut întîi biserica filială din Zimbroaia și apoi între anii 1971—1975 pe cea din Predeal-Sărari. Am fost ajutat de meșteri vrednici și de toți credincioșii care prin rivna lor au realizat ceea ce se vede. La contribuția lor bănească și la munca lor în natură s-a adăugat ajutorul primit de la Sfînta Arhiepiscopie prin bunăvoința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ajutor care ne-a fost de mare folos și care ne-a încurajat, știind astfel că Prea Fericirea Sa cunoaște eforturile noastre și că urmărește munca pe care o desfășurăm aici».

Părintele paroh mulțumește respectuos Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ajutorul acordat. Mulțumește Prea Sfințitului Episcop Roman pentru că a binevoit să vină să sfințească munca întregii obști ortodoxe din Predeal-Sărari. Mulțumește organelor locale de Stat pentru ajutorul dat. Mulțumește în sfîrșit tuturor credincioșilor care l-au înțeles și au depus eforturi mari ca lucrările să se execute repede și în bune condițiuni.

La sfârșit ia cuvîntul *Prea Sfințitul Episcop Roman* care printre altele a spus: «Apreciez în chip deosebit strădaniile depuse de *Părintele Nicolae Pinte*a și de credincioșii săi pentru refacerea radicală a construcției acestei biserici și pentru împodobirea ei cu pictură nouă. Nu ați precupețit nimic pentru ca să reconstruiți acest lăcaș de închinare. Apreciez, de asemenea, prezența voastră aici, ceea ce dovedește cit de mult ați îndrăgît acest sfînt lăcaș. Pentru toate acestea, vă aduc din partea *Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* binecuvîntările *Prea Fericirii Sale* părintești și urările *Sale* de sănătate și spor în întărirea voastră duhovnicească. După ce pînă acum voi ați lucrat pentru biserică, de acum înainte începe lucrarea bisericii asupra voastră.

Iubiții mei, ce v-a determinat să faceți, să reînălțați această biserică? Ce găsiți voi în ea? Dorul și grija pentru viața veșnică v-a îndemnat să lucrați pentru ea și să veniți aici. Dragostea de Dumnezeu. Voi știți, și de aceea veniți aici, că biserica vă zidește pentru viața veșnică, știți că ea vă ajută să vă asigurați intrarea în împărăția lui Dumnezeu. Da, iubiții mei, viața veșnică pe care o așteptăm și în care vom intra la sfârșitul celei pămîntești începe aici; ea începe de la nașterea noastră în Hristos, de la botez și continuă cu creșterea noastră spirituală. Deci de la botez ne pregătim pentru ea.

Frumoasă podoabă ați făcut aici! Veniți în acest sfînt locaș, căci aici învățați cum să credeți duhovnicește, cum să vă rugați, cum să vă pregătiți pentru a primi harurile lui Dumnezeu, necesare mîntuirii sufletelor voastre.

Ați făcut biserica aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu. Să nu uitați să-I mulțumiți. Să nu fiți ca cei nouă leproși din *Evanghelia* care s-a citit astăzi, care nu au înțeles să-I mulțumească lui Dumnezeu pentru tămăduirea primită de la Domnul Hristos. Să nu uitați să mulțumiți totdeauna lui Dumnezeu pentru tot ceea ce El vă dăruiește: viață, sănătate, puteri de muncă. Veniți aici, căci Biserica vă învață totodată să fiți cetățeni buni, harnici, să vă iubiți Țara, să vă iubiți unii pe alții, să faceți ca viața din Patria noastră să fie întemeiată pe dragoste lucrătoare. Felicitîndu-vă pe voi toți și pe vrednicul vostru preot, părintele Pinte, vă binecuvîntez și rog pe Dumnezeu să vă dăruiască sănătate și ajutorul său, pentru a fi buni creștini și buni fii ai Țării noastre».

S-a oficiat apoi un Polihroniu, iar la urmă un parastas pentru citorii decedați.

Cu aceasta a luat sfârșit festivitatea tirnosirii măreței biserici din Predeal-Sărari, pentru care atît de mult s-a străduit vrednicul preot al acestei parohii, părintele Nicolae Pinte, care pentru meritele sale, de multă vreme a fost cinstit de *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* cu rangul de *Iconom Stavrofor* și cu distincția «*Crucea Patriarhală*».

ASISTENT

SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI LA 140 DE ANI

La 2 februarie 1836 se deschid în mod solemn cursurile Seminarului teologic din București, în a cărui istorie de neîntreruptă activitate se situează — după reorganizarea învățămîntului teologic sub oblăduirea și înțeleapta conducere a *Prea Fericitului Patriarh Justinian* în 1948 — și actualul seminar teologic.

Iniințarea seminariilor teologice însemna pentru epoca aceea un pas însemnat spre împlinirea uneia din cele mai importante desiderate ale Bisericii Ortodoxe Române. Pregătirea slujitorilor altarelor se făcea pînă aci în mod neorganizat pe lingă mi-

năstirile mai de seamă și pe lângă reședințele episcopale, călugării fiind cei dinții citorii ai învățămîntului, religios și teologic¹.

Necesitatea unei școli care să pregătească numai viitori clerici era puternic simțită și l-a preocupat îndeosebi pe mitropolitul Veniamin Costache el însuși urmaș al lui Iacob Stamate om înzestrat cu deosebit spirit pedagogic și cu concursul căruia se realizează prima promoție școlară românească². Mitropolitul Veniamin este cel care înființează primul seminar în 1803 la mînăstirea Socola-Iași, de care s-a îngrijit tot timpul păstoririi sale³, îngrijindu-se să-i aducă și profesori destoinici transilvăneni și organizînd-o apoi în școală superioară de opt ani.

În Transilvania se înființează un seminar teologic la Sibiu în 1811 în vremea păstoririi episcopului Vasile Moga, școală care va cunoaște o deosebită dezvoltare în vremea mitropolitului Andrei Saguna.

În acest timp în Țara Românească era mitropolit înțeleptul Grigorie Dascălușul care acordă o atenție deosebită învățămîntului și stăruie ca fiecare eparhie să înființeze cîte un seminar teologic⁴. Regulamentul Organic îngăduie acest lucru dar mitropolitul Grigorie nu ajunge să vadă seminarul din București începîndu-și cursurile pentru că moare la 22 iunie 1834⁵. Locotenența mitropoliei este îndeplinită de cei trei episcopi: Neofit al Rîmnicului, Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului. Desigur că preparativele au fost făcute mai de timpuriu dar faptic cursurile seminarului din București au fost inaugurate la 2 februarie 1836. Evenimentul s-a petrecut într-un cadru sărbătoreț onorat cu prezența Domnitorului Alexandru D. Ghica (1834—1842) și a celor trei episcopi.

Conducerea seminarului a fost încredințată unui transilvănean din părțile Sibiului, absolvent din 1834 a școlii teologice din Arad: Nicolae Bălășescu⁶. Cuvîntul de deschidere rostit de acesta la festivitatea inaugurării cursurilor seminarului și care se află la Biblioteca Academiei R. S. R. atestă data certă a începerii activității seminarului și redă modul de organizare a procesului de învățămînt. El cuprindea «materii pregătitoare, scrierea bună, gramatica românească și latinească, geografie, catehism și aritmetică, alături de materii de specialitate teologică precum teologie dogmatică, morală, pastorală, istorie și retorică bisericească.

Pentru început numărul elevilor era de 40, cărora li se va acorda în seminar pe lângă pregătirea intelectuală posibilitatea de a locui, hrană, îmbrăcăminte și cărți. Locul pentru cel dintîi seminar a fost pus la dispoziție de către ierarhul cu aleasă pregătire cărturărească Ilarion al Argeșului⁷ în clădirile mînăstirii Antim din București, care în acel timp era metoc al eparhiei Argeșului⁸. De aici seminarul se mută după cîteva ani (1840) la mînăstirea Radu Vodă din București.

Acum cînd împlinește 140 de ani de existență seminarul teologic din București își are din nou reședința în mînăstirea Radu Vodă rectitorită de Prea Fericitul Părinte

1. Pr. Prof. Dumitru Călugăr, *Învățămîntul religios în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 1—2, p. 138. 2. *Ibidem*.

3. Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru Seminarile Teologice, Sibiu, 1972, p. 281. 4. *Ibidem*, p. 291.

5. În *Istoria Seminarului Central din București* (1903), de Econ. Șt. Călinescu și Dr. D. G. Boroiănu, p. 16 se scrie că după tradiție s-ar fi început cursurile Seminarului în 2 febr. 1834, deci pe timpul Mitrop. Grigorie Dascălușul.

6. Prof. T. G. Bulat dedică un documentat studiu primului director al Seminarului teologic din București în «Studii Teologice» XV (1963), nr. 7—8, p. 391—415.

7. Pr. Dr. Mircea Păcuraru, *op. cit.*, p. 293.

8. Episcopul Ilarion a înființat în același an 1836 un seminar teologic la Curtea de Argeș. El a fost sprijinit și admirator al lui Tudor Vladimirescu.

Patriarh Justinian care, cu neobosită preocupare pentru bunul mers al învățămîntului teologic a creat toate posibilitățile pentru reluarea cursurilor seminariale în această veche vatră de cultură minăstirea Radu Vodă. Aici își împlinesc astăzi pregătirea cei peste 300 de elevi într-un cadru ce vădește deosebita purtare de grije a bisericii și a Întîistătătorului ei care, ca și cel de acum 140 de ani dorește ca această instituție de învățămînt teologic «să trezească interes și pasiune pentru slujirea preotească, să insuflă în conștiințele slujitorilor de mîine ai Bisericii spiritul dăruirii de sine, trăirea acestei înalte misiuni în duhul unei adevărate slujiri a Mintuitorului Hristos»⁹.

Pr. Prof. NICOLAE BORDAȘIU

SĂRBĂTORIREA „ZILEI HRAMULUI“ LA SEMINARUL ȘI INSTITUTUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În ziua de 25 ianuarie, zi în care Biserica Ortodoxă prăznuiește pomenirea Sfințului Grigorie Teologul, Arhiepiscopul Constantinopolului, Școala de cîntăreți bisericesti și Seminarul teologic din București, începînd din anul 1972, își serbează «Ziua hramului».

Moment de destindere intelectuală, de reculegere spirituală și desfătare sufletească pentru profesorii, elevii și ostenitorii Seminarului, și anul acesta, sărbătoarea Sfințului Grigorie Teologul, a fost întîmpinată cu aceeași bucurie și pregătire deosebită.

În ajunul creștinescului praznic, seara, în biserica Mînăstirii Radu-Vodă, acum Paraclisul Seminarului, un sobor de preoți și diaconi au oficiat slujba vecerniei și a litiei, răspunsurile la strană fiind date de corul elevilor dirijat de Diac. Prof. Marin Velea, titularul catedrei de «Muzică bisericească și liniară».

A doua zi, 25 ianuarie, între orele 8—11, acelaș sobor de preoți în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a oficiat slujba Utreniei și Sfinta Liturghie.

În timpul Sfintei Liturghii, la momentele potrivite, P. S. Episcop-Vicar, Roman Ialomițeanul, a hirotonit în treapta de diacon pe Dl. Irod Corneliu, absolvent al Institutului Teologic din București, pe seama parohiei Șerbănești din cadrul Protoieriei Tirgoviște.

Predica zilei a fost rostită de elevul Gordon Vasile din clasa a V-a care a înfățișat, pe scurt, viața și activitatea pastoral-socială a Sfințului Grigorie de Nazianz.

După Sfinta Liturghie s-a săvîrșit slujba parastasului pentru toți cei adormiți în Domnul, foști profesori și elevi ai Seminarului, după care P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, pornind de la conduita exemplară, ca om și teolog, a Sfințului Grigorie, a adresat diferite sfaturi și îndemnuri elevilor seminarîști, privind conduita și îndatoririle școlărești ale acestora.

La orele 12, în sala de festivități a Seminarului, nou amenajată, s-a desfășurat un frumos program festiv, în prezența Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a PP. CC. Preoți Consilieri pa-

9. Apostolat Social VI, p. 178.

triarhali și mitropolitani. Au fost de față profesorii onorari și profesorii în funcție ai Seminarului, precum și numeroși invitați.

După ce, întreaga asistență a întîmpinat cu tradiționalul «Imn arhieresc» pe P. S. Episcop Roman Ialomițeanul și suita sa, la intrarea în sala de festivități, a început programul propriu-zis al zilei de serbare, alcătuit din două părți.

Partea I-a s-a deschis cu «Tropărul Sfîntului Grigorie Teologul» după care P. C. Pr. Prof. Ioan Ionescu, Directorul Seminarului, a rostit un cuvînt ocazional de deschidere. Mărturisindu-și emoțiile care-l stăpînesc de fiecare dată în asemenea ocazii, P. C. Pr. Director a vorbit despre importanța sărbătorii pentru corpul profesoral și elevii Seminarului teologic.

În încheierea cuvîntului ocazional, vorbitorul a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul, care, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și în orice împrejurare, și-a arătat dragostea și grija față de bunul mers al Școlii, rugîndu-l să asigure pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian de toată ascultarea și dragostea corpului profesoral și a elevilor. Mulțumiri deosebite au fost aduse și Departamentului Cultelor, și tuturor participanților la sărbătoarea Seminarului.

În continuare s-a dat cuvîntul profesorului Mihai Plătică, titularul catedrei de «Limba și Literatura română» care a ținut «Prelegerea festivă» a praznicului intitulată: *Studiile și cultura Sfîntului Grigorie Teologul — pildă pentru tinerii teologi.*

Vorbînd despre personalitatea Sfîntului Grigorie Teologul și despre rîvna cu care acest sfînt părinte s-a dăruit studiului însușindu-și o vastă cultură, la cele mai înalte școli ale timpului, printre care amintea și «Atena cea de aur», Dl. Prof. Mihai Plătică a remarcat prestigiul teologic, filozofic și literar al operelor sale, precum și metoda de studiu pe care o folosea pentru acumularea de cunoștințe, ceea ce a făcut din el «o podoabă între literații rafinați pe care i-a produs cultura secolului al IV-lea al erei creștine».

În contextul acestor probleme vorbitorul a prezentat pe larg și concepția Sfîntului Grigorie despre «Cultură», pe care el o considera «un proces de purificare, înălțare și înobilare, prin rîvna de cunoaștere și prin dorul după desăvîrșirea morală; un proces de selecție, de alegere a ceea ce e bun și folositor» nouă și semenilor, de împletire a studiului cu virtutea. «Grație acestei concepții — sublinia vorbitorul — raporturile dintre elenism și creștinism au atins, în opera și personalitatea Sfîntului Grigorie Teologul, cel mai înalt grad de armonie la care s-a putut ajunge pînă la sfîrșitul veacului al IV-lea.

Felul în care a fost prezentată conferința și profundele probleme dezbătute cu exemplificări din viața și opera sfîntului Grigorie, au constituit pentru elevii seminaști un prilej de meditație adîncă, un permanent îndemn și exemplu pentru studiu și trăire cu adevărat creștinească.

Programul festiv a continuat cu corul «Deschideți mari» de Cr. W. Gluk; «Rugă de seară» fragment din opera poetică a sfîntului Grigorie Teologul, versificare de Bartolomeu Anania, după traducerea Pr. Prof. I. G. Coman. A recitat elevul Tița Michael din anul IV; «Cînt de mărit», cor de Dimitrie Borneanski; «Mai lingă tronul Tău», de Tr. Search; «Cuvîntările mele», fragment din opera poetică a Sfîntului Grigorie recitat de elevul Soare Emilian din anul IV; «Taina creștinătății», melodie psaltică, de Ioan Popescu-Pasărea.

Cu «Cuvîntul pace», poezie de Agatha Grigorescu-Bacovia, recitată de elevul Barbu Ion, anul V, s-a trecut la partea a II-a din program, executîndu-se următoarele

coruri: «Mama», de I. D. Chirescu — solist Ioniță Ion, elev, anul IV; «Floare dragă», melodie populară, de Prof. Nicolae Lungu; «România, țara mea de dor», cîntec patriotic, de Mircea Neagu; «Oltenii lui Tudor», de Diac. Prof. Marin Velea și «Pui de lei», de Ionel Brătianu.

După terminarea programului oaspeții au fost invitați la agapa tradițională.

*
*   *
*

Pentru profesorii, studenții și ostenitorii Institutului teologic din București, ziua de 30 ianuarie, cînd Biserica Ortodoxă sărbătorește pe «Sfinții Trei Ierarhi» Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur, este în fiecare an un deosebit prilej de bucurie duhovnicească. Și aceasta pentru că la prăznuirea «Sfinților Trei Ierarhi» Institutul își sărbătorește, în mod festiv, «ziua hramului».

Pregătirea popasului sărbătorec a început încă din ajun, seara, cînd în biserica Sfînta Ecaterina, «Paraclisul Institutului», s-a săvîrșit slujba vecerniei cu litia, între orele 16—18, de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Spiritual Ștefan Alexe.

A doua zi același sobor a săvîrșit Sfînta Liturghie urmată de un Polihroniu.

Încheierea serviciului divin s-a făcut prin slujba parastasului în amintirea tuturor celor care au adormit în Domnul: profesori, studenți și ostenitori ai Institutului teologic din București.

După terminarea serviciului divin, în sala de festivități a Institutului, a urmat un frumos program cultural-artistic susținut de către studenții teologi.

La ora 11,30, în acordurile «Imnului arhieresc», intră în sală Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoțit de PP. CC. Consilieri patriarhali și mitropolitani, profesori onorari și activi ai Institutului teologic și numeroși invitați.

Partea I-a a programului festiv s-a deschis cu «Imnul patriarhal» — de Gheorghe Cucu, cîntat de corul studenților teologi și dirijat de Diac. lector Nicu Moldoveanu, după care Pr. Prof. Mircea Chialda, Rectorul Institutului teologic, a rostit «Cuvîntarea de deschidere» a serbării praznicului.

După ce, mai întîi, a adresat oaspeților un cuvînt de «Bun venit» la tradiționala bucurie, de fiecare an, a profesorilor, studenților și ostenitorilor Institutului teologic, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda a vorbit, pe scurt, despre importanța și semnificația sărbătorii «Sfinților Trei Ierarhi» ca «zi de hram» pentru școlile teologice.

În încheierea «Cuvîntării de deschidere», P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda a dat cuvîntul P. C. Pr. lector Constantin Cornițescu care a ținut «Prelegerea festivă» a praznicului intitulată: *Sfinții Trei Ierarhi, interpreți ai Sfîntei Scripturi*.

Prezentînd concepția Sfinților Trei Ierarhi despre Sfînta Scriptură și interpretarea ei, vorbitorul a analizat, în detalii, următoarele probleme:

1. — *Inspirația Sfîntei Scripturi* prin care cei trei «stilpi ai Ortodoxiei» văd în Duhul Sfînt pe autorul propriu-zis al Sfîntei Scripturi, iar în aghiograf pe mijlocitorul comsemnării ei în scris;

2. — *Extensiunea inspirației* care, în concepția lor, cuprinde toate cărțile sfînte, dar nu se extinde pînă la expresii, cuvinte și litere;

3. — *Unitatea Sfîntei Scripturi* izvorîtă din însuși faptul că unul este autorul ei, Duhul Sfînt;

4. — *Metoda de interpretare și însușirile* care se cer interpretului Sfîntei Scripturi și a sensurilor ei.

În încheierea prelegerii festive, P. C. Pr. lector Constantin Cornițescu, a subliniat contribuția pe care Sfinții Trei Ierarhi, prin lucrările și gândirea lor fără egal, au adus-o la toate problemele pe care le pune textul Sfintei Scripturi, dînd soluțiile cele mai bune, făcînd din viața lor cel mai bun și mai elocvent comentariu al cărților sfinte și urmînd cu credință și statornicie cuvintelor Mintuitorului că «cel care va învăța, dar va și face (cele ce învață) mare se va chema (în împărăția cerurilor)» (Matei V, 19).

Prelegerea a fost ascultată cu viu interes și s-a bucurat de unanime aprecieri din partea auditoriului, mai ales pentru că — știut este — lucrările Sfinților Trei Ierarhi cu privire la «Cartea cărților» sînt și vor rămîne mereu normative pentru oricine încearcă să interpreteze Cuvîntul lui Dumnezeu.

În partea a II-a a programului serbării corul studenților teologi a interpretat mai multe piese muzicale religioase închinare prăznuirii Sfinților Trei Ierarhi printre care amintim: «Veniți toți», de Prof. Nicolae Lungu; «Prăznuiește astăzi Biserica», cîntare psaltică pe glasul VIII, de diac. lector Nicu Moldoveanu; «Stihuri din Catavasiile Întîmpinării Domnului», cîntare psaltică pe glasul III, armonizate de Gh. Cucu, avînd ca solist pe studentul Iacob Ormenișan din anul III.

Programul coral a continuat apoi cu cîntecele: «Mamă» de I. D. Chirescu; «În pădure» de Ciprian Porumbescu; «Cîntecul cucului», melodie populară armonizată de I. D. Chirescu; «Eu doinesc, codrul răspunde», cîntec popular armonizat de Diac. Nicu Moldoveanu; «Ștefan, Ștefan, domn cel mare», cîntec vechi patriotic; «Trăiască Republica» de Prof. Nicolae Lungu; «Pui de lei» de Ionel Brătianu și «Marșul gloriei», din opera «Aida», de Giuseppe Verdi.

La sfîrșitul programului cultural-artistic a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, Prorectorul Institutului teologic din București. P. C. Sa a mulțumit călduros Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru dragostea cu care a răspuns invitației de a participa la serbarea hrămului, rugîndu-l să transmită Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian adîncă recunoștință pentru grija părintească ce o arată așezămintelor de cultură teologică, asigurîndu-l totodată că, atît corpul profesoral cît și studenții Institutului teologic din București, se vor strădui să răspundă, și în viitor, cu dragoste și dăruire la toate chemările Bisericii și ale Patriei noastre, pentru a fi adevărați slujitori ai sfințelor altare și fii vrednici ai pămîntului strămoșesc.

Diac. GH. BOGDAPROSTE

† PREOTUL ICONOM STAVROFOR ILIE GH. POPESCU

În dimineața zilei de 9 iunie 1975 s-a stins din viață după o lungă și grea suferință, Pr. Ilie Gh. Popescu de la parohia Adinca, protopopiatul Tîrgoviște, județul Dimbovița.

Născut la 16 iunie 1899 în comuna Scheiu, același județ, ca fiu al Pr. Gheorghe Popescu, după absolvirea cursului primar, urmează Seminarul Central din București, fiind clasificat printre cei mai buni elevi. Se căsătorește cu Elena Brănișteanu, din care căsnicie au rezultat patru copii : o fată și trei băieți. Hirotonit preot pe seama parohiei Adinca la început, transferat la cerere pentru scurt timp la parohia Cazaci-Dimbovița, revine la primul post începînd cu data de 6 noiembrie 1922 unde funcționează fără întrerupere pînă la 1 octombrie 1974, cînd se pensionează. Aici desfășoară o bogată activitate pastorală și gospodărească, dovedindu-se un bun orator, și inițiator al mai multor lucrări de restaurare și înfrumusețare a Sfintului locaș. Printre acestea amintim : spălarea vechii picturi în anul 1927, restaurarea picturii și pictarea turelor, între anii 1955—1958, extinderea și împrejmuirea cimitirului, repararea gardului de la fațadă și a scărilor de mozaic de la intrarea principală ș. a.

Pentru strădaniile depuse, Prea Fericitul Părinte Patriarh-Justinian, l-a distins cu gradul de «iconom stavrofor» și cu crucea patriarhală.

În ziua de 11 iunie, sicriul cu corpul neînsuflețit al decedatului preot, a fost depus în mijlocul bisericii pe care o slujise 50 de ani, unde credincioșii au venit să-și ia rămas bun de la vrednicul lor păstor sufletesc. A doua zi — praznicul Înălțării Domnului — după săvîrșirea Sfintei Liturghii, a avut loc slujba prohodirii, săvîrșită de un sobor mare de preoți din întreg protopopiatul, în frunte cu P. C. Pr. Ion Dumitrescu, secretarul protoieriei Tîrgoviște reprezentînd aici pe P. C. Protoieru Gheorghe M. Ionescu.

După terminarea slujbei de prohodire, a luat cuvîntul P. C. preot secretar, care în cuvinte calde și elogioase, a scos în relief prodigioasa activitate a celui plecat dintre noi. Au mai rostit cuvîntări : P. C. Pr. Nicolae Popescu-Teiș, fost coleg de seminar cu Pr. Ilie Gh. Popescu, Dl. prof. pensionar Marin Toader și consilierul parohial Ion Străilă.

Spre seară, în dangătul clopotelor de jale, corpul neînsuflețit al distinsului preot, a fost ridicat pe umeri de preoții mai tineri și după ocolirea sfintului locaș, a fost coborît în cripta familiei din stînga Sfintului Altar, unde va aștepta trîmbița învierii cea de apoi.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și veșnică să-i fie pomenirea !

ASISTENT :

† PREOTUL COSTEL ZAMFIRESCU

În ziua de 18 noiembrie 1975 a încetat din viață, în satul în care s-a născut — Speteni, comuna Bărcănești, județul Ilfov — părintele Costel Zamfirescu, preot pensionar, dar angajat de Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor la parohia Valea Bisericii, din anul 1975.

Vestea morții lui a întristat pe toți cei care l-au cunoscut, prețuit și iubit.

S-a născut în ziua de 10 martie 1903, în satul Speteni. A urmat școala elementară în satul natal, iar apoi Seminarul Nifon Mitropolitul și Facultatea de teologie din București. La 10 martie 1940 s-a căsătorit, iar în 14 noiembrie 1961 a fost hirotonit pe seama parohiei Ulanu, județul Sălaj, în cuprinsul Eparhiei Oradiei.

În 1964 s-a transferat la parohia Chendrea, județul Sălaj, iar în 1967 la parohia Oreaga, același județ, de unde iese la pensie. De la această dată s-a retras în satul natal Speteni, comuna Bărcănești, județul Ilfov.

Dragostea pentru locurile copilăriei l-a chemat, cu nostalgia care ne cheamă pe toți. Pensionar fiind, a fost angajat de Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor la parohia Speteni, iar apoi la parohia Valea Bisericii din apropiere, de la începutul anului 1975.

În ziua de 20 noiembrie, un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Constantin I. Vasile Protoiereul din Urziceni, a săvârșit slujba înmormintării, după ritualul special al tipicului bisericesc.

După terminarea serviciului religios, luând cuvântul, P. C. Pr. Protoiereu a spus printre altele: «Preotul Costel Zamfirescu a fost unul dintre slujitorii cei mai vrednici ai sfântului altar, cu un suflet blând, o inimă caldă și plin de zel pastoral. Vesel și bine dispus, n-ar fi dat de bănuit că ne poate părăsi. Dar, așa cum după o zi de soare, poate veni și o furtună ce poate scoate copacii din rădăcină, așa a venit și peste părintele Costel Zamfirescu, ultima și cea mai grea încercare».

P. C. Preot Gheorghe Popescu de la parohia Borănești, a amintit, de asemenea, despre viața și activitatea preotului decedat.

Sicriul cu trupul neînsuflețit, al celui prohodit purtat pe umeri de frații preoți participanți la această tristă ceremonie, după ocolirea sfinteii biserici, a fost pus în mormîntul nou săpat, la cimitirul parohiei Borănești, lângă zidul bisericii, în glasul trist al clopotului.

S-a stins din viață preotul Costel Zamfirescu și a lăsat în urmă o soție îndurerată și bolnavă, fără copii, în grija Celui de Sus.

ASISTENT

† PREOTUL TEMISTOCLE LEUȘTEAN

În ziua de 27 decembrie 1975 s-a stins din viață preotul Temistocle Leuștean, în Biserica Sfânta Treime-Ghencea, din Capitală.

Preotul Temistocle Leuștean s-a născut pe plaiurile moldovene, în comuna Pătești, județul Putna, la 16 aprilie 1901. Primele cunoștințe de carte le-a primit în comuna natală. Apoi, a urmat cursurile Seminarului «Nifon Mitropolitul», din București. După absolvirea cursurilor seminariale s-a înscris la Facultatea de teologie și după ce își ia licența se căsătorește. În ziua de 21 decembrie 1927 este hirotonit

preot pe seama bisericii sfântul Nicolae, din județul Putna, iar după scurt timp trece ca preot în comuna Botirlău, tot în ținutul Vrancei. Acolo, prin multă strădanie a ridicat din temelie biserica satului.

Preoția lui a fost bogată în roade duhovnicești și cîntare bisericească, fiind împodobit cu multe calități: bun slujitor și cîntăreț, fire blîndă, săritor în a ajuta pe credincioși, cu timp și fără timp, ceea ce a făcut să fie mult apreciat de credincioșii bisericilor pe unde a trecut. Din București enumerăm: parohia Mihai Bravu, Lucaci, Parcul Ghencea și apoi Sfînta Treime-Ghencea, ultima, unde și-a dat obșteșcul sfîrșit.

Ceremonia înmormîntării, care s-a săvîrșit în ziua de 30 decembrie, în Biserica Sfînta Treime-Ghencea, a fost oficiată de un impunător sobor de preoți: P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, P. C. consilier Pr. Ion Neamu, P. C. Preot Constantin Ștefănescu, Protoiereul Protoieriei I-a Capitală, și alții.

După prohodire au ținut să omagieze, pe cel dispărut, următorii: Pr. Al. Cozma, în numele preoților focșeneni, Pr. Gh. Hrubaru, în numele credincioșilor din Suraia Vrancea, iar în numele clericilor și credincioșilor bisericii Sfînta Treime Ghencea a vorbit Preotul paroh Gheorghe Țițeica, evocînd personalitatea celui dispărut.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de către P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, care în cursul vorbirii sale a spus: «...L-am cunoscut pe preotul Temistocle Leuștean încă de pe cînd era elev al Seminarului «Nifon Mitropolitul», din București. L-am văzut cum vacanțele școlare le petrecea, întotdeauna, la mînăstire, citînd, cîntînd și rugîndu-se lui Dumnezeu. Acolo în atmosfera mînăstirească și-a pus el începutul de zidire sufletească și duhovnicească ceea ce mai tîrziu i-a călăuzit pașii spre misiunea sfîntă a preoției, pe care a purtat-o cu vrednicie pînă în ultima clipă a vieții sale.

În aceste clipe de tristețe și pentru scurtîimea timpului nu putem spune cît ar trebui despre bogatele rodnicii ale preotului Temistocle Leuștean. Vom spune numai atît, că deși tînăr preot fiind a început cu roade vrednice de laudă ridicînd, din temelie, în comuna Botirlău din ținutul Vrancei, școala și biserica; școala pentru luminarea sătenilor, iar biserica pentru continuarea și întărirea credinței strămoșești. Amintim, de asemenea, că preotul Temistocle Leuștean, atît pe la bisericile de pe meleagurile vrîncene, cît și pe la bisericile din București, pe unde a fost rînduit, a lăsat frumoase pilde de lucrare preoțească: bunățate, muncă fără preget, dărnicie, omenie, la care s-a mai adăugat și o exemplară purtare duhovnicească atît printre credincioși, cît și în viața familiară, toate aceste însușiri au fost cunoscute și de către autoritățile superioare bisericești, ceea ce a îndreptățit pe Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN să-i acorde înalta distincție bisericească de «Iconom stavrofor».

Dar, preotul Temistocle Leuștean n-a fost numai un vrednic slujitor al altarului ci el a fost și un bun minutor al ramurei scriitoricești, publicînd prin diferite reviste articole cu caracter teologic, precum și frumoase poezii alcătuite pe teme religioase și naționale.

Astăzi, el pleacă dintre noi lăsînd o familie îndurerată: soție, copii, precum și prieteni. Dar faptele lui, bogăția duhovnicească acumulată în timp și dăruită cu prisosință păstoriților săi îi deschide calea spre drumul veșniciei. De aceea să ne rugăm și noi acum, cu toții, bunului Dumnezeu să-i hărăzească iertare de păcate și să-l așeze în ceata dreptilor, unde nu este nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfîrșit... Amin!

După «Veșnică pomenire» preotul Temistocle Leuștean a fost purtat pe brațe, în jurul bisericii, de către clerici, consilieri și credincioși. Atît în biserică, cît și la ocolire, răspunsurile au fost date de credincioși — prin cîntare omofonă — conduși de cîntărețul bisericii, d-l Petre Constantinescu. După ocolire corpul neînsuflețit al preotului Temistocle Leuștean a fost depus în carul mortuar care s-a îndreptat spre locul de veci din cimitirul Ghencea, unde a fost înhumat.

ASISTENT

---

† PREOTUL POMPILIU DRAGOMIRESCU

S-a stins din viață în seara zilei de 28 ianuarie 1976 preotul pensionar Pompiliu Dragomirescu, fost la parohia Vatra Satului, comuna Derevoiești, județul Argeș.

Născut în anul 1894 din părinți învățători, urmează cursurile fostului seminar «Nifon Mitropolitul» din București.

După primul război mondial este hirotonit preot pe seama parohiei Nucșoara Muscel, de unde trece mai tîrziu la parohia Slănic, același județ și unde păstorește timp de 20 de ani. Transferat la parohia Vatra Satului, își continuă activitatea pînă la pensionarea sa. Preot distins, popular, de o deosebită modestie, împodobit cu frumoase virtuți creștinești și sociale, bun gospodar și adinc evlavios, regretatul preot și-a cîștigat dragostea păstoriților și aprecierea conducerii bisericești care l-a distins cu rangul de «iconom stavrofor». Cu dispariția sa se stinge încă una din figurile clericale muscelene care au făcut cinste bisericii și patriei.

Serviciul înmormîntării a avut loc în ziua de 31 ianuarie 1976 fiind săvîrșit de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protoiereu Gheorghe Dudu de la Cîmpulung Muscel. După ceremonie a luat cuvîntul preotul Becuț Mihai, parohul bisericii Berevoiești, care a arătat meritele preoțești și duhovnicești ale fostului său înaintaș la altar. Preotul Ion Dejan, de la parohia Slănic, a subliniat realizările preotului Pompiliu Dragomirescu în parohia Slănic, iar preotul Gheorghe Comănescu a pus accentul pe actul pastoral și activitatea socială a regretatului dispărut.

În încheiere, a luat cuvîntul P. C. Pr. Gheorghe Dudu, protoiereul Circ. Cîmpulung Muscel, — fiu al satului Slănic — ilustrînd figura preotului adevărat și duhovnicului respectat și cinstit de credincioșii săi. Subliniază, în mod deosebit, cît de mult a iubit preotul Pompiliu Dragomirescu biserica și poporul credincios și cum s-a identificat cu munca, dragostea și interesele lor.

După terminarea pogribaniei și ocolirea bisericii, sicriul purtat pe umeri de foștii lui elevi și de colegi, a fost condus la locul său de veci, însoțit de regretul tuturor celor de față.

ASISTENT

---

† PREOTUL GHEORGHE POPESCU-PAREPA

În ziua de 2 februarie 1976, s-a stins din viață, după o scurtă suferință, Preotul Gheorghe Popescu, de la parohia Parepa, județul Prahova.

Pierderea timpurie a acestui distins preot a umplut de mîhnire pe toți cei care l-au cunoscut și l-au apreciat ca om și ca vrednic slujitor al altarului.

S-a născut la 18 februarie 1905, la Huși. A urmat școala primară și liceul la Huși, apoi a urmat și a terminat, cu succes, cursurile facultății de teologie din București.

În anul 1927, a fost preoțit pe seama parohiei Apostolache, jud. Prahova.

În anul 1939, a fost transferat, la cerere, la parohia Parepa, unde a slujit pînă în ultimele sale zile.

Fire blîndă, deschisă, prietenească, cumpătat în toate, modest în manifestările vieții lui, săritor și ajutător la nevoie, a știut să se facă apreciat, respectat și iubit de toți cei care l-au cunoscut, precum și de enoriașii săi.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 5 februarie 1976, în biserica Sf. Împărați din municipiul Ploiești, de către un sobor de 17 preoți, în frunte cu P. C. Preot Ștefan Săvulescu, protoiereul Protoieriei Ploiești, în prezența unui mare număr de credincioși, în majoritate foști enoriași ai săi.

După oficierea slujbei de prohodire, a luat cuvîntul P. C. Protoiereu Ștefan Săvulescu, care a înfățișat calitățile de om și preot ale părintelui Gheorghe Popescu, frumoasa sa activitate socială și pastorală și în numele Centrului Eparhial, al preoților din Protoieria Ploiești și al său personal, a adus un ultim omagiu regretatului dispărut, exprimînd sincere condoleanțe și calde cuvinte de compasiune familiei sale.

A vorbit apoi, în numele colegilor, Preotul Cernea Aurel, de la parohia Sf. Vineri-Ploiești.

În numele enoriașilor din Parepa, a vorbit Preotul Alexandru Neacșu de la parohia Moara Domnească, ca fiu al satului Parepa, îndrumat în cele preoțești de cel adormit în Domnul.

După ocolirea tradițională a Sf. Biserici, cortegiul s-a îndreptat spre cimitirul Eternitatea din municipiul Ploiești. Într-o atmosferă de adîncă tristețe, sicriul cu trupul neînsuflețit al Preotului Gheorghe Popescu, a fost coborît pe brațele preoților și al enoriașilor în cavoul familiei.

Dumnezeu odihnească-l în pace.

ASISTENT

† PREOTUL LECA IOAN-COLINELE

În ziua de 5 februarie 1976 a încetat din viață preotul Leca Ioan de la parohia Colinele, Protoieria Urziceni, județul Ilfov.

O boală grea l-a răpit din mijlocul familiei și al preoților care l-au apreciat, la vîrsta de 49 ani. O mare durere și o mîhnire adînc sufletească a produs în sufletul nostru, moartea acestui preot, plin totdeauna de zel preoțesc.

Preotul Leca Ioan s-a născut la 4 august 1926, în comuna Valea Măcrișului, din părinți agricultori, care sînt în viață. După absolvirea școlii generale din sat, s-a înscris la Seminarul Teologic din Buzău, pe care l-a absolvit printre primii zece. La 19 noiembrie 1951 s-a căsătorit cu Lucreția Constantin din parohia vecină Crîndași, iar între anii 1948—1955 funcționează ca învățător-suplinitor la Școala de 7 ani de la Valea Măcrișului. La 1 ianuarie 1956 se hirotonește și este numit preot la parohia Fintinele-Beclean, județul Cluj, apoi în 1960 se transferă la pa-

rohia Lipăneascu, județul Buzău, de unde la 1 octombrie 1968 trece la parohia Colinele, Protoieria Urziceni.

Preotul Ioan Leca a avut o viață încercată, dar și o voință de fier. După ce a cunoscut viața preoțească în Transilvania și a exprimat-o prin propria-i activitate, a venit, în plină vîrstă, în apropiere de locurile natale, la parohia Colinele. Aici și-a desfășurat o activitate mai mult decît meritorie. Biserica veche, era în stare de prăbușire, mereu inundată de apele rîului Ialomița, în lunca căreia se afla. Preotul Leca Ioan, tînăr și în putere fiind, de acord cu credincioșii și într-o frumoasă colaborare, a pornit la mărirea unei capele din cimitir, cu aprobările necesare. Astăzi, credincioșii din parohia Colinele au o biserică bine încheiată, căreia-i lipsește doar pictura și ceva din mobilier. Pe preotul Leca Ioan l-a mistuit mult această lucrare, după cuvîntul Domnului: «Rivna Casei Tale m-a mîncat». Tot ceea ce a realizat, a făcut cu tot sufletul, ascultat fiind de enoriași.

Preot bun, suflet ales, lipsit cu totul de duhul mîndriei, sincer, era în fața noastră un adevărat frate întru Hristos, gata oricînd să primească un sfat bun, de la cei care au mai multă experiență în lucrări de administrație, dar și în slujire. Cetățean loial al Patriei, a fost totdeauna în raporturi bune cu organele locale de Stat, care l-au apreciat.

Preoții din Protoieria Urziceni și enoriașii parohiei Colinele regretă sincer moartea preotului Leca Ioan.

În ziua înmormîntării sicriul cu trupul neînsuflețit al preotului Ioan Leca, purtat de preoți și însoțit de enoriași, a ocolit biserica după rînduiala tradițională bisericească și apoi a fost coborît într-un mormînt nou, lîngă biserică.

Dumnezeu să-l aibă în pază și cu dreptii să-l odihnească.

ASISTENT

---

† PREOTUL EMIL IUGA

S-a stins din viață în ziua de 10 februarie 1976 preotul Emil Iuga, de la parohia Bisericii Amza din Capitală, după o scurtă și grea suferință, în vîrstă de 72 de ani.

Figură proeminentă a clerului Capitalei, regretatul și-a dăruit ultimii ani ai vieții sale bisericii ortodoxe și sfintului altar străbun.

Înzestrat cu o aleasă cultură teologică de specialitate, doctor în Teologie, Filosofie și Științele juridice și economice, poliglot, posedînd mai multe limbi de circulație europeană, cu vaste cunoștințe de cultură general-literară, artă și știință — preotul Emil Iuga a constituit o personalitate a clerului.

Pentru pregătirea sa și capacitatea sa Conducerea Bisericii noastre i-a încredințat funcții de răspundere, fiind inspector bisericesc, preot la Bisericile Colțea, Oțetari și în prezent la Biserica Amza. Activitatea sa a fost apreciată de către autoritatea bisericească și a fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

Serviciul înmormîntării a avut loc în ziua de 13 februarie a.c. în Biserica Amza fiind săvîrșit de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu Prea Sfințitul

Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, PP. CC. Preoți consilieri patriarhali și mitropolitani: Octavian Popescu, Ion Cristache, Mihail Marinescu, preoții Iuliu Man, Protoiereul Circa II Capitală, Pr. Ion Ionescu Amza, Pr. David Popescu și Diaconii Mihail Colibă și Victor Biriu.

După ceremonie a luat cuvîntul P. C. Pr. Iuliu Man, care a elogiât viața și activitatea regretatului său coleg, aducînd omagiul și regretul tuturor preoților din cuprinsul protoieriei sale, subliniind calitățile de preot adevărat, bun slujitor și apreciat predicator al Bisericii.

Diaconul Victor Biriu, slujitor al Bisericii Amza, a adus omagiul și mărturisirea regretului preoților, organelor parohiale și credincioșilor Bisericii pentru fostul lor părinte sufletesc și duhovnic.

În încheiere a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanu, care în cuvîntul său de mîngiere a prezentat condoleanțe familiei celui dispărut și a adus binecuvîntarea Bisericii fostului ei slujitor, trecut la cele veșnice.

După ocolirea solemnă a Bisericii, sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost preotul Emil Iuga au fost transportate la Cluj, unde s-a făcut înhumarea.

ASISTENT

ARHIEPISCOPIA TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

DIN ACTIVITATEA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL GALAȚI

1. Sfintele sărbători de început de an

a) Anul Nou — 1976

Miercuri 1 ianuarie, zi de început de an nou, plin de speranțe pentru noi împliniri în ogorul sfânt al Bisericii, în catedrala arhiepiscopală din Galați, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, înconjurat de clerul acestui sfânt lăcaș, a săvârșit liturghia arhierescă a Sfintului Vasile cel Mare.

Corala catedralei, condusă de dirijorul Stanciu Lazăr, a dat răspunsurile liturgice. La sfârșitul Sfintei Liturghii, s-a oficiat doxologia. Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop a rostit cu acest prilej o cuvîntare ocazională în legătură cu întreita însemnătate a zilei: Tăierea împrejur a Domnului, sărbătorirea Sfintului Vasile cel Mare și Anul Nou.

La 8 zile după naștere, a spus I.P.S. Sa, Pruncul dumnezeiesc care s-a născut în peștera Betleemului pentru a ne aduce mîntuirea, a primit numele Iisus, care însemnează Mîntuitor, numele Lui exprimînd misiunea pe care avea să o împlinească în lume.

Despre Sfîntul Vasile cel Mare, I.P.S. Sa a arătat că acesta este unul din părinții Bisericii care a strălucit prin sfințenia vieții, prin înțelepciune și prin darul făcut oamenilor nevoiași din vremea sa, întemeind acele așezăminte filantropice «Vasiliada» care îi poartă numele peste veacuri.

Vorbînd în continuare despre Anul Nou, I.P.S. Sa s-a referit mai întîi la anul trecut 1975, care a fost plin de roduri bogate pentru Biserică și pentru Patria noastră.

Eparhia noastră de asemenea a avut o rodnică activitate, precum și cîntea să fie înălțată la rangul de Arhiepiscopie în cadrul unor solemnități care au avut loc la Constanța, la care au participat înalții ierarhi, membri ai Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, oaspeți de seamă din țară și de peste hotare, prieteni ai Bisericii noastre.

Despre Anul Nou, I.P.S. Sa a spus că acesta este plin de mari speranțe pentru poporul nostru, care pășește cu încredere spre noi realizări în munca sa închinată țării, binelui obștesc și păcii.

Îndemnînd pe credincioși la o cit mai bună viețuire creștinească, I.P.S. Sa i-a binecuvîntat și le-a urat sănătate și bună sporire prin darul lui Dumnezeu în noul an.

În aceeași zi la orele 17, potrivit tradiției, preoții din orașul Galați, cîntăreții bisericești și personalul centrului eparhial au făcut o vizită la reședința arhiepiscopală, fiind primiți de I.P.S. Arhiepiscop Antim.

P. C. Protoiereu Stanciu Măliia a prezentat I.P.S. Sale felicitări și omagiu în numele tuturor.

I.P.S. Arhiepiscop Antim, luînd cuvîntul, a arătat că Anul Nou este un popas sărbătoresc în care toată lumea e dispusă la meditație și la facerea unui bilanț asupra realizărilor din anul care a trecut și un plan pentru anul care urmează.

Referindu-se la activitatea pe anul 1975, I.P.S. Sa și-a manifestat bucuria că îndrumările și îndemmurile I.P.S. Sale au găsit ecou în sufletele preoților și credincioșilor din eparhie, atît cu privire la lucrarea pastoral-misionară, cît și la cea privind reparațiile și înfrumusețările sfintelor locașuri. Această activitate va fi urmărită în continuare și are caracter permanent.

Un alt aspect care ne-a preocupat în anul trecut, a arătat I. P. S. Sa, a fost acela al colaborării cu autoritățile locale de Stat, F.U.S., C.A.P., Crucea Roșie, Apărarea Păcii, etc. Cu prilejul inundațiilor, parohiile din eparhie au oferit sume importante într-un timp destul de scurt, pentru refacerea bisericilor sinistrate din țară.

Referindu-se la festivitățile care au avut loc la Constanța, cu prilejul ridicării Episcopiei Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie, cu denumirea «Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos», I. P. S. Sa a arătat că «vechimea arhiepiscopiei noastre se confundă cu vechimea poporului român. În unele colinde și balade populare se păstrează amintirea Sfîntului Apostol Andrei, care a predicat în aceste locuri, la strămoșii noștri, însoțit fiind de ucenicii săi In, Pin și Rin. Există și o peșteră care poartă numele apostolului. Ostașii și coloniștii romani stabiliți aici, printre care se aflau mulți creștini, numărul mare de martiri, inscripțiile și bazilicile, etc., sînt tot atîtea mărturii ale începutului Bisericii la noi și al etnogenezei poporului nostru.

Episcopia Tomisului din secolul IV—VII a fost continuată de organizațiile bisericești episcopale și mitropolitane de la Adamclisi, Vicina, Proilavia și alte centre, apoi de Episcopia Constanței și a Dunării de Jos, acum Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos. De aceea, în slujbele noastre îi pomenim pe toți ierarhii care au păstorit în părțile acestea, ultimul fiind P. S. Episcop Chesarie Păunescu a cărui memorie rămîne vie în amintirea clerului și credincioșilor pentru însușirile lui cărturărești și duhovnicești.

I.P.S. Sa a menționat că la Constanța, care este vechiul Tomis, se află acum reședința P. S. Episcop-Vicar Epifanie Tomitanul al Arhiepiscopiei noastre. Dat fiind faptul că eparhia se extinde în lungime pe o mare distanță, era nevoie de prezența P. S. Sale în orașul Constanța, pentru o mai spornică păstorie.

Cu acest prilej, I.P.S. Arhiepiscop a prezentat pe noul consilier administrativ bisericesc P. C. Pr. Ioan Teoharie.

În încheiere, mulțumind pentru vizită și pentru felicitările exprimate, I.P.S. Sa a împărtășit tuturor arhierelui binecuvântări și le-a urat sănătate și cât mai rodnice împliniri în viață.

În continuare P. C. Preot Gheorghe Cărnaru, de la biserica Nașterea Maicii Domnului — Galați, a prezentat un scurt film cu aspecte de la festivitățile care au avut loc la Constanța la 9 noiembrie 1975.

b) Botezul Domnului

Luni 5 ianuarie, în ajunul praznicului Botezului Domnului, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Antim a săvârșit slujba privegheii în catedrala arhiepiscopală, împreună cu soborul clericilor. A doua zi, în ziua praznicului, Înalt Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia arhierescă. Ca și în anii trecuți, s-a săvârșit sfințirea apei mari, în fața catedralei, în prezența unui mare număr de credincioși.

2. Slujbe arhieresti

— La 1 ianuarie, de Anul Nou 1976, P. S. Episcop-Vicar Epifanie Tomitanul a oficiat liturghia arhierescă la catedrala Sfinții Apostoli din Constanța, fiind înconjurat de preoții parohiei P. P. C. C. Nicolae Cănanău, Nicolae Herghelegiu și Văcărescu Dumitru și de diaconul Eugen Drăgoi de la catedrala arhiepiscopală din Galați.

— Duminică 4 ianuarie, Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia arhierescă la biserica parohială Sfântul Dumitru din Babadag, păstorită de P. C. Protoieru Ioan Secuianu și P. C. preot Alexandru Dimitriu.

— La 6 ianuarie, de praznicul Botezului Domnului, P. S. Episcop-Vicar Epifanie Tomitanul a slujit la catedrala Sf. Apostoli din Constanța.

— Duminică 18 ianuarie, în cadrul programului misionar al centrului eparhial pe anul 1976, P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul a oficiat liturghia arhierescă la parohia Nașterea Maicii Domnului din orașul Tecuci, păstorită de P. C. preot Rusu Petruț. Prea Sfinția Sa a fost însoțit la slujbă de P. C. Consilier cultural preot Nicolae Grosu și P. C. protoieru Vasile Cristea. Din sobor au făcut parte și preoții: C. Chirică, Costache Ioan — îndrumător misionar, preot Gheorghe Capmare, preot Dicu Toma și diaconul Ioan Dobre.

— Duminică 1 februarie, P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul a slujit liturghia arhierescă la biserica Sfântul Dumitru din orașul Constanța, păstorită de preot paroh Ioan Dragomir și preot Crețu Constantin.

— Duminică 1 februarie, P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul a slujit liturghia arhierescă în catedrala arhiepiscopală din Galați.

— Duminică 15 februarie Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia arhierescă la parohia Valea Seacă din protopopiatul Medgidia, păstorită de P. C. preot Păun Pănaît. Din soborul slujitorilor au făcut parte: P. C. protoieru Nicolae Virgiliu, P. C. preot Moise Onofrei, secretarul protoieriei Medgidia, P. C. preot Dumitru Găureanu — îndrumător misionar și diaconul Necula Nica, de la catedrala arhiepiscopală din Galați.

— Duminică, 22 februarie, P. S. Episcop Vicar Epifanie a slujit la catedrala din Constanța, iar duminică 29 februarie la parohia Bărăganul din protopopiatul Constanța, păstorită de preotul V. Bănică.

3. Tîrnosiri și resfințiri de biserici

Duminică, 11 ianuarie 1976, s-a făcut tîrnosirea bisericii din parohia 23 August. Această biserică a fost construită din nou de credincioșii parohiei, în frunte cu P. C. preot paroh Gheorghe Oprea între anii 1974—1975. Din încredințarea Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Dr. Antim Nica, slujba tîrnosirii a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop Vicar Epifanie Tomitanul. Din soborul slujitorilor au făcut parte P. C. inspector C. Comșa, de la centrul eparhial, P. C. protoiereu Dumitru Stănei, P. C. preoți Ioan Barbu — Pecineaga, Moise Păun — Tuzla și diaconul Necula Nica de la catedrala arhiepiscopală Galați.

Prea Sfințitul Episcop Vicar Epifanie a lăudat inițiativa și fapta credincioșilor și a păstorului lor pentru construirea aceluia sfînt locaș cu hramul «Sf. Dumitru» și le-a transmis binecuvîntările Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim.

Resfințirea bisericii parohiei Dumbrăveni, protopopiatul Constanța.

Duminică, 8 februarie 1976, Prea Sfințitul Episcop Vicar Epifanie a făcut resfințirea bisericii din Dumbrăveni, păstorită de P. C. preot Dumitru Barbu. Din soborul slujitorilor au făcut parte P. C. protoiereu Dumitru Stănei, preot Ploscaru Hristu și P. C. diacon Necula Nica de la catedrala arhiepiscopală. Cu acel prilej, Prea Sfinția Sa a făcut hirotonia în diacon a tînărului Tănase Vasile și în preot a diaconului Ploscaru Gheorghe.

4. Hirotonii și hirotesii

La 11 ianuarie 1976, P. C. preot Gheorghe Oprea de la parohia 23 August, protopopiatul Constanța a fost hirotosit «econom».

La 1 februarie 1976, tînărul teolog Gheorghe Ploscaru a fost hirotonit diacon, iar la 8 februarie a.c. preot pe seama parohiei Ciocîrlia din protoieria Medgidia.

La 8 februarie 1976, tînărul teolog Tănase Vasile a fost hirotonit diacon, iar la 10 februarie a.c. preot pe seama parohiei Balabancea din protopopiatul Babadag.

La 15 februarie 1976, licențiatul în teologie Ioan Donici a fost hirotonit diacon pe seama parohiei Sf. Ap. Petru și Pavel din orașul Constanța.

5. Hramuri

Vineri, 30 ianuarie 1976, la sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi, Prea Sfințitul Episcop Vicar Epifanie a oficiat liturghia arhierescă la biserica Sf. Trei Ierarhi din Galați, păstorită de PP. CC. preoți Vladimir Spiceacu și Constantin Picoș.

Din soborul de preoți coliturghisitori au făcut parte: P. C. Arhim. Ieronim Motoc — vicar administrativ, P. C. protoiereu Stanciu Măllia, P. C. preot Constantin Cronț — îndrumător misionar, P. C. preot Igor Jechiu, P. C. preot Toma Popescu și diaconul Necula Nica. Această biserică urmează să înceapă lucrări de reparații capitale interioare și de pictură. Prea Sfințitul Episcop Vicar Epifanie a împărțășit enoriașilor și celor doi preoți binecuvîntarea I.P.S. Arhiepiscop și le-a urât bun spor la lucrările pentru înfrumusețarea sfîntului locaș.

Mărți, 10 februarie 1976, P. S. Episcop Vicar Epifanie a săvîrșit liturghia arhierescă la parohia Nalbant, protopopiatul Babadag, cu hramul Sf. Haralambie. Din soborul preoților slujitori au făcut parte P. C. consilier C. Mohonea de la centrul eparhial, P. C. protoiereu Ioan Secuianu, preoții Cojocarui Andrei — Izvoarele, Ploscaru Hristu — Ceamurila de Sus și diaconul Necula Nica.

P. C. preot paroh Coșug Gavrilă împreună cu credincioșii au întâmpinat cu multă căldură pe P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul și au mulțumit I.P.S. Arhiepiscop Antim că i-a învrednicit să aibă slujbă arhierescă de hram.

6. Vizite canonice și de lucru

Simbătă 17 ianuarie 1976, I.P.S. Arhiepiscop Antim, însoțit de P. C. consilier C. Mohonea, a vizitat bisericile din Galați: Vovidenia, Sf. Apostoli, Buna-vestire, Sf. Haralambie și Sf. Gheorghe și Modest.

Duminică, 18 ianuarie 1976, însoțit de P. C. consilier ad-tiv bisericesc Ioan Teoharie, I.P.S. Sa a vizitat parohiile: Sivița, Frumușița, Vlădești, Oancea, Rogojeni, Suceveni, Tg. Bujor din protopopiatul Galați.

Simbătă, 24 ianuarie 1976, însoțit de P. C. inspector bisericesc C. Comșa, I. P. S. Sa a vizitat parohiile: Măcin, Jijila și Luncavița. Iar a doua zi, duminică 25 ianuarie 1976 a vizitat în continuare minăstirile Cocoșu, Celic-Dere, Saon și parohia Niculițel, din protopopiatul Tulcea.

Duminică, 4 ianuarie 1976, P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul a vizitat biserica filială Veterani, aparținând de parohia Babadag, județul Tulcea.

Marti, 7 ianuarie 1976, P. S. Sa a vizitat bisericile: Adormirea I, Sf. Ioan Botezătorul și Sf. împărați II din Constanța.

La 12 ianuarie 1976, P. S. Sa a vizitat biserica Adormirea I — Constanța, care are șantier de lucrări.

Simbătă, 17 ianuarie 1976, P. S. Sa, însoțit de P. C. inspector bisericesc C. Comșa, a vizitat bisericile din Schela, Suhurlui, Nămolosa Sat și Tudor Vladimirescu din protoieria Galați.

La 21 ianuarie 1976, P. S. Sa a vizitat bisericile parohiale din Măcin, Tulcea și Cogealac I și II din județul Constanța.

La 24 ianuarie 1976, a vizitat bisericile: Sf. Îngeri și Adormirea II — Constanța.

La 2 februarie 1976, a vizitat bisericile: Nașterea Maicii Domnului, Izvorul Tămăduirii și Schimbarea la Față din orașul Galați.

La 4 februarie 1976, a vizitat bisericile: Sf. Ilie, Palazul Mare — Constanța, Lumina și Năvodari, din protopopiatul Constanța.

La 8 februarie 1976, a vizitat parohiile Cobadin și Movila Verde din protoieria Constanța.

La 10 februarie 1976, a vizitat parohia Ciucurova, protopopiatul Babadag.

La 26 și 27 februarie 1976, P. S. Sa, însoțit de P. C. vicar administrativ Arhim. Ieromin Motoc a vizitat bisericile Navromoe, Sf. Vasile, Sf. Gheorghe și Modest și Sfinții împărați din orașul Galați.

Cu prilejul vizitelor canonice, I.P.S. Arhiepiscop Antim și P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul a rostit cuvântări la bisericile unde preoții erau în slujbă și au dat îndrumări credincioșilor de a duce o viață creștinească închinată slujirii binelui obștesc, păstrând credința strămoșească cum au primit-o de la înaintași și stăruind prin cinste și muncă la împlinirea celor de trebuință în societate.

7. Conferința administrativă cu protoierii din eparhie

Marti 13 ianuarie 1976, s-a ținut la centrul eparhial a IV-a conferință administrativă pentru anul 1975 cu protoierii din eparhie, sub președinția înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim. La ședință a participat și P. S. Episcop Vicar Epifanie

Tomitanul. Deschizând ședința, I.P.S. Arhiepiscop Antim a arătat că «partea de sfârșit de an și început de an nou este perioada când se încheie bilanțul muncii anului care a trecut și se întocmește planul pentru noul an care a început. Țara noastră a încheiat bilanțul unui an bogat în toate sectoarele de muncă. La această activitate a fost prezentă și Biserica prin clerul și credincioșii ei — și ea își va aduce și în viitor contribuția sa».

Referindu-se la ordinea de zi, I.P.S. Sa a cerut părinților protoierei să prezinte rapoarte asupra constatărilor făcute pe teren cu prilejul inspecțiilor la parohii în anul 1975, să arate eventualele deficiențe pe care le-au semnalat și să facă propuneri pentru remedierea lor în anul 1976.

Exprimându-și bucuria că la această conferință se află de față și P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul, I.P.S. Sa a arătat că «prin poziția care i s-a creat P. S. Epifanie, de a avea reședința în partea de sud a eparhiei, unde era necesară prezența unui ierarh, dată fiind distanța mare dintre centrul eparhial și Constanța, P. S. Sa ne este de mare folos și ne bucurăm de începuturile frumoase de activitate pe care o desfășoară». I.P.S. Sa i-a făcut urări de deplin succes în această activitate din cadrul Arhiepiscopiei noastre. În încheiere, I.P.S. Sa a prezentat pe noul consilier administrativ bisericesc, P. C. preot Ioan Teoharie care a fost numit în acest post pe data de 1 ianuarie 1976 și i-a urat succes. S-a trecut apoi la ordinea de zi.

Fiecare părinte protoiereu a prezentat un raport cu inspecțiile făcute la parohii în anul 1975, cu obiectivele urmărite, potrivit planului de lucru aprobat de centrul eparhial, cu datele și observațiile făcute și dacă sarcinile trasate au fost aduse la îndeplinire. Cazurile mai deosebite au fost discutate în ședință.

S-a constatat cu acest prilej că în general în 1975 s-au realizat obiectivele propuse în planul de lucru în cea mai mare parte. În legătură cu activitatea pastoral-misionară și gospodărească, slujbele arhieresti, vizitele canonice și de lucru ale I.P.S. Arhiepiscop Antim, la unele parohii, au avut un efect înviorător. Preoții depun acum mai multă stăruință în lucrarea pastorală și se îngrijesc de reparația și înfrumusețarea lăcașurilor de cult, răspund la ordine și stau la dispoziția credincioșilor.

P. C. Consilier cultural, preot Nicolae Grosu a dat îndrumări de felul cum trebuie întocmit planul de inspecții pe anul 1976, care în general continuă cu cel din 1975. De asemenea, P. C. Sa a făcut prezentarea cărții de cîntări bisericești editată de Institutul Biblic în 1975 pentru extinderea cîntării omofone în toate bisericile.

P. C. Vicar administrativ, Arhim. Ieronim Motoc, a prelucrat în ședință circulara nr. 14741/1975 a Departamentului Cultelor, cu privire la aplicarea prevederilor Legii pentru ocrotirea Patrimoniului Cultural Național și a Legii 20/1972 privind Fondul arhivistic național. S-a arătat totodată că tuturor unităților bisericești din eparhie le revine sarcina ca în acest an să continue și să adîncească acțiunea de depistare, identificare, de păstrare și asigurarea securității tuturor bunurilor de valoare istorică, artistică și documentară, în care scop Arhiepiscopia a trimis o circulară tuturor parohiilor și minăstirilor.

P. C. Sa a prezentat și un referat privind «Aspecte ale activității economico-sociale de la sate și orașe în acest început de an», cu aplicarea la îndatoririle clerului de a colabora și de a sprijini organele locale în realizarea planului de muncă pe anul 1976.

P. C. Consilier economic, preot C. Mohonea, a prezentat programul de reparații și picturi la biserici pe anul 1976 și unele probleme în legătură cu planul financiar al parohiilor.

DI. Nicanor Timuș, șef contabil, a dat îndrumări cu privire la întocmirea statelor pentru noua salarizare a personalului bisericesc.

În încheiere, I.P.S. Arhiepiscop Antim, după ce a dat explicații cu privire la unele probleme semnalate în ședință de părinții protoierei, a dat îndrumări ca preoții «să împletească munca pastorală cu cea socială». Se impune deci o sporire a strădaniilor noastre la colaborare cu factorii de răspundere, la educarea credincioșilor și la sprijinirea eforturilor de coeziune și unitate în localitățile în care ne aflăm, a spus I.P.S. Sa.

Cu aceasta ședința a luat sfârșit.

8. Noul pliant al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos — Galați —

«MONUMENTE CREȘTINE DOBROGENE 1975» este titlul noului pliant al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, format 23 x 11 cm., 24 pagini cu text și 40 ilustrate în culori. Această lucrare a apărut în cinstea ridicării Episcopiei Dunării de Jos la rangul de arhiepiscopie cu titlul de «Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos». Pliantul, executat în bune condiții tehnice la Institutul Biblic și de Misiune ortodoxă al Sf. Patriarhiei, se referă exclusiv la monumentele creștine dobrogene mai reprezentative din secolul IV până în prima jumătate a secolului XX.

Coperta din față reprezintă în medalion catedrala Sf. Apostoli din Constanța, în care s-au desfășurat festivitățile de proclamare a Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, la 9 noiembrie 1975. În interior sînt redată două fresce cu Sf. Ap. Andrei și Sf. Zotic din această catedrală, pictată de prof. Gh. Popescu și Niculescu D. Urmează martirionul de la Niculițel cu inscripția și moaștele martirilor din sec. III—IV, descoperite în anul 1971. Se continuă apoi cu bazilicile mai însemnate din sec. IV—VI de la Dinogetia—Garvăn, Noviodunum—Isaceea, Tomis—Constanța și Admclisi, unele de mari proporții, ceea ce dovedește buna stare materială a populației din aceste părți și o înaltă tehnică în construcții.

De la vechile monumente creștine de origină romano-bizantină se trece la bisericile modeste care au luat ființă în secolele de grele încercări din epoca migrațiilor. Altarul bisericeții rupestre de la Basarabi—Murfatlar, din secolul IX, ruinele bisericeții de la Dinogetia, din sec. XI și biserica Sfîntul Atanasie de la Niculițel, din sec. XIII, ne aduce aproape de epoca de întemeiere a Țărilor Române. Din timpul stăpînirii otomane, sînt redată bisericile din Baia județului Tulcea și Istria, județul Constanța. Un valoros monument, din secolul XVIII, care se adăogă peisajului dobrogean, este biserica de lemn din incinta casei de odihnă a Sf. Patriarhiei din Techirghiol, adusă din Maramureș.

La sfîrșitul sec. XIX și la începutul sec. XX în orașele din Dobrogea și chiar la sate se construiesc o serie de biserici monumentale, arătînd avîntul pe care l-a luat provincia după realipirea ei la Patria Mamă în 1878. Din această perioadă pliantul prezintă cîteva biserici constănțene mai importante, ca: Adormirea Maicii Domnului I, Sfîntii Împărați I și Sfîntii Îngeri. Biserica din Hirșova, măreață ca o catedrală, încheie șirul lăcașurilor de cult mai reprezentative din județul Con-

stanța. Din județul Tulcea sînt redat bisericele: Schimbarea la Față—Tulcea, Ceamurlia de Jos și mănăstirile Cocoș, Celic-Dere și Saon, aparținînd sec. XIX—XX. Pe coperta din spate se află în medalion catedrala Sf. Nicolae din Tulcea, secolul XIX și harta arheologică a Dobrogei cu localitățile grecești și romane.

Astfel în desfășurarea sa, prin monumentele pe care le redă, pliantul prezintă în ordine cronologică principalele etape de viață creștină ale provinciei dintre Dunăre și Mare, de la începuturile ei și pînă în zilele noastre, marcînd totodată permanenta existență și continuitate a poporului român și a credinței ortodoxe în aceste laturi de sud-est ale Patriei noastre.

Pliantul a fost tipărit în limba română și limba engleză.

Arhim. IERONIM MOTOC

UN MANUSCRIS PSALTIC INEDIT DIN BIBLIOTECA CENTRULUI ARHIEPISCOPAL — GALAȚI

Biblioteca Centrului Arhiepiscopal Galați, numără printre piesele rare și un manuscris psaltic greco-român.

Manuscrisul este înregistrat cu nr. 1332 și poartă titlul «Heruvicear Psaltic». Ca autor este dat Teodorit monahul. Data și locul lipsesc.

Cercetînd cu atenție, am observat că datele cuprinse în registrul de inventariere a cărților din biblioteca amintită sînt eronate. Bibliotecarul din grabă sau neatenție a înscris alt autor decît cel care apare pe cotorul legăturii (dealtfel greu vizibil). În ceea ce privește titlul, la luat după o însemnare a unei file din manuscris.

Manuscrisul prezintă o valoare deosebită nu numai prin caligrafia îngrijită și prin numărul mare de cîntări (peste 200) ci mai ales prin conținutul variat de piese (traduceri și originale) dovedind o vrednică preocupare de îmbogățire a repertoriului românesc cu piese noi, fie ele și traduceri, o preocupare de a sluji și a cînta în limba poporului.

Titlul

Manuscrisul nu are titlu. Pe cotorul copertii, legătorul a scris „ΨΑΑΤΗΚΙΕ” titlul general care în afara informației că lucrarea cuprinde muzică psaltică, nu ne spune nimic altceva.

Dacă prin această denumire autorul înțelege un buchet muzical, atunci titlul ar fi îndreptățit căci manuscrisul cuprinde într-adevăr diferite cîntări — heruvice, axioane, chinonice, cîntări în Postul Mare etc. Pe fila 16 a manuscrisului se află o însemnare din 1904 făcută de ierom. Alecu Cernescu de la schitul Pocrov: «Aciastă carti ci să chiamă Herovicari mia rămas dila Părinteli Varălan Panaiti, fostul Igumin acesti schit Pocrov 52 ani cari au adormit la 1903 aprili 3».

Nici acest titlu — «Heruvicear» — nu corespunde întregii lucrări, fiind potrivit doar pentru prima parte a manuscrisului (fila 17—119).

Cel mai potrivit ar fi un titlu convențional «Heruvico» — Kinonicear + Liturghie + Cîntări în Postul mare — deși nici acest titlu nu include toate cîntările manuscrisului. Rămîne stabilit însă, că este vorba de o antologie de cîntări pentru uzul stranei.

Autorul

Manuscrisul cuprinde un număr de 17 autori. Mai importanți sînt Vasilie Bizantinul; Hurmuziu Hartofilax, Iosif monahul, Mihalache Vlahul, Petru Lampadarie, Grigore Lampadarie ș.a.

Cel mai adesea întîlnit este Petru Lampadarie († 1777), care a dat o nouă direcție muzicii bizantine de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, simplificînd cîntările și punînd accentul pe înfrumusețarea liniei melodice.

O parte din cîntările lui Lampadarie sînt traduse în românește păstrîndu-se aproape neschimbată melodia originală (exemplu: Prochimenul din Postul mare f. 233—234).

Ca autor român apare Iosif monahul de la Neamț și Mihalache Vlahul. Acesta din urmă, se pare a fi același Mihalache cu autorul mai multor cîntări din manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei Române — București, respectiv ms. gr. român/1879 (sec. XVIII—XIX) și ms. rom. grec 1229 (sec. XVIII—XIX)¹.

Data

În afară de însemnarea tîrzie făcută la 1904 filele manuscrisului nu mai cuprind nici o altă însemnare care ar putea facilita datarea manuscrisului.

Pe copertă se poate citi ΝΕΩΦΙΤ ΜΟΝΑΗ iar dedesupt ΑΓΓΛΑΔΕ Κ. (Neofit monah — 1831 decembrie 20).

Fără îndoială că aceasta este data sigură a copierii manuscrisului. Majoritatea autorilor au trăit în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. XIX (Petru Lampadarie; Khiril arhieru de Marmara; Hartofilax, etc.) Hîrtie și filigramele sînt asemănătoare cu cele ale altor manuscrise din sec. XVIII—XIX. Legătura în piele a manuscrisului este specifică primei jumătăți în a sec. XIX-lea. În concluzie se poate susține cu certitudine ca dată a copierii manuscrisului anul 1831.

Copistul

Nu există nici o însemnare care ar putea indica numele copistului. Am spus că printre autorii de cîntări apare și Mihalache Vlahul. B.A.R. București, păstrează un manuscris grec nr. 830 al căru copist este un oarecare Mihalache. Dar întrucît data copierii manuscrisului este anterioară anului 1762, acest Mihalache nu poate fi autorul manuscrisului în studiu care după cum am stabilit este copiat la 1831.

Am menționat mai înainte că Mihalache Vlahul care apare în manuscris este un autor de cîntări psaltice din sec. XVIII—XIX. Este foarte posibil ca autorul să fie chiar Neofit monahul cel care și-a înscris numele pe legătura manuscrisului. Copistul pare a fi grec de origine, dar bun cunoscător al limbii române. El va fi fost un viețuitor al vreunui schit din Moldova poate chiar pocrovul. Este un bun traducător al cîntărilor. În traduceri copistul a păstrat aproape intact scheletul melodic al autorului permițîndu-și să schimbe cîteva note numai acolo unde cuvintele sau accentele nu se mai potriveau. Manuscrisul a fost scris pentru uzul stranei, pentru o biserică în care se cînta alternativ grecește și româ-

1. Diacon. Asistent N. Moldoveanu, *Izvoare ale Cîntării Psaltice în B.O.R. Manuscrise muzicale vechi bizantine din România (grecești, românești și româno-grecești), pînă la începutul sec. XIX. Teză de doctorat în teologie — în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCII (1974), nr. 1—2, p. 209.*

nește. Dovadă conștiințiozitatea cu care după o cîntare sau un grup de cîntări grecești apare imediat traducerea lor românească.

Toate cîntările sînt scrise îngrijit în tuș negru și roșu. Una singură face excepție; un heruvic românesc (f. 69) care este scris numai în tuș negru și foarte neîngrijit. Mărimea și forma semnelor și a literelor nu se încadrează în rîndul celorlalte cîntări scrise. Acesta a fost scris mai tîrziu de o mină grăbită. Elemente de ornamentație apar foarte puține la începutul sau la sfîrșitul unui grup de cîntări toate ornamente florale fără importanță artistică.

Materialul

Materialul pe care s-a scris, este hîrtia poroasă cu dungi albe verticale. Hîrtia prezintă diferite filigrane care însă sînt vizibile numai pe jumătate datorită faptului că autnci cînd s-a legat, pentru îndreptarea filelor sau poate pentru reducerea dimensiunilor, leghătorul a tăiat marginile manuscrisului și o dată cu aceasta și jumătate din filigranele imprimate. Se pot observa totuși, un cap de leu literele N. R. un cadru floral, etc. toate din sec. XVIII—XIX. Manuscrisul este legat în piele pe carton. Pe copertă are imprimată o stea în opt colțuri încadrată de un chenar dublu. Pe coperta din spate este imprimată crucea încadrată floral. Format 18x12 cm.

Cuprinsul

Manuscrisul are un număr de 385 file. Numărul de rînduri pe pagină variază între 15—16 file. Cuprinde o serie întreagă de cîntări: heruvice și chinonice grecești, cîntări la sfînta liturghie, cîntări la liturghia darurilor mai înainte sfînțite, prochimenele Postului Mare, tropare în Săptămîna Mare, cîntări la Paști, la Duminica Tomei la Înălțarea Domnului, cîntări la praznice împărătești. — Sub raport numeric primează cîntările grecești. Bucățile românești cu cîteva excepții sînt toate traduceri. După cum se observă cîntările sînt repartizate pe perioade bisericești. Aceiași cîntare apare uneori pe mai multe glasuri altele compuse de diferiți autori. În general cîntările sînt simple curățite de modulații greoaie; melodia este lăsată să curgă liniștit fără intervale pretențioase. Limba cîntărilor este greacă și românească. Limba greacă nu este o limbă literară. Accentele și spiritele sînt în mare măsură neglijate. De asemeni, apar nume proprii sau alte cuvinte scrise în mai multe variante (Ex.: Νικήφορος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Νεκίφορος ἀρχιεπισκοπῶν). Aceasta dovedește că avem de-a face cu un copist nu prea învățat care nu stăpînește întru totul meșteșugul scrierii grecești. Limba cîntărilor românești este specifică graiului moldovean. Dealtfel copistul cîntînd a tradus cîntările grecești, a pus mențiune «aceiași (aceiași) moldoveneste» (Ex. f. 184 — răspunsuri la sfînta liturghie; f. 151 heruvicul din Simbăta Mare etc.). Aceste informații ne ajută să stabilim și locul copierii manuscrisului — un schit sau o minăstire din Moldova.

Manuscrisul prezentat constituie încă o mărturie a tradițiilor noastre muzicale.

Grație frumuseții și simplității stilului componistic, unele melodii pot fi cîntate și astăzi cu ușurință și plăcere. Traducerile dovedesc pe lingă o solidă cultură muzicală a copistului traducător și o vădită preocupare de a îmbogăți repertoriul Centrului Arhiepiscopal-Galați, se alătură celorlalte manuscrise păstrate în bibliotecile din țară, patrimoniul cultural muzical, îmbogățindu-se astfel cu încă o piesă de valoare.

Diacon DRĂGOI EUGEN

EPISCOPIA BUZĂULUI

ȘTIRI DIN CUPRINSUL EPARHIEI

De Anul Nou în vizită la P. S. Episcop Antim

Potrivit datei, în seara zilei de 31 decembrie 1975, în pragul anului nou — 1976 —, angajații Centrului Eparhial, profesorii Seminarului teologic din Buzău, preoți din municipiul Buzău și alți oaspeți și invitați au poposit în sala palatului episcopal, pentru a prezenta Chiriarhului lor, P. S. Episcop Antim, omagiile de recunoștință, mulțumire și devotament, împreună cu urări de sănătate, viață îndelungată și împlinirea strădaniilor depuse în slujirea Bisericii și Patriei.

La intrarea P. S. Episcop Antim în sală, corul Catedralei episcopale, sub conducerea Arhid. Dumitru Stoica, a intonat imnul arhieresc, după care a executat un program de colinde de Crăciun, din care n-a lipsit tradiționalul «plugușor» de Anul nou.

Cu acest prilej, în numele celor prezenți, cuvîntul de urare a fost rostit de P. S. Veniamin Rîmniceanul, Arhiereu Vicar al Sfintei Episcopii Buzău, care a transmis P. S. Episcop Antim sănătate, cu ani mulți de rodnică activitate și aceleași realizări bune, spre propășirea Bisericii noastre strămoșești și a scumpei Patrii. În numele salariaților, P. S. Sa, s-a angajat ca fiecare la locul de muncă să lucreze cu elan și devotament, neprecupețind nici un efort pentru binele și progresul instituției.

Ziua onomastică a P. S. Episcop Antim

În fiecare an, la 17 ianuarie, P. S. Episcop Antim își sărbătorește ziua numelui de botez: *Prea Cuviosul Antonie cel Mare*.

După un Te-Deum săvîrșit în catedrala episcopală, salariații Centrului eparhial, profesorii Seminarului și alți oaspeți au trecut în sufrageria palatului episcopal. Aici, în numele celor de față, P. S. Arhiereu Veniamin Rîmniceanul a rostit un cuvînt ocazional, de omagiere a persoanei și activității desfășurate de P. S. Episcop Antim.

A răspuns P. S. Episcop Antim, mulțumind P. S. Arhiereu Veniamin pentru bunele și caldele urări transmise. Ca întotdeauna, la asemenea ocazii, P. S. Episcop Antim a rostit un cuvînt despre părintele monahismului, Antonie cel Mare, din care redăm următoarele:

Ziua de azi ne dă prilejul să ne ducem cu mintea la înființarea monahismului, al cărui părinte a fost pustnicul Antonie cel Mare. Totodată, se deschide în Biserică un capitol de teologie ascetică, care nu este decit o formă particulară a moralei. Monahismul este propriu-zis o dezvoltare mai mare a ascetismului.

Cuviosul Antonie cel Mare a înființat primele colonii de monahi — petrecători în pustie — în care se practicau rugăciunea, lucrul miinilor și abstenența în toate privințele. În afară de acestea, ca arme împotriva viciilor și a diavolului se mai foloseau: postul, stăpînirea de sine (pacea spirituală), liniștea sufletului etc.

Am găsit nimerit să arăt cine a fost Cuviosul și de Dumnezeu Purtătorul Antonie, ca și noi să ne ostenim să alergăm pe căile virtuților și al faptelor bune, avîndu-l de model. Din baia sf. Botez, am primit numele acestui sfînt al Bisericii noastre, pe care îl invocăm prin rugăciuni și cîntări de laudă să mijlocească și să ne ajute să fim vrednici fii ai Sfintei noastre Biserici și cetățeni loiali ai R.S.R. Mulțumindu-vă pentru vizita ce ne-ați făcut și urările adresate cu acest prilej, vă binecuvîntăm și ne rugăm pentru tot binele de trebuință și spor întru toate și împlinirea dorințelor.

Hramul Seminarului teologic din Buzău

În ziua de 30 ianuarie 1976 s-a serbat hramul Seminarului teologic din Buzău, Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur, patronii școlilor teologice.

Seara, un sobor de preoți profesori, avînd în frunte pe P. S. Arhiereu Veniamin, a săvîrșit slujba vecerniei cu priveghere și litia.

A doua zi, același sobor, condus tot de P. S. Arhiereu Veniamin, a oficiat Sfînta Liturghie și parastasul.

Predica, închinată Sfinților Trei Ierarhi, a fost rostită de elevul Pirlog Petre, din anul V.

A urmat apoi în sala festivă a Seminarului un program artistic adecvat, alcătuit din cîntece și poezii.

La programul festiv au luat parte P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul, delegat al I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, P. S. Arhiereu Veniamin Rîmniceanul, părinții consilieri N. Bivolaru și Gh. Guță, părintele secretar eparhial diac. Leon Cristian, P. C. Protopop N. Sburlan — Buzău, profesorii Seminarului, alți oaspeți și invitați.

P. C. Pr. Teofil Dumitrescu, directorul Seminarului, a întîmpinat pe înalții oaspeți cu un cuvînt de bun-venit.

A urmat conferința P. C. Prof. Mircea Nișcoveanu, intitulată: «Înalta chemare a slujirii preoțești în gîndirea și trăirea Sfinților Trei Ierarhi».

În continuarea festivității, corul elevilor seminaristi, condus de P. C. Prof. Tudor Mihalache, a executat un program de cîntece bisericești și patriotice, intercalate cu poezii.

După terminarea programului a luat cuvîntul P. S. Episcop Vicar Epifanie Tomitanul, care a făcut, mai întîi, interesante considerații asupra vieții și activității Sfinților Trei Ierarhi prăznuiți și apoi a transmis din partea I. P. S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos frățești îmbrățișări P. S. Episcop Antim al Buzăului și arhierestii binecuvîntări părintelui director, profesorilor și elevilor.

În încheiere, P. S. Episcop Antim al Buzăului, a rostit un instructiv cuvînt duhovnicesc despre Sf. Trei Ierarhi, din care spicuim următoarele :

Sărbătoarea Patronului Seminarului nostru, avînd model pe Sf. Trei Ierarhi, ne oferă prilejul favorabil de-a ne gîndi la conștiința misiunii preoțești.

În vremea noastră de evoluție accelerată nici un grup de oameni nu se poate izola sau să nu se solidarizeze cu ansamblu.

De aceia Biserica nu se poate izola de lume și de legitimizele ei aspirații. Aceasta ar echivala cu o formă de scepticism intelectual sau de influență morală.

Trebuie să avem o atitudine morală și etică socială. De aceea, trebuie să avem în preocupările noastre «Apostolatul Social» la care ne cheamă Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În Școlile teologice trebuie să avem o metodă de orientare în problemele contemporaneității.

Nu putem încheia cuvîntul nostru fără a ne reaminti serbările de la 1—3 noiembrie cînd s-au sărbătorit 90 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române și 50 de ani de la ridicarea Bisericii la rangul de Patriarhat. De asemenea s-a ridicat în rang Episcopia Dunării de Jos cu titlul de Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos. S-a refăcut Episcopia Alba Iulia, unde la 25 I 1976 a fost instalat ca Episcop Prea Sfințitul Emilian Birdaș.

Trebuie să amintim și de Unirea de la Alba Iulia, opera lui Mihai Viteazul, și de Sinodul I ecumenic de la Niceea 325 la care a participat și Episcopul de Tomis — Constanța.

Această prestigioasă aniversare ne-a umplut sufletele de bucurie și de patriotism.

De aceea, se cuvine să aducem mulțumiri, omagii și supunere Prea Fericitului Patriarh și Sfințitului Sinod.

De asemenea mulțumim Departamentului Cultelor în frunte cu Conducătorul său, pentru solicitudinea și înțelepciunea pe care o arată Bisericii Ortodoxe Române.

Urez succes deplin la învățătură și în educația sacerdotală, ca să avem pe bunii preoți ce se cuvînt Bisericii și credincioșilor pe care îi vor păstori.

P. C. Pr. Director și P. C. Preoți profesori vor fi și pe mai departe harnici și devotați teologiei ortodoxe și asidui educatori în acest Seminar al cărui ctitor întemeietor este Episcopul Chesarie.

Toată supunerea, respectul, omagiul nostru Prea Fericitului Părinte Patriarh ctitorul învățămîntului nostru teologic.

Adunarea generală anuală a C. A. R. — Buzău

În ziua de 5 februarie 1976 a fost convocată ședința Adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului și Salariaților bisericești din Eparhia Buzăului.

Adunarea a luat în dezbateră problemele aflate la ordinea zilei, cum ar fi: examinarea și aprobarea Dării de seamă asupra activității Casei de Ajutor, a bilanțului, contului de venituri și cheltuieli pe 1975; raportul comisiei de verificare asupra operațiunilor contabile și situației financiare de verificare asupra operațiunilor contabile și situației financiare pe 1975; aprobarea schemei funcțiilor și retribuției tarifare a personalului C. A. R. C. pe anul 1976; aprobarea planului financiar pe 1976 etc.

Ședința s-a ținut în localul Seminarului teologic din Buzău și a fost onorată cu prezența P. S. Arhiereu Veniamin Rimniceanu, delegat al P. S. Episcop Dr. Antim al Buzăului, în cinstea căruia cei prezenți au intonat imnul arhieresc.

Din darea de seamă, prezentată de P. C. Președinte Nic. Bivolaru consilier administrativ, am reținut, printre altele, următoarele: salutul de bun-venit adresat mem-

brilor Casei, cu rugămintea de a lua în atenție toate chestiunile puse în discuție; cuvânt de mulțumire, de omagiu și respect pentru P. S. Episcop Antim, a cărui bunăvoință de a susține și ajuta Casa de Ajutor ne obligă la recunoștință deosebită; rugămintea pentru P. S. Arhiereu Veniamin, cunoscut ca un bun gospodar, cu spiritul său vîguros și practic, de a sprijini Casa noastră, urîndu-i o activitate rodnică la Episcopia Buzău; mulțumiri Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Casei de Ajutor Reciproc a eparhiei Buzăului.

P. C. Președinte subliniază apoi în cuvîntarea sa o seamă de evenimente din viața Patriei și Bisericii din care se desprinde dorința poporului și conducătorilor ei pentru propășirea generală, a păcii și înțelegerii în lume.

Din activitatea Casei s-a desprins o situație lăudabilă și niște rezultate bune ale operațiilor contabile.

P. C. Protopop Gh. Popescu — Rm. Sărat dă citire raportului Comisiei de verificare, subliniind spiritul de răspundere și corectitudinea de care a dat dovadă comitetul de conducere alcătuit din P. C. Preoți N. Bivolaru — președinte —, M. Negulescu și N. Sburan — protopop de Buzău și personalul administrativ, contabilă Elena Cristea și casierul Traian Nițulescu.

Discuțiile purtate au evidențiat interesul membrilor Adunării generale pentru progresul Casei și încrederea în comitetul de conducere, făcîndu-se propuneri pentru majorarea ajutorului de deces și cel de boală.

În semn de recunoștință, Adunarea generală a trimis telegrame, în care s-au exprimat mulțumiri și s-au luat angajamente pentru viitor, Prea Fericitului Patriarh Justinian, Domnului Gheorghe Nenciu, Conducătorul Departamentului Cultelor și P. S. Episcop Antim al Buzăului.

Ajungînd la încheierea lucrărilor adunării, P. C. Președinte exprimă mulțumiri membrilor adunării generale pentru înțelegerea acordată și aprobarea lucrărilor și dă asigurări că activitatea de viitor a Casei se va desfășura în cadrul legal, cu grijă și răspundere.

Ultimele cuvînt îl rostește P. S. Arhiereu Veniamin care transmite membrilor Adunării, arhieresti binecuvîntări din partea P. S. Episcop Antim și roagă pe membrii Casei să apeleze la ajutorul Casei pentru nevoile lor. Face îndemnul ca preoții să aibă o ținută corectă, vestimentară, atît în ținuta de toată ziua, cît și la serviciile ce prestează în popor. Va propune Sfîntului Sinod sporirea ajutorului de deces. Mulțumește pentru atenția ce i s-a acordat și urează Casei de Ajutor spor la lucru în anul 1976.

Consiliul Eparhial

În ziua de 5 februarie 1976, potrivit convocării regulamentare, Consiliul Eparhial al Episcopiei Buzăului s-a întrunit în prima sa ședință de lucru pe anul 1976 sub președinția P. S. Episcop Antim al Buzăului.

La ședință, pe lîngă membrii Consiliului Eparhial, au participat ca invitați și părinții protopopi ai Eparhiei.

În cadrul ordinei de zi fixate, s-au luat în discuție și s-a hotărît asupra următoarelor probleme: ratificarea hotărîrilor Permanenței Consiliului Eparhial de la ultima ședință a Consiliului și pînă la 5 februarie a. c., numiri și transferări preoți și cîntăreți, pensionari de personal bisericesc, măsuri pentru îmbunătățirea fabricării lumînărilor și tămîiei, acceptări donații din partea credincioșilor pentru parohii, scoa-

terea din inventar a unor obiecte, cumpărare de case parohiale, procurare autoturism, dotații bănești la parohii, ajutoare persoane nevoiașe etc.

În încheierea ședinței, P. S. Episcop Antim a dat îndrumări părinților protopopi privind disciplina preoților, conștiinciozitatea efectuării slujbelor religioase conform tipicului și tradiției Bisericii noastre ortodoxe, predica și cultul nostru ortodox, inspecțiile la parohii etc. și a mulțumit membrilor Consiliului Eparhial pentru participarea la ședință și pentru înțelegerea arătată în rezolvarea lucrărilor aflate la ordinea zilei.

Vizită oficială

În ziua de 19 februarie 1976, domnul Harry Barnes jr., ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, însoțit de membri ai ambasadei, aflându-se în județul Buzău, a vizitat minăstirea de călugări Ciolanu, jud. Buzău. Oaspeții au fost întâmpinați la intrarea în minăstire de P. S. Arhiereu Vicar Veniamin Rîmnicianul, însoțit de P. C. Preot N. Bivolaru-consilier administrativ, P. Cuv. Arhim. Neofit Smărăndoi — starețul minăstirii, P. Cuv. Protos, Nifon Stoica-exarhul minăstirilor și P. Cuv. Protos. Ovezea Simion-ghidul minăstirii. Oaspeții au vizitat biserica și muzeul minăstirii. În cartea de onoare, domnul ambasador Harry Barnes jr. a însemnat în românește următoarele: «Ne-a făcut mie cît și colegilor mei o mare plăcere să vizităm minăstirea Ciolanu și să fim primiți de Prea Sfințitul Său și de Starețul minăstirii. Deși vizita noastră a fost scurtă vom păstra amintiri foarte frumoase».

Ședință financiară și administrativă cu părinții protopopi

În ziua de 26 februarie 1976 a avut loc la Centrul Eparhial o ședință de instructaj financiar, prezidată de P. S. Arhiereu Veniamin, delegat al P. S. Episcop Antim al Buzăului.

La această ședință au participat: cei șase părinți protopopi ai Eparhiei, însoțiți de secretarii și contabilii de la protopopiate, precum și stareții de la cele trei minăstiri, împreună cu secretarii și contabilii lor.

Delegat din partea Casei de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române, d-l Popescu Ion-Mehedinți, contabil șef.

La primul punct al ordinei de zi, P. C. Pr. N. Bivolaru, consilier administrativ, a dat citire și a prelucrat instrucțiunile Departamentului Cultelor nr. 22.000/1975, referitoare la aplicarea prevederilor Legii nr. 57/1974, privind retribuirea după cantitatea și calitatea muncii.

S-a luat apoi în discuție la punctul doi al ordinei de zi adresa nr. 7260/1975 a Casei de Pensii a B.O.R., privind recomandările Comisiei Consultative, în legătură cu folosirea locurilor de tratament și odihnă pe 1976, situația financiară pentru C.A.S. și decontările respective. Lămuririle la această temă au fost date de P. C. Gh. Guță, consilier economic.

În cuvîntul său, d-l I. Popescu-Mehedinți, a făcut o amplă expunere a situației financiare a Casei de Pensii, indicînd cu multă competență măsurile ce trebuie luate pentru buna funcționare a ei.

Temele prezentate, cum și discuțiile purtate au fost de un real folos pentru cei prezenți, privind aplicarea corectă a majorării retribuției și a încadrării personalului, precum și pentru respectarea disciplinei financiare de către unitățile noastre bisericești.

În încheierea ședinței financiare, P. S. Arhiereu Veniamin a dat îndrumări și a făcut îndemnul de a se respecta legile noastre bisericești și ale statului, privind disciplina financiară, a se veghea la păstrarea avutului bisericesc și a se executa lucrările la timp și de bună calitate. Prin aceasta se contribuie la mulțumirea și propășirea credincioșilor noștri și la înflorirea Bisericii și Patriei. A mulțumit apoi delegatul Casei de Pensii, a Bisericii Ortodoxe Române, pentru participarea domniilor lor la această ședință și pentru îndrumările competente date în problemele discutate, privind respectarea legalității și a disciplinei financiare.

În aceeași zi, la orele 12, P. S. Episcop Antim al Buzăului a convocat în conferință administrativă pe cei șase protopopi ai Eparhiei.

Au fost de față: P. S. Arhiereu Veniamin Rîmniceanul, părinții consilierii eparhiali N. Bivolaru și Gh. Guță și părințele secretar Diac. Leon Cristian.

P. S. Episcop Antim rostește un cuvînt în legătură cu tema conferinței de orientare a clerului pe luna martie a.c., privind Apostolatul social în Biserica Ortodoxă Română, la a 75-a aniversare a Prea Fericitului Patriarh Justinian. Prea Sfinția Sa a propus să se trimită o telegramă de felicitare Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii celor 75 de ani de la naștere.

P. C. Pr. Nic. Bivolaru, consilier administrativ, a adus la cunoștința părinților protopopi anumite recomandări primite cu ocazia ședinței ce s-a ținut la Cancelaria Sf. Sinod în ziua de 4 februarie 1976 privind modul de desfășurare a conferințelor de orientare a clerului.

În continuare, părinții protoierei expun aspecte cu caracter pozitiv și negativ întîlnite în parohiile de pe raza protoieriei respective. În toate situațiile P. S. Episcop Antim a dat îndrumări pentru o cât mai susținută și rodnică activitate a preoților pe tărîm bisericesc și obștesc.

Slujbe arhieresti oficiate de P. S. Arhiereu Veniamin Rîmniceanul

- 1 ianuarie 1976 — la biserica Buna Vestire, din Brăila.
- 4 ianuarie 1976 — la biserica Domnească, din Focșani.
- 6 ianuarie 1976 — Boboteaza — la Catedrala episcopală din Buzău.
- 30 ianuarie 1976 — la paraclisul Seminarului cu prilejul hramului «Sfinții Trei Ierarhi».
- 2 februarie 1976 — la minăstirea de maici Rătești, județul Buzău.
- 8 februarie 1976 — la Catedrala episcopală Buzău.
- 10 februarie 1976 — la Catedrala episcopală Buzău.

Hirotonii

— Dl. Manole Vasile — licențiat în Teologie, hirotonit preot pe seama parohiei Ulmeni, jud. Buzău, pe data de 10 februarie 1976.

Dl. Roșioru Ion, licențiat în teologie, hirotonit diacon la data de 29 februarie 1976 pe seama parohiei Tisău de Sus, jud. Buzău.

Pr. Nic. I. BIVOLARU

RECENZII

Academia de Științe sociale și politice. Institutul de istorie «Nicolae Iorga». Institutul de studii sud-est europene, *Izvoarele istoriei României. III. Scriitorii bizantini (Sec. XI—XIV)*. Publicate de: Alexandru Elian și Nicolae Șerban Tanașoca. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 568 p.

Publicarea celui de al treilea volum din seria *Fontes Historiae Daco-Romanae*, care cuprinde izvoare literare bizantine privitoare la istoria poporului român și a teritoriului locuit de el în sec. XI—XIV, constituie un eveniment editorial care merită cu prisosință să fie subliniat.

Volumul a apărut în cadrul Institutului de istorie «Nicolae Iorga» în colaborare cu Institutul de studii sud-est europene din București, coordonatorul lucrării fiind bizantinologul prof. Alexandru Elian, iar cel care a pregătit și întocmit lucrarea pentru tipar este tânărul cercetător bizantinolog de la Institutul de studii sud-est europene, Nicolae Șerban Tanașoca.

Volumul acoperă perioada cuprinsă între prima atestare a românilor ca entitate etnică net individualizată în conștiința contemporanilor străini, sub numele de vlahi (la Georghios Kedrenos, sec. XI—XII) și cea dintâi consemnare bizantină a existenței Țării Românești ca formație statală proprie a românilor la nord de Dunăre (la Ioan Cantacuzino, sec. XIV). Izvoarele diplomatice au fost lăsate la o parte, urmînd a fi publicate împreună cu sursele bizantine literare referitoare la perioada următoare constituirii celor trei state feudale românești în volumul al IV-lea din aceeași serie, aflat și el în pregătire la Institutul de studii sud-est europene din București.

După cum se menționează în «Cuvînt înainte», la originea volumului de față stă un corpus de traduceri de texte din autorii bizantini privind istoria românilor, realizat în urmă cu mai bine de 15 ani, în cadrul Institutului de istorie «Nicolae Iorga» de prof. Alexandru Elian.

Marea majoritate a autorilor prezentului volum figurau și în acest corpus, la care s-au adăugat acum textele cuprinse în volum. La alcătuirea corpusului au contribuit prof. Nicolae Bănescu și prof. P. P. Panaitescu, care au propus și unele adăugiri. O contribuție a fost adusă și de P. S. Năsturel.

Cercetătorul istoric Nicolae Șerban Tanașoca a parcurs din nou textele autorilor bizantini incluși în vechiul corpus, a extras și a tradus noi fragmente din aceiași autori referitoare atît la români și la teritoriul locuit de ei, cît și la popoarele migratoare care au străbătut pămîntul țării noastre, și a adăugat noi fragmente de opere rămase în afara vechii culegeri.

De asemenea, a redactat din nou notițele introductive, cercetînd bibliografia mai recentă, precum și toate notele explicative ce însoțesc textele.

Munca de coordonare științifică i-a revenit prof. Alexandru Elian, care a revizuit în totalitatea lor textele, traducерile și notele, aducînd prețioase îmbunătățiri atît versiunii românești, cît și, pe alocuri, textelor grecești.

Lipsa unui *corpus* complet al textelor bizantine privitoare la Dacia și la românii din stînga Dunării, cît și la Vlahii balcanici se făcea simțită tot mai mult pe măsura extinderii cercetărilor asupra romanității medievale din întreg sud-estul european.

Adunîndu-se laolaltă, pentru prima dată în istoriografie, cvasitotalitatea textelor bizantine cunoscute privitoare la istoria poporului român în sec. XI—XIV, date în originalul grec și în traducere, volumul reprezintă o operă utilă medievistilor cît și tuturor iubitorilor istoriei poporului român, înlesnindu-le contactul direct cu sursele.

Volumul beneficiază de «introducere» (VII—XXVIII) erudită, aparținînd prof. Alexandru Elian, în care se arată interesul pe care izvoarele istorice bizantine, începînd cu cele ce aparțin sec. IX-lea, le-au trezit, de peste două veacuri și jumătate în rîndurile învățaților români și străini care au căutat să lămurească problemele legate de spațiul geografic pe care s-a format poporul român și încheat limba română.

Un «Indice» de nume (p. 547—568) încheie volumul.

Condițiile tehnice ireproșabile de redactare, ca și nivelul științific în care apare noul volum din «Izvoarele istoriei României», fac să fie o operă de prestigiu a istoriografiei românești.

Pr. I. IONESCU

Academician Constantin C. Giurescu, *Romanii în mileniul migrațiilor. Considerații asupra unor aspecte*. Discurs rostit la 15 februarie 1975 în ședința solemnă. Cu răspunsul academicianului D. Prodan. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 27 p.

Academia Republicii Socialiste România tipărește, într-o seria nouă, discursurile de recepție a noilor ei membri activi. Astfel, în seria nouă au apărut discursurile de recepție ale acad. Ștefan Pascu (*Gîndirea istorică în Academia Română — 1866—1918*); acad. Octavian Fodor (*Maestru, școală, universitate*); acad. Șerban Cioculescu (*Viața și opera lui Teodor Vărnăv*); acad. Virgil Vătășeanu (*Prolegomena la istoria disciplinei istoria artei românești*)...

Este un fapt de cultură și editorial salutar, academicienii noi sînt personalități reprezentative ale culturii, artei și științei românești și, îndeosebi, la intrarea în Academie, respectiv în discursurile de recepție, prezintă probleme de specialitate dintre cele mai importante, cu observații și contribuții personale.

Istoricul Constantin C. Giurescu s-a ocupat de românii în mileniul migrațiilor, oprîndu-se asupra unor aspecte mai puțin cercetate, formulînd și susținînd păreri personale.

În introducere, a adus omagiul de recunoștință și bună amintire profesorilor săi universitari de la vechea Facultate de litere și filozofie din București; Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Demostene Russo, Simion Mehedinți, Constantin Giurescu, — personalități de prim rang ale istoriografiei naționale — «care m-au ajutat, declară acad. Constantin C. Giurescu, să pătrund în tainele istoriografiei, să înțeleg legile ei fundamentale, chipul în care putem înfățișa cele trecute spre a înțelege mai bine cele prezente și a întrezări cele viitoare». Pe fiecare îl caracterizează în notele specifice:

Dimitrie Onciul — chip de dac, glas puternic, grav, metodă severă, critică, documentație riguroasă, mare patriot; Vasile Pârvan — savant, erudit, filozof, patriot; N. Iorga — fascinant, copleșitor prin bogăția cunoștințelor, genial...; Demostene Russo — tipul eruditului scrupulos, inimă generoasă, profesor camarad; Simion Mehedinți — a înbinat complimentar geografia cu istoria: Geografia fiind istoria statică, istoria — geografia în mișcare; Constantin Giurescu (tatăl său), sfîrșit prematur, în 1918, în vîrstă de 43 de ani, de gripă spaniolă) — i-a moștenit și continuat pasiunea pentru studiu și istorie, și îndrumarea că prima datorie a istoricului este să spună adevărul.

toare), braț, cai, coardă, spetează, chingă, fruntar, ciutură, cruce, buric, broască, pereți, casă...).

Al treilea aspect abordat: *Organizarea politică, militară și socială a înaintașilor în mileniul migrațiilor*. Precizează că în timpul îndelungatei perioade a migrațiilor, și comunitățile românești și-au păstrat organizațiile sociale, militare, teritoriale, care, întemeiate pe indeletnicirile agricole-pastorale de bază, au asigurat viața și continuitatea acestor comunități. Face mărturie, pe lângă altele, cu *judcata prin jurați*, adică prin persoane de aceeași categorie socială cu părțile.

Sintetizează concluziile în felul următor:

În mileniul migrațiilor are loc desăvârșirea formării poporului român, din autohtoni daco-geți și coloniștii romani, adăugându-se, ca element secundar, slavii și, într-o măsură mult mai mică, neamurile trucești vechi.

Este un proces normal și similar total cu formarea celorlalte popoare romane europene (francezi, italieni, spanioli și portughezi).

La sfârșitul mileniului, poporul român era numeros și prezent pe locurile pe care nu le-a părăsit niciodată și unde este și astăzi, avea o viață economică bună, asigurată de bogățiile pământului. Avea două clase sociale fundamentale — ale Europei feudale — : stăpîinii de pământ, nobilii și țărani dependenți. Avea formații politice și administrative: cnezate și voievodate, o organizație militară și una religioasă.

Avea toate elementele necesare pentru alcătuirea de formații superioare, care n-au întârziat mult: Țara Românească și Moldova, care, avînd o existență politică neîntreruptă — unică în tot sud-estul european — vor ajunge să formeze, împreună cu Transilvania, Bucovina și Basarabia, în 1918, statul național unitar românesc.

Academicianul D. Prodan conturează personalitatea academicianului nou Constantin C. Giurescu, ca istoric, om de cultură și patriot, cu stăruința constantă a adevărului istoric științific și a punerii acestui adevăr în serviciul propriului popor. Citează câteva lucrări din vasta operă publicistică (numără peste două sute de titluri și este în continuă creștere), cu remarcă că istoricul Constantin C. Giurescu privește și prezintă poporul român de pretutindeni, nu fragmentat și nu izolat, ci în conexiune cu istoria popoarelor din jur, cu istoria generală.

Pr. GHEORGHE CUNESCU

Dan Simonescu, *Codex burgundus*, editura Meridiane, București, 1975.

Profesorul universitar, Dan Simonescu, bibliofil, cercetător și publicist, este iarăși prezent în librării. De data aceasta, el semnează un manuscris, cunoscut sub numele de *Codex Burgundus*, după vechea provincie din sud-estul Franței, unde a fost scris, dar cunoscut și sub numele de *Horae diurnae latinae et gallicae*, după limbile în care este scris. Manuscrisul acesta se află în bibliotecă Bathyaneum din Alba Iulia, care cuprinde în fondul ei cele mai numeroase cărți rare de origine occidentală, existente pe teritoriul țării noastre.

Mai întâi, autorul explică proveniența acestui manuscris în biblioteca amintită, precizînd că ea se datorează episcopului catolic al Transilvaniei: Ignat Bathyan (1741—1798), care își avea reședința în Alba Iulia, unde a locuit pînă la sfârșitul vieții. Umanist și teolog distins, Bathyan a îndrăgit ocupația de bibliotecar. Dotat cu pasiunea cercetării, el a avut relații științifice cu mulți oameni de seamă ai secolului al XVIII, dintre care amintim pe Adam Franz Collar, directorul bibliotecii imperiale din Viena, care i-a insuflat prețuirea vechilor manuscrise și cărților rare. De-alungul anilor și-a îmbogățit biblioteca sa personală, care a devenit, din 1781, biblioteca ce-i poartă numele pînă astăzi. Una din cele mai însemnate achiziții ale sale a fost colecția de cărți rare a contelui Cristofor Migazzi, cardinal de Viena și episcop de Vacz. Printre cărțile cumpărate de la Migazzi, în 1786, se afla și *Codex Burgundus*.

În continuare, autorul, pe scurt, prezintă mediul istoric, geografic și cultural în care a apărut *Codex Burgundus*. Ducatul Burgundiei în decursul istoriei, a fost

un motiv de dispute între Franța și Germania. Anexat definitiv la Franța, tenta germană a civilizației și culturii burgunde s-a extompat și s-a pierdut, ele integrându-se, treptat, vieții intelectuale franceze. Ducii Burgundiei în majoritatea lor bibliofili au încurajat artele, creatorii acestora fiind ținuți în mare cinste la curtea lor.

Cu toate acestea, constată autorul, nu se poate preciza, nici caligraful, nici pictorul, și, nici data acestui monument de artă grafică. Dar, literele de un puternic duct gotic, împodobirea lui luxuriantă și, în bună parte realistă, mozaicul în pătrățele de aur, inițialele majuscule desenate în figuri largi, textul francez într-o limbă evoluată, cu alte cuvinte, toate însușirile grafice și miniaturistice, situează acest manuscris în prima jumătate a secolului al XV-lea, ca o expresie a artei gotice elevate. Ceea ce remarcă, pe bună dreptate, autorul, reeditând acest manuscris este importanța lui din punct de vedere artistic și documentar.

Artistic, manuscrisul acesta este un codice scris pe pergament, foarte fin lucrat, de mărimea în 4° (220 × 150 mm) cu 350 foi. Legătura din piele simplă datează din secolul al XVIII. Scrierea manuscrisului este uncială gotică. Literele mari, poziție verticală, sînt caligrafiate cu cerneală neagră și roșie. Inițialele, mari și încadrate, se remarcă nu numai prin desenul grațios al literelor ori prin ornamentele florale și geometrice care le îmbracă, ci și prin coloristica vie. Rîndurile sînt caligrafiate la distanțe perfect egale. Caracteristic este ductul poligrafic latin ca și cel francez: ligamente de litere, abrevieri de cuvinte, literele din cuvinte foarte apropiate. Tot artistic, ca o particularitate a Codicelui Burgundus este împlinirea oricărei suprafețe rămasă goală în text cu ornamente care contribuie la bogăția luxuriantă a graficii pictate. Ilustrațiile, în majoritatea cazurilor, ocupă mai mult de jumătate din suprafața paginii. Miniaturile pot fi împărțite în mai multe categorii tematice. În majoritatea lor, miniaturile Codex-ului Burgundus au personajele proiectate pe un fundal aurat ce imită mozaicul. În pictura grafică gotică, afirmă autorul, suprafețele fără text sînt acoperite cu pătrățele sau romburi rezultate din tăierea unor foițe de aur foarte fine. Această operație duce la imitare a rarelor mozaicuri antice și mozaicurilor frecvente în arta bizantină. Mozaicul aurit aplicat pe pergament devine o particularitate tehnică frecventă a graficii gotice.

Tematic, miniaturile hagiografice ilustrează antifoanele sfinților și apostolilor respectivi: Filip, Iacob, Ana, Mihail, Cristofor, Ioan Botezătorul, Paul, Eustație, Dionisie, Francisc, Toma, Nicolae și Ștefan. Cele din ciclul Fecioarei Maria reprezintă nașterea acesteia cu pruncul, Fecioara mamă, Fuga în Egipt și Epifania. Altele sînt inspirate din patimile Mîntuitorului: Răstignirea pe cruce, Hristos însingurat, și Crucifixul cu Sfîntul Spirit. Portretele evangheliștilor, cu simbolurile respective, formează a patra categorie. În citeva scene: Dumnezeu vestește păstorilor nașterea lui Iisus, Sfîntul Cristofor, Sfîntul Eustație, familia Sfîntă, personajele sînt proiectate într-un peisaj luxuriant, tratat în registre, fără însă ca fundalul mozaicat să fie eliminat, ci numai redus la suprafață. Grafica acestui codex, constată autorul, nu îndeamnă la resemnare și ascetism, ci la viață. Culorile sînt dense. Uneori, în redarea temei religioase, artistul introduce elemente din realitatea imediată, ceea ce face, constată iarăși autorul, ca miniaturile să aibă și valoare de document. Scenele: Epifania și Dumnezeu vestește păstorilor nașterea lui Iisus, pieptănătura și îmbrăcămintea onora din personaje mărturisesc originea burgundă a picturii. Toate aceste elemente armonizează sacral cu realitatea înconjurătoare, creînd scenelor religioase un cadru laic. Un alt element decorativ al Codicelui Burgundus, de valoare artistică populară, îl au chenărele care înrămează paginile miniate sau chiar pe cele care au numai text.

Textul este cel obișnuit, Cărții orelor: pericope din cele patru evanghelii, cu ilustrarea evangheliștilor (f. 1—8); Officium Beatæ Mariæ Virginis (rugăciuni închinare Fecioarei Mariæ), cu ilustrații inspirate din viața Fecioarei Mariæ (f. 11—69); Septem psalmi poenentialis (cei șapte psalmi de pocăință), (f. 71—92); Litanie omnium sanctorum (rugăciuni pentru sfinți), (f. 101—110), cu ilustrațiile respective; Preces ad Christum patientem (rugăciuni la patimile lui Hristos), inclusiv cu ilustrația crucificării (f. 111—129); Officium de Spiritu Sancto (slujba pentru Duhul Sfînt), cu ilustrații (f. 130—140); Passio Domini Jesus Christi (patimile lui Iisus), după evanghelia lui Ioan (f. 141—143); urmează versuri, ode sacre în limba latină adresate Fecioarei Mariæ (f. 144—145), Laude aduse sfinților, cu 30 ilustrații (f. 146—176); Psalterium Beatæ Virginis Mariæ. Rubricæ lingue gallica redactæ — fragmente

redactate în limba franceză (f. 177—290); *Officium defunctorum* (slujba morților), conținut obișnuit în acest gen de lucrări (f. 291—339). Volumul se încheie cu diverse alte rugăcini.

În încheiere, manuscrisul de față prezintă o deosebită importanță pentru conturarea culturii europene, pentru descifrarea condițiilor de viață și pentru cunoașterea potențialului artistic al unei anumite epoci.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

Dumitru Velciu, *De neamul Moldovenilor în copia lui Sava Ieromonahul*, în «Manuscriptum», Nr. 4 (21), 1975, p. 163—167.

Valoroasa revistă «Manuscriptum», prin pana scriitorului Dumitru Velciu, pune în lumină numele și opera unei fețe bisericești din trecut: Sava ieromonahul, diac și copist al lui Nicolae Mavrocordat. Bibliofil cunoscut și iubitor de istorie, acest voievod a inițiat o acțiune susținută, începând încă din prima lui domnie moldoveană (1709—1710), pentru recopierea vechilor cronică țării, care să facă legătura cu o cronică a porriei sale domnii. În acest scop, Sava ieromonahul a primit însărcinarea să pună ordine și să transcrie manuscrisele rămase de la cronicarii moldoveni.

Urmind viața diacului și copistului Sava ieromonahul, autorul afirmă că el a activat la Mitropolia Moldovei, în Iași (pînă pe la 1711—1712), la minăstirea Secul (sfârșitul anului 1712, pînă prin 1715), din nou la Mitropolia din Iași (cel puțin între 1715—1718), pentru ca mai tîrziu (între 1720—1734), să-l regăsim la Episcopia din Roman.

Din prima perioadă de la Mitropolia din Iași, i se cunoaște lucrarea autografă: *Pravila lui Iustinian*, circa 1710 (B.A.R.S.R. ms. rom. nr. 1440), de fapt o copie de mînă a cunoscutei tipărituri a lui Vasile Lupu: *Carte românească de învățătură de la Pravilele împărătești și de la județe, Iași, 1646*. Pe ultima filă (329 v.) se citește: «Scris-am eu semnatul ieromonah Sava de la Mitropolia Moldovlahiei».

În perioada petrecută la Minăstirea Secul, Sava ieromonahul a transcris din ordinul lui Nicolae Mavrocordat, domnul Moldovei, unele lucrări ale Costineștilor. Este vorba de un miscelaneu cuprinzînd *De neamul moldovenilor*, lucrările în versuri ale lui Miron Costin, traducerea Graiul solului tătăresc, a aceluiași, precum și *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii a lui Nicolae Costin*.

Reluîndu-și activitatea de diac la Mitropolia din Iași, el scrie și semnează actele după 8 aprilie 1717 și 7 iulie 1718.

O activitate mai largă desfășoară Sava ieromonahul la Episcopia din Roman. Aici copiază cu unele interpolări proprii, o întinsă compilație de cronică moldovene, care include *De neamul Moldovenilor*, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii de Nicolae Costin și Letopisețul lui Miron Costin*, toate cu unele prescurtări și modificări. Tot din perioada de aici ni s-a păstrat o seamă de autografe ale lui Sava ieromonahul, din care unul semnat. Este vorba de documentul românesc LXIII — 63 de la B.A.R.S.R., datat: U. Roman, leat 7234 (1725) noiembrie 24, prin care Ursul Veisa, armaș, vinde episcopului Athanasie al Romanului «o casă cu pivniță de piatră în tîrgul în Roman». În colțul din dreapta, jos diacul menționează: «Și eu Sava ieromonahul am scris zapisul cu zisa Ursului Veisa armaș». Din vechea arhivă a episcopiei, păstrată parțial la Biblioteca Academiei R.S.R. și la Arhivele Statului din București, există, ca provenind de la Sava ieromonahul mai multe documente, pe care autorul le va cita într-o altă lucrare, în curs de pregătire.

Tot acestui copist, i se atribuie și eleganta transcriere a lucrării *De neamul Moldovenilor*, care în prezent se află în Biblioteca de stat Nicolae Scedrin din Leningrad, sub cota F 142.

Manuscrisul în cauză fusese cunoscut în țară încă înainte de primul război mondial, dintr-o fotocopie realizată prin grija slavistului Ioan Bogdan și utilizată de istoricul Constantin Giurescu. Studiînd acest manuscris, istoricul Constantin Giurescu, constată, după scrierile <https://biblioteca-digitala.ro/> <https://lib.mn.ro/> Uricarul, dar citatele lati-

nești, corect și frumos scrise, sînt opera unei alte persoane. Textul însă prezintă mai multe note și adaose făcute iar de altcineva.

În 1973, istoricul Ludovic Demeny, pe temeiul unei amănunțite analize istorice și filologice, a ajuns la concluzia, importantă prin conținutul și noutatea ei, că manuscrisul acesta a aparținut lui Dimitrie Cantemir, care a făcut și notele marginale.

De curînd, manuscrisul acesta a fost cercetat și de criticul literar Gabriel Strempl, care îl descrie ca pe un «splendid manuscris, de la începutul secolului al XVIII-lea, ... scris într-o grafică remarcabilă, bogat ilustrat cu majuscule în roșu și cu un foarte frumos frontispiciu, de inspirație geometrică. Manuscrisul, de dimensiuni apreciabile (32 × 22,5 cm.) este protejat de o frumoasă legătură originală în piele, bogat ornată pe ambele fețe.»

Autorul articolului de față are meritul că identifică pe autorul acestui manuscris în persoana ieromonahului Sava, contemporan cu Axinte Uricarul. Ceea ce duce la această concluzie este comparația din manuscrisul de care ne ocupăm cu lucrări autografe certe ale lui Axinte Uricarul. În adevăr, constată autorul, ansamblul scriiturii, cu literele ușor, dar neuniform înclinate spre dreapta, ca și nota caracteristică a unor litere, se apropie foarte mult de caligrafia altui copist de manuscrise din vremea lui N. Mavrocordat. După părerea autorului, copia lucrării De neamul Moldovenilor, folosită de Dimitrie Cantemir la redactarea Hronicul-ui vechimii a romano-moldovlahilor, aparține ieromonahului Sava. Pentru confirmarea identității, autorul dă în anexă în facsimil, fila 2 r din ms. De neamul Moldovenilor, fila 329 v din ms. rom. B.A.R.S.R. 1440, precum și doc. rom. B.A.R.S.R. LXIII 63, acte autentice subsemnate de ieromonahul Sava. În afară de ansamblul scriiturii, autorul trimite la o serie de litere caracteristice și chiar cuvinte întregi din manuscrisul de la Leningrad, care se găsesc în autografele ieromonahului Sava. Tot autorul Dumitru Velciu are meritul de a preciza că citatele latine din spațiile lăsate libere de copistul Sava ieromonahul, modest călugăr ortodox, care nu cunoștea limba latină, au fost completate de Axinte Uricarul.

Împrejurările în care manuscrisul în discuție a ajuns în Rusia, sînt arătate de autor ca un rezultat al evenimentelor istorice din anul 1711, odată cu desțărarea lui Dimitrie Cantemir, în urma înfringerii de la Stănilești. Interesat de istoria Moldovei, pentru planurile sale istoriografice, Dimitrie Cantemir și-a apropiat desigur exemplarul luxos, întocmit anume pentru o față domnească, cum se poate constata din înfățișarea exterioară, ducîndu-l cu sine, împreună cu alte numeroase cărți și manuscrise, în exilul din Rusia.

În sfîrșit, marele merit al acestui autor este faptul că el popularizează printre cititorii noștri și acest manuscris care se află într-o bibliotecă străină, precum și autorul lui, ieromonahul Sava.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

MARIA MAGDALENA

Concert

Andantino

Preot RADU ANTOFIE

S. A. *mp*
Ma - ri - a Mag - da - le - na Te - a că - u -

T. *mp*
Ma - ri - a Mag - da - le - na Te - a că - u -

B. *mp*
Ma - ri - a Mag - da - le - na Te - a că - u -

tat în mor - mînt, ve - nind în - tr - u - na a

tat în mor - mînt, ve - nind în - tr - u - na a

tat în mor - mînt, ve - nind în - tr - u - na a

Sîm - be - te - lor și ne - a - flîn - du - Te, se

Sîm - be - te - lor și ne - a - flîn - du - Te, se

Sîm - be - te - lor și ne - a - flîn - du - Te, se

Solo sopran

doloroso

Vai

tîn - gu - ia cu plîn - ge - re, zi - cînd:

tîn - gu - ia cu plîn - ge - re, zi - cînd:

tîn - gu - ia cu plîn - ge - re, zi - cînd:

mi - e, Mîn - tu - i - to - rul meu!

Vai

Vai! cum Te-au fu -

Vai

Vai!

mp

Cum Te-au fu - rat, Îm - pă - ra te al

Cum Te-au fu - rat,

p

rat, Te-au fu - rat, Îm - pă - ra - Te - al

p

Cum Te-au fu - rat, Îm - pă - ra - Te - al

p

Cum Te-au fu - rat, Îm - pă - ra - Te - al

tu — tu — ror

tu — tu — ror! Iar doi în - geri

tu — tu — ror! Iar doi în - geri

tu — tu — ror! Iar doi în - geri

pur - tă - tori — de lu - mi — nă în - lă -

pur - tă - tori de lu - mi - nă în - lă -

pur - tă - tori — de lu - mi - nă în - lă -

un — trul mor - mîn — tu - lui au —

un — trul mor - mîn — tu - lui au —

un — trul mor - mîn — tu - lui au —

cresc.

stri — gat : *mf* de ce plîngi, o, fe — me

stri — gat : de ce plîngi, o, fe — me

mp *agitato rall.* *a tempo*

Plîng, a zis, că au lu — at pe Dom — nul

ie?

ie?

meu — din — mor — mînt și nu stiu un — de l — au

mf

pus — iar ea, în — tor — cîn — du — se

mf

iar ea, în — tor — cîn — du — se

mf

iar ea, în — tor — cîn — du — se

mp *rall.*

î - na - poi, da - că Te-a vă - zut, în -

mp

î - na - poi, da - că Te-a vă - zut, în -

mp

î - na - poi, da - că Te-a vă - zut, în -

a tempo *mf*

da - tă a stri - gat : Dom - nul - meu și

mf

da - tă a stri - gat : Dom - nul meu și

mf

da - tă a stri - gat : Dom - nul - meu și

rall.

Dum - ne - ze - ul meu, mă - ri - re Ți - e!

rall.

Dum - ne - ze - ul meu, mă - ri - re Ți - e!

rall.

Dum - ne - ze - ul meu, mă - ri - re Ți - e!

VREDNICĂ EȘTI - AXION

(glasul 8)

Andantino

Preot RADU ANTOFIE

S. *mf*
Vred - ni - că ești, cu a - de - vă - rat

A. *mf*
Vred - ni - că ești cu a - de - vă - rat

T

B

să te fe - ri - cim pre ti — ne, nas - că toa — re de

să te fe - ri - cim pre ti — ne nas - că - toa — re de

p Dum - ne - zeu, *mp* cea pu - ruri fe - ri

p Dum - ne - zeu *mp* cea pu - ruri - fe - ri

mp cea pu - ruri fe - ri

mp cea pu - ruri fe - ri

ci - tă și prea ne - vi - no - va tă și

ci - tă și prea ne - vi - no - va tă și

ci - tă și

ci - tă și

Mai - ca Dum - ne - ze u - lui nos tru. *pp*

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos tru. *pp*

Mai - ca Dum - ne - ze u - lui nos tru. *pp*

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos tru. *pp*

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de -

Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de -

și ești
și ești
cît he - ru - vi mii și ești
cît he - ru - vi ———— .mii și ești

mai mă - ri - tă făr' de-a se - mă - na -
mai mă - ri - tă făr' de-a se - mă - na -
mai mă - ri - tă făr' de-a se - mă - na -
mai mă - ri - tă făr' de-a se - mă - na -

cresc *f*
cresc. *f*
cresc. *f*
cresc. *f*

re de - cît se - ra - fi mii,
re de - cît se - ra - fi mii,
re de - cît se - ra - fi mii,
re de - cît se - ra - fi mii,

mp *pp*
mp *pp*
mp *pp*
mp *pp*

mp
ca - rea fă - ră stri - că - ciu -

mp
ca — rea fă - ră $\sharp$ stri - că - ciu -

mp
ca - rea fă - ră stri - că - ciu -

ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut

ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut

ne pre Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut

mf
Pre ti - ne, ce - ea ce ești

mf
Pre ti - ne, ce - ea ce ești

mf
Pre ti - ne, ce - ea ce ești

mf
Pre ti - ne, ce - ea ce ești

Pre ti - ne, ce - ea ce ești

rall.

a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de Dum - ne - zeu,
 a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de Dum - ne - zeu,
 a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de Dum - ne - zeu,
 a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de Dum - ne - zeu.

a tempo

rall. *p*

te mă - rim, solo ad libitum te mă a - de - vă - rim.
 vred - ni - că ești cu a - de - vă - rat.
 te mă - rim, te mă rim.
 te mă - rim, te mă rim.
 te mă - rim, te mă - rim.

TROPARUL BUNEI VESTIRI

Moderato

Preot RADU ANTOFIE

S. As - tăzi es te în - ce - pu - tul mân - tu -
 A. As - tăzi es te în - ce - pu - tul mân - tu -
 T. As - tăzi es te în - ce - pu - tul mân - tu -
 B. As - tăzi es te în - ce - pu - tul mân - tu -

<https://biblioteca-digitala.ro/> <https://www.bibsonet.ro/>

i - rii noas — tre și a - ră - ta - rea tai - nei
 i - rii noas — tre și a - ră - ta - rea tai - nei
 i - rii noas — tre
 i - rii noas — tre

cei din veac: Fi - ul lui Dum - ne - zeu — fiu Fe -
 cei din veac: Fi - ul lui Dum - ne - zeu fiu Fe -
 Fi - ul lui Dum - ne - zeu fiu Fe -
 Fi - ul lui Dum - ne - zeu — fiu Fe -

cioa — rei se fa — ce — și Ga - vri -
 cioa — rei se fa — ce — și Ga - vri -
 cioa — rei se fa — ce — și Ga - vri -
 cioa — rei se fa — ce — și Ga - vri -

il da - rul îl bi - ne ves - teș te

il da - rul îl bi - ne ves - teș te

il da - rul îl bi - ne ves - teș te

il da - rul îl bi - ne ves - teș te

Pen - tru a - ceas ta și noi, îm - pre -

Pen - tru a - ceas ta și noi îm - pre -

Pen - tru a - ceas - ta și noi, îm - pre -

Pen - tru a - ceas - ta și noi îm - pre -

u nă cu dîn - sul, năs - că - toa

u nă cu dîn - sul, năs - că - toa

u nă cu dîn - sul, năs - că - toa

u nă cu dîn - sul, năs - că - toa

rall.

rei de Dum - ne - zeu să - i stri - găm :
 rei de Dum - ne - zeu să - i stri - găm :
 rei de Dum - ne - zeu să - i stri - găm :
 rei de Dum - ne - zeu să - i stri - găm :

mf a tempo

Bu - cu - ră - te, cea pli - nă de dar,
 Bu - cu - ră - te, cea pli - nă de dar,
 Bu - cu - ră - te, cea pli - nă de dar,
 Bu - cu - ră - te, cea pli - nă de dar,

mp rall. *pp*

Dom - nul es - te cu ti - ne.
 Dom - nul es - te cu ti - ne.
 Dom - nul es - te cu ti - ne.
 Dom - nul es - te cu ti - ne.

Dom - nul es te cu ti - ne.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BUCUREȘTI

41.360